

Raluca Miga-Besteliu

Drept internațional public

Volumul I

Ediția 2

Editura C.H. Beck
București 2010

AVERTISMENT!

Având în vedere amploarea luată de fenomenul fotocopierii lucrărilor de specialitate, mai ales în domeniul Dreptului, atragem atenția că, potrivit art. 14 și 140 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, reproducerea operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe, dacă respectiva reproducere a fost efectuată fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute de legea menționată, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare sau cu amendă. Prin reproducere, conform legii, se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloace și sub orice formă.

Nu vă faceți părtași la distrugerea cărții!

Editura C.H. Beck este acreditată CNCIS – Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior

Drept internațional public
Raluca Miga-Besteliu

Copyright © 2010 – Editura C.H. Beck

Toate drepturile rezervate Editurii C.H. Beck.

Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii C.H. Beck.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MIGA-BESTELIU, RALUCA

Drept internațional public / Raluca Miga-Besteliu. –
Ed. a 2-a, rev. - București : Editura C.H. Beck, 2010-
2 vol.

ISBN 978-973-115-608-8

Vol. 1. - 2010. - Bibliogr. - Index. - ISBN 978-973-115-609-5

341.1/8(100)

Editura C.H. Beck

Str. Serg. Năpu Ion nr. 2, sector 5, București

Tel.: 021.410.08.47; 021.410.08.09;
021.410.08.73; 021.410.08.46

Fax: 021.410.08.48

E-mail: comenzi@beck.ro

Redactor: Adina Lebădă

Tehnoredactor: Cătălin Mantu

Tipografia S.C. PRINT MULTICOLOR S.R.L.

www.printmulticolor.ro

Cuprins

Abrevieri..... IX

Capitolul I. Natura dreptului internațional public.....	1
Secțiunea 1. Noțiuni introductive.....	1
Secțiunea a 2-a. Trăsăturile specifice ale dreptului internațional public.....	3
Secțiunea a 3-a. Terenul caracterului obligatoriu al normelor.....	4
Secțiunea a 4-a. Configurarea acordului de voință al statelor.....	6
Secțiunea a 5-a. Limitele acordului de voință al statelor.....	8
Secțiunea a 6-a. Curtoazia internațională și morala.....	9
Secțiunea a 7-a. Raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern.....	9
Secțiunea a 8-a. Evoluția dreptului internațional.....	12
Anexa pedagogică la Capitolul I.....	16

Capitolul II. Subiectele dreptului internațional și alte entități care participă la raporturi juridice în societatea internațională.....	19
Secțiunea 1. Considerații introductive.....	19
Secțiunea a 2-a. Statele – subiecte primordiale ale dreptului internațional.....	20
Secțiunea a 3-a. Neutralitatea statelor.....	28
Secțiunea a 4-a. Recunoașterea statelor și guvernelor.....	30
Secțiunea a 5-a. Succesiunea statelor.....	37
Secțiunea a 6-a. Organizațiile internaționale interguvernamentale, subiecte ale dreptului internațional.....	43
Secțiunea a 7-a. Alte entități ale societății internaționale.....	44
Secțiunea a 8-a. Poziția individului în raporturile juridice internaționale.....	50
Anexa pedagogică la Capitolul II.....	53

Capitolul III. Izvoarele dreptului internațional.....	59
Secțiunea 1. Noțiunea de izvoare ale dreptului internațional.....	59
Secțiunea a 2-a. Tratatul („convențiile generale sau particulare”).....	61
Secțiunea a 3-a. Cutuma internațională.....	62
Secțiunea a 4-a. Principiile generale de drept.....	67
Secțiunea a 5-a. Hotărârile judecătorești și doctrina, mijloace auxiliare de determinare a normelor dreptului internațional.....	68
Secțiunea a 6-a. Alte izvoare ale dreptului internațional.....	70
Secțiunea a 7-a. Codificarea dreptului internațional.....	74
Secțiunea a 8-a. Principiile dreptului internațional.....	75
Secțiunea a 9-a. Echitatea.....	78
Secțiunea a 10-a. Ierarhia normelor în dreptul internațional contemporan.....	80
Anexa pedagogică la Capitolul III.....	83

Capitolul IV. Tratatul internațional	89
Secțiunea 1. Definiție. Clasificări	89
Secțiunea a 2-a. Condiții de fond privind tratatele	90
Secțiunea a 3-a. Armonizarea dreptului tratatelor	91
Secțiunea a 4-a. Încheierea tratatelor	92
Secțiunea a 5-a. Rezervele la tratate	96
Secțiunea a 6-a. Aplicarea în spațiu și în timp a tratatelor	98
Secțiunea a 7-a. Efectele tratatelor față de părți	99
Secțiunea a 8-a. Efectele tratatelor față de state terțe	100
Secțiunea a 9-a. Aplicarea tratatelor în ordinea juridică internă a statelor părți	102
Secțiunea a 10-a. Modificarea tratatelor	103
Secțiunea a 11-a. Încetarea tratatelor	104
Secțiunea a 12-a. Nulitatea tratatelor. Viciile de consimțământ	107
Secțiunea a 13-a. Interpretarea tratatelor	110
Anexa pedagogică la Capitolul IV	112
Capitolul V. Competențele statului asupra persoanelor în dreptul internațional	117
Secțiunea 1. Considerații introductive	117
Secțiunea a 2-a. Populația, element constitutiv al statului	118
Secțiunea a 3-a. Cetățeni și străini	119
Secțiunea a 4-a. Refugiații și persoanele strămutate. Azilului teritorial	123
Secțiunea a 5-a. Regimul juridic al refugiaților în România	128
Secțiunea a 6-a. Protecția diplomatică a propriilor cetățeni	129
Secțiunea a 7-a. Naționalitatea persoanelor juridice și a diferitelor categorii de vehicule. Protecția diplomatică a persoanelor juridice	131
Secțiunea a 8-a. Exercițiului competenței statelor asupra persoanelor, în materie penală. Principiul competenței universale	133
Anexa pedagogică la Capitolul V	135
Capitolul VI. Competențele statelor asupra teritoriului	139
Secțiunea 1. Teritoriul de stat. Noțiune și competențe	139
Secțiunea a 2-a. Evoluția concepțiilor referitoare la modalitățile de dobândire sau de modificare a teritoriului de stat	140
Secțiunea a 3-a. Delimitarea teritoriului de stat. Frontierele în dreptul internațional contemporan	142
Secțiunea a 4-a. Fluviile internaționale	144
Secțiunea a 5-a. Canale maritime internaționale	146
Secțiunea a 6-a. Spațiul aerian	148
Anexa pedagogică la Capitolul VI	150
Capitolul VII. Dreptul mării. Regimul juridic al spațiului cosmic	153
Secțiunea 1. Codificarea dreptului mării	153
Secțiunea a 2-a. Apele maritime interioare	154
Secțiunea a 3-a. Marea teritorială	155
Secțiunea a 4-a. Zona contiguă	157

Secțiunea a 5-a. Zona economică exclusivă	157
Secțiunea a 6-a. Platoul continental	158
Secțiunea a 7-a. Regimul insulelor	159
Secțiunea a 8-a. Marea liberă	160
Secțiunea a 9-a. Zona internațională a spațiilor submarine	162
Secțiunea a 10-a. Strămtorile internaționale	163
Secțiunea a 11-a. Arctica și Antarctica	164
Secțiunea a 12-a. Spațiul cosmic	165
Anexa pedagogică la Capitolul VII	167
Anexe	171
1. Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite	171
2. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor	179
3. Legea nr. 590 din 22 decembrie 2003 privind tratatele	202
Bibliografie selectivă	219
Index	221

Abrevieri

A.G.	- Adunarea Generală
alin.	- alineat(ul)
art.	- articol(ul)
BIRD	- Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
c.	- contra
CAER	- Comisia de Ajutor Economic Reciproc
CDI	- Comisia de Drept Internațional
CECA	- Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
CICR	- Comitetul Internațional al Crucii Roșii
CII	- Curtea Internațională de Justiție
CPJI	- Curtea Permanentă de Justiție Internațională
CSCE	- Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
E.D.P.	- Editura Didactică și Pedagogică
ECOSOC	- Consiliul Economic și Social
Ed.	- Editura
ed.	- ediția
EUMESAT	- Organizația Europeană pentru Exploatarea Sateliților Meteorologici
EUROATOM	- Comunitatea Europeană, Comunitatea Europeană pentru Energia Atomică
EUTELSAT	- Organizația Europeană pentru Telecomunicații prin Satelit
FMI	- Fondul Monetar Internațional
GATT	- Acordul General pentru Tarife și Comerț
I.C.N.U.R./U.N.H.C.R.	- Înaltul Comisariat al ONU pentru Refugiați
I.D.I.	- Institutul de Drept Internațional
I.L.A.	- Asociația de Drept Internațional
IATA	- Asociația Internațională a Transportatorilor Aerieni
INMARSAT	- Organizația Internațională pentru Sateliți Maritimi
INTELSAT	- Organizația Internațională pentru Sateliți de Comunicații
INTERPOL	- Organizația Internațională a Poliției Criminale
NATO	- Tratatul Atlanticului de Nord
nr.	- numărul

X

Drept internațional public

O.E.P.	– Organizația pentru Eliberarea Palestinei
O.I.R.	– Organizația Internațională a Refugiaților
O.N.R.	– Oficiul Național pentru Refugiați
OACI	– Organizația Aviației Civile Internaționale
OIM	– Organizația Internațională a Muncii
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
op. cit.	– opera citată
p.	– pagina
parag.	– paragraf
pct.	– punct(ul)
R.G.D.I.P.	– Revue Générale de Droit International Public
rez.	– rezoluția
s.n.	– sublinierea noastră
SOFA	– Status of Forces Agreements
STN	– Societăți transnaționale
ș.a.	– și altele
UIT	– Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor
UNCTAD	– Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare
UPU	– Uniunea Poștală Universală
urm.	– următoarele
vol.	– volum(ul)

Capitolul I

Natura dreptului internațional public

Secțiunea 1. Noțiuni introductive

1.1. Drept internațional public. Societate internațională. Relații internaționale. Ordine juridică internațională. În accepțiunea sa cea mai largă, dreptul internațional public, odinioară denumit și „dreptul ginților”, reprezintă *ansamblul de norme juridice care reglementează raporturile ce se stabilesc în cadrul societății internaționale*.

Societatea internațională este formată, în primul rând, din state, purtătoare de suveranitate, care își asumă, în mod nemijlocit, anumite drepturi și obligații în raporturile dintre ele. În societatea internațională contemporană, statelor li se alătură organizațiile interguvernamentale și anumite entități nestatale, a căror capacitate de a-și asuma drepturi și obligații internaționale decurge din voința statelor. Spre deosebire de societatea internă, în cadrul căreia puterea este unică, specific societății internaționale este descentralizarea puterii. Principala caracteristică a societății internaționale constă deci în *natura sa poliarhică*, în sensul că puterea este repartizată între diferitele state care o compun. Această caracteristică se explică prin existența, din punct de vedere juridic, a *suveranității statelor*, potrivit căreia statele nu se supun, în raporturile dintre ele, unei autorități superioare. Statele stabilesc însă, în cadrul cooperării dintre ele, raporturi și structuri instituționale în diferite domenii, împri-mând societății internaționale elemente de solidaritate.

Structura societății internaționale în cadrul căreia s-a dezvoltat dreptul internațional clasic, în special în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, se compunea dintr-un număr redus de state, relativ omogene din punct de vedere al raporturilor de putere cât și al regimului politic și sistemului economic. Astăzi, societatea internațională s-a lărgit și s-a diversificat incluzând, alături de un număr mult mai mare de state, extrem de eterogene, *alte entități*, unele formate de state, cum sunt organizațiile internaționale interguvernamentale, dar și altele, cum ar fi marile societăți trans-naționale și, în anumite condiții, chiar persoanele fizice (indivizii), precum și diferite organizații internaționale neguvernamentale (ONG-uri internaționale). Calitatea de subiecte de drept internațional a acestor noi prezențe în cadrul societății internaționale formează însă obiect de controversă în doctrină.

Raporturile ce se stabilesc în cadrul societății internaționale sunt, în general, denumite **relații internaționale**. Termenul de relații internaționale desemnează însă mai multe categorii de raporturi sociale, având ca trăsătură comună faptul că depășesc limitele unui singur stat, și anume:

a) raporturile dintre state și dintre acestea și celelalte entități ale societății internaționale, în primul rând organizațiile internaționale;

b) raporturile la care participă persoane fizice sau juridice din diverse state. Sub incidența dreptului internațional public cad doar relațiile dintre state și dintre acestea și celelalte entități componente ale societății internaționale.

Ordine juridică internațională. Nicio categorie de raporturi sociale nu poate exista în afara unui sistem de norme, oricât de simple, care să guverneze raporturile dintre entitățile componente ale respectivelor grupuri de raporturi. Procesul constituirii și aplicării acestor norme echivalează cu ceea ce, în general, se înțelege prin ordine juridică, definită ca *ansamblul regulilor de drept, constituite într-un sistem, ce guvernează societatea, la un moment dat*.

După modelul dreptului intern, unde diferite ramuri ale sale au ca prim obiectiv instituirea unui sistem de raporturi corespunzătoare nevoilor sociale la un moment dat, tot astfel și dreptul internațional public – ca factor de organizare socială – răspunde nevoii de a reglementa relațiile internaționale și de a satisface nevoile comune ale membrilor societății internaționale. În acest sens, se poate vorbi despre o ordine juridică internațională. Aceasta urmează să cuprindă, în primul rând, norme fundamentale, de importanță deosebită pentru comunitatea internațională, în ansamblul său, norme de la care statele nu pot, prin acordul dintre ele, să deroge, sub sancțiunea nulității, precum și alte norme, stabilite pe cale cutumiară sau convențională. După cum orice drept reprezintă o reflectare a societății care i-a dat naștere, tot astfel și dreptul internațional public constituie acel ansamblu de norme juridice care guvernează funcționarea societății internaționale într-o anumită etapă istorică.

1.2. Drept internațional privat. În sfera dreptului internațional public nu intră reglementarea oricăror raporturi juridice care conțin un *element de extraneitate*. Acest element poate rezulta din faptul că părțile sau una din părțile raportului juridic, obiectul sau efectele acestuia sunt plasate în state diferite. Asemenea raporturi sunt reglementate de alte ramuri ale dreptului, în primul rând de către dreptul internațional privat.

Dreptul internațional privat reprezintă un *ansamblu de norme juridice interne, specifice fiecărui stat, care reglementează raporturile dintre persoane fizice sau juridice conținând elemente de extraneitate*. Datorită acestor elemente, în desfășurarea respectivelor raporturi juridice pot apărea *conflicte de legi*. Aceasta semnifică faptul că au vocație concurentă legile interne din două sau mai multe state. Normele de drept internațional privat ale fiecărui stat soluționează tocmai aceste conflicte de legi.

1.3. Dreptul transnațional. În practica mai recentă a relațiilor economice internaționale se angajează uneori raporturi juridice contractuale între un stat, pe de o parte, și un subiect de drept intern din alt stat, pe de altă parte. În literatura juridică de limbă engleză aceste raporturi sunt denumite „*state-contracts*”. Ele intervin între un anumit stat și mari societăți transnaționale, în calitate de persoane juridice de drept intern înscrise de regulă în alte state, pentru a reglementa condițiile de exploatare a unor resurse naturale ori a unor largi sectoare de servicii. Natura juridică și dreptul aplicabil unor asemenea acte juridice au făcut obiectul unor numeroase dezbateri doctrinare și al unor litigii internaționale. Plasarea lor fie în sfera dreptului internațional public ori fie a unor ramuri de drept intern, a condus la elaborarea unor teze

referitoare la existența, în zilele noastre, a unei ramuri de drept având ca natură „hibridă” – dreptul transnațional¹.

Secțiunea a 2-a. Trăsăturile specifice ale dreptului internațional public

Statele, care în calitate de principale subiecte ale dreptului internațional participă la raporturile juridice internaționale, sunt purtătoare de suveranitate și, în virtutea acesteia, ele nu pot fi decât subiecte egale, din punct de vedere juridic, indiferent de mărimea teritoriului sau a populației, de nivelul de dezvoltare, resurse, potențial militar etc.

Datorită acestei poziții specifice a subiectelor din ordinea juridică internațională, dreptul internațional public va avea o serie de **particularități**, care îl deosebesc fundamental de orice altă ramură de drept.

2.1. Elaborarea normelor. Pentru elaborarea normelor de drept internațional public nu există, ca în dreptul intern, organe cu atribuții legislative. La procesele de creare a normelor dreptului internațional iau parte aceleași state sau organizații internaționale care devin apoi destinatarele normelor pe care ele le-au elaborat. Funcțiunea legislativă nu este exercitată deci de o instituție cu puteri legislative, distinctă și superioară statelor. Acestea sunt, în același timp, autoarele și subiectele destinate ale normei de drept.

De multe ori, procesele de elaborare de către state a unor norme de drept internațional se desfășoară în cadrul unor organizații și conferințe internaționale, convocate în acest scop. Elaborarea unor norme de drept internațional în asemenea foruri internaționale nu poate fi asimilată însă cu exercitarea funcției legislative de către parlamentele naționale.

2.2. Aplicarea normelor. În ordinea juridică internațională nu există, în general, autorități ale administrației publice, constituite pentru urmărirea executării normelor, așa cum există în cadrul unui anumit stat. Structurile în cadrul cărora se elaborează normele dreptului internațional sunt, de multe ori, și cele care au atribuții de a urmări aplicarea acestora. Astfel, prin anumite tratate, pot fi atribuite organelor unor organizații internaționale sau altor structuri special constituite, unele competențe de urmărire a aplicării dispozițiilor respectivelor tratate, dar oricare dintre aceste organe sau structuri, prin funcțiunile și modul lor de alcătuire, nu pot fi confundate cu sistemul administrației publice din cadrul unui anumit stat.

2.3. Controlul respectării normelor. În dreptul internațional nu există, ca în dreptul intern, un sistem de organe judecătorești cu competență generală și obligatorie, care să decidă „ceea ce este just” prin raport cu „legea” și să aplice sancțiuni atunci când aceasta nu este respectată.

Este adevărat că și în dreptul internațional există posibilitatea de a se recurge la anumite organisme cu atribuții de tip jurisdicțional, dar funcționarea acestora este

marcată de o serie de trăsături specifice, dintre care cea mai importantă constă tocmai în caracterul lor *facultativ*, în sensul că procedura în fața unor asemenea instanțe nu poate fi declanșată decât cu acordul expres al fiecăruia din statele implicate.

2.4. Specificul sancțiunilor. Caracterul obligatoriu al normelor de drept internațional rezidă în hotărârea autorilor lor, dintre care în prim plan se situează statele, de a le respecta și de a le atribui forță obligatorie. Este puțin probabil ca statele să elaboreze anumite norme de conduită, în mod consensual, sau să aplice anumite norme de comportament care în decursul timpului au căpătat caracter cutumiar, cu intenția de a le încălca. Din momentul în care o normă de drept internațional este justificată din punctul de vedere al intereselor societății internaționale și este receptată ca atare de membrii acesteia, *respectarea normei nu se întemeiază, cu precădere, pe constrângere*. Deși încălcarea normelor dreptului internațional poate fi urmată de sancțiuni, respectarea normelor nu se bazează, în principal, pe iminența aplicării unor sancțiuni. De altfel, în orice sistem juridic nu sancțiunile constituie fundamentul respectării majorității normelor, ci conștiința subiecților de drept că asemenea norme decurg necesarmente din comandamente sociale bine definite. Cât privește absența sancțiunilor din enunțul majorității normelor de drept internațional, aceasta nu este specifică doar acestei ramuri de drept, ci și altora, cum ar fi dreptul constituțional. De altfel, așa cum se susține în general în studiul teoriei dreptului, sancțiunea nu este un element *sine qua non* pentru existența și aplicarea normei juridice.

În ceea ce privește modalitățile de realizare a constrângerii, dreptul internațional nu dispune, așa cum am văzut, de o structură de organe de execuție și de jurisdicție organizate într-un „sistem de subordonare pe verticală”, de tipul celui din dreptul intern. De asemenea, nu toate încălcările normelor dreptului internațional sunt urmate de sancțiuni – de altfel și în dreptul intern suntem departe de o asemenea „perfecțiune” a sistemului. Dar aceasta nu conduce la absența unor forme de constrângere și de sancționare. Numai că între state, subiecte suverane și egale din punct de vedere juridic, constrângerea și aplicarea unor eventuale sancțiuni se realizează prin modalități diferite, în cadrul unui „sistem organizat pe orizontală”.

Cu privire la acceptarea de către state a caracterului obligatoriu al normelor dreptului internațional, un autor afirmă: „Am putea spune că aproape toate statele respectă aproape toate principiile dreptului internațional și aproape toate obligațiile lor, aproape tot timpul. În fiecare zi, statele respectă frontierele lor cu alte state, îi tratează pe diplomați, pe cetățenii străini și proprietățile lor în conformitate cu legea (internațională), respectă tratatele intervenite între mai mult de o sută de state”².

Secțiunea a 3-a. Temeiul caracterului obligatoriu al normelor

Pornind de la principalele particularități ale dreptului internațional public, prin raport cu dreptul intern, unii autori susțin lipsa de forță juridică a dreptului internațional și, în consecință, nu îl consideră ca o ramură distinctă de „drept”³. Alți autori evidențiază caracterul „primitiv” al dreptului internațional sau recurg la calificarea lui ca un „evasive drept”, considerându-l imperfect sau incomplet. În doctrină s-a mai

susținut că sub denumirea de drept internațional sunt exprimate, de fapt, doar cerințele unei „morale internaționale”. Asemenea aserțiuni sunt formulate, în principal, pentru că normele dreptului internațional nu pot fi impuse prin măsuri de constrângere de tipul celor din ordinea juridică internă.

Desigur că în procesul de aplicare a normelor de drept internațional, mijloacele de constrângere pentru impunerea acestora nu sunt identice, așa cum s-a arătat, cu cele din dreptul intern. Dar funcția principală a dreptului internațional, ca și a dreptului intern, este aceea de a prescrie reguli de conduită, absolut necesare funcționării ordinate a unei anumite societăți, internă sau internațională. În cazul dreptului internațional, aceste reguli sunt elaborate de state, ca entități sociale competente în acest domeniu. Caracterul obligatoriu al regulilor dreptului internațional este acceptat de entitățile care le-au elaborat. Ceea ce deosebește în general dreptul internațional de dreptul intern sunt doar modalitățile prin care se realizează elaborarea și aducerea la îndeplinire a normelor.

Rezistența pe care un stat o poate, eventual, opune aplicării unei norme de drept internațional (la care a aderat) nu constituie o negare a însăși autorității normei. O asemenea atitudine din partea unui stat va fi calificată drept o încălcare a normei, dar nu o dovadă a inaplicabilității acesteia. De altfel, și în dreptul intern faptul că un subiect de drept își „îngăduie” să ignore o normă juridică nu înseamnă că aceasta nu există, ci că autorul încălcării este pasibil de a răspunde juridic.

În afară de aceasta, se poate observa că în societatea internațională contemporană, numărul normelor de drept internațional respectate depășește, de fapt, cu mult pe acela al normelor încălcate. Aprecierile referitoare la aparenta „slăbiciune” a dreptului internațional se datorează doar notorietății și importanței care se acordă situațiilor în care normele dreptului internațional sunt încălcate.

În ceea ce privește acordul de voință al statelor, ca temei al forței obligatorii a dreptului internațional, se impune să distingem multipla manifestare a acestuia:

- statele membre ale societății internaționale, datorită intereselor lor comune, rezultate din raporturile de interdependență, acceptă, în principiu, faptul că un corp de reguli obligatorii este absolut indispensabil pentru a le ordona conduita; numai printr-un asemenea sistem de norme se pot evita dezordinile, nesiguranța și anarhia, care ar prejudicia interesele tuturor.

- plecând de la această premisă, statele sunt apoi de acord să elaboreze în comun și să adopte norme concrete de comportament în cele mai diverse domenii ale relațiilor dintre ele.

- rolul „fondator” al acordului de voință în dreptul internațional constatăm că nu se limitează însă la adoptarea normelor, ci se extinde și la interpretarea și aplicarea acestora.

În lumina acestor evidențe poate fi demonstrată *natura consensuală a dreptului internațional*. După cum preciza un autor: „Ideea de consens a opiniilor statelor, referitor la ceea ce este considerat ca normă de drept internațional, apare ca un mod de a descrie indicele de autoritate a regulilor de drept internațional”⁴.

În legătură cu modalitatea de exprimare a acordului de voință, în practică s-a constatat că statele nu și-au exprimat totdeauna consimțământul expres pentru fiecare regulă de drept internațional. Natura consensuală a dreptului internațional⁵ are în

vedere acceptarea prezumată a statelor membre ale societății internaționale a ansamblului de reguli care formează dreptul internațional al acelei societăți. Astfel, noilor state care apar în societatea internațională le este, în principiu, opozabil dreptul internațional în vigoare la momentul apariției lor⁶. Cu toate acestea, se admite că noilor state care și-au cucerit independența în procesul de decolonizare, nu le puteau fi opozabile anumite norme rezultate din tratatele încheiate de fostele metropole.

Un asemenea punct de vedere a fost sugestiv exprimat, la începutul acestui secol, în doctrina americană, în următorii termeni: „Dreptul internațional ca sistem este obligatoriu asupra națiunilor nu doar ca un sistem pe care se presupune că l-au acceptat tacit, ci și ca o condiție fundamentală a admiterii lor ca participanți egali, cu drepturi depline, în raporturile dintre state”⁷.

Secțiunea a 4-a. Configurarea acordului de voință al statelor

Realizarea acordului de voință al statelor asupra diverselor norme de drept internațional este un proces complex. Acordul nu se obține automat, prin declanșarea anumitor proceduri. Realizarea lui urmează de cele mai multe ori o cale sinuoasă, care nu exclude exercitarea de presiuni asupra unor state, blocaje în negocieri etc.

Identificarea factorilor care contribuie la modelarea acordului de voință al statelor în procesul de formare a dreptului internațional⁸ presupune luarea în considerare a cercetărilor și concluziilor altor ramuri ale științei cum ar fi filozofia dreptului, teoria relațiilor internaționale, sociologia relațiilor internaționale ș.a.m.d., care evidențiază, ca și în cazul analizei formării normei de drept, în general, cadrul social-politic, interesele specifice, împrejurările istorice sau tradițiile etnice, care au o anumită legătură cu conținutul diverselor norme, precum și rolul concepțiilor filozofice sau politice în impunerea acestora. Pentru scopurile acestei analize ne propunem doar să evocăm succint relația dintre dreptul internațional și politica internațională⁹ prin prisma interesului național al statelor și a raporturilor de putere dintre state, considerate individual sau între diverse grupuri de state.

Între dreptul internațional și politica internațională există legături strânse, statele folosind ansamblul tehnicilor și procedurilor dreptului internațional pentru materializarea în reguli, având forță obligatorie, a voinței și intereselor lor specifice. Din acest unghi de vedere, dreptul internațional apare ca un instrument al politicii internaționale, ca subordonat acesteia.

În procesul de elaborare a unei norme de drept internațional, de stabilire a consensului statelor asupra unor reglementări ale conduitei lor, este evident că statele mai puternice vor încerca să orienteze acest proces în direcția convenabilă intereselor lor. Ar părea astfel că dreptul internațional nu este altceva decât o simplă transpunere, într-o pretinsă ordine juridică internațională, a raporturilor de putere și, în ultimă instanță, a forței economice și militare a unui stat sau grup de state, care își exercită influența asupra voinței, doar aparent autonomă, a statelor care dispun de o asemenea forță într-un grad inferior. Este adevărat că până la începutul acestui secol normele de drept internațional exprimau, în mod preponderent, interesele statelor care și-au putut impune o poziție dominantă față de partenerii lor mai slabi, reflec-

tând astfel raporturile de putere și primatul politicii internaționale asupra dreptului internațional.

Odată cu dezvoltarea societății internaționale și, drept consecință, a interdependențelor multiple dintre state, se înregistrează însă existența unor interese sau a unor valori comune întregii comunități internaționale, a căror promovare și aplicare nu se poate înfăptui decât prin intermediul unor reguli de drept, acceptate de cât mai multe dintre statele membre ale acestei societăți. În același timp, o regulă de drept odată adoptată câștigă treptat o existență proprie care, din punct de vedere politic, este greu de ignorat chiar de către statele ale căror interese imediate nu sunt reflectate în aplicarea acestei norme. În această privință se poate cita, cu titlu de exemplu, legitimarea procesului de decolonizare realizată, în principal, de la tribuna Adunării Generale a ONU, prin reinterpretarea principiului „egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor la autodeterminare”, înscris între principiile Cartei ONU.

Rezultă deci că dreptul internațional nu este numai un instrument al politicii internaționale, o modalitate de formalizare, la scară internațională, a politicii externe a unor țări, dar și un factor determinant al comportării lor, din momentul în care o anumită regulă de drept „necesară” a fost convenită. De altfel, incidența politicii, a intereselor specifice ale diverselor state, în special ale celor puternice, asupra dreptului nu trebuie să fie percepută numai la scară individuală, în funcție de politica externă a fiecăruia, ci și la nivelul global al colectivității internaționale a statelor.

Evoluția științei dreptului internațional în secolul nostru vine să confirme aserțiunea de mai sus. După primul război mondial, sub influența unor noi curente de gândire, au fost promovate în dreptul internațional o serie de principii și norme noi care s-au concretizat în recunoașterea dreptului la autodeterminare sau la limitarea și, apoi, excluderea recurgerii la forță ca mijloc de reglementare a conflictelor, consacrate prin Pactul Societății Națiunilor și Pactul Briand-Kellogg din 1928. La fel, după cel de al doilea război mondial, în afara reiterării și dezvoltării, de exemplu, a principiilor egalității suverane a statelor sau a excluderii forței din relațiile internaționale, s-au manifestat și alte orientări pozitive în vederea asigurării păcii, protecției drepturilor omului, dreptului la dezvoltare al statelor dezavantajate economic ș.a., reflectate în Carta ONU și în alte documente internaționale.

Aceste orientări acționează în favoarea unei noi configurații a dreptului internațional, în care cel puțin două elemente sunt fundamentale:

- universalizarea participării subiecților de drept internațional la formarea normelor de drept, în special ca urmare a procesului de decolonizare și
- universalizarea interdependențelor dintre națiuni, ca urmare a progreselor științei și tehnologiei.

Asemenea fenomene depășesc cadrul problematicii politice și de securitate și atrag în sfera dreptului internațional domenii mai puțin sau deloc luate în considerare anterior. Statele se văd obligate să coopereze în elaborarea de norme de drept internațional privind coordonarea schimburilor lor economice, sprijinirea procesului de creștere în statele mai puțin avansate, protejarea mediului înconjurător, combaterea terorismului etc.

În aceste condiții, dreptul internațional nu mai apare ca o transpunere automată, în plan normativ, a anumitor hegemonii din relațiile internaționale, ci reflectă, mai degrabă, pe de o parte, interesele comune care unesc subiectele societății interna-

ționale, cât și, pe de altă parte, contradicțiile și antagonismele care se manifestă în ansamblul societății internaționale la un moment dat. Desigur că în procesul de formare a normelor de drept internațional raporturile reale de putere nu sunt deloc neglijabile, dar nu se manifestă și nu se mai pot manifesta fără luarea în considerare a intereselor comune ale întregii comunități internaționale și a elementelor de conjunctură sau contradictorii care domină diversele procese de formare a acordului de voință al statelor asupra anumitor norme de comportament. Altfel nici nu s-ar putea explica cum se pot forma norme care nu corespund întru totul interesului unuia sau altuia dintre statele puternice sau care „frânează” libertatea de acțiune a unor state calificate ca „mari puteri”. Fără a ignora perpetuarea tendințelor unor state de a-și asigura dominația politică, economică și militară, notăm procesul declanșat de majoritatea statelor pentru impunerea unor norme care iau în considerare interesele pe termen lung ale întregii comunități internaționale. Dreptul internațional, conceput tradițional ca un simplu instrument de armonizarea a intereselor unui număr redus de state „puternice” tinde astfel să fie pus în tot mai mare măsură în serviciul intereselor perene ale comunității internaționale, în ansamblul său, cum sunt pacea și securitatea, dezvoltarea, drepturile omului, păstrarea echilibrului ecologic al planetei, combaterea terorismului, a traficului de droguri.

Secțiunea a 5-a. Limitele acordului de voință al statelor

Privit în perspectivă istorică, în perioada dreptului internațional clasic acordul de voință al statelor se referea cu precădere la anumite interdicții de comportament. Numărul relativ redus al normelor de drept internațional conducea astfel la ideea că, în domeniile nereglementate, drepturile statelor erau nelimitate, derivând din capacitatea lor militară ori economică de a le impune. În ultima perioadă, domenii tot mai numeroase ale interacțiunii statelor fac obiectul convenirii unor reguli de comportament intrând în sfera dreptului internațional. Este astfel tot mai larg acceptată ideea că acțiunile statelor nu sunt discreționare ci se întemeiază pe reguli de drept internațional convenite.

Deși domeniile supuse reglementării dreptului internațional s-au multiplicat continuu, se păstrează totuși anumite „zone” în care, prin dreptul internațional, se acordă statelor o largă libertate de acțiune. Acestea, considerate ca aparținând competenței naționale esențiale a fiecărui stat, se referă, în principal, la: stabilirea formei de stat, organizarea politică internă, organizarea administrativ-teritorială, apărarea și securitatea națională.

Existența unui anumit „domeniu rezervat” exclusiv competenței statului este recunoscut, de exemplu, în art. 2 parag. 7 din Carta ONU, care prevede că: „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va autoriza Națiunile Unite să intervină în chestiuni care aparțin esențial competenței naționale a unui stat și nici nu va obliga pe Membrii ei să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor acestei Carte (...)”.

Nici în dreptul internațional convențional și nici în doctrină nu s-a oferit însă o definiție a „domeniului rezervat”, ceea ce conduce la concluzia, confirmată și de o serie de evoluții ale raporturilor din societatea internațională contemporană, că limitele

exercițiului competențelor exclusive ale statelor sunt fluctuante și conjuncturale, având mai degrabă un caracter politic decât unul juridic.

Secțiunea a 6-a. Curtoazia internațională și morala

În raporturile dintre state se aplică și o serie de alte reguli decât cele care au caracter juridic, cum sunt anumite reguli de curtoazie, unele izvorâte din necesitățile practice sau care semnifică bunăvoință ori prin care se dorește să se transmită anumite bune intenții, simpatie, solidaritate etc. Anumite asemenea reguli, ținând de anumite tradiții or valori comune și respectate în raporturile dintre state pe bază de reciprocitate, sunt identificate în limba engleză sub denumirea generică de „comity” sau în expresie latină *comitas gentium*. Ele nu au însă valoarea obligatorie a normelor de drept internațional, în sensul că ignorarea lor nu atrage răspunderea internațională a statului care le ignoră, deși poate crea anumite tensiuni sau alte inconveniente în raporturile dintre state (de exemplu, ceremonialul de trecere în revistă a gărzii de onoare la primirea unui șef de stat străin, salutul între navele militare ale statelor în marea liberă, scutirea de plata unor amenzi pentru parcare neregulamentară a auto-vehiculelor, de care se bucură, de exemplu, membrii corpului diplomatic străin într-o anumită țară).

Alături de curtoazie, în raporturile dintre state sunt uneori evocate norme generale de morală, sau de morală internațională, în special. O serie de principii și norme ale dreptului internațional, ca și ale oricărei alte ramuri de drept, își au originea în anumite norme de morală ca, de exemplu, respectarea angajamentelor asumate ori repararea prejudiciului produs unui alt subiect. Dar asemenea norme s-au desprins treptată de morală, dobândind un caracter juridic și, deci mijloace specifice de a se impune și a determina conduita statelor. În general, regulile de morală se deosebesc de cele juridice prin aceea că primele fac apel la conștiința individuală și nu pot fi impuse prin forța de constrângere a unei autorități exterioare individului ori colectivității.

Secțiunea a 7-a. Raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern

7.1. Considerații introductive. Dreptul internațional public pe de o parte, și dreptul intern, pe de altă parte, sunt două sisteme de norme și două tipuri distincte de drept care acționează în planuri și prin mijloace diferite. Deși distincte, între cele două sisteme există importante interferențe prin intermediul statelor, în jurul cărora sunt organizate și prin care acționează.

Astfel, pe de o parte, există norme de drept internațional, în special acelea cuprinse în tratate internaționale, în temeiul cărora statele care devin părți la acestea sunt obligate să ia anumite măsuri în planul legislației lor interne, pentru aducerea la îndeplinire a obligațiilor ce le revin din aceste tratate, ca de exemplu în materia drepturilor omului, transporturile internaționale, combaterea poluării, a terorismului, a traficului de droguri ș.a.

Pe de altă parte, o serie de reglementări interne, specifice fiecărui stat, stabilesc condițiile de desfășurare a relațiilor respectivului stat cu alte state sau organizații internaționale și produc deci efecte în ordinea internațională. În această categorie intră, de exemplu, stabilirea competenței organelor statului prin intermediul cărora se desfășoară relațiile sale externe, problemele privind cetățenia, statutul juridic al străinilor, procedurile interne prin intermediul cărora un stat devine parte la tratatele internaționale.

Aceste interferențe între cele două sisteme au ridicat problema raportului dintre ele, în sensul de a se stabili dacă și care dintre aceste sisteme are, eventual, ascendență asupra celuilalt.

În decursul timpului, în doctrina dreptului internațional¹⁰ s-au cristalizat, în legătură cu acest raport, mai multe curente de gândire și respectiv anumite construcții teoretice: dualismul și monismul, acesta din urmă cu două variante.

7.2. Dualismul s-a dezvoltat cu precădere în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX, sub influența doctrinelor pozitivistice care scoteau în evidență importanța „voinței suverane a statului”, ca temei al dreptului, în general, cât și ca urmare a perfecționărilor aduse sistemelor parlamentare și, mai ales, a funcțiilor lor legislative.

În lumina acestei doctrine, dreptul intern și dreptul internațional ar reprezenta două sisteme juridice distincte, care acționează pe planuri diferite, cu domenii diferite de aplicare și fără comunicare între ele, având izvoare distincte și destinații deosebite: indivizii în dreptul intern și statele în dreptul internațional.

7.3. Monismul. Spre deosebire de dualiști, cei mai mulți dintre autorii de orientare monistă consideră dreptul ca pe o structură unitară, compusă din norme obligatorii, indiferent dacă acestea sunt adresate indivizilor, statelor sau altor entități asimilate acestora.

Principalele doctrine de orientare monistă, dezvoltate mai ales după primul război mondial, sub influența concepțiilor lui H. Kelsen și, în general, a „școlii normativiste” formate în jurul său la Viena, susțin **primatul dreptului internațional** asupra dreptului intern. Conform acestor orientări, pornind de la concepțiile dreptului natural, se susține că ar exista o ordine juridică universală, care ar fi superioară ordinilor juridice interne ale diverselor state. Acestea din urmă s-ar întemeia pe competențele atribuite statelor în cadrul ordinii universale. Semnificativă din punctul de vedere al acestei orientări, ar fi considerarea suveranității statelor ca o sumă de asemenea competențe, ce le revin fiecăruia, în plan universal, în cadrul unui adevărat „stat mondial”.

O altă orientare doctrinară monistă, dominantă mai ales în secolul al XIX-lea, a susținut un punct de vedere diametral opus, în sensul că ar putea fi demonstrat un **primat al dreptului intern** asupra dreptului internațional. Printre susținătorii unui asemenea punct de vedere s-au numărat doctrinari ca M. Wenzel, E. Kauffman, A. Zörn ș.a. („Școala de la Bonn”). Argumentele lor teoretice sunt tributare concepțiilor filozofice ale lui Hegel, care considera că, datorită independenței și suveranității depline a statelor, raporturile dintre ele sunt esențialmente **raporturi de forță**, care generează și întrețin starea de război. În aceste condiții, dreptul internațional ar trebui considerat doar ca o „proiectare”, în sfera raporturilor dintre state, a unor norme din

dreptul intern, respectiv ca sumă a normelor de drept intern ale diverselor state care reglementează relațiile lor externe.

7.4. Abordare pragmatică. Tendințe actuale. Desfășurarea ansamblului relațiilor internaționale în decursul timpului îndreptățește constatarea că, deși îndelung dezbătute, nici una din aceste orientări doctrinare nu a fost confirmată, în mod absolut, de practică.

În fapt, determinarea existenței unei anumite poziții dominante a unuia dintre cele două sisteme asupra celuilalt se poate evidenția prin soluțiile adoptate în practica statelor și anume răspunsul acestora la următoarele două întrebări:

- prin ce modalități se realizează aplicarea (încorporarea) dreptului internațional în sistemele de drept intern;

- în favoarea căruia din cele două sisteme de drept se soluționează eventualele conflicte între normele dreptului internațional și cele din dreptul intern.

Analiza diverselor soluții pe care le dau, pe de o parte, constituțiile statelor ori alte legi interne și, pe de altă parte, organele judiciare interne ori internaționale, par să indice în ultimele decenii o tot mai accentuată determinare a dreptului intern de către dreptul internațional. În concluzie, în problema raporturilor dintre dreptul internațional și dreptul intern pare necesar să se adopte o abordare pragmatică și cazuistică, fără a încerca o ierarhizare și a afirma vreun primat în privința unuia din cele două sisteme de drept sau o izolare a lor, căutând în practică soluții care să le armonizeze, printr-o aplicare adecvată, atât la situația de fapt cât și la cea de drept, în cazurile în care cele două ordini juridice se întâlnesc.

7.5. Dispozițiile Constituției României (revizuită în anul 2003) cu privire la raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern se găsesc în art. 11 și art. 20.

Articolul 11

(1) Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

(2) Tratatul ratificat de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.

(3) În cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției.

Alineatul (2) stabilește deci o modalitate directă de încorporare a dreptului internațional în dreptul intern, prin chiar legea de ratificare a unui tratat, textul acestuia devenind „lege internă”. Textul trebuie interpretat extensiv, în sensul că și actele legislative ale guvernului, prin care se aprobă/acceptă anumite acorduri internaționale, îndeplinesc aceeași funcție integratoare.

Alineatul (3) trebuie interpretat ca exprimând o *poziție dualistă*, de vreme ce tratatele a căror dispoziții sunt în conflict cu normele constituționale nu pot fi modificate implicit prin legea de ratificare. Numai în urma modificării Constituției, în acord cu tratatul, acesta poate fi încorporat în dreptul intern.

Articolul 20, în schimb, afirmă clar primatul dreptului internațional asupra dreptului intern atunci când obiectul eventualului „conflict de legi” se referă la drepturile omului.

Articolul 20

(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația universală a drepturilor omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

În domeniul drepturilor omului, soluția constituțională este deci una monistă, cu primatul dreptului internațional asupra dreptului intern; pentru a se reveni la un monism opus – primatul dreptului intern – în cazul în care „Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”.

Secțiunea a 8-a. Evoluția dreptului internațional

În literatura juridică consacrată dreptului internațional au fost formulate păreri diferite asupra epocii istorice în care se conturează primele instituții de drept internațional, în accepțiunea lor modernă.

De vreme ce dreptul internațional public reglementează și coordonează raporturile dintre state, ar părea logic ca istoria dreptului internațional să înceapă odată cu apariția statului. Nu se poate însă ignora faptul că germenii ai unor instituții de drept internațional și ai unor reguli care prefigurează norme de drept internațional modern s-au născut în perioada antică și medievală a dezvoltării societății. Cu precizarea că istoria dreptului internațional nu poate fi desprinsă ci, dimpotrivă, este strâns legată de procesul istoric al dezvoltării societății, subliniem că ea nu coincide în totalitate cu etapele clasice ale acestui proces.

8.1. Antichitatea. Primele rudimente ale dreptului internațional se consideră că au apărut în perioada antică, care se încheie odată cu prăbușirea Imperiului Roman de Apus, când scena politică, din punctul de vedere al raporturilor externe, a fost dominată de tipuri diferite de colectivități politice: imperiile, întinse pe vaste teritorii, și orașele, în special cele grecești, ca entități de dimensiuni restrânse, dar omogene și foarte bine organizate.

Tendința spre autarhie a marilor imperii antice, determinată și de vastitatea lor, ca și a cetăților grecești și orașelor feniciene, cum și permanența războaielor sau a amenințării cu războiul, au impus izolarea ca una dintre trăsăturile generale ale societății antice. Cu toate acestea, imperativele de ordin economic au obligat fiecare imperiu sau cetate să intre în raporturi pașnice cu lumea exterioară, în urma cărora apar și unele reguli privind desfășurarea acestor raporturi, care pot fi considerate ca norme rudimentare de drept internațional.

Astfel, între cetățile grecești s-au aplicat unele norme referitoare la încheierea tratatelor, inviolabilitatea solilor, rezolvarea diferendelor pe cale pașnică – prin arbitraj și bune oficii –, reguli pentru declararea războaielor, instituția *proxeniei* pentru a proteja negustorii străini etc. Pentru evoluția ulterioară a dreptului internațional, o semnificație particulară o reprezintă arbitrajul și „proxenia”.

Arbitrajul, socotit ca o creație grecească, a fost conceput și practicat de către cetățile grecești ca instrument de reglementare a diferendelor politice cât și a celor comerciale. Prin intermediul „proxeniei”, impusă de legăturile comerciale intense dintre cetățile grecești, se acordau străinilor, pe bază de reciprocitate, anumite drepturi și privilegii în intenția protejării bunurilor și persoanelor acestora.

Remarcabile sunt și eforturile cetăților grecești în direcția federalizării, bazată pe două reguli luate mai târziu în considerare în dreptul internațional, și anume, libertatea de adeziune și egalitatea între membrii federației, cât și cele privind încercările de „organizare internațională” a diferitelor entități existente. Acest din urmă aspect privește gruparea orașelor grecești în asocieri de administrare comună a sanctuarelor religioase.

Contribuția Romei la configurarea unor reguli de drept internațional poartă amprenta poziției de superioritate a Imperiului Roman, care nu era înclinat să-și trateze partenerii ca egali. Poate și de aceea, Roma a manifestat o constantă preocupare de a transpune raporturile Imperiului cu alte popoare străine în reguli juridice, dintre care sunt de menționat cele privind solii, negocierile, încheierea și executarea tratatelor, ocrotirea străinilor, distincția dintre războaiele juste și cele nejuste ș.a.m.d.

Activitatea bogată a romanilor în domeniul dreptului în general a condus pe unii autori să considere că multe dintre principiile generale ale dreptului internațional își găsesc originea în dreptul roman, iar în *corpus iuris*-ul roman și în *ius gentium* se găsesc începuturile **dreptului natural**.

Dreptul roman aplicat cetățenilor romani era *ius civile*, deosebit de *ius gentium*, care se aplica străinilor privilegiați, de regulă comercianților, atunci când un alt imperiu încheia un tratat de prietenie cu Roma. În conformitate cu *ius gentium*, străinilor li se aplicau legile locale ale statului unde se găseau: obligațiile lor erau minime. Rezultă că, în principal, normele lui *ius gentium* priveau mai degrabă dreptul privat decât dreptul internațional. Ele făceau parte din dreptul intern roman. Importanța lor pentru dreptul internațional rezidă în evidențierea, făcută ulterior de doctrină, a raporturilor dintre *ius gentium* și *ius naturale*, pentru precizarea unor norme de drept internațional.

Norme, care pot fi atribuite retrospectiv dreptului internațional, se găsesc și în state de pe alte continente. Astfel, în **China antică**, confucianismul și filozofia lui Lao-tzî, se refereau la războaie drepte și nedrepte, la respectarea tratatelor precum și la sancțiuni internaționale, preconizându-se în final o „Uniune măreață a popoarelor” bazată pe relații sociale la scara universului. În India antică, **Legile lui Manu** (sec. al V-lea î.Hr.) și **Rig Vede** (texte religioase din anii 2500 î.Hr.) consemnează existența unor misiuni diplomatice *ad hoc* iar tratatele erau considerate sacre, prin depunerea unui jurământ. În acesta se regăsesc originile garanțiilor din dreptul internațional modern. În **Egiptul antic**, care ne-a lăsat moștenire Tratatul, denumit „sublim”, dintre Ramses al II-lea, faraonul Egiptului, și Hattusil al III-lea, regele hitiților, la curtea faraonilor funcționa o „cancelarie pentru treburile străine”. În Biblie există reguli morale și juridice cu un caracter superior, ceea ce evocă dreptul natural și *ius cogens*. Este evocat, de asemenea, un *ius inter gentes*, acorduri care trebuie respectate, apărarea și protecția unor drepturi fundamentale ale omului (la integritate fizică, la libertate și la siguranță, dreptul la un proces just, dreptul la azil, tratamentul egal pentru străini și naționali și protecția străinilor).

8.2. Evul mediu. În plan politic, societatea feudală a fost dominată de două rivalități, determinante în cristalizarea unor noi noțiuni de drept internațional sau în dezvoltarea altora. Prima, se referă la disputa dintre papalitate și regalitate pentru dominarea societății creștine europene, iar cea de-a doua, la disputa dintre regi și seniori, în legătură cu centralizarea puterii în mâinile suveranilor.

Contradicțiile mai sus enunțate se regăsesc și în modul de formare a normelor de drept, o perioadă însemnată de timp preeminența **dreptului canonic** fiind evidentă. Astfel, o serie de instituții ce țin de dreptul internațional, cum ar fi dreptul de azil, armistițiul sau sancțiunile, emană de la biserică sau sunt apanajul exclusiv al papei, care în multe ocazii, intervenea ca arbitru între monarhii. Papa Alexandru al VI-lea a decis, de exemplu, împărțirea Americii de Sud între Spania și Portugalia, iar Papa Hadrian al IV-lea a autorizat cucerirea Irlandei de către Henric al II-lea. În evul mediu a apărut noțiunea de sancțiune religioasă, Papa sau Biserica putând folosi excomunicarea sau interdicția, care antrenau interzicerea oricărui serviciu religios pe pământurile seniorilor, atunci când nu respectau comandamentele religiei. Tot în aceeași perioadă consemnăm împărțirea, pentru prima dată, a dreptului internațional în **drept al războiului** și **drept al păcii**, diviziune pe care o reia și H. Grotius, socotit părintele dreptului internațional, apariția unor reguli noi privind armistițiul, tratamentul prizonierilor, natura tratatelor de pace, regimul aplicat străinilor, formarea primelor reguli ale dreptului mării, aplicabile atât pe timp de pace cât și în timp de război (protecția comerțului maritim, sancționarea contrabandei maritime, regimul corсарilor, dreptul de vizită etc.) și s-a instituit un sistem special de protecție consulară.

În evul mediu, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, odată cu începutul manifestării monarhiilor ca state suverane și independente, se înregistrează și primele dezvoltări ale unei doctrine privind dreptul internațional. Analizele doctrinare din această perioadă erau bazate pe dreptul roman, recurgeau la precedentele istoriei antice, la teologie, la dreptul canonic și la „dreptul natural”. Acest din urmă concept a exercitat o puternică influență de-a lungul secolelor asupra dreptului internațional, pe lângă *ius naturalis* recurgându-se la *ius gentium*.

Dintre doctrinarii acestei epoci se detașează Hugo Grotius (1583-1645), savant, jurist și diplomat olandez, socotit părintele științei dreptului internațional. În lucrarea sa *De jure belli ac pacis* (Dreptul războiului și dreptul păcii), el a afirmat principiul libertății mărilor și a dezvoltat concepția războiului just, de inspirație umanitară. O valoare perenă are și faptul că, deși Grotius a menținut distincția între *ius naturalis* și *ius gentium*, dreptul natural era dedus de el din rațiunea umană, iar *ius gentium* este definit ca decurgând din *communis consensus gentium*.

Un alt doctrinar, căruia i se atribuie folosirea pentru prima dată a noțiunii de suveranitate, prin care se încerca să se găsească un suport juridic acțiunii regelui Franței de afirmare a puterii regale, este Jean Bodin. Arătând că suveranitatea monarhului are un dublu aspect, intern (suveranitatea în interiorul statului) și extern (suveranitate de stat), el a încercat să legitimeze, cu ajutorul dreptului, lupta regelui Franței contra papalității, în afară, și contra feudalității, în interior.

8.3. Dreptul internațional clasic caracterizează statul modern, care s-a conturat ca o entitate politică suverană, dispunând de o administrație permanentă și exercitând jurisdicția asupra unui teritoriu și unei populații bine determinate. Pe plan extern,

raporturile nu pot fi abordate decât ca relații între state suverane, egale din punct de vedere juridic.

Cel mai important moment care confirmă această stare nouă în raporturile dintre state, socotit de majoritatea doctrinarilor și punctul de plecare al dreptului internațional clasic, îl constituie tratatele din Westfalia din 1648¹¹.

Importanța tratatelor westfalice rezidă în faptul că acestea marchează victoria monarhiilor asupra papalității, atât din punct de vedere politic dar și religios, recunosc suveranitatea și egalitatea statelor ca principii fundamentale ale relațiilor internaționale și introduc conceptul echilibrului dintre puteri ca mijloc de menținere a păcii.

Impunerea treptată a celor două principii afirmate de tratatele westfalice, principiul suveranității și cel al egalității statelor, conferă raporturilor interstatale o nouă dimensiune: recunoașterea puterii suverane asupra teritoriului propriu și independență față de orice ingerință exterioară. În domeniul relațiilor diplomatice se generalizează practica ambasadelor permanente și se formulează reguli precise privind statutul diplomaților, drepturile, obligațiile și protecția lor. Apar și se dezvoltă, de asemenea, tehnici noi de reglementare pașnică a diferendelor dintre state, cum sunt, pe plan diplomatic, medierea, bunele oficii, ancheta și concilierea și, pe plan jurisdicțional, arbitrajul.

Tot în această perioadă începe să-și facă loc ideea menținerii păcii prin respectarea dreptului internațional, impunerea unei justiții internaționale independente, principiul clauzei națiunii celei mai favorizate, aplicat în domeniul schimburilor comerciale internaționale și apar primele organizații internaționale interstatale.

Într-o caracterizare de ordin general, dreptul internațional denumit „clasic” este un drept european, transpus ca drept dominant asupra ansamblului relațiilor internaționale de puterea și autoritatea Europei în societatea internațională a epocii. El apare ca un sistem de norme plămădite pe continentul european, motivate, economic, de politica liberului schimb și, politic, de echilibrul de putere dintre principalele state europene și de obiectivele lor politice.

8.4. Dreptul internațional contemporan a evoluat în funcție de trăsăturile societății internaționale actuale. Universalizarea și diversificarea acesteia, prin apariția unor noi subiecte de drept – state și organizații – ca și a unor domenii noi de aplicare, a condus la manifestarea următoarelor tendințe în dezvoltarea dreptului internațional:

1. are loc o transformare a dreptului internațional clasic, în mare măsură un drept oligarhic și plutocrat, într-unul al întregii comunități internaționale. Grupul națiunilor europene, denumite „civilizate”, a acționat, o lungă perioadă de timp, ca un club închis în cadrul căruia principiile suveranității și egalității erau recunoscute exclusiv membrilor clubului. Ordinea juridică veche, care, în principal, armoniza rivalitățile unor state libere și suverane, a fost înlocuită, treptat, de o ordine juridică nouă, care urmărește să servească interesele tuturor națiunilor și să promoveze **cooperarea în cadrul unei comunități internaționale organizate și instituționalizate**;

2. de la dreptul internațional clasic, care era un drept al statelor, dreptul internațional contemporan devine un drept al statelor și al oamenilor. Fundamental, dreptul internațional contemporan rămâne dreptul care reglementează raporturile dintre state, dar nu-i este străină preocuparea pentru soarta indivizilor, ca destinatari direcți ai unor norme de drept internațional. În cadrul comunității internaționale, în esență interstatală, s-a ajuns la convenirea unor norme de drept internațional privind prote-

jarea individului și promovarea drepturilor omului. S-a născut astfel o ramură distinctă a dreptului internațional care, îmbogățindu-i conținutul, îi adaugă în același timp un grad sporit de complexitate;

3. de la un drept de coordonare, în perioada dezvoltării sale clasice, dreptul internațional din zilele noastre, fără a-și pierde caracterul coordonator, tinde să fie investit cu un rol crescând în promovarea intereselor pe termen lung ale întregii societăți internaționale: pacea, considerată sub toate aspectele sale nu numai ca „stare” fără război; dezvoltarea, ca formă de concertare a eforturilor statelor dezvoltate și a celor mai puțin avansate pentru punerea în valoare a resurselor naturale ale planetei, cu luarea în considerare a nevoilor tuturor participanților la societatea internațională; conservarea mediului înconjurător, prin evitarea modificărilor grave, care scapă controlului uman sau comportă consecințe negative ireversibile.

Anexa pedagogică la Capitolul I

Întrebări, teme de dezbateri, referate

1. Care sunt principalele trăsături ale dreptului internațional public față de alte ramuri de drept?
2. Care este temeiul forței obligatorii a dreptului internațional public?
3. Ce se înțelege prin natura consensuală a dreptului internațional?
4. Enumerați și comentați factorii de configurare ai acordului de voință al statelor.
5. Comentați evoluția conceptului de „domeniu rezervat” în lumina art. 2.7 din Carta ONU.
6. Identificați domenii ale relațiilor internaționale în care se înregistrează o anumită superioritate a dreptului internațional asupra dreptului intern.
7. Soluțiile oferite de Constituția României la raporturile dintre dreptul internațional și dreptul intern.

Termeni, expresii, definiții de reținut*

- societate internațională 1
- societate poliarchică 1
- ordine juridică internațională 2
- drept internațional public/drept internațional privat 1, 2
- elemente de extraneitate 2
- conflicte de legi 2
- drept transnațional 2
- natura consensuală a dreptului internațional 5
- domeniu rezervat 8
- *comity/comitas gentium* 9
- cooperare instituționalizată 15

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină, iar aceste expresii se regăsesc în text redactate în caractere aldine și italice.

Bibliografie

1. R. Miga-Beșteliu, *Drept internațional. Introducere în Dreptul internațional public*, ediția a III-a, Ed. All Beck, București, 2003;
2. Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, Ed. All Beck, București, 2001;
3. C. Valentin, *Drept internațional public*, Ed. Universitatea de Vest, Timișoara, 2004, p. 43-94;
4. M. Niciu, *Drept internațional public*, Iași, 2001.

Note și alte repere bibliografice

¹ Ph. Jessup definea, în 1956, dreptul transnațional ca fiind „dreptul care reglementează acțiunile și evenimentele ce depășesc frontierele naționale”. Teza judecătorului Jessup este reluată, la sfârșitul anilor 1980, de D. Carreau, care consideră că o asemenea largire a limitelor dreptului internațional corespunde „diversității actorilor din societatea internațională contemporană”. În lumina acestor considerente, același autor propune pentru dreptul internațional o denumire alternativă, aceea de „drept al societății internaționale”, considerând că aceasta corespunde mutațiilor intervenite în ultima perioadă în sfera de reglementare a dreptului internațional contemporan (vezi D. Carreau, *Droit international*, Ed. Pedone, Paris, p. 24-36).

² L. Henkin, *How Nations Behave – Law Making and Foreign Policy*, 1979, p. 47.

³ Între autorii care neagă dreptului internațional caracterul de „drept”, vezi, de exemplu, J. Austin, *Lectures on Jurisprudence for the Philosophy of Positive Law*, London, 1879. Dintre autorii contemporani, H.J. Morgenthau, *Politics among Nations*, New-York, 1960; R. Aron, *Paix et guerre entre les nations*, 1984. Pentru comentarii asupra acestei probleme, vezi și Oppenheim's *International Law* (R. Jennings, A. Watts, ed.), vol. I, Peace, 1992, p. 8-13.

⁴ A. D'Amato, *On consensus*, în *Canadian Yearbook of International Law*, 1970, p. 105.

⁵ Cu privire la natura dreptului internațional, a se vedea M. Vlad, *Drept internațional public*, Ed. Servo-Sat, 2002.

⁶ În legătură cu acceptarea normelor dreptului internațional de către noi entități statale care acced, la un anumit moment, la statutul de subiecte ale ordinii juridice internaționale, vezi Oppenheim, op. cit., p. 14-15; J.G. Starke, *Introduction to International Law*, London, 1989, p. 24-25.

⁷ V. Moore's, *Digest of International Law*, 1906, vol. I, p. 2, citat după J.G. Starke, op. cit., p. 26.

⁸ Despre „factorii de configurare a dreptului”, în general, vezi A. Naschitz, *Teoria și tehnica în procesul de creare a dreptului*, București, 1969; de asemenea N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck.

⁹ Asupra relației – drept internațional, politică internațională, politică externă, vezi, de exemplu, P.M. Dupuy, *Droit international public*, Paris, 1992, p. 9.

¹⁰ Pentru o cuprinzătoare și interesantă prezentare în special a raportului dintre dreptul internațional și dreptul intern, vezi, de exemplu, V. Constantin, op. cit., p. 76-95. Cu privire la o anumită ascendență a dreptului internațional asupra dreptului intern, ca o tendință a ultimelor decenii, vezi, de exemplu, R. Miga-Beșteliu,

A. Ciobanu Dordea, Tendințe noi în raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern, R.R.D.P. nr. 1/1995.

¹¹ Prin denumirea de Tratatate westfalice sunt desemnate Tratatatele de la Osnabrück și Münster, încheiate în urma războiului de 30 de ani, care s-a soldat cu fărâmițarea Imperiului german de Apus în 355 de state, asupra cărora împăratul nu și-a păstrat decât o autoritate nominală. Primul tratat a fost încheiat între Suedia și aliații săi, printre care și Franța, pe de o parte, și Împăratul și principii germani, pe de altă parte. Al doilea tratat a fost încheiat între Franța și aliații săi, printre care și Suedia, cu împăratul și principii germani. Notăm că principiul echilibrului dintre puteri a fost folosit pentru a justifica războaiele defensive, în vederea restabilirii echilibrului convenit și a războaielor preventive contra celor care ar putea amenința acest echilibru.

Capitolul II

Subiectele dreptului internațional și alte entități care participă la raporturi juridice în societatea internațională

Secțiunea 1. Considerații introductive

Noțiunea de subiect de drept este comună oricărei ordini juridice, fie ea internă ori internațională. Ea desemnează entitățile care au calitatea de a participa la raporturi juridice guvernate de normele specifice respectivei ordini juridice și de a fi deci titulari de drepturi și obligații în cadrul acesteia. În dreptul intern subiectele se împart în două mari categorii: persoane fizice și persoane juridice.

Pentru identificarea unui subiect de drept internațional este necesar să se constate dacă acesta posedă personalitate juridică în cadrul ordinii juridice internaționale, dacă are deci capacitatea juridică de a acționa pe plan internațional.

Subiectul de drept internațional¹ a mai fost identificat ca: a) titularul de drepturi și obligații pe planul dreptului internațional; b) titularul dreptului de a intenta o acțiune la un tribunal internațional; c) titularul unor interese în privința cărora există prevederi în dreptul internațional.

Așadar, în dreptul internațional sunt considerate subiecte ale acestuia acele entități care participă, pe de o parte, la elaborarea normelor de drept internațional și, pe de altă parte, la desfășurarea raporturilor juridice guvernate de aceste norme, dobândind astfel nemijlocit drepturi și asumându-și obligații în cadrul ordinii juridice internaționale. Acestea sunt:

1. statele, calificate drept subiecte originare ale dreptului internațional și care, până în deceniile 4-5 ale acestui secol, erau considerate și singurele subiecte ale dreptului internațional;

2. organizațiile internaționale interguvernamentale, care sunt considerate „subiecte derivate” ale dreptului internațional, întrucât iau naștere prin acordul de voință al statelor, dar dobândesc, după acest moment, o personalitate juridică proprie, distinctă de aceea a statelor care le-au constituit².

În doctrina mai recentă se înregistrează o evoluție sensibilă în favoarea recunoașterii unei anumite personalități juridice internaționale individului, ca persoană fizică, căruia nu numai că îi sunt recunoscute de către state anumite libertăți și drepturi fundamentale sau specifice, dar i s-a creat posibilitatea de a reclama încălcarea lor în fața unor instanțe internaționale cu caracter administrativ sau chiar jurisdicțional. Deși perspectiva consolidării acestei evoluții pare favorabilă, în acest moment nu se poate vorbi încă de o manifestare plenară în ordinea juridică internațională a calității de subiect de drept internațional a individului.

În afara persoanelor fizice, în doctrina actuală, diverse opinii susțin diversificarea entităților cărora ar urma să li se recunoască un anumit rol în ordinea juridică internațională, alături de state și organizațiile internaționale interguvernamentale. Acestea ar fi: mișcările de eliberare națională, corporațiile multinaționale și organizațiile internaționale neguvernamentale. Este adevărat că mișcările de eliberare națională și-au putut asuma, în anumite condiții, unele obligații internaționale sau li s-au recunoscut anumite drepturi, în baza principiului autodeterminării, că întreprinderile multinaționale sunt destinate ale unor anumite obligații, atunci când acționează pe teritoriul diverselor state, altele decât statul de origine, și că organizațiile neguvernamentale pot întreprinde acțiuni proprii în calitatea lor de agenți ai societății internaționale. Dar nici una din aceste entități nu dispune de o reală capacitate juridică, care în cazul statelor se bazează, după cum vom vedea, pe suveranitatea de care ele se bucură, iar în cel al organizațiilor interguvernamentale, pe capacitatea lor juridică conferită prin statute de către statele membre, în virtutea suveranității lor.

Secțiunea a 2-a. Statele – subiecte primordiale ale dreptului internațional

Între subiectele de drept internațional, statele au un loc preponderent, fiind calificate ca subiecte principale, în raport cu alte entități nestatale, considerate în categoria subiectelor de drept internațional. Statele au mai fost calificate drept subiecte universale, în sensul că își exercită drepturi și își asumă obligații în orice domeniu al relațiilor internaționale, precum și ca subiecte tipice și primordiale ale dreptului internațional.

2.1. Conceptul de stat. Conceptul de stat este comun tuturor ramurilor de drept. Deci, pentru a fi socotit ca atare, statul trebuie să întrunească trei elemente: teritoriu, populație și guvern. Poate și de aceea există o unitate conceptuală în definirea statului ca o *colectivitate umană, instalată permanent pe un anumit teritoriu și având o structură de organe ale puterii care se bucură de suveranitate*.

Ca o colectivitate organizată și independentă situată pe un anumit spațiu, statul are calitatea de subiect de drept atât în raport cu ordinea internă cât și cu cea internațională. Ceea ce îi conferă această dublă calitate este caracterul suveran al puterii sale. În baza acestei puteri, statul are dreptul de a conduce societatea în interior și de a stabili raporturi cu alte state, în exterior. Dacă latura internă a suveranității statului privește puterea sa de comandă în interior, concretizată în elaborarea unor norme cu caracter general și în urmărirea aplicării acestora în practica socială (realizarea ordinii de drept), latura externă privește comportamentul statului în societatea internațională, raporturile sale cu celelalte state. Suveranitatea asigură astfel baza politică și juridică a calității statului de subiect de drept internațional și determină aria de manifestare a acestei calități.

Cea mai completă definiție a noțiunii de stat a fost dată de tratatul de la Montevideo, din 1933, dintre S.U.A. și statele latino-americane cu privire la drepturile și obligațiile statelor. Potrivit articolului prim al acestui tratat, „statul este un

subiect de drept internațional care posedă următoarele caracteristici: a) populație b) un teritoriu c) un guvern d) capacitatea de a intra în relații cu alte state”.

2.2. Suveranitatea de stat. Suveranitatea este un postulat al societății internaționale. Ea stă la baza structurii acesteia și contribuie la modelarea tuturor instituțiilor de drept internațional.

Ca participant la viața internațională, statul are dreptul de a-și exercita atribuțiile inerente suveranității, pe plan intern și extern, de a acționa în mod independent. Independența este astfel corelativă și intrinsecă suveranității, o manifestare concretă a acesteia. Pentru salvagardarea și promovarea intereselor naționale, statul trebuie să acționeze în mod independent, prin propriile sale organe și în deplină libertate. Activitatea statelor în sfera relațiilor internaționale nu trebuie să fie dictată prin directive sau injoncțiuni pe care un stat terț ar pretinde să le impună direct sau indirect altor state.

Considerații istorice. Conceptul modern de suveranitate se afirmă în special în urma încheierii Tratatelor de pace din Westfalia (1648) – între Spania și Țările de Jos, între Împăratul german și Franța și Suedia – la sfârșitul războiului de 30 de ani. Tratele westfalice, intervenite între mai mulți suverani în raporturi de relativă egalitate, marchează sfârșitul dominației raporturilor feudale de vasalitate între diversele formațiuni statale din perioada Evului Mediu.

Treptat, în urma revoluției industriale și dezvoltării raporturilor economice de tip capitalist, concepțiile referitoare la suveranitatea monarhului evoluează în sensul transferării atributelor suveranității de la monarh la națiune sau *popor*. Aceste tendințe își găsesc expresia cea mai avansată în Declarația de independență a revoluției americane (1776) și apoi în Declarația drepturilor omului și cetățeanului precum și în Constituțiile Franței din timpul revoluției (1791-1793).

Un rol deosebit în evoluția concepțiilor privind suveranitatea l-a avut filozofia hegeliană. Suveranitatea este concepută de Hegel ca o putere absolută, nesupusă nici unei legi. În consecință, statul ar avea o deplină libertate de acțiune, atât în plan intern cât și internațional, de aici decurgând și negarea dreptului internațional în măsura în care acesta impune, în raporturile dintre state, o ordine juridică distinctă de ordinea juridică internă. În virtutea suveranității astfel concepută, statele ar avea, în relațiile internaționale, o deplină libertate de acțiune. În consecință, în planul acestor relații domină „dreptul” celui mai tare.

Ca o tendință moderatoare apare teoria lui G. Jellinek, referitoare la autolimitarea suveranității. Statele acceptă astfel dreptul internațional ca pe o necesitate autoimpusă, pe care sunt însă deseori determinate să-l încalce.

În secolul al XX-lea, se afirmă concepțiile lui G. Scelle și apoi a lui Ch. Rousseau, care consideră suveranitatea ca o sumă de competențe, pe care statele le pot delega într-o măsură mai mare sau mai mică unor organisme internaționale. În reeditarea manualului de drept internațional al lui Oppenheim este formulată opinia potrivit căreia suveranitatea, ca autoritate juridică supremă, este inaplicabilă poziției statelor în cadrul comunității internaționale; în acest plan, statele s-ar supune dreptului internațional – ca un grup de norme de conduită obligatorii – fără ca prin aceasta să-și piardă calitatea de entități statale suverane. Asumarea de către oricare stat a unor obligații internaționale, decurgând din respectul pentru ordinea juridică internațională, nu trebuie privită ca o

renunțare la suveranitate și dimpotrivă; capacitatea statului de a se angaja în plan internațional constituie un atribut al suveranității sale.

Ceea ce caracterizează teoriile referitoare la suveranitate din ultimele decenii este tendința de adaptare a suveranității unor noi fenomene ce se înregistrează pe plan internațional, determinate de anumite exigențe impuse de asigurarea păcii, de acțiuni umanitare, procese de integrare economică și politică, respectarea drepturilor omului. Aceasta nu echivalează însă cu pierderea suveranității ci cu o adaptare a acesteia la imperatiile interdependențelor internaționale și celor decurgând din dezvoltarea organizațiilor internaționale constituite de state.

Unele state au prevăzut în mod expres în constituțiile lor posibilitatea unor limitări ale suveranității. Astfel, preambulul Constituției franceze din 1946 prevedea că „sub rezerva reciprocității, Franța consimte la limitări ale suveranității necesare organizării și apărării păcii”. Legea fundamentală a Republicii Federale a Germaniei a conferit Federației dreptul de a transfera drepturi de suveranitate oricărei instanțe internaționale pe cale legislativă.

Din ansamblul noilor evoluții în relațiile internaționale din ultimele decenii, se pot desprinde acelea care obligă la o reevaluare a teoriei clasice a suveranității, cum ar fi:

- unele operațiuni de menținere a păcii, desfășurate după 1990 sub egida ONU ori a altor organisme internaționale regionale, în special acele operațiuni care au avut ca principală determinare impunerea respectului și apărarea drepturilor omului. Unele din acestea s-au desfășurat în împrejurări de natură a sugera apariția unor serioase condiționări privind exercițiul suveranității statelor și respectului pentru integritatea lor teritorială, ca și a principiului, corolar, al neamestecului în treburile interne;

- restrângeri ale exercițiului suveranității, în expresia sa clasică, sunt generate și de unele modificări în raporturile de forță interne, îndeosebi ca urmare a generalizării și implementării în ordinea juridică internă a statelor a noilor concepții privind drepturile omului. Relația statului cu cetățenii săi scapă competenței sale exclusive. În raporturile cu persoanele supuse jurisdicției sale, statul nu mai beneficiază astfel de drepturi discreționare. El este obligat să respecte drepturile și libertățile fundamentale ale indivizilor, consacrate prin convențiile internaționale la care este parte. În plus, aplicarea normelor internaționale în materia drepturilor omului în ordinea juridică internă creează premisele unei relații directe între indivizi și ordinea internațională, fără intermediul statului și, uneori, împotriva acestuia.

- noile foruri de jurisdicție penală internațională, care pot incrimina, judeca și pedepsi persoane fizice, autori ai unor fapte penale deosebit de grave, calificate drept crime împotriva umanității, prezintă tot atâtea restrângeri ale competențelor statelor, până nu de mult exclusive, în ceea ce privește exercițiul jurisdicției penale;

- transferul de competențe de la statele membre către instituțiile Uniunii Europene dă naștere unui proces continuu de definire și „reamenajare” a exercițiului suveranității, pentru a realiza obiectivele integrării economice și monetare, dar și a unor cât mai coerente politici comunitare în domeniul afacerilor externe, securității și apărării, în justiție și ordinea publică. De asemenea, în spațiul Uniunii Europene are loc un proces de formare a unui drept comunitar, preeminent asupra dreptului intern al statelor, direct și imediat aplicabil.

Suveranitatea statelor, în plan internațional, este o realitate incontestabilă, respectarea dreptului internațional neînsemnând dispariția acesteia, după cum respectarea

legilor interne de către cetățeni nu înseamnă pierderea libertății lor. În fața provocărilor menționate, se impun noi abordări a problematicii suveranității.

După cum arăta B. Boutros-Ghali, fost Secretar General al ONU, „*în timp ce respectul pentru suveranitatea și integritatea fundamentală a statului rămâne central, este indiscutabil că doctrina multiseculară a suveranității, absolute și exclusive nu mai corespunde, în fapt, ea nefiind niciodată absolută, așa cum a fost concepută în teorie. O cerință intelectuală majoră a prezentului este să regândim problematica suveranității nu să-i slăbim esența, care este crucială pentru securitatea și cooperarea internațională, și să recunoaștem că poate îmbrăca noi forme și realiza mai multe funcțiuni*”.

Suveranitatea și independența de stat. Independența este o condiție și, în același timp, un criteriu al suveranității. La rândul său, suveranitatea, odată recunoscută, este un garant al independenței.

Înainte de a exprima o situație de drept, independența trebuie să exprime o situație de fapt. Ea nu este proprie și nu poate fi atribuită decât colectivităților care, în toate domeniile – economic, politic, militar – sunt susceptibile de a-și asuma obligațiile și de a beneficia de drepturile imanente independenței, fără sprijin din exterior, implicând raporturi de subordonare. Într-o exprimare devenită celebră, în sentința arbitrală privind Insula Palmas, arbitru Max Huber declara: „*Suveranitatea în relațiile dintre state înseamnă independență*”.

Independența, socotită criteriu de constatare a suveranității, este probată, după cum se va vedea în secțiunea privind recunoașterea statelor, de faptul că unei colectivități i se recunoaște calitatea de stat numai după constatarea existenței celor trei elemente constitutive (teritoriu, populație, guvern), care numai întrunite simultan asigură o independență efectivă colectivității în cauză. Așa se explică de ce autoritățile descentralizate (departament, provincie sau chiar un stat federal) nu se bucură de suveranitate: aceste entități, pe planul relațiilor internaționale, sunt într-un raport de dependență juridică față de autoritatea centrală, care este guvernul.

Referitor la ideea suveranității ca un garant al independenței, aceasta se bazează pe faptul că suveranitatea, odată recunoscută unei entități, aduce cu sine și obligația statelor terțe de a se comporta față de această entitate după aceleași reguli de comportament pe care le aplică între ele. Înainte de toate, statele trebuie să se abțină de a se amesteca în treburile interne ale noului stat suveran precum și în modul în care acesta își conduce raporturile cu alte state, potrivit regulilor dreptului internațional.

Suveranitatea – competență prezumată. Ca și alte subiecte de drept internațional, statul dispune de o serie de competențe internaționale. Spre deosebire însă de alte subiecte de drept internațional, statul suveran are o trăsătură juridică specifică: competența sa este prezumată, iar temeiul acestei prezumții îl constituie suveranitatea. În virtutea acestei teze, s-ar părea că prezumția de competență recunoscută statelor în dreptul internațional ar putea să semnifice că aceasta este exclusivă, deplină și autonomă. Din punct de vedere al teoriei dreptului, nici abordarea și nici tratarea acestei teme nu pot fi concepute altfel. Realitatea politică și știința dreptului internațional contemporan impun însă câteva precizări.

Unele angajamente luate de state, prin exercitarea suveranității, pot limita caracterul exclusiv al competenței lor. Este cazul participării statelor la unele organizații

internaționale, cum ar fi Uniunea Europeană, de pildă, ale cărei instituții exercită direct anumite competențe pe teritoriul statelor membre.

De multe ori, caracterul de plenitudine al competențelor statului este asimilat cu noțiunea de competență nelimitată. Competențele statului, decurgând din caracterul suveran al puterii sale, nu sunt nelimitate nici chiar pe plan intern; el nu poate dirija și, cu atât mai mult, nu poate comanda convingerile politice, religioase sau de altă natură ale resortisanților săi, persoane fizice, iar pe plan economic, trebuie să respecte deciziile operatorilor săi economici, bazate pe principiile dezvoltării libere a comerțului sau industriei. În domeniul relațiilor internaționale, problema caracterului „nelimitat” al competenței statului urmează să fie abordată cu și mai multă circumspecție, ținându-se seama de angajamentele sale față de alte state și de interesele generale ale comunității statelor. Este greu de imaginat că un stat, oricât de mult ar prețui suveranitatea sa, își poate atribui, printre competențele sale, pe aceea de a încălca o normă imperativă a dreptului internațional.

Autonomia competențelor, în sensul că statul este la originea propriilor sale competențe, nu exclude renunțarea, prin propria sa voință, fie la anumite competențe, fie la materializarea acestora, potrivit angajamentelor asumate prin tratate. În ambele cazuri, competența statului de a contracta angajamente internaționale, ca atribut al suveranității de stat, rămâne intactă, dar are o direcție determinată de interesele proprii și ale comunității internaționale.

2.3. Egalitatea statelor. Exercițiul suveranității statelor are drept consecință egalitatea în drepturi a acestora, iar respectarea acestei egalități reprezintă cea mai eficace protecție a suveranității, în raporturile dintre ele.

În art. 2 alin. (1) al Cartei Națiunilor Unite se arată că „Organizația este întemeiată pe principiul egalității suverane a tuturor membrilor săi”. Această idee este dezvoltată în „Declarația Adunării Generale a ONU, din 1970, referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state potrivit Cartei Națiunilor Unite”, în care se subliniază că: „*Toate statele se bucură de egalitate suverană. Ele au drepturi și obligații egale și sunt membri egali ai comunității internaționale, indiferent de deosebirile de ordin economic, social, politic sau de altă natură*”.

Scurte considerații istorice. Cerința egalității în drepturi a statelor a fost formulată încă din secolele XVI-XVII, în lucrările fondatorilor dreptului internațional, sub influența concepțiilor dreptului natural (Wolf, Vattel, Puffendorf). Dar nivelul de dezvoltare al relațiilor internaționale din acele perioade și până în preajma primului război mondial nu permitea realizarea în practică a unei asemenea cerințe. Dominația, neîngrădită de nicio regulă juridică a unor mari puteri și supunerea statelor mai mici și mai slabe reprezenta comportamentul general acceptat în numele raportului de forțe la momentul dat. Despre proclamarea egalității în drepturi a statelor, printre revendicările revoluției franceze de la 1789, un autor a afirmat că aceasta a reprezentat „o idee sublimă, contrazisă de fapte”.

Totuși, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, principiul egalității în drepturi a statelor începe să se afirme, fiind consacrat expres, pe planul dreptului internațional, prin Pactul Societății Națiunilor. În perioada următoare celui de-al doilea război mondial s-a înregistrat o corespondență mult mai evidentă între

afirmarea acestui principiu și desfășurarea efectivă a raporturilor dintre state. În acest sens se remarcă, în primul rând, condițiile create pentru aplicarea egalității juridice a statelor în structurile Organizației Națiunilor Unite (cu excepția Consiliului de Securitate), precum și ca urmare a desăvârșirii procesului de lichidare a colonialismului și constituirea noilor state independente, în locul fostelor colonii.

Egalitatea juridică. Procesul de formare și, după aceea, de consolidare și afirmare a statelor ca subiecte de drept internațional nu s-a desfășurat uniform, sub impulsul unor factori identici, și nici în aceeași perioadă de timp. Statele nu sunt egale ca mărime a teritoriului, populației, forței economice, militare sau tehnice. Drept urmare a acestei stări de fapt, o lungă perioadă de timp, așa cum s-a arătat, inegalitatea de fapt a fost concretizată în raporturile dintre state într-o inegalitate de drept; raporturile de subordonare aveau caracter legal.

Conceptul egalității juridice a statelor, care exclude subordonarea unor state față de altele și pune toate statele pe picior de egalitate față de normele juridice, acceptate sau create de state, a fost confirmat ca principiu de drept internațional, așa cum s-a arătat mai sus, în parag. 1 al art. 2 al Cartei ONU. Expresia „egalitate suverană” semnifică faptul că „statele sunt egale din punct de vedere juridic”, adică se găsesc plasate, prin efectul normei de drept, într-o situație identică. Norma de drept internațional le recunoaște, *a priori*, aceeași capacitate juridică, aceleași drepturi și aceleași obligații. Aceasta înseamnă: egalitate de statut și capacitate juridică în exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor, cu respectarea, în mod egal, a drepturilor inerente suveranității celorlalte state; egalitate în participarea la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane; egalitatea vocației de participare la elaborarea normelor de drept internațional și aplicarea în mod egal a mijloacelor de soluționare pașnică a diferendelor internaționale, fără impunerea lor în mod discriminatoriu.

În urma presiunilor și inițiativelor statelor în curs de dezvoltare, pentru adaptarea dreptului internațional „clasic” la problemele și interesele lor specifice, s-a înregistrat o tendință de a se introduce în dreptul internațional elemente de corectare a handicapurilor naturale sau istorice ale acestor țări, în ideea de a permite tuturor statelor să beneficieze de egalitatea juridică dintre ele. Asemenea „corectări” privesc, în special, domeniul economic. Astfel, în cadrul GATT, întemeiat pe principiile reciprocității și nediscriminării, ca expresie a egalității juridice a Părților, s-au introdus dispoziții suplimentare (Partea a IV-a) prin care se acordă țărilor în curs de dezvoltare un tratament mai avantajos, nerez reciproc, în domeniul vamal și protejării propriilor economii. Măsuri cu caracter nerez reciproc au fost luate și în cadrul Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD), prin care s-a instituit sistemul generalizat de preferințe vamale în favoarea țărilor în curs de dezvoltare, aplicat prin legi naționale de toate țările avansate, regim de care se bucură la export și anumite produse românești.

Asemenea măsuri nu sunt în fond o negare a egalității în drepturi a statelor. Ele urmăresc să atenueze inegalitățile și discrepanțele dintre cele două grupe de țări – dezvoltate și în curs de dezvoltare – rezultat al evoluțiilor lor istorice diferite. Nerez reciprocitatea de tratament poate fi considerată ca o „inegalitate compensatorie” care, la rândul ei, poate fi socotită „ca o aplicare mai realistă și mai exactă a egalității” între subiecte de drept în situații diferite.

Principiul egalității suverane. Conținutul conceptului de „egalitate suverană” ca principiu fondator al ONU [art. 2 alin (1) al Cartei ONU] a fost dezvoltat în rezoluția 2625 (XXV), din 1970, prin care s-a adoptat, în unanimitate, „Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state potrivit Cartei Organizației Națiunilor Unite”. Elementele care definesc conținutul principiului egalității suverane sunt următoarele:

1. Statele au drepturi și obligații egale și sunt membri egali ai comunității internaționale, indiferent de deosebirile de ordin economic, social, politic sau de altă natură.
2. Fiecare stat se bucură de drepturile deplinei suveranități, de exemplu, dreptul de a încheia tratate, dreptul la reprezentare diplomatică, dreptul la repararea prejudiciilor pentru care sunt răspunzătoare alte state etc.
3. Statele trebuie să-și recunoască, reciproc, calitatea de partener egal în contactele și raporturile directe dintre ele, în negocierile pe care le poartă, precum și în cadrul participării la diferite organisme din sistemul ONU sau din afara acestuia. Tot avându-se în vedere acest element al suveranității, se recunoaște imunitatea de jurisdicție și de executare a statelor, în baza căreia un stat străin nu poate fi supus jurisdicției instanțelor unui alt stat și nici măsurilor de executare a hotărârilor acestor instanțe.
4. Teritoriul este principalul obiect al exercitării suveranității; orice atingere a integrității teritoriale a unui stat sau orice act de amenințare a acestei integrități, reprezintă o încălcare a principiului suveranității.
5. Fiecare stat are dreptul de a alege și dezvolta liber sistemul său politic, social, economic și cultural.
6. Respectarea întocmai a obligațiilor internaționale asumate de către state constituie nu numai o cale de păstrare a suveranității acestora dar și un mijloc pentru asigurarea păcii și stabilității internaționale.

2.4. Elementele constitutive ale statului. În lumina noțiunilor de suveranitate și egalitate suverană, se poate conchide că, în societatea internațională, calitatea de stat nu poate fi recunoscută oricărei colectivități umane. Este recunoscută această calitate numai acelor colectivități independente de orice subordonare în ordinea internațională, organizate într-un spațiu dat. Legalitatea existenței unui stat, din punctul de vedere a dreptului internațional, este condiționată de întrunirea a trei elemente constitutive – teritoriu, populație și guvern – și, în termenii pe care îi vom prezenta în secțiunea următoare, de atitudinea altor state față de noua entitate.

Teritoriul delimitează spațiul în interiorul căruia se exercită suveranitatea unui anumit stat, sub toate aspectele sale interne, precum și manifestarea acesteia în raporturile cu alte subiecte de drept internațional. Teritoriul unui stat se compune din: solul, subsolul și apele interioare; apele maritime interioare și marea teritorială (dacă statul are ieșire la mare); spațiul aerian de deasupra acestora. În alți termeni, teritoriul unui stat cuprinde: teritoriul terestru, maritim și aerian.

Teritoriul constituie baza materială, indispensabilă, a existenței statului. Dimensiunea ca și structura sa, continuă sau discontinuă nu sunt relevante pentru existența statului. Asupra teritoriului său statul are competența exclusivă.

Populația reprezintă comunitatea umană legată permanent sau temporar de un anumit teritoriu și organizată în limitele acestuia prin autoritatea legilor interne ale statului. Legătura juridică permanentă dintre o persoană și stat se exprimă prin

cetățenie. Legătura permanentă sau temporară a unei persoane cu teritoriul este dată de domiciliu.

Populația aflată în granițele unui stat, indiferent dacă este legată permanent (cetățeni) sau numai temporar de acesta (străini), este supusă dreptului intern al statului respectiv. Cele două componente au, evident, un statut juridic diferit.

Ca și în cazul teritoriului, unde dimensiunea sau structura acestuia sunt nerelevante ca element care condiționează existența unui stat, numărul populației nu poate avea, de asemenea, nicio relevanță. Există state cu suprafețe de mii de km², cu populații de ordinul a sute de mii sau chiar numai zeci de mii de locuitori. Din punct de vedere al dreptului internațional ele sunt egale.

Guvernul – înțeles ca o structură de organe, care exercită prerogativele puterii asupra ansamblului teritoriului și populației – reprezintă cel de-al treilea element care condiționează existența statului.

Formele de exercitare a puterii, realizarea separației între puterea legislativă, executivă și judecătorească, structura organelor și mijloacele concrete prin care se manifestă autoritatea acestora diferă de la un stat la altul. Pentru ca acest element să se considere întrunit, în planul raporturilor internaționale se cere ca **exercițiul** acestei autorități să fie exclusiv și efectiv:

- exclusiv, în sensul de a nu exista o altă autoritate căreia să-i fie supusă aceeași populație și același teritoriu;
- efectiv, în sensul de a se realiza în mod real puterea asupra celorlalte două elemente.

Pentru a aprecia deci, din punctul de vedere al dreptului internațional, dacă o anumită entitate este constituită în stat, dacă reprezintă deci un subiect distinct de drept internațional, depinde de prezența celor trei elemente menționate. Acestea au ca trăsătură comună faptul că au o existență materială, că pot fi constatate în mod obiectiv.

În legătură cu cel de al treilea element, s-a pus problema dacă existența statului ar putea fi pusă sub semnul îndoielii de către un alt stat, în funcție de modalitățile concrete de exercitare a autorității asupra teritoriului și populației. Se consideră că răspunsul la această problemă nu poate fi decât unul negativ. Aprecierea „legitimității” modalităților concrete de realizare a puterilor în stat ține de ordinea sa constituțională internă. Ceea ce poate fi apreciat, din afară, de la caz la caz, de oricare stat, prin raport cu o altă entitate, este doar problema dacă autoritatea respectivă se exercită exclusiv și efectiv – nu și „cum” se exercită (principiul efectivității în dreptul internațional).

După cum s-a arătat într-o secțiune anterioară, citându-se definiția statului formulată în tratatul dintre S.U.A. și statele latino-americane cu privire la drepturile și obligațiile statelor, celor trei elemente menționate (populație, teritoriu, guvern) li se adaugă **capacitatea de a intra în relații cu alte state**. Aceasta presupune:

1. facultatea de a produce acte juridice internaționale, adică de a încheia tratate sau alte documente internaționale cu alte state sau de a participa la elaborarea unor astfel de documente sau tratate cu caracter multilateral;
2. capacitatea de a deveni membru și de a participa la activitățile organizațiilor internaționale interguvernamentale sau la organisme de reglementare pașnică a diferendelor;

3. aptitudinea de a prezenta o reclamație în instanțe internaționale ca și cea de a răspunde, prin mijloace permise de dreptul internațional, unui act ilicit;
4. capacitatea de a stabili relații diplomatice și consulare cu alte state.

2.5. Vaticanul. Ca șef al bisericii catolice, în perioada Evului Mediu până către sfârșitul secolului al XIX-lea, Papa și-a exercitat suveranitatea asupra statelor pontificale, al căror teritoriu a variat în timp. În anul 1870, deci după formarea statului italian unitar, Roma este încorporată regatului Italiei, căruia i-a devenit capitală. De la această dată până la anul 1929, când s-a încheiat între Italia și Sfântul Scaun Tratatul de la Lateran, statutul juridic al Vaticanului a fost incert. Prin tratatul amintit, Sfântul Scaun este recunoscut ca stat sub numele de Vatican. În pofida teritoriului limitat (44 ha) și a numărului redus al populației (câteva mii), Vaticanul se bucură de recunoaștere internațională, inclusiv de către România. Are capacitate de a întreține relații diplomatice, de a încheia tratate și de a participa și în alte forme la viața internațională.

Mini statele³. În cadrul ONU, dar și în afara Organizației, s-a încercat să se includă într-o asemenea categorie statele cu teritoriu și număr de locuitori foarte mici, cărora ar fi urmat să li se aplice un regim juridic discriminator, în raport cu celelalte state membre ale organizației (statut de „membru asociat”, de „observator”, „reprezentare colectivă” etc.). Studiile întocmite în această problemă au demonstrat însă imposibilitatea de a se stabili limite precise, în funcție de care să se includă un stat în categoria statelor foarte mici. Or, în lipsa unor astfel de limite, s-a susținut că admiterea, în principiu, a unei asemenea clasificări a statelor ar putea conduce la încălcări ale principiului egalității suverane a statelor.

Pentru a ilustra consecințele aberante la care s-ar putea ajunge prin imprecizia acestei categorii, un autor demonstrează posibilitatea de a include, în funcție de anumiți factori, Germania, Franța sau Marea Britanie, în categoria statelor mici.

Secțiunea a 3-a. Neutralitatea statelor

Din punct de vedere juridic, neutralitatea reprezintă o opțiune, o manifestare a voinței unor state de a rămâne temporar sau permanent în afara conflictelor militare.

3.1. Neutralitatea „clasică” a mai fost denumită în doctrină și „ocazională”, întrucât a fost practică, de regulă, pentru evitarea implicării în și pe durata anumitor conflicte militare. Din punctul de vedere al consacrării sale prin norme de drept internațional, acest tip de neutralitate a fost reglementat, la început, în legătură cu regulile de purtare a războiului pe mare, prin Declarația de la Paris din 1856, apoi prin Tratatul de la Washington, din 1871, încheiat între Anglia și Statele Unite, dar mai ales prin Convențiile de la Haga din 1907 privind regulile de purtare a războiului.

În esență, statul neutru, în schimbul garantării prin tratate a independenței și integrității sale teritoriale, se obliga să nu intre în vreo alianță militară (cu excepția cazului când ar fi atacat) și să nu-și asume obligații internaționale care să-l implice indirect în conflict. Mai exact, statul neutru trebuia să se supună următoarelor cerințe

de comportament: a) **abținerea**, care îl obliga să nu participe la ostilități și să nu sprijine în nici un fel operațiunile militare; b) **prevenirea** care îl obliga să ia măsuri pentru a împiedica desfășurarea oricăror operațiuni militare pe teritoriul său; c) **imparțialitatea**, care îi impunea să trateze în mod egal părțile în conflict.

3.2. Neutralitatea permanentă. Este o opțiune de durată a diferitelor state, nelegată de împrejurări conjuncturale de politică externă, care presupune obligații suplimentare de comportament, altele decât cele rezultând din abținere, prevenire și imparțialitate. Neutralitatea permanentă, ca statut juridic cu trăsături proprii, s-a afirmat încă din secolul al XIX-lea.

Neutralitatea permanentă trebuie să rezulte din acte interne ale statului ce își asumă acest statut. Acestea pot fi dispoziții constituționale, declarații sau legi interne speciale, care sunt urmate de acte internaționale de recunoaștere și „garantare” a acestui statut din partea altor state, mai ales a marilor puteri, exprimate individual ori colectiv. Un stat este considerat ca bucurându-se de neutralitate permanentă dacă el se angajează să rămână neutru în orice războaie ce ar putea interveni între alte state. El nu are dreptul să aparțină vreunei alianțe militare. Principalul drept al statului cu regim de neutralitate permanentă constă în dreptul la autoapărare individuală și colectivă, în care scop el poate utiliza propriile sale forțe armate și poate cere ajutorul altor state, în cazul în care statutul său de neutralitate ar fi nesocotit.

Elveției i-a fost recunoscut statutul de neutralitate permanentă din 1815; Belgia a avut acest statut din 1839 până în 1919; Luxemburgul a avut statut de neutralitate permanentă începând cu anul 1867 (garantat prin tratatul încheiat între Austria, Franța, Marea Britanie, Italia, Olanda, Prusia), până în anul 1948, când noua Constituție a statului nu se mai referă la acest statut. În timp ce neutralitatea Elveției a fost respectată în timpul celor două războaie mondiale ale acestui secol, neutralitatea Belgiei în primul război mondial și a Luxemburgului, în ambele războaie mondiale, a fost nesocotit de Germania.

Austria și-a declarat neutralitatea după al doilea război mondial printr-o lege constituțională federală, intrată în vigoare la 5 noiembrie 1955, după ce în mai 1955 fusese încheiat de Puterile Aliate „Tratatul de stat” cu Austria în urma căruia au fost retrase de pe teritoriul său trupele de ocupație.

Alte două state care și-au declarat unilateral neutralitatea permanentă sunt Laosul (1962) și Malta (1983).

La 9 iulie 1962, guvernul laotian a dat o declarație unilaterală prin care această țară se declară permanent neutră. La 23 iulie 1962, la Geneva, 12 state (Marea Britanie, Franța, SUA, URSS, Republica Populară Chineză, Vietnamul de Nord și Vietnamul de Sud, Birmania, Cambodgia, India, Thailanda și Polonia) au adoptat „Declarația asupra neutralității Laosului”. Declarația prevedea intervenția unei Comisii Internaționale, sub președinția Indiei, compusă din reprezentanți ai Canadei și Poloniei, care să asigure și să controleze statutul de neutralitate al Laosului. Un tratat formal de garantare a acestui statut n-a fost încheiat. Izbucnirea războiului din Vietnam a dus la desfășurarea unor operații militare și pe teritoriul Laosului.

Cât privește Malta, Actul final al Reuniunii de la Madrid a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa ia act de declarația Maltei privind neutralitatea sa permanentă.

3.3. Neutralitatea în epoca contemporană. Unele evoluții în relațiile internaționale și în dreptul internațional contemporan au determinat anumite modificări în definirea neutralității și regimului său juridic. Astfel, interzicerea utilizării forței în relațiile internaționale [art. 2 alin. (3) din Carta ONU], respectiv excluderea războiului ca modalitate de soluționare a diferendelor dintre state (Pactul Briand-Kellog, 1928), precum și definirea, în 1974, printr-o rezoluție a Adunării Generale a ONU, a agresiunii armate, reprezintă evoluții care impun statelor neutre să-și modifice atitudinea, în cazul unui eventual conflict militar în funcție de conduita beligeranților. Statul neutru va continua astfel să respecte obligațiile de abținere și prevenire față de statul agresor, dar nu și pe cele de imparțialitate. Se consideră astfel că statul permanent neutru va fi îndreptățit să acorde sprijin statului victimă a unei agresiuni. În acest sens, neutralitatea contemporană este calificată drept o **neutralitate diferențiată**.

Regimul juridic actual al neutralității în caz de conflicte armate dobândește o serie de elemente noi, ținând seama și de progresele înregistrate în tehnicile de luptă și mijloacele de purtare a războiului, în special de pericolul pe care îl reprezintă armele nucleare. Toate acestea impun statului neutru următoarele obligații:

1. să nu participe la alianțe militare, politice sau economice care au ca scop pregătirea războiului;
2. să nu permită folosirea teritoriului lor pentru pregătiri militare, inclusiv amplasarea de baze militare străine, depozite, manevre militare sau alte asemenea utilizări;
3. să nu dețină, să nu producă și să nu experimenteze armament nuclear;
4. să ducă o politică de colaborare activă cu toate statele.

3.4. Politica de neutralitate activă. Este important să se facă distincția între statutul juridic de neutralitate permanentă și o politică de neutralitate activă, pe care unele state decid să o urmeze în anumite perioade ori în conjuncturi internaționale determinate. Dintre statele care au urmat în ultima perioadă o politică de neutralitate activă menționăm cazul Suediei și Finlandei. Ne găsim în prezența unor opțiuni de politică externă, care nu au însă o consacrare juridică. Prin politica de neutralitate activă s-au urmărit, în special în perioada „războiului rece”, în care relațiile internaționale erau dominate de rivalitatea și tensiunile dintre cele două blocuri politico-militare, obiective generale precum dezarmarea, securitatea și cooperarea, apărarea unor interese specifice statelor mici și mijlocii.

Secțiunea a 4-a. Recunoașterea statelor și guvernelor

4.1. Considerații generale. Recunoașterea este una din noțiunile de drept internațional cel mai greu de definit pentru că în acest domeniu, datorită diversității practicii statelor, nu s-au putut desprinde reguli cutumiare clare. Pe de altă parte, date fiind problemele fundamentale pe care le ridică, recunoașterea a fost adesea utilizată de anumite state ca instrument de politică externă pentru a exprima aprobarea sau dezaprobarea față de noile situații care se produc în viața internațională.

Ca act al statului, recunoașterea a mai fost definită ca fiind „*procedul prin care un subiect de drept internațional, în mod special un stat, care nu a participat la naș-*

terea unei situații sau la adoptarea unui act, acceptă ca acea situație sau act să-i fie opozabile, adică admite ca efectele juridice ale acestora să i se aplice”.

Dintre situațiile noi care pot influența raporturile juridice dintre state și pun problema recunoașterii, menționăm: crearea unui nou stat, instalarea unui nou guvern într-un stat existent, o modificare teritorială, statutul de neutralitate al unui anumit stat sau teritoriu, apariția unei stări insurecționale într-un alt stat, recunoașterea anumitor comportamente ca reprezentând o obligație juridică în procesul de formare a unei norme cutumiare. Atunci când este vorba de **recunoașterea statelor și guvernelor**, aceasta dobândește o însemnătate deosebită, atât ca instrument juridic cât și ca act politic al statului.

Din punct de vedere istoric, problema recunoașterii statelor sau guvernelor a căpătat o semnificație aparte, juridică, dar mai ales politică, în prima parte a secolului al XIX-lea, după 1815, când s-a constituit „Sfânta Alianță”. În această perioadă, dreptul internațional era adesea privit ca aplicându-se, în principal, între statele europene „civilizate”. Alte state erau admise în „club” numai dacă erau „alese” de către „membrii” acestuia, iar „alegerea” lua forma recunoașterii. Alte momente în care problema recunoașterii a jucat un rol important în relațiile dintre state le reprezintă constituirea Uniunii Sovietice, la sfârșitul primului război mondial, a Republicii Populare Chineze (1949) și, mai recent, după 1990, dezmembrarea U.R.S.S. și formarea unor noi state independente desprinse din fosta Republica Socialistă Federativă Iugoslavia.

De mai multă vreme nu mai există teritorii fără stăpân, nesupuse jurisdicției suverane a unui stat sau altui. În consecință, apariția unui nou stat, care să pună problema acceptării sale ca subiect de drept internațional, prin intermediul recunoașterii, poate apare numai ca rezultat al următoarelor împrejurări: a) dizolvarea sau dezmembrarea unui stat, b) separarea unor părți dintr-un stat, prin secesiune și c) regrouparea de state, existente anterior, într-o nouă entitate.

4.2. Recunoașterea statelor. După cum s-a arătat într-o altă secțiune a acestui capitol, statul poate lua naștere ca subiect nou în ordinea juridică internațională, numai prin întrunirea, cumulativ, a trei elemente constitutive: teritoriu, populație și guvern. Întrunirea celor trei elemente materiale ce marchează existența unui stat ar părea că este de-ajuns pentru a asigura manifestarea lui ca entitate independentă și suverană. Problema care se pune nu ține însă de constatarea creării și existenței unui nou stat, ci de a cunoaște care sunt consecințele juridice ale recunoașterii de către celelalte state a acestui nou venit în cadrul societății internaționale. Prin această prismă putem defini recunoașterea unui nou stat ca un *act unilateral prin care unul sau mai multe state admit, explicit sau tacit, că ele consideră o nouă entitate juridică ca stat și că, în consecință, îi recunosc această personalitate juridică internațională, respectiv capacitatea de a obține drepturi și de a contracta obligații internaționale*.

Recunoașterea statelor este deci o manifestare de voință a unui stat, subiect de drept internațional, care privește un alt stat. Organizațiile internaționale, care sunt și ele subiecte de drept internațional, nu sunt susceptibile a fi recunoscute, datorită modalităților lor specifice de constituire și caracteristicilor lor.

4.2.1. Caracterul discreționar al recunoașterii. În privința caracterului actului de recunoaștere au fost formulate opinii divergente. S-a susținut astfel că recu-

noașterea ar avea caracterul unui act politic discreționar din partea statului de la care emană, *neluând în considerare obligații juridice*, ci considerente politice, cum ar fi interesele proprii de securitate sau economice. Uneori, motivația nerecunoașterii a fost de natură ideologică, ceea ce întărește caracterul discreționar al acestui act. Este cazul recunoașterii „în trepte”, întâi *de facto* și, mai târziu, *de iure*, a Uniunii Sovietice, după revoluția din 1918 sau a nerecunoașterii, imediat după crearea sa în 1949, a Republicii Populare Chineze.

Este adevărat că statul autor al recunoașterii nu are nicio obligație juridică care să-i impună recunoașterea unui alt stat și, în acest sens, se poate considera că recunoașterea este un act discreționar. Dar, o atare calificare nu este neapărat o acțiune arbitrară sau o concesie pur politică, deși, în acest domeniu, jocul intereselor politice apare cu pregnanță. Deși statul care efectuează recunoașterea dispune de o serioasă libertate de apreciere, acordarea acesteia trebuie să fie totuși *conformă cu anumite reguli și principii juridice*: Statele nu pot recunoaște o situație internațională care contravine unei norme imperative, de *ius cogens*, rezultând, de pildă, în urma folosirii forței armate, deci a unui act ilicit din punct de vedere al dreptului internațional⁵.

În cadrul ONU, interdicția de a recunoaște situațiile obținute prin folosirea forței a fost consacrată prin „Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state potrivit Cartei Organizațiilor Națiunilor Unite”, în care se precizează: „nicio achiziție teritorială obținută prin amenințare sau folosire a forței nu va fi recunoscută ca legală” (A.G. ONU, Rez. 2625-XXV).

Ilegalitatea recunoașterii situațiilor obținute prin forță decurge din principiul interdicției recurgerii la forță, dar se mai bazează pe dreptul popoarelor la autodeterminare, apreciat ca unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional.

În concluzie, deși recunoașterea este un act discreționar al statului care urmează să recunoască un nou stat în calitate de subiect de drept internațional, emiterea sau refuzul emiterii acestui act trebuie să se bazeze pe principii și norme general acceptate ale dreptului internațional.

4.2.2. Elemente noi privind recunoașterea. O reevaluare a problematicii recunoașterii de către statele membre ale Uniunii Europene a fost prilejuită de evenimentele care au avut loc în fosta Uniune Sovietică și Iugoslavia după 1990. În decembrie 1991, miniștrii de externe ai acestor țări au adoptat, la Bruxelles, două declarații: prima, referitoare la recunoașterea noilor state din Europa de Est și Uniunea Sovietică („Declarația asupra liniilor directoare ale recunoașterii noilor state în Europa de Est și Uniunea Sovietică”), iar cea de a doua, privind situația din fosta Iugoslavia. În prima declarație, Consiliul de miniștri al Comunității Europene a stabilit, pentru noile state din Europa de Est și fosta U.R.S.S., drept condiții ale recunoașterii, următoarele cerințe:

1. respectarea dispozițiilor Cartei ONU, ca și ale Actului final de la Helsinki (1975) și Cartei de la Paris pentru o nouă Europă (1990) cu privire la statul de drept, democrație și drepturile omului;

2. garantarea drepturilor grupurilor etnice și naționale precum și ale minorităților, în conformitate cu angajamentele asumate în cadrul CSCE;

3. respectarea inviolabilității tuturor frontierelor, care nu vor putea fi modificate decât prin mijloace pașnice și prin acord comun;

4. preluarea tuturor angajamentelor relevante referitoare la dezarmare și neproliferarea nucleară, precum și la securitatea și stabilitatea regională;

5. angajamentul de a reglementa prin acord, inclusiv prin recurgerea la arbitraj, dacă este cazul, a tuturor problemelor privind succesiunea statelor și disputele regionale.

Din modul cum s-a urmărit punerea în aplicare a criteriilor de mai sus, reiese că principalele destinații ale acestora au fost republicile desprinse din fosta Iugoslavia. Astfel, în cadrul Conferinței europene pentru pace în Iugoslavia, s-a creat o așa-zisă Comisie de arbitraj, care a furnizat instituțiilor comunitare și statelor membre ale Uniunii Europene avize de specialitate privind întrunirea condițiilor de recunoaștere a țărilor desprinse din Iugoslavia⁶. Aceste avize nu au fost luate în întregime în considerație, iar în două cazuri (Macedonia și Croația) s-a procedat altfel decât avizase comisia de arbitraj.

Pentru recunoașterea republicilor desprinse din fosta U.R.S.S. nu s-a creat un asemenea organ special. Exemplul iugoslav arată o evoluție a factorilor de condiționare a recunoașterii în două direcții: pe de o parte, spre multiplicarea acestor factori, iar pe de altă parte, spre conferirea unui caracter convențional procesului de recunoaștere. Este poate prea devreme să apreciem dacă un asemenea grad de condiționare poate fi generalizat la nivelul întregii comunități internaționale, în așa fel încât să confere criteriilor respective caracter de normă de drept internațional. Cert rămâne faptul că, în urma acestor dezvoltări, în procesul recunoașterii condiționarea este mai largă, luându-se în considerare nu numai capacitatea guvernului noii entități de a controla teritoriul, dar și legitimitatea acestui guvern, măsura în care el exprimă voința noii entități statale de a accepta principiile statului de drept, ale democrației, ca și a angajamentelor asumate în baza tratatelor internaționale privind drepturile omului.

4.2.3. Efectele recunoașterii. Deși nu reprezintă o obligație din punct de vedere al dreptului internațional, recunoașterea, odată intervenită, nu este lipsită de efecte juridice. În privința întinderii și semnificației acestora, în doctrină există, de multă vreme, o vie dezbateră axată pe întrebarea dacă recunoașterea reprezintă un act constitutiv sau un act declarativ al existenței statului recunoscut.

Conform unei prime teze, recunoașterea are un *efect constitutiv* în ceea ce privește calitatea de subiect de drept internațional a statului recunoscut. Alături de teritoriu, populație și guvern, recunoașterea ar fi un al patrulea element constitutiv al statului. Fără acest element, constituirea unui stat este considerată, în această opinie, ca un proces în curs de desfășurare. Astfel, după M. Green, „afirmarea independenței juridice” ar fi o a patra condiție a existenței statului. O asemenea „afirmare” ar urma să fie făcută individual de toate celelalte state, îndeplinirea acestei condiții fiind apreciată în funcție de numărul recunoașterilor⁷.

Slăbiciunea tezei constitutive iese în evidență atunci când este confruntată cu practica relațiilor dintre state. Chiar și în cazul când un stat nu este încă recunoscut de alte state, el este totuși subiect al unor drepturi și obligații. El este, de exemplu, răspunzător față de alte state pentru prejudiciile produse acestora prin modul de administrare a teritoriului său, ori pentru acțiunile navelor sale în marea teritorială a acestor state. Pe de altă parte, chiar față de un stat încă nerecunoscut, celelalte state au anumite obligații, cum ar fi respectarea integrității sale teritoriale sau neintervenția în treburile sale interne, decurgând din norme imperative de drept internațional⁸.

În opinia reprezentanților celei de a doua teze, recunoașterea are doar *un efect declarativ*, în sensul că existența unui stat nu este condiționată de actele de recunoaștere ale celorlalte state care, oricum, intervin ulterior momentului de la care se consideră că un stat nou devine membru al comunității internaționale. Un stat se constituie deci subiect de drept internațional anterior recunoașterii și numai dacă și atunci când sunt întrunite cele trei elemente constitutive mai sus menționate. În consecință, recunoașterea sa din partea celorlalte state este un act declarativ. „Recunoașterea nu are nicio valoare în ceea ce privește personalitatea noului stat, care depinde, în mod direct, de o situație de fapt. Noul stat, ca urmare a însăși existenței sale, se bucură de toate avantajele care decurg din dreptul internațional general”⁹.

În realitate, după cum arată practica statelor, recunoașterea apare ca un act cu dublă semnificație: *declarativ*, în ceea ce privește existența noului stat și *constitutiv* în ceea ce privește opozabilitatea acestei existențe statului care a făcut recunoașterea. Semnificația declarativă a recunoașterii rezultă cu claritate din caracterul obiectiv al condițiilor de formare a statului nou (teritoriu, populație, guvern), indiferent dacă alte state îl recunosc sau nu, iar cea constitutivă din faptul că numai prin recunoașterea de către alte state, de preferință cât mai multe, noul stat se poate manifesta efectiv ca subiect de drept internațional.

4.2.4. Participarea la organizații internaționale și problema recunoașterii statelor. Participarea la organizații internaționale (guvernamentale), conferințe internaționale ca și la tratate multilaterale nu sunt considerate ca acte care semnifică recunoașterea tacită a unui stat. În cadrul ONU și al altor organizații internaționale (FMI, BIRD, de exemplu) participă ca state membre atât Israelul cât și țările arabe, deși Israelul nu este recunoscut de către toate aceste state. Probleme similare se ridică și în cazul admiterii unui nou stat în cadrul unei organizații internaționale. În principiu, admiterea unei entități într-o organizație internațională, compusă din state, nu presupune neapărat că toți ceilalți membri ai organizației respective recunosc această entitate în calitate de stat. Admiterea într-o organizație interguvernamentală nu presupune nici recunoașterea individuală de către statele membre, nici existența unei obligații în acest sens. Cu toate acestea, când un stat membru votează în favoarea admiterii unui nou membru, în mod implicit, îi recunoaște acestuia din urmă calitatea de stat. Invers, când un stat votează împotriva, votul său poate fi considerat ca un refuz de recunoaștere a noii entități, ca stat.

4.3. Recunoașterea guvernelor. Recunoașterea guvernelor intervine atunci când un nou guvern se instalează prin forță, ca urmare a unei revoluții sau lovituri de stat, cu alte cuvinte atunci când se instalează un nou guvern prin ruperea legalității existente. Nu se pune problema recunoașterii unui guvern atunci când acesta este instalat potrivit procedurilor constituționale existente.

Definiție. În cazul apariției unui nou stat, dacă acesta n-a fost recunoscut anterior, recunoașterea guvernului înseamnă, implicit, și recunoașterea noului stat. Tot astfel recunoașterea unui stat implică *eo ipso* și recunoașterea guvernului acestui stat. De altfel, personalitatea internațională a statului anterior recunoscut nu este pusă sub semnul întrebării nici în cazul în care, într-un moment sau altul, guvernul său nu este recunoscut.

Pe baza celor de mai sus, am putea defini recunoașterea unui guvern ca *un act unilateral prin care un stat consideră guvernul altui stat ca organ al autorității publice a acestui stat, capabil să intermedieze relațiile dintre cele două state*.

Criterii ale recunoașterii guvernelor. Decizia de a recunoaște un guvern, la fel ca și în cazul recunoașterii statului, nu este determinată numai de rațiuni politice din partea statului de la care emană.

În practica statelor în legătură cu recunoașterea guvernelor se aplică principiul sau **criteriul efectivității**, în sensul că noul guvern este susceptibil de a fi recunoscut dacă are autoritate asupra statului în cauză, îl controlează și se bucură de sprijinul majorității populației, având deci perspective rezonabile de permanență. Statele pot să nu recunoască guverne ajunse la putere pe căi neconstituționale, prin lovituri de stat, revolte, revoluții ori să se abțină să recunoască formal schimbări de guvern care au intervenit pe asemenea căi. În alte cazuri, din motive politice, unele legate de stabilitatea relațiilor internaționale, statele recunosc guverne ajunse la putere pe căile menționate, din momentul când au fost stabilite în mod efectiv, apreciind că legitimitatea constituțională nu poate fi considerată ca o cerință consacrată pentru recunoașterea guvernelor.

Un al doilea criteriu, pe lângă cel al efectivității, avut în vedere la recunoașterea guvernelor, privește *capacitatea guvernului* ce urmează a fi recunoscut *de a se achita de obligațiile sale internaționale*. Astfel, multe state au refuzat să recunoască guvernul Rusiei sovietice, pe motivul că acesta nu înțelegea să îndeplinească obligațiile contractate de fostele guverne ale Rusiei și să dea asigurări că se va abține de a face propagandă subversivă în străinătate.

Odată întrunite aceste două condiții, nu există motive, din punctul de vedere al dreptului internațional, ca un nou guvern să nu fie recunoscut. Aceasta nu înseamnă însă că statele ar avea o obligație imediată de a-l recunoaște, dar întârzierea recunoașterii sau nerecunoașterea echivalează cu un act de ingerință în treburile interne ale altui stat.

În practică, nerecunoașterea a fost adesea folosită pentru a marca dezaprobarea diverselor state față de guvernele nou instalate în alte state. Această practică a cunoscut o anumită notorietate în America Latină unde s-au născut și unele doctrine asupra recunoașterii guvernelor. Prima doctrină, cunoscută sub numele de **doctrina Tobar**, după numele unui diplomat ecuadorian, reiterează teza legitimismului constituțional: recunoașterea nu trebuie acordată niciunui guvern care a fost stabilit prin mijloace revoluționare, atât timp cât reprezentanții liberi aleși ai poporului nu au reorganizat țara pe baze constituționale.

Pentru a evita interpretarea că nerecunoașterea unui nou guvern echivalează cu o dezaprobare a acestuia, în anul 1930, ministrul de externe al Mexicului, Estrada, a formulat o nouă teză, după care nerecunoașterea noilor guverne ar presupune o imixtiune în afacerile interne ale altor state. **Doctrina Estrada** schimbă, de fapt, caracterul actului recunoașterii: din recunoaștere expresă în recunoaștere tacită, urmărind să se evite pronunțarea directă asupra schimbărilor de guvern din alte țări. Estrada declara că guvernul mexican se va mărgini să mențină sau să retragă „când va considera oportun” agenții diplomatice și va continua să accepte, „de asemenea când va socoti oportun”, agenții diplomatice ai altor state, fără a emite judecăți asupra dreptului altor națiuni de a menține sau înlocui guvernele sau autoritățile lor.

După cum nerecunoașterea guvernelor a fost de multe ori interpretată ca semn al unei dezaprobări, tot așa recunoașterea unui guvern străin poate fi apreciată ca semn al unei aprobări. De aceea, pentru a evita interpretări greșite, unele state, printre care S.U.A., Franța, Spania și Marea Britanie, au adoptat politica de a nu recunoaște niciodată guvernele, ci numai statele. Avându-și originea în doctrina Estrada, această politică pare să fie urmată și de alte state.

4.4. Recunoașterea beligeranței și insurecției. Atunci când are loc un război civil prelungit, statele terțe și chiar guvernul statului în care se desfășoară evenimentele pot recunoaște unilateral insurgenții în calitate de beligeranți. În acest caz cele două părți în conflict vor aplica ostilităților legile războiului, în special normele *dreptului internațional umanitar*. Recunoașterea insurecției oferă rebelilor anumite drepturi, care se specifică în declarația de recunoaștere, în special a drepturilor ce rezultă din neconsiderarea lor drept criminali de drept comun.

4.5. Formele recunoașterii statelor și guvernelor. Actul recunoașterii nu este supus unor condiții de formă. Din practica statelor se desprind mai multe modalități prin care se realizează actul recunoașterii: a) recunoaștere explicită sau implicită/tacită; b) recunoaștere *de iure* sau recunoaștere *de facto* și c) recunoașterea individuală ori recunoașterea colectivă.

a) Recunoașterea explicită ori implicită. Actul recunoașterii poate fi expres, constând într-o declarație oficială, transmiterea unor mesaje, telegrame, note diplomatice, sau tacit, rezultând din anumite comportări sau acte juridice. Cel mai frecvent act de recunoaștere tacită constă în stabilirea de relații diplomatice între statul care recunoaște și cel recunoscut. O recunoaștere tacită intervine și în cazul în care un stat încheie un tratat bilateral cu statul nou.

b) Recunoașterea *de facto* și recunoașterea *de iure*. Statele care acordă recunoașterea fac deseori o distincție între aceste două forme de recunoaștere a statelor sau a guvernelor. Recunoașterea *de facto* are un caracter limitat și provizoriu, prin raport cu recunoașterea *de iure*, care este deplină și definitivă (irrevocabilă). În prima formă, recunoașterea intervine atunci când, din punctul de vedere al statului care o acordă, noua autoritate, deși independentă și exercitând o putere efectivă pe teritoriul sub controlul ei, nu are suficientă stabilitate sau nu oferă încă asigurări care să fie conforme cu alte cerințe ale recunoașterii. Această recunoaștere este considerată ca aplicabilă în cazul statelor și guvernelor noi. La ea se poate recurge și în alte împrejurări, precum extinderea teritoriului unui stat sau absorbirea de către acesta a unui stat anterior independent. Recunoașterea *de facto* a unui guvern poate fi limitată la regiunile care se află sub controlul efectiv al acestuia. În general, situațiile cărora li se aplică această recunoaștere nu satisfac pe deplin cerințele unei recunoașteri definitive, *de iure*. Ea are un caracter provizoriu, iar dacă provizoriul se prelungește ea poate fi retrasă.

Distincția între recunoașterea *de iure* și *de facto* poate avea consecințe juridice în ceea ce privește efectele externe ale actelor entității recunoscute. Un exemplu în acest sens este următorul: în 1937, Marea Britanie a recunoscut *de facto* guvernarea Abisiniei de către Italia, dar a continuat să recunoască și guvernul abisinian. Ca urmare, Marea Britanie a recunoscut că Italia nu putea să aibă dreptul să dispună, pe calea succesiunii statelor, asupra bunurilor din străinătate ale Abisiniei.

c) Recunoașterea individuală și recunoașterea colectivă. În general, recunoașterea este un act individual al fiecărui stat, practica internațională confirmând acest fapt. Recent însă, așa cum s-a practicat în cazul statelor succesoare ale fostei R.S.F. Iugoslavia¹⁰, recunoașterea s-a efectuat de către statele membre ale Uniunii Europene în mod colectiv sau concomitent, în baza unor criterii comune. Este posibil ca această practică să mai fie repetată la nivel european, dar este greu de presupus generalizarea ei la nivelul întregii comunități internaționale.

4.6. Consecințe ale recunoașterii de noi state și guverne. După cum s-a arătat, recunoașterea statului înseamnă acceptarea prezenței sale în cadrul comunității internaționale și deținerea, de către acesta, a tuturor drepturilor și obligațiilor care aparțin calității de stat. Actul recunoașterii unui stat sau guvern atrage după sine pentru statul recunoscut o serie de urmări, dintre care cele mai importante ar fi următoarele:

1. obținerea calității de a stabili relații diplomatice cu alte state care îl recunosc și de a încheia tratate cu ele;

2. obținerea dreptului, pe care potrivit legislației unor state nu l-ar avea altfel, de a introduce acțiuni în fața instanțelor judecătorești ale statului care l-a recunoscut;

3. dobândirea de către statul recunoscut (cu efecte și asupra bunurilor sale) a imunității de jurisdicție și de execuție în fața instanțelor statului care a acordat recunoașterea, imunitate de care, în anumite sisteme de drept, precum cel britanic, nu se putea bucura înainte de recunoaștere;

4. acceptarea actelor sale executive și legislative în instanțele judecătorești ale statului care l-a recunoscut.

În afară de aceasta, în țările în care practica judecătorească atribuie efect retroactiv recunoașterii – cum sunt Marea Britanie și S.U.A. – actele noului stat sau guvern recunoscut sunt considerate ca acte cu valoare juridică din momentul în care autoritatea recunoscută a fost instaurată la putere.

Secțiunea a 5-a. Succesiunea statelor

5.1. Considerații introductive. În diverse momente ale desfășurării relațiilor internaționale apar noi state, unele state se regroupează ori dispar, teritoriul unor state poate suferi schimbări, în sensul măririi sale ori dimpotrivă, al micșorării, în defavoarea, respectiv în favoarea altor state. Chestiunea succesiunii statelor apare atunci când au loc modificări teritoriale, indiferent dacă acestea conduc la apariția unor noi state, așa cum s-a întâmplat în urma dezmembrării unor imperii sau a desfășurării procesului de decolonizare, la schimbări politice majore în natura unui stat, determinate de procese revoluționare, sau la simple transferuri de teritorii de la un stat la altul.

Mutațiile, pe care un teritoriu este susceptibil să le sufere și care dau naștere unor situații calificate în dreptul internațional drept „succesiune”, pot îmbrăca cele mai diverse forme, cum ar fi:

1. **reunirea mai multor state într-un singur stat**, pe calea fuziunii sau absorbției, în care sens se pot cita exemplele reunirii Republicii Democrate Germane cu Republica Federală Germania în 1990, sau fuziunii voluntare a Coreei cu Japonia în 1910, dizolvată ulterior;

2. **dezmembrarea unui stat**, în urma căreia apar mai multe state independente, cum a fost cazul destrămării Imperiului Austro-Ungar în 1919 sau a U.R.S.S. și a Iugoslaviei după 1990¹¹;

3. **separarea sau secesiunea**, când o parte dintr-un stat se constituie în stat separat, cum a fost cazul Pakistanului desprins de India sau al Norvegiei desprinsă de Suedia¹²;

4. **transfer de teritorii**, în cazul în care prin cesiune, sau în alt mod, o parte a teritoriului unui stat este transferată unui alt stat.

5.2. Noțiunea de „succesiune” în dreptul internațional. Termenul de succesiune, preluat din dreptul civil¹³, este folosit în dreptul internațional doar pentru semnificația sa convențională. O perfectă analogie este, după cum vom vedea în secțiunea următoare, inconsistentă și irelevantă. În timp ce în dreptul privat există reguli precise privind transferul de drepturi și obligații (în cazul morții unei persoane sau falimentului, de pildă), în dreptul internațional nu s-a putut ajunge, nici pe cale cutumiară nici convențională, la un set coerent de principii și reguli cu aplicabilitate generală, care să reglementeze transferul suveranității asupra unui teritoriu de la un stat la altul.

În general, în urma unor mutații teritoriale, rezultând din situațiile descrise mai sus, problemele succesiunii între statul predecesor și statul succesor s-au rezolvat prin acorduri speciale între aceste state și/sau prin anumite legi interne ori declarații unilaterale ale statului succesor.

Specificul fiecărei situații internaționale, identificată drept succesiune, este atât de accentuat, încât s-a spus că, de fapt, prin actele intervenite se stabilește un adevărat drept special al fiecărui caz de succesiune.

Pornindu-se de la această complexitate și varietate a problemelor pe care practica succesiunii le ridică, în cadrul Comisiei de Drept Internațional a ONU, s-a încercat o codificare în această materie. Ca urmare, în acest cadru, au fost negociate și adoptate două tratate multilaterale, care și-au propus să identifice și să reglementeze, tendințele generale urmate de practică în ceea ce privește soluționarea diverselor situații de succesiune a statelor: Convenția referitoare la succesiunea statelor cu privire la tratate, adoptată la Viena în 1978 și Convenția referitoare la succesiunea statelor în ceea ce privește bunurile, arhivele și datoriile, adoptată tot la Viena în 1978. Cea de-a doua din aceste convenții nu a întrunit încă numărul de ratificări necesare intrării sale în vigoare.

Ca o primă clarificare în materie, cele două Convenții citate definesc noțiunea de succesiune, după cum urmează: „*Prin expresia succesiune a statelor se înțelege substituirea unui stat în locul altuia, în ceea ce privește răspunderea pentru relațiile internaționale ale unui teritoriu*” [art. 2 alin. (1) lit. b), comun ambelor Convenții menționate].

Această definiție coincide și cu părerile exprimate în doctrină, potrivit cărora, din punctul de vedere al calității de subiect de drept internațional, prin succesiune are loc o înlocuire a exercițiului suveranității unui stat cu exercițiul suveranității altui stat, referitor la un anumit teritoriu. Această „înlocuire” – calificată drept succesiune a statelor – ridică problema transmiterii către statul succesor a drepturilor și obligațiilor statului care și-a încetat existența sau a suferit schimbări în exercițiul suveranității sale.

5.3. Principii aplicabile succesiunii statelor. Succesiunea nu are sensul din dreptul privat, unde ideea continuității drepturilor și obligațiilor de la un subiect de drept la altul prevalează, în raport cu alte considerente. Statul succesor nu este un simplu „moștenitor” al drepturilor și obligațiilor statului predecesor. Plecând de la aceste premise, pot fi reținute următoarele:

1. indiferent de forma în care au loc mutațiile teritoriale menționate, acestea au o trăsătură comună: succesiunea asupra unui teritoriu determinat atrage înlocuirea, în acel teritoriu, a ordinii juridice a statului predecesor cu ordinea juridică a statului succesor;

2. ceea ce domină regimul succesiunii statelor este deci principiul suveranității, în sensul că statul succesor nu este continuatorul suveranității statului predecesor, fiecare dintre ele având personalitate juridică internațională proprie;

3. în exercitarea suveranității sale, statul succesor nu este legat de deciziile anterioare luate de statul predecesor, cu privire la raporturi juridice internaționale afectând respectivul teritoriu;

4. în pofida acestei abordări de principiu, în interesul unei anumite stabilități și continuități, statul succesor poate avea interesul de a nu aplica regula *tabula rasa*, respectiv de a nu înlocui total ordinea juridică a statului predecesor. Totul depinde de condițiile politice și economice ale momentului declanșării succesiunii, de condițiile integrării statului succesor în ordinea juridică internațională. De altfel, nu este nici în interesul comunității internaționale, în ansamblul său, și nici al statelor terțe ca succesiunea unui stat să ducă la ruperea oricăror legături cu obligațiile internaționale asumate de statul predecesor. De aceea, noua autoritate a statului succesor va selecta și va prelua, prin intermediul succesiunii, anumite elemente ale ordinii juridice vechi atât în ceea ce privește garantarea unor drepturi ale unor persoane fizice sau juridice în raport cu alte state, cât și referitor la alte angajamente internaționale ale respectivei entități;

5. în timp ce pentru statele formate prin fuziune sau secesiune voluntară, continuitatea între ordinea juridică veche cu cea nouă poate fi esențială, în procesul decolonizării o serie de alte principii au prevalat. Astfel un stat nou va avea tot interesul să se debaraseze de anumite elemente ale ordinii juridice a statului predecesor. După dobândirea independenței, statele noi rezultate din decolonizare au făcut să înceteze tratatele care instituiau protectoratul sau tutela, incompatibile cu noul lor statut de state suverane și independente, iar în legătură cu alte obligații, fie au încheiat tratate de succesiune cu fostele metropole, fie au făcut declarații unilaterale de continuare generală a raporturilor internaționale anterioare sau numai de continuitate parțială.

În concluzie, regimul succesiunii nu poate fi decât foarte diferit, în funcție de formele pe care le îmbracă mutațiile teritoriale și de compromisul ce se poate realiza în echilibrarea intereselor legate de materia ce urmează să facă obiectul succesiunii (tratate, datorii, arhive etc.). În pofida liniilor directoare cuprinse în cele două convenții în materie, mai sus citate, așa cum s-a mai arătat, nu se poate afirma cu certitudine că în problema succesiunii statelor dreptul internațional ar oferi azi norme cu aplicabilitate generală, obligatorii în toate situațiile. În acest sens este recomandabil să fie privite și considerațiile ce urmează în legătură cu elementele ce fac obiectul succesiunii și care completează regimul juridic al acesteia.

5.4. Categoriile de raporturi care formează obiectul succesiunii. Declanșarea succesiunii impune reglementarea a trei categorii de raporturi, și anume: raporturile dintre statul succesor și ordinea internațională; raporturile dintre statul succesor și statul predecesor; raporturile dintre statul succesor și particulari, persoane fizice sau juridice.

I. Raporturile dintre statul succesor și ordinea juridică internațională

Acestea privesc: a) tratatele internaționale, b) participarea la organizații internaționale și c) răspunderea internațională a statului succesor.

a) **Sucesiunea la tratate.** Ca în orice situație de succesiune, succesiunea la tratate este abordată în raport cu natura mutației teritoriale care a avut loc.

Astfel, în situația în care numai o parte a unui teritoriu trece de la statul predecesor la statul succesor, tratatele încheiate de statul predecesor își încetează aplicarea în acest teritoriu (art. 15 al Convenției din 1978), în timp ce tratatele încheiate de statul succesor își extind aplicarea și asupra teritoriului care a devenit parte a acestui stat.

În situația statelor formate în urma decolonizării, se aplică **principiul netransmisibilității**, în sensul că: (a) privitor la tratatele bilaterale: statul succesor nu este ținut să devină parte la tratatele bilaterale încheiate de statul predecesor, pe care le poate denunța; de regulă, între statul predecesor și statul succesor se încheie **acorduri de succesiune** (acorduri de transmitere de drepturi – *accords de dévolution*) sau statele succesoare dau **declarații** generale sau parțiale de admitere sau respingere a tratatelor bilaterale; (b) în privința tratatelor multilaterale, noul stat independent urmează ca, printr-o notificare, să-și stabilească calitatea de parte la un tratat multilateral încheiat de fosta metropolă, care la data succesiunii era în vigoare pentru teritoriul în cauză, cu excepția cazurilor în care rezultă din tratat sau se stabilește în alt mod că aplicarea tratatului de către noul stat independent ar fi incompatibilă cu obiectul sau scopul tratatului sau ar schimba în mod esențial condițiile pentru aplicarea lui.

În afara regulilor prezentate, Convenția mai fixează și alte reguli aplicabile, fie separat uneia din cele două categorii de tratate, fie ambelor, după cum urmează:

- își continuă valabilitatea, pentru statele succesoare, **tratatele care stabilesc frontiere** sau un anumit regim juridic teritorial, cum ar fi navigația pe fluviile internaționale;
- la fel, își continuă valabilitatea **tratatele care creează situații obiective**, adică situații juridice opozabile *erga omnes*, cum ar fi neutralitatea, zonele demilitarizate sau libertatea navigației pentru toți în anumite spații marine;
- rămân, de asemenea, în vigoare, pentru statul succesor, **tratatele și convențiile care impun norme imperative ale dreptului internațional** (*ius cogens*);
- dimpotrivă, nu pot fi opozabile statului succesor **tratatele privind stabilirea de baze militare sau tratatele de alianță ale statului predecesor.**

Mai notăm că printr-un articol separat Convenția din 1978 precizează că niciuna dintre dispozițiile sale nu aduce atingere principiilor de drept internațional care consacră suveranitatea permanentă a fiecărui stat asupra bogățiilor și resurselor sale.

b) **Sucesiunea la organizații internaționale.** Participarea la organizații internaționale a noului stat, apărut ca succesor al unui stat membru, este, de fapt, un caz particular de aplicare a regulii generale privind succesiunea la tratate multilaterale. Statul nou nu va deveni membru al unei organizații internaționale decât devenind parte la tratatul constitutiv al acesteia, în urma unei manifestări de voință exprese în acest sens și a desfășurării procedurilor prevăzute de respectivul act constitutiv al organizației privind primirea de noi membri (art. 4).

În ceea ce privește succesiunea federației Ruse la locul pe care l-a ocupat fosta U.R.S.S. în ONU și, mai ales, la calitatea de membru permanent al Consiliului de Securitate, nu s-a aplicat însă o asemenea regulă. Federația Rusă a fost în acest caz considerată continuatoarea, de drept, a fostei U.R.S.S. „Dacă nu s-ar fi acceptat identitatea Rusiei cu fosta U.R.S.S., ar fi trebuit, probabil, revizuită Carta ONU, întrucât ar fi fost greu de constituit un drept de succesiune privitor la locul de membru permanent în Consiliul de Securitate. Și invers, problema identității, sau mai curând a refuzului identității în ceea ce privește Iugoslavia, este utilizată ca un mijloc de presiune exercitată de comunitatea internațională pentru a încerca să restabilească pacea”¹⁴.

c) **Sucesiunea statelor și răspunderea internațională.** Urmările unor acte ilicite ale statului predecesor nu pot fi imputate statului succesor. Jurisprudența internațională nu admite transferul către statul succesor a actelor internaționale ilicite comise de statul predecesor în detrimentul unor state terțe. Statul succesor nu este, de asemenea, abilitat, în numele protecției diplomatice, să reclame responsabilitatea unui stat terț, pentru un prejudiciu adus unui particular, înaintea declanșării succesiunii, pe teritoriul intrat în componența sa.

II. Raporturile dintre statul succesor și statul predecesor

Principalele teme ce intră în categoria acestui grup de raporturi privesc: înlocuirea sistemului juridic, situația bunurilor publice, a datoriei de stat și a arhivei de stat.

a) **Înlocuirea sistemului juridic** atrage după sine necesitatea abordării unei game largi de probleme, cum ar fi dreptul public, administrarea teritoriului și a justiției ș.a., ce nu fac obiectul prezentei lucrări, fiind tratate de alte ramuri ale dreptului. Reținem însă că, în principiu, ordinea juridică internă a statului predecesor este înlocuită cu cea a statului succesor. Acest „transfer” rezultă ca o consecință directă și necesară a principiului suveranității teritoriale, mai sus-menționat. Principiul continuității nu își poate face loc decât prin derogări exprese convenite între statul predecesor și statul succesor.

b) **Sucesiunea la bunurile de stat** (art. 7-18 ale Convenției din 1983). În această privință, se consideră, în general, că există o regulă cutumiară, general acceptată, conform căreia se transmit statului succesor toate bunurile, mobile sau imobile, care au aparținut statului predecesor, în principiu, fără despăgubiri și fără un tratat special în acest sens. Conform art. 8 al Convenției din 1983, „(...) expresia **bunuri de stat ale statului predecesor se referă la bunuri, drepturi și interese care la data succesiunii statelor, și conform dreptului intern al statului predecesor, erau în proprietatea acestuia**” (s.n.). În cazul transferului unei părți din teritoriul unui stat, ca și în cazul unui nou stat independent, succesiunea la bunuri urmează să se reglementeze prin tratat. În lipsa acestuia, o regulă generală, în lumina Convenției din 1983, ar putea fi considerată aceea conform căreia trec la statul succesor imobilele aflate pe teritoriul transferat și, într-o proporție echitabilă față de teritoriul la care se referă succesiunea, bunurile mobile legate de activitatea statului predecesor pe acest teritoriu.

c) **Sucesiunea la arhivele statului.** Convenția din 1983 definește **arhivele statului** ca reprezentând „toate documentele, indiferent de dată și categorie, acumulate sau primite de statul predecesor în exercitarea funcțiilor sale, care la data succesiunii aparțineau statului predecesor conform legislației sale interne și erau păstrate direct sau sub controlul statului ca arhive, indiferent de obiectul acestora” (art. 19-31).

În situația în care o parte a teritoriului unui stat a fost transferată unui alt stat, trecerea arhivelor de la un stat la altul urmează să fie stabilită prin acordul dintre ele. Dacă nu există un asemenea acord, partea din arhivele de stat, necesară pentru administrarea normală a teritoriului în cauză, va fi pusă la dispoziția statului cărui i s-a transmis teritoriul. Trec la statul succesor și alte arhive de stat care au legătură exclusivă sau principală cu acel teritoriu.

Acordurile, încheiate între statul predecesor și un nou stat independent în privința arhivelor de stat, trebuie să respecte dreptul popoarelor acelor state la dezvoltare, la informare cu privire la istoria lor și la moștenirea lor culturală.

d) **Sucesiunea la datorii.** O datorie de stat este definită de Convenția din 1983 ca o *obligatie financiară a statului predecesor care ia naștere, în conformitate cu dreptul internațional, față de un alt stat, o organizație internațională sau oricare alt subiect de drept internațional* (art. 32-41). Regula general urmată în privința succesiunii la datorii este tot aceea a **proporției echitabile**, în sensul că datoria de stat trece de la statul predecesor la statul succesor, proporțional cu proprietatea, drepturile și interesele care trec de la un stat la celalalt.

În cazul unui nou stat independent, acesta nu „moștenește” automat datoriile statului predecesor, în afară de cazurile în care prin acord între cele două state nu s-ar fi stabilit altfel. Un asemenea acord nu trebuie să încalce însă principiul suveranității permanente a fiecărui popor asupra bogățiilor și resurselor sale naturale, iar aplicarea sa nu trebuie să pună în pericol echilibrul economic fundamental al noului stat independent.

III. Raporturile dintre statul succesor și particulari

Aceste raporturi privesc, în principal, două din cele mai spinoase probleme pe care le ridică succesiunea statelor: problema „**drepturilor câștigate**” și cea a cetățeniei.

În primul caz, este vorba de drepturile dobândite de particularii străini pe teritoriul statului predecesor, în baza legislației acestui stat¹⁵. Teza țărilor dezvoltate, confirmată de o mai veche în jurisprudența internațională, susține că drepturile patrimoniale obținute de particulari, pe baza legilor statului predecesor sau a unor contracte încheiate cu acesta, trebuie „salvate”: cu alte cuvinte trebuie respectate de către statul succesor. Țările în curs de dezvoltare au susținut un punct de vedere contrar. Soluția preconizată de acestea neagă obligația necondiționată a statului succesor de a respecta principiul menținerii drepturilor câștigate. Dar, în același timp, admitea posibilitatea unor înțelegeri, de la caz la caz.

Odată cu instaurarea ordinii sale juridice, unul din primele drepturi pe care le exercită statul succesor este acela de a impune **cetățenia** sa indivizilor aflați pe teritoriul ce face obiectul succesiunii, care aveau cetățenia statului predecesor. Practica internațională din secolul al XIX-lea și de după primul război mondial a acceptat acordarea unui drept de opțiune locuitorilor teritoriului transmis statului succesor. Într-un termen determinat, aceștia urmau să aleagă între cetățenia statului predecesor și a celui succesor. După primul război mondial, acest drept și-a găsit o materializare concretă prin aplicarea acordurilor de pace. În orice caz, ambele state – predecesor și succesor – sunt obligate să nu creeze situații de apatridie, în virtutea unor comanda-mente care țin de respectarea drepturilor omului, respectiv a dreptului de a obține cetățenia statului succesor ori de a nu fi privat de cetățenia statului predecesor. (Raportul C.D.I. privind succesiunea statelor și cetățenia persoanelor fizice și juridice, Doc. A/CN. 4/474, 16 aprilie 1996).

Secțiunea a 6-a. Organizațiile internaționale interguvernamentale, subiecte ale dreptului internațional

6.1. Considerații introductive. Încercări de instituționalizare a raporturilor dintre anumite entități organizate, în vederea realizării unui scop comun, pot fi identificate încă în antichitate. Fenomenul prezenței și acțiunii organizațiilor internaționale în societatea internațională ține însă de perioada modernă și contemporană a dezvoltării acesteia.

Primele **organizații interguvernamentale** s-au constituit în legătură cu problematica comunicațiilor pe fluviile internaționale, sub forma comisiilor fluviale, cum a fost Comisia Centrală a Rinului și Comisia Europeană a Dunării. Acestea le-au urmat un grup de organizații internaționale tehnice, create pentru favorizarea cooperării între state în domeniul anumitor servicii, cum ar fi: Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT); Uniunea Postală Universală (UPU); Biroul Internațional de Măsuri și Greutăți.

Perioada dintre cele două războaie mondiale este marcată de crearea și activitatea primei organizații politice cu vocație universală – Societatea Națiunilor – ca și a altor organizații în strânsă colaborare cu aceasta. Este vorba de Organizația Internațională a Muncii (OIM), Curtea Permanentă de Justiție Internațională (CPJI) și Comisia Internațională de Navigație Aeriană.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial a fost convocată Conferința de la San Francisco, care a adoptat Carta Națiunilor Unite (la 26 iunie 1945), iar prin intrarea în vigoare a Cartei a luat ființă, la 24 octombrie 1945, Organizația Națiunilor Unite. În urma conferinței de la Bretton Woods (1945) s-au creat instituțiile financiare internaționale cu sediul la Washington: Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD). Acestea, împreună cu unele din organizațiile internaționale preexistente și cu altele nou constituite, prin acordurile încheiate cu ONU, își coordonează activitatea cu aceasta și sunt considerate **instituții specializate ale Națiunilor Unite**, cu personalitate juridică proprie.

După al doilea război mondial au fost create și o serie de organizații politice sau economice cu caracter regional sau subregional în Africa, America Latină și Asia și au luat ființă organizațiile de cooperare politică și militară și cele de integrare din Europa [NATO, Pactul de la Varșovia, Comisia de Ajutor Economic Reciproc (între statele blocului sovietic – CAER), Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECA), Comunitatea Europeană, Comunitatea Europeană pentru Energia Atomică (EUROATOM), Consiliul Europei și altele].

6.2. Definiție. Elemente constitutive. O organizație internațională ia ființă în temeiul exprimării acordului de voință al statelor membre, în scopul de a îndeplini anumite obiective și funcțiuni în planul relațiilor internaționale.

Condițiile de constituire ale organizațiilor internaționale nu se confundă cu cele ale statelor; ele nu au evident aceleași elemente caracteristice acestora (populație, teritoriu, guvern) și nu se pot prevala de atributele suveranității. Întrucât organizațiile internaționale sunt „produsul” acordului de voință al statelor care le-au constituit, ele au fost calificate de obicei ca subiecte derivate ale dreptului internațional, în raport cu statele, subiectele originare.

Definiție. În lucrările Comisiei de Drept Internațional a ONU s-a propus următoarea definiție a organizațiilor internaționale¹⁶: „O asociere de state, constituită prin tratat, înzestrată cu o constituție și organe comune și posedând o personalitate juridică distinctă de aceea a statelor membre”.

Această definiție, acceptată de doctrină, nu a fost însă reținută ca atare de Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor, poate și pentru faptul că nu acoperea toate situațiile rezultând din practica concretă a statelor. În art. 2 al acestei convenții s-a preferat o formulare mai generală punându-se accentul pe calitatea participanților la organizație, care trebuie să fie neapărat state. Se stabilește astfel că prin expresia „organizație internațională” se înțelege „organizație interguvernamentală”. Convenția are deci în vedere sublinierea calității membrilor organizațiilor internaționale – statele, ca subiecte de drept internațional – și deosebirea dintre organizațiile internaționale guvernamentale și cele neguvernamentale.

Elemente constitutive. Pentru a califica o anumită formă de asociere a statelor ca fiind o organizație internațională, se cer întrunite mai multe elemente constitutive.

În primul rând, la asocierea respectivă trebuie să participe, în calitate de membre, statele, subiectele primare ale dreptului internațional. Această condiție, permite să se facă distincția între organizațiile internaționale interguvernamentale, și organizațiile internaționale neguvernamentale, care sunt alcătuite de persoane fizice sau juridice înscrise în ordinea juridică internă a mai multor state, și cărora nu li se atribuie, în general, calitatea de subiecte ale dreptului internațional public.

În al doilea rând, cooperarea dintre state, ca membre ale unei organizații, trebuie să se desfășoare în temeiul unui **tratat multilateral constitutiv**. Tratatul constitutiv ale organizațiilor internaționale poartă denumiri diferite, cum ar fi: Statut, Cartă, Constituție, Pact.

În al treilea rând, în temeiul tratatului constitutiv, organizația trebuie să dispună de o anumită **structură instituțională proprie**, respectiv un număr de organe cu funcționare permanentă sau periodică, prin intermediul cărora să se desfășoare activitățile concrete pentru realizarea obiectivelor care au stat la baza constituirii sale.

În urma realizării acestor elemente constitutive, organizațiile interguvernamentale beneficiază de **personalitate juridică internațională proprie**, distinctă de aceea a statelor care le compun.

Unii autori propun să se aibă în vedere încă un element, pentru a stabili că o anumită formă de asociere a statelor are personalitate juridică proprie în ordinea internațională: această asociere, și cooperarea la care ea dă naștere, să se stabilească și să se desfășoare în conformitate cu normele dreptului internațional. Supunerea unei anumite forme de cooperare internațională normelor de drept internațional permite evidențierea deosebirilor de statut juridic între organizațiile internaționale, ca subiecte de drept internațional, și societățile transnaționale, care nu au această calitate.

Secțiunea a 7-a. Alte entități ale societății internaționale

După cum s-a mai arătat, în societatea internațională contemporană, statele, ca subiecte originare de drept internațional, nu mai sunt singurii actori ai vieții internaționale. Alături de ele acționează organizațiile internaționale interguvernamentale, ca

subiecte derivate de drept internațional, dar și alte entități cum sunt mișcările de eliberare națională, organizațiile internaționale neguvernamentale, societățile transnaționale și indivizii, persoane fizice. Considerarea acestora, prin prisma calității de subiect de drept internațional, va constitui obiectul acestei secțiuni.

7.1. Popoarele și mișcările de eliberare națională. Mișcările de eliberare națională s-au manifestat în viața internațională mai întâi ca entități politice, ca reprezentante ale unor popoare neconstituite încă în state. Drumul consacării lor în dreptul internațional, ca o categorie juridică specifică, supusă atât condițiilor de recunoaștere de către alte subiecte de drept internațional cât și unui regim juridic implicând drepturi și obligații, este, istoricește vorbind, relativ scurt. El se regăsește în perioada luptei anticolonialiste și de emancipare națională, desfășurată după cel de-al doilea război mondial, cu sprijinul Organizației Națiunilor Unite. În această perioadă, mișcărilor de eliberare națională li s-a recunoscut calitatea de subiecte de drept internațional, în relațiile cu alte subiecte de drept internațional. O asemenea recunoaștere a avut loc, în primul rând în cadrul ONU, ca și în cadrul Organizației Unității Africane, odată cu afirmarea principiului privind dreptul la autodeterminare al popoarelor, ca unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional¹⁷.

Evoluția principiului egalității în drepturi a popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele. Originile acestui principiu pot fi găsite în revendicările revoluției franceze din 1789 privitoare la suveranitatea poporului. Dar afirmarea unor idei politice clare privitoare la dreptul la autodeterminare al popoarelor, a avut loc la sfârșitul primului război mondial. Unul din cele 14 puncte ale celebrei Declarații a președintelui american din acea perioadă, W. Wilson, se referea la recunoașterea unui asemenea drept ca garanție a păcii și securității viitoare, iar tratatele de pace din 1919, în urma cărora s-au constituit o serie de state naționale independente după destrămarea imperiilor austro-ungar, otoman și țarist, au reprezentat aplicarea sa în practică. Trecerea de la un principiu politic la unul juridic, cu un conținut normativ, s-a realizat în principal prin Carta ONU [art. 2 alin. (1) și Capitolul XII] și prin cele două Pacte internaționale privitoare la drepturile omului, adoptate în 1966 (art. 1, cu un conținut identic în ambele Pacte – cel privitor la drepturile civile și politice și cel privitor la drepturile economice și sociale).

Un punct de vedere diferit, referitor la apariția, sensurile originare și consacrarea juridică ulterioară a principiului autodeterminării, este exprimat în doctrina contemporană de o serie de autori, printre care Rosalyn Higgins. Autoarea susține că accepțiunea dată principiului autodeterminării, mai întâi exclusiv în legătură cu procesul decolonizării, cât și ulterior, când s-a considerat că acest principiu are o aplicare universală, nu este aceea avută în vedere de autorii Cartei ONU: „Aserțiunea comună, conform căreia Carta ONU consacră autodeterminarea în sensul actual al termenului, este, de fapt, o rescriere retrospectivă a istoriei”.

Alineatul (1) al art. 1 al ambelor Pacte are următoarea redactare: „Toate popoarele au dreptul de a dispune de ele însele. În virtutea acestui drept, ele își determină liber statutul politic și își asigură liber dezvoltarea economică, socială și culturală”.

Un rol deosebit pentru formarea unui principiu de drept internațional referitor la dreptul la autodeterminare l-a avut amplul proces de decolonizare ce s-a desfășurat după cel de-al doilea război mondial și în urma căruia s-au constituit state naționale

independente, în special în Asia și Africa. Documentul ONU care a marcat atât procesul politic de decolonizare cât și reflectarea sa în plan normativ a fost Declarația Adunării Generale pentru acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, adoptată prin Rezoluția 1514 (XV) din 14 decembrie 1960. Ulterior, Declarația Adunării Generale referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state potrivit Cartei ONU, adoptată prin Rezoluția 2526 (XXV) din 1970, consacră „principiul egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a decide de ele însele” ca unul din cele șapte principii ale dreptului internațional contemporan.

Subiectele dreptului la autodeterminare. În comparație cu celelalte principii fundamentale ale dreptului internațional, care au în vedere statele ca subiecte cărora li se adresează, dreptul la autodeterminare este recunoscut **popoarelor**. Ca o categorie juridică distinctă, noțiunea de popor a fost introdusă în dreptul internațional în 1945, prin Carta Națiunilor Unite. Din documentele ONU, în legătură cu recunoașterea acestui principiu, se pot desprinde o serie de criterii pentru clarificarea conceptului de „popor”:

1. să fie vorba despre o entitate socială clar determinată prin caracteristici proprii;
2. să aibă legătură cu un teritoriu, chiar dacă poporul în cauză a fost înlăturat ilicit de pe acest teritoriu și înlocuit artificial cu altă populație;
3. un popor nu se confundă cu minoritățile etnice, religioase, lingvistice, a căror existență și drepturi, în mijlocul unui popor, sunt recunoscute prin art. 27 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Spre deosebire de organizațiile internaționale, a căror calitate de subiect de drept internațional a fost sancționată de către jurisprudență, categoria juridică de „popor” nu a beneficiat până în prezent de girul autorității unei jurisdicții internaționale.

În legătură cu subiectele dreptului la autodeterminare, atât din articolele Pactelor internaționale cu privire la drepturile omului, cât și din termenii Declarației din 1970, mai sus citată, rezultă că minoritățile naționale trăind într-un anumit stat nu constituie „popoare” care să revendice un drept la autodeterminare sau un așa-zis „drept de secesiune”. În acest sens, precizând conținutul principiului autodeterminării, Declarația din 1970 stipulează că „nicio dispoziție din paragrafele precedente nu va fi interpretată ca autorizând sau încurajând o acțiune, oricare ar fi ea, care ar dezmembra sau amenința, în total sau în parte, integritatea teritorială sau unitatea politică a oricărui stat suveran și independent, care se conduce conform principiului egalității în drepturi și dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, enunțat mai sus, și având un guvern care reprezintă ansamblul poporului aparținând teritoriului, fără distincție de rasă, credință sau culoare”.

Conținutul principiului. Elementul esențial care definește conținutul acestui principiu îl constituie dreptul popoarelor de a hotărî în mod liber, fără niciun amestec din afară, statutul lor politic și de a-și urma, în aceleași condiții, dezvoltarea economică, socială și culturală. Este vorba deci despre un drept permanent și imprescriptibil cuprinzând, așa cum se precizează și în Actul final al CSCE (Helsinki, 1975), atât aspecte interne cât și externe, referitoare la dezvoltarea societății sub toate aspectele și stabilirea regimului politic fără nici un amestec din afară.

Dreptul popoarelor de a dispune de ele însele impune tuturor statelor o **obligatie generală și o serie de obligații corelative**. Ca obligație generală, legată de exerci-

tarea acestui drept, orice stat „trebuie să se abțină de la orice acțiune care vizează să rupă parțial sau total unitatea națională și integritatea teritorială a unui alt stat sau țară”¹⁸. Ca obligații corelative, notăm cerința pentru orice stat „de a favoriza, împreună cu alte state sau separat”, realizarea acestui principiu și „de a ajuta Organizația Națiunilor Unite să se achite de răspunderile pe care i le conferă Carta, în ceea ce privește aplicarea acestui principiu”.

Mișcările de eliberare națională. Condițiile de recunoaștere și statutul lor juridic, în raporturile cu alte subiecte de drept internațional. În numele dreptului la autodeterminare, o mișcare anticolonială, de eliberare națională, a putut obține recunoașterea unui anumit statut juridic internațional, atunci când lupta sa și împrejurările în care se desfășurau permiteau să se constate că se găsește într-o situație tranzitorie, care reprezintă o etapă în procesul de constituire a unui stat independent, cu personalitate juridică deplină. Recunoașterea presupunea întrunirea anumitor condiții, dintre care sunt de reținut următoarele: în primul rând, să-și desfășoare activitatea pe un teritoriu eliberat. Existența unei zone eliberate atestă realitatea existenței unui popor care luptă pentru eliberarea sa; în al doilea rând, mișcarea trebuia să se manifeste în zona eliberată ca autoritate efectivă, care controlează mai mult sau mai puțin zona, ceea ce presupune o anumită formă de organizare și organe de conducere proprii (un comitet național, de exemplu); în al treilea rând, se impunea ca angajamentul pentru ducerea până la capăt a luptei de eliberare să apară ca eficace, ceea ce presupune existența unor de forțe organizate pentru desfășurarea luptei de eliberare, pe cale pașnică sau militară, după caz.

Mișcările de eliberare națională, odată recunoscute, au obținut un **statut juridic special**, care le conferea o serie de drepturi: i) li s-a recunoscut astfel dreptul de a se organiza și desfășura acțiuni urmărind emanciparea națională, fie pe cale pașnică, fie cu utilizarea forței armate. În acest din urmă caz, combatanții lor, ca și populația civilă, se pot prevala de prevederile convențiilor internaționale referitoare la legile și obiceiurile războiului, pe care sunt obligate la rândul lor să le respecte; ii) dreptul de reprezentare diplomatică, activă și pasivă, în condițiile stabilite cu statele sau organizațiile internaționale care le-au acordat acest statut; iii) dreptul de reprezentare diplomatică, activă și pasivă, în condițiile stabilite cu statele sau organizațiile internaționale care le-au acordat acest statut.

În sfârșit, în cadrul ONU, mișcările de eliberare națională au avut calitatea de **observator**, iar în anumite organizații internaționale, ale căror acte constitutive prevăd acest lucru, aceste entități au participat ca **membre asociate**. Statutul de observator acordă reprezentanților acestor entități dreptul de a participa la lucrările organelor unei organizații internaționale, fără drept de vot. Începând cu anul 1974, Organizația pentru Eliberarea Palestinei (O.E.P.) participă, cu statut de observator, la lucrările Adunării Generale a ONU, iar din 1976 este admisă să participe și la debaterile Consiliului de Securitate privitoare la problema palestiniană.

Recunoașterea statutului de mișcare de eliberare națională conduce și la posibilitatea ca zonele eliberate să beneficieze de asistența ONU, a instituțiilor sale specializate și a altor membri ai comunității internaționale.

7.2. Organizațiile internaționale neguvernamentale (ONG). Datorită diversității lor, ca scopuri și dimensiuni, nu s-a ajuns la o definiție general acceptată a acestor

entități. Se poate spune totuși că o organizație neguvernamentală reprezintă o *asociație internațională, creată din inițiativă privată sau mixtă, grupând persoane fizice sau juridice având naționalități diferite, asociație care are personalitate juridică înscrisă în ordinea juridică internă a unui stat și care nu urmărește scopuri lucrative.*

Potrivit publicației „Yearbook of International Organisations”, editată de Uniunea Asociațiilor Internaționale, numărul organizațiilor internaționale neguvernamentale în ultimul deceniu al secolului XX, depășea cifra de 5000.

Pentru a putea obține recunoașterea calității de persoană juridică, aceste organizații trebuie constituite potrivit legii unui stat determinat, care este legea sediului. Poziția lor juridică nu diferă deci de aceea a altor persoane juridice de drept intern din țara de sediu. În plan internațional, statutul juridic al organizațiilor internaționale neguvernamentale poate fi abordat din două puncte de vedere: al raporturilor lor cu statele și al relațiilor lor cu organizațiile internaționale interguvernamentale.

În prima situație, notăm că, în cea mai mare parte a cazurilor, organizațiile neguvernamentale sunt considerate de state ca subiecte de drept intern, supuse propriilor lor legislații, susceptibile deci de a fi oricând modificate. Până în prezent nu s-a ajuns la elaborarea unei convenții internaționale generale, care să reglementeze statutul și activitatea unor asemenea organizații și care să le garanteze o anumită stabilitate, prin raport cu fluctuațiile legislațiilor naționale. O inițiativă în acest sens a fost totuși luată în cadrul Consiliului Europei, care în 1986 a adoptat textul unei „Convenții pentru recunoașterea statutului juridic al organizațiilor internaționale neguvernamentale”.

În privința raporturilor organizațiilor neguvernamentale cu cele interguvernamentale, observăm că, în ultimii ani, o serie de organizații internaționale neguvernamentale sunt invitate să ia parte sau li se admit cererile de participare la activități ale unor organizații interguvernamentale, cu condiția ca statutul acestora din urmă să prevadă o asemenea participare. Această practică, întâlnită în special în cazul unor organe din sistemul Organizației Națiunilor Unite (Consiliul Economic și Social – ECOSOC) și unele instituții specializate, a condus pe unii autori la concluzia că unor organizații internaționale neguvernamentale li s-ar putea recunoaște anumite competențe limitate în planul raporturilor de drept internațional.

Cu toate că unele organizații neguvernamentale, cum ar fi Organizația Internațională a Poliției Criminale (INTERPOL) sau Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), colaborează cu guvernele statelor, potrivit normelor actuale de drept internațional, acestor organizații neguvernamentale nu li se recunoaște calitatea de subiecte ale dreptului internațional. Ele nu sunt încă dotate cu un veritabil statut juridic internațional deși, în anumite limite, unele dintre ele contribuie la formarea dreptului internațional¹⁹.

7.3. Societățile transnaționale (STN). Determinarea locului și statutului juridic al acestor entități în cadrul societății internaționale constituie una din cele mai dificile și controversate probleme ale dreptului internațional contemporan²⁰. Unii autori, luând în considerare forța lor economică, diversitatea activităților pe care le desfășoară (comerț, transporturi, extracția materiilor prime, bănci, asigurări, reasigurări), dar mai ales faptul că activitatea lor se extinde în numeroase state cu care, în multe cazuri, se încheie contracte de stat (*state contracts*), le atribuie calitatea de subiecte de drept internațional.

Alți autori, pornind de la faptul că atât în statul de origine cât și în statele unde au filiale, personalitatea juridică a societăților transnaționale decurge din aplicarea dreptului intern al respectivelor state, le neagă calitatea de subiecte de drept internațional.

O analiză exhaustivă a activității societăților transnaționale, face obiectul dreptului internațional economic și al dreptului internațional privat. Cu toate acestea, pentru precizarea locului lor în ordinea juridică internațională, vom aborda succint următoarele aspecte: definirea și relațiile lor cu statele de origine și cu statele pe teritoriul cărora își desfășoară unele activități.

Definiție. O societate transnațională se deosebește de orice altă societate cu activitate internațională prin volumul mult mai mare al operațiunilor și prin „ambitia” sa mondială. Orice definire a societăților transnaționale nu trebuie să scape din vedere nici scopul primordial al acestora – acela de obținere a unui profit cât mai ridicat – spre deosebire de organizațiile internaționale neguvernamentale, care desfășoară activități în scopuri exclusiv nelucrative. Găsirea unor criterii precise, general acceptate, prin care să se definească societățile transnaționale s-a dovedit a fi o operațiune extrem de dificilă, ceea ce se explică prin extrema diversitate a obiectului de activitate, cât și prin marile interese implicate: pe de o parte, asigurarea unei extreme libertăți de acțiune pe teritoriul oricărui stat și, pe de altă parte, posibilitatea exercitării unui anumit control din partea statelor pe teritoriul cărora se desfășoară activități ale unor societăți transnaționale străine.

Conform unor propunerii de definire a societăților transnaționale elaborate în cadrul ONU ca și a altor foruri internaționale, societățile transnaționale sunt *întreprinderi care au în proprietate sau care controlează capacități de producție și servicii, în afara teritoriului în care își au baza, și care funcționează printr-un unic de decizie localizat într-o țară și centre de activitate, cu sau fără personalitate juridică, situate în alte state.*

Raporturile juridice ale Societăților transnaționale cu statul de origine. Orice societate transnațională este legată de statul unde își are sediul societatea mamă, al cărei capital este, de regulă, deținut, în majoritate, de cetățeni ai acestui stat. În virtutea principiului teritorialității, relațiile juridice ale societății mamă cu statul de origine sunt reglementate de dreptul național al acestui stat. Deci, din punct de vedere al constituirii, funcționării și extinderii personalității sale juridice, orice societate transnațională este supusă, în primul rând, dreptului statului a cărui naționalitate o are.

Pe de altă parte, grupul de societăți din care face parte și societatea de bază, indiferent dacă sunt simple filiale ale acesteia sau entități juridice distincte, de altă naționalitate, urmează o politică proprie, care ar putea să nu fie în totală armonie cu interesele statului de origine sau, invers, acesta să adopte măsuri care să stănjenească activitatea societăților transnaționale. Conflictul de interese poate privi domeniul fiscal, repatrierea profiturilor, angajarea forței de muncă, transferul de tehnologii, controlul schimburilor comerciale etc. Rezultă astfel un sistem de relații multiple și deosebit de complexe din care, pentru dreptul internațional, se pot desprinde două idei. Mai întâi, tendința societăților transnaționale de a-și desfășura activitatea după reguli proprii, de a-și constitui deci un fel de „ordine juridică proprie”, și efectul de extrateritorialitate, pe care unele dintre măsurile statului de origine (transfer de tehnologii, controlul schimburilor comerciale etc.) îl poate genera.

Competența teritorială a statului în care se desfășoară activitățile unei societăți transnaționale. În statul gazdă sau de primire (statul căruia nu-i aparține societatea dominantă) activitățile unui grup transnațional de societăți se realizează fie direct, printr-o societate a grupului, având o altă naționalitate decât a țării gazdă, fie prin constituirea unei societăți având naționalitatea acestei țări. În ambele cazuri, competența statului-gazdă decurgând din exercitarea suveranității sale asupra teritoriului și resurse naturale, este solid fundamentată de dreptul internațional. Fie că este vorba de o filială a grupului de altă naționalitate sau de una având naționalitatea țării-gazdă, ambele se înscriu în ordinea juridică a statului gazdă și operează în conformitate cu normele de drept intern ale acestuia. Nu trebuie însă pierdut din vedere că societățile transnaționale nu sunt supuse unui singur sistem juridic, fapt din care unii autori au tras concluzia că „marea lor putere nu poate fi practic controlată de niciun guvern național”. O filială a unei societăți transnaționale sau o societate națională aparținând unui grup de asemenea societăți urmează să se supună: legislației țării de origine, legislației țării-gazdă și orientărilor de politică economică ale societății transnaționale mamă. În aceste condiții, în relațiile societăților transnaționale cu țara-gazdă, apar frecvent probleme de ordin juridic care pot duce la serioase tensiuni.

În general, în relațiile lor cu societățile transnaționale, statele-gazdă ezită adesea între două politici. Pe de o parte, urmăresc să le atragă, pentru a investi sau a desfășura alte activități pe teritoriul lor, apreciind că prin aceasta se creează noi locuri de muncă, venituri suplimentare și, mai ales, se introduc în economie tehnologii avansate. Pe de altă parte, unele state se tem că efectul pe termen lung al prezenței societăților transnaționale pe teritoriul lor ar putea fi în contradicție cu propriile strategii de dezvoltare, temere uneori justificată de practicile unor societăți transnaționale.

În lumina celor de mai sus, răspunsul la întrebarea dacă societățile transnaționale sunt sau nu subiecte de drept internațional nu pare atât de simplu. Dreptul internațional contemporan, dominat încă de conceptele dreptului internațional clasic, nu poate recunoaște ca subiecte ale dreptului internațional public decât entități „publice” nu și private. El pune accentul pe autorul actului juridic, pe forma acestuia și mai puțin pe conținutul acestui act. Din acest unghi de vedere, societățile transnaționale sunt destinate ale unor reguli de drept internațional numai pe cale mediată, prin intermediul unei ordini juridice statale. Luarea în considerare a conținutului actelor pe care le încheie societățile transnaționale schimbă însă în bună măsură datele problemei. Este adevărat că STN nu încheie cu statele tratate formale, dar acordurile lor cu acestea (de concesiuni sau împrumuturi, de pildă), din punct de vedere al conținutului lor, nu sunt prea departe de ceea ce se înțelege prin tratate internaționale. D. Carreau nota, în legătură cu natura acestor raporturi juridice că „dreptul internațional, trebuie să sesizeze și să facă loc, în câmpul său de reglementare, unor asemenea situații, altfel riscând să piardă contactul cu realitatea economică contemporană”²¹.

Secțiunea a 8-a. Poziția individului în raporturile juridice internaționale

Problema care se pune este aceea dacă individului, persoanei fizice, i se poate atribui calitatea de subiect al dreptului internațional. Ea constituie obiectul a

numeroase și vii controverse doctrinare: între autori care recunosc individului o asemenea calitate și cei care îi refuză orice loc în ordinea juridică internațională, se situează cei care manifestă anumite rezerve ori care nuanțează răspunsul, în funcție de conceptele ori noțiunile cu care operează.

Unul dintre primii susținători ai tezei conform căreia individul este subiect al dreptului internațional a fost profesorul G. Scelle. Plecând de la ideea că statul nu este, în ultimă analiză, decât o ficțiune, un instrument pentru promovarea interesului colectiv și că actele sale sunt aduse la îndeplinire prin intermediul indivizilor, el susținea că aceștia ar fi, în ultimă instanță, singurele subiecte ale dreptului internațional.

O serie de situații juridice noi, apărute în relațiile internaționale după cel de-al doilea război mondial, au atras din nou atenția asupra acestei probleme, referitoare la posibila considerare a individului ca posedând calitatea de subiect al dreptului internațional ori atribuind-i doar anumite drepturi sau obligații în raporturi juridice cu unele state sau organisme internaționale.

Printre situațiile juridice invocate ca argumente în favoarea acestor teze sunt menționate sentințele Tribunalului internațional de la Nürenberg și Tokio prin care au fost condamnați criminali de război sau persoane care au comis crime împotriva umanității, ca și faptul că drepturile refugiaților sunt protejate direct de către un organ al ONU – Înalțul Comisariat pentru Refugiați.

În domeniul ocrotirii internaționale a drepturilor omului sunt evidențiate, de asemenea, acele prevederi în conformitate cu care individului i se recunoaște, în anumite condiții, calitatea de parte în fața unor instanțe internaționale. Astfel, în temeiul unor dispoziții ale Convenției europene pentru protecția drepturilor omului, referitoare la Comisia și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, ori în conformitate cu regulile de procedură ale Curții de Justiție a Comunităților Europene, persoanele fizice au dreptul ca, în anumite condiții, să declanșeze o acțiune în fața acestor instanțe internaționale.

Unii autori contemporani au formulat opinii în sensul că, semnând și ratificând Carta ONU, comunitatea internațională a recunoscut că drepturile omului și libertățile fundamentale nu mai sunt o problemă în limitele jurisdicției naționale ci și o problemă de drept internațional, considerând, prin urmare, că prin Cartă au fost conferite individului în mod direct drepturi internaționale.

Referiri se fac, de asemenea, la Protocolul facultativ al Pactului internațional privitor la drepturile civile și politice adoptat în cadrul ONU. Un stat parte la Pact, care aderă și la acest Protocol, recunoaște Comitetului pentru drepturile omului competența de a primi și examina comunicări de la persoane fizice, aflate sub jurisdicția statului respectiv. Asemenea comunicări au ca obiect posibile violări ale unor drepturi prevăzute în Pact de către statul în cauză. Proceduri asemănătoare, cu privire la comunicări, ale unor persoane fizice, se regăsesc și în cadrul Subcomisiei pentru prevenirea discriminării și protecția minorităților, a Comisiei privind statutul femeilor, Comitetului privind eliminarea discriminărilor rasiale și Comitetului împotriva torturii, în temeiul convențiilor speciale adoptate în domeniile respective.

La o examinare mai atentă a acestor situații se constată că, în toate cazurile, valorificarea de către indivizi a drepturilor menționate este posibilă numai prin intermediul statelor. Plângerile individuale nu pot fi formulate decât în cazurile în care statul implicat este parte la convențiile care creează asemenea proceduri internaționale.

Evidențiind „capcanele” unei opțiuni categorice în favoarea considerării individului ca subiect de drept internațional, I. Brownlie arată că: „Nu există o regulă generală în sensul că individul nu ar putea fi «subiect de drept internațional», și într-un anumit context, el apare ca având personalitate juridică pe plan internațional”. În același timp însă, a califica individul ca „subiect” al acestui drept nu este de niciun folos (*is unhelpful*), „de vreme ce aceasta pare să implice anumite prerogative care nu există și nici nu elimină dificila sarcină de a distinge între individ și alte tipuri de subiecte (ale dreptului internațional)”²².

Un alt autor, subliniind caracterul excepțional al personalității juridice internaționale a individului („rară și limitată”), o califică ca „derivată”, în sensul că poate fi conferită numai de state, întrucât statele sunt cele care adoptă tratate sau cutume, prin care se acordă drepturi internaționale individului²³.

D. Carreau consideră că în stadiul actual al evoluției dreptului internațional contemporan, individului, ca și societăților transnaționale, li se poate atribui calitatea de „actori” în relațiile internaționale, subliniind că recunoașterea individului ca subiect derivat de drept internațional a cunoscut o deschidere după cel de-al doilea război mondial, dar, pe plan universal, concepția tradițională continuă să se aplice²⁴.

În raporturile juridice internaționale, persoana fizică, individul, apare – atât din punct de vedere procedural cât și substanțial – ca **beneficiarul mediat** al unor norme și nu ca subiect activ, creator și destinat al normelor de drept internațional. El nu posedă deci o capacitate juridică internațională proprie și independentă, în raport cu statele. Acestea sunt încă singurele în măsură să devină părți la tratatele internaționale din care rezultă pentru persoana fizică anumite drepturi limitate, ori prin care i se pot impune anumite obligații. Astfel, accesul individului la ordinea juridică internațională (refugiați, sistemele de protecție ale drepturilor omului din cadrul ONU ori al Convenției europene pentru protecția drepturilor omului, dreptul la acțiune în fața Curții de Justiție a Comunităților Europene etc.) își are suportul legal în participarea statelor la tratatele internaționale care reglementează, cu titlu excepțional, un asemenea acces.

Dacă statul, la un moment dat, ar decide să denunțe o anumită convenție internațională, care se referă la asemenea drepturi acordate persoanei fizice, ori dacă ne-am situa analiza în perioada anterioară momentului în care statul devine parte la o asemenea convenție, individul, singur, fără „acoperirea” unei participări a statului, ar fi lipsit de orice calitate juridică în fața unor asemenea instanțe ori organe internaționale.

Faptul că, în anumite cazuri particulare, persoana fizică poate fi titulara unor drepturi ori obligații în raporturi juridice directe cu anumite subiecte de drept internațional nu este suficient pentru a o califica subiect al acestei ramuri de drept. Pentru o asemenea calificare, calitatea de destinat al normelor dreptului internațional ar trebui cumulată cu aceea de creator al acestor norme. Or, în prezent, un asemenea rol nu este recunoscut individului.

Pentru aceasta ar fi necesară o transformare a societății internaționale, în sensul estompării rolului statului, pe care nimic nu ne îndreptățește să o considerăm un fapt împlinit. Statele îndeplinesc, în continuare, rolul unor „ecrane”, care se interpun între indivizii, luați izolat, și celelalte subiecte de drept internațional. „Însăși termenul de «internațional» îmbracă în mod obișnuit, o semnificație care pare să excludă, în

principiu, indivizii”²⁵. Spre deosebire de personalitatea juridică deplină a statelor, indivizii dispun, în raporturile cu acestea, doar de un *statut juridic limitat*, care ar putea fi asociat, de exemplu, cu acela al mișcărilor de eliberare națională²⁶.

În lumina unei cerințe de rigoare metodologică în analiza problemei calității juridice a individului în raport cu statele, s-a mai subliniat și faptul că: „(...) Dreptul internațional a fost creat și continuă să existe ca un drept interstatat; este greu, de aceea, să fie extinsă gama subiectelor sale fără a-i modifica profund natura. Faptul că individului nu i se recunoaște în dreptul internațional contemporan caracterul de subiect de drept nu înseamnă că el nu este important pentru societatea internațională (s.n.)”²⁷.

Este evident că, începând din ultima jumătate a secolului XX, asistăm la o *umanizare a dreptului internațional*, în sensul că tot mai multe norme și instituții ale acestuia au ca finalitate ocrotirea drepturilor și libertăților persoanei fizice. În cadrul tuturor acestor norme și instituții, un rol și prerogative sporite sunt rezervate individului, ca ultimul lor beneficiar. De altfel, și prin constituțiile unor state, ori prin alte legi organice se prevede că tratatele internaționale referitoare la drepturile omului, la care aceste state sunt părți, se aplică direct în ordinea juridică internă sau că, așa cum stabilește art. 20 alin. (2) din Constituția României, dispozițiile unor asemenea tratate înlătură aplicarea unor legi interne contrare.

Problema dacă indivizii pot fi considerați ca subiecte de drept internațional nu pare însă să fi fost definitiv tranșată până în prezent, nici în plan normativ, nici în doctrină.

Anexa pedagogică la Capitolul II

Întrebări, teme de dezbateri, referate

1. Care sunt caracteristicile pe care trebuie să le întrunească o entitate statală pentru a fi calificată drept subiect de drept internațional?
2. Expuneți în ce constă caracterul discreționar al recunoașterii statelor și analizați efectele acestuia în planul dreptului internațional.
3. Recunoașterea statelor și participarea la organizații internaționale.
4. Prin ce elemente se identifică organizațiile internaționale ca subiecte de drept internațional, spre deosebire de alte forme de cooperare interstatală?
5. Distingeți între instituția succesiunii în dreptul civil și în dreptul internațional. Comentați actualitatea acesteia din urmă.
6. Care este principiul după care se rezolvă situațiile de succesiune a statelor? Exemplificați.
7. Raportul dintre statul succesor și particulari.
8. Arătați care sunt principalele reguli după care se stabilește succesiunea statelor cu privire la:
 - tratate
 - bunuri, arhive și datorii
9. Comentați statutul societăților transnaționale. Argumentați pro/contra teoria conform căreia acestea ar putea fi calificate drept subiecte de drept internațional.
10. Prezentați principalele argumente în favoarea considerării individului drept subiect de drept internațional.

Jurisprudență internațională

1. Cazul privind Interesele germane în Silezia superioară poloneză (1926), CPI;
2. Cazul exproprierii de către Polonia a Uzinei Chorzov (1927), CPI;
3. Cazul Tinoco (arbitraj ad-hoc), 1923, arbitru unic William H. Taft;
4. Cazul Elettronica Sicula S.p.a. (ELSI), (S.U.A. c. Italia), CIJ;
5. Cazul Barcelona Traction Light and Power Co. (Belgia c. Spania);
6. Cazul Gabčicovo – Nagymoros (Ungaria c. Slovacia).

Termeni, expresii, definiții de reținut*

- egalitate juridică 25
- egalitate suverană 26
- efect declarativ de statalitate 33
- efect constitutiv de statalitate 33
- exercițiu efectiv al prerogativelor puterii 27
- exercițiu exclusiv al prerogativelor puterii 27
- recunoașterea statelor 31
- recunoașterea guvernelor 31
- drept internațional umanitar 36
- mișcare de eliberare națională 47
- popor 21
- organizație internațională interguvernamentală 43
- societăți transnaționale (STN) 48
- ONG-uri internaționale 47
- arhive ale statului 41
- capacitatea guvernului de a se achita de obligațiile sale internaționale 35

Bibliografie

1. R. Miga-Besteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 83-163;
2. A. Năstase, B. Aurescu, C. Jura, *Drept internațional public. Sinteze pentru examen*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 57-81;
3. B. Aurescu, *Noua Suveranitate*, Ed. All Beck, București, 2003;
4. Documents de la Conférence des Nations Unies sur l'Organisation Internationale, San Francisco, 1945, vol. VI;
5. G. Ténékides, *Souveraineté et hégémonie, sécurité égalitaire et sécurité extensive*, în *Revue belge de droit international*, vol. X, nr. 1/1974;
6. B. Boutrós-Ghali, *Empowering the United Nations*, în „Foreign Affairs”, Winter 1992/1993;
7. J. Tauscoz, *Droit International*, P.U.F., 1993;
8. *Droit international. Bilan et perspectives* (M. Bedjaoui, coordonator), vol. I;

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină, iar aceste expresii se regăsesc în text redactat în caractere aldine și italice.

9. R.O. Keohane, *Liliputians' Dilemmas: Small States in International Politics*, în „International Organisation”, Spring, 1969; United Nations Institute for Training and Research, *Status and Problems of Very Small States and Territories*, New York, 1969;
10. V. Ducelescu, *Dreptul succesiunii statelor*, Ed. Lumina Lex, București, 2000;
11. M. Craven, *The Problem of State Succession and the Identity of States under International Law*, în *Europar Journal of International Law*, 1/1998;
12. M. Bothe, C. Schmidt, *Sur quelques questions de succession posées par la dissolution de l'U.R.S.S. et celle de Yougoslavie*, în R.G.D.I.P. nr. 4, 1992, p. 812-841.

Note și alte repere bibliografice

¹ Pentru elementele definitorii ale subiectelor dreptului internațional, vezi, de exemplu, N. Dașcovici, *Dreptul internațional public*, București, 1947, p. 418; Oppenheim, op. cit., p. 119-120; J.G. Starke, op. cit., p. 54.

² Pentru studiul personalității juridice a organizațiilor internaționale, vezi R. Miga-Besteliu, *Organizații internaționale interguvernamentale*, Ed. All Beck, București, 2000; H.G. Schermers, N. Blokker, *International Institutional Law*, 1995; P. Sands, P. Klein (ed.), *Bowett's International Institutions*, 2001.

³ Într-un document ONU s-a propus următoarea definiție a mini statelor: „entități cu teritoriu, populație și resurse economice excepțional de mici, dar care s-au declarat state independente” (vezi Raportul Secretarului General asupra activității Organizației, 1966-1967, p. 20); cu privire la problematica statelor foarte mici, vezi, de asemenea, United Nations Institute for Training and Research, *Status and Problems of Very Small States and Territories*, New York, 1969, p. 22; vezi R.O. Keohane, *Liliputians' Dilemmas: Small States in International Politics*, în *International Organisation*, Spring, 1969.

⁴ N.Q. Dinh, op. cit., p. 490.

⁵ În ceea ce privește nerecunoașterea unor situații create prin violarea normelor imperative ale dreptului internațional, cum a fost, de exemplu, anexarea la U.R.S.S. a celor trei republici baltice, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, vezi, de exemplu, R. Kherad, *La reconnaissance internationale des Etats baltes*, în R.G.D.I.P. nr. 4/1992, p. 861 și urm.

⁶ Cu privire la recunoașterea de către statele europene a noilor entități statale desprinse din fosta Iugoslavie, vezi A. Pellet, *L'activité de la Commission d'arbitrage de la Conférence européenne pour la paix en Yougoslavie*, în AFDI, 1993.

⁷ M. Green, *International Law. Law of Peace*, 1982, p. 36.

⁸ Este important să reținem că un stat nerecunoscut nu este totuși considerat „țara nimănui”: nu există dreptul de a zbura deasupra teritoriului său fără permisiunea sa, navele purtând pavilionul său nu pot fi considerate fără naționalitate. Vezi, în acest sens, Sørensen, *Manual of Public International Law*, 1968, p. 269;

⁹ V.R. Quadri, *Le Droit International Public Positif*, vol. I, 1961, p. 318

¹⁰ În ceea ce privește particularitățile situației din fosta U.R.S.S. și din fosta Iugoslavie, din punctul de vedere al problemelor de succesiune, vezi, M. Bothe, C. Schmidt, *Sur quelques questions de succession posées par la dissolution de l'U.R.S.S. et celle de Yougoslavie*, în R.G.D.I.P. nr. 4, 1992, p. 812-841; vezi, P. Reuter, op. cit., p. 210; vezi, J. Starke, op. cit., p. 325.

¹¹ Între exemplele de state care au dispărut prin dizolvare, pot fi evocate: Marea Columbie, dizolvată în 1829-1831, fusese formată cu zece ani mai devreme, ca o confederație cuprinzând Columbia, Venezuela, Noua Grenadă și Ecuador; Federația Rhodesiei și Nyassaland, constituită în 1953, a fost dizolvată în 1963; Cehoslovacia, constituită în urma dezmembrării imperiului austro-ungar, a fost dizolvată în decembrie 1992. În toate cele trei exemple citate, deciziile de dizolvare au fost urmate de apariția unor state separate, ca noi subiecte de drept internațional.

¹² Exemple de secesiuni: secesiunea Cubei de Spania în 1898, a Republicii Panama de Columbia în 1903, a Pakistanului de India în 1947, a Republicii Singapore de Malaezia în 1965, a Bangladeshului de Pakistan.

¹³ Despre asocierile și deosebirile care se pot stabili între succesiunea din dreptul civil și instituțiile succesiunii din dreptul internațional, vezi V. Ducelescu, *Dreptul succesiunii statelor*, Ed. Veritas, Tg. Mureș, 2000.

¹⁴ Vezi M. Bothe, C. Schmidt, op. cit., p. 838.

¹⁵ În problematica succesiunii statelor, cu privire la respectarea „drepturilor câștigate” de investitorii străini de către noile state în curs de dezvoltare, Comisia de Drept Internațional, în cursul lucrărilor de elaborare a Convenției din 1983, a arătat că: „Statul succesor nu este legat de drepturile câștigate recunoscute de statul predecesor și nu poate fi legat de aceste drepturi decât dacă le-a acceptat în mod liber sau dacă competența sa este legată în mod convențional. Dar competența statului succesor nu este, evident, discreționară. Este important ca, în acțiunea sa, el să nu se îndepărteze niciun moment de la regulile de conduită care guvernează statele. Căci, înainte de a fi stat succesor, el este Stat, adică subiect de drepturi și obligații internaționale, a căror violare angajează responsabilitatea sa internațională”. Soluția propusă de CDI neagă deci, pentru statul succesor, obligația de a respecta principiul menținerii drepturilor câștigate dar, în același timp, lasă deschisă posibilitatea unor înțelegeri, de la caz la caz. Aceste înțelegeri nu pot ignora dreptul statelor de a naționaliza bunurile private străine, prevăzut, de altfel, în Convenția din 1983 (art. 13) și în alte documente internaționale. Acest drept este totuși legat de obligația unei indemnizări corespunzătoare, în conformitate cu regulile în vigoare în statul care ia aceste măsuri, în „exercitarea suveranității sale și în conformitate cu dreptul internațional”.

¹⁶ În cadrul ONU, relațiile organizației cu organizațiile neguvernamentale sunt reglementate de rezoluțiile Consiliului Economic și Social (ECOSOC), 288 B(X) din 1950 și 1296 (XLIX) din 1968. Prin rezoluția 1296 ECOSOC a decis divizarea O.N.G-urilor în trei grupe: cele de categoria I, prin obiectul activității lor, prezintă un interes fundamental pentru cea mai mare parte din activitățile Consiliului; cele din categoria a II-a au o competență specială, dar care nu interesează decât anumite activități ale Consiliului; alte organizații, pot participa doar ocazional la lucrările Consiliului, în vederea unor consultări speciale. În funcție de categoria din care fac parte, O.N.G-urilor li se acordă unele facilități în raporturile cu organele din sistemul ONU, care privesc trimiterea de observatori, participarea la discuții, primirea și difuzarea de documente etc. Unele organizații neguvernamentale au obținut în cadrul ECOSOC chiar „un statut consultativ” și, drept urmare, influența lor, în special în domeniul drepturilor omului, este în creștere.

¹⁷ Cu privire la apariția și controversata consacrare a principiului autodeterminării, vezi Rosalyn Higgins, *Problems & Process. International Law and How to Use It*, Oxford, 1995, p. 111 și urm.

¹⁸ A se vedea *infra*, Anexa 1, Declarația referitoare la principiile dreptului internațional, *Principiul egalității în drepturi al popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele* (Rezoluția A.G. 2526/1971).

¹⁹ Cu privire la poziția O.N.G-urilor internaționale, D. Carreau (op. cit., p. 29-30) consideră că acestea sunt mai degrabă „forțe transnaționale”, grupuri de presiune internațională, decât subiecte de drept internațional. Același autor consideră că unele dintre ele ar fi primit un statut internațional parțial, iar altele dispun de o anumită putere normativă.

²⁰ Pentru a sugera dimensiunea controverselor legate de statutul STN în ordinea juridică internațională, redăm două din propunerile de definire a acestui statut:

– Societățile transnaționale „sunt nu numai actori de cea mai înaltă importanță în societatea internațională dar ele sunt, de asemenea, subiecte de drept internațional: ele intră în relații cu alte subiecte de drept internațional, mai ales statele, ele recurg la toate modurile de reglementare a diferendelor existente în dreptul internațional și contribuie puternic la formarea și punerea în aplicare a dreptului internațional” (J. Touscoz, *Droit International*, 1993, p. 187).

– „Trebuie să afirm cu putere: societățile transnaționale nu sunt nici subiecte nici cvasisubiecte de drept internațional. (...) Grupurile transnaționale, mai mult decât societățile care le compun, nu sunt subiecte – nici primare nici derivate – ale ordinii juridice internaționale” [Fr. Rigaux, *Les Sociétés Transnationales*, în M. Bedjaoui (coord.), op. cit., p. 138-139].

²¹ D. Carreau, op. cit., p. 31.

²² I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 1990, p. 67; cu privire și la alte opinii exprimate în doctrină, referitor la statutul juridic al individului în ordinea juridică internațională, a se vedea, de exemplu, Ph.C. Jessup, *A Modern Law of Nations. An Introduction*, New York, 1958, p. 41, 137; R. McCorquodale, *The Individual and the International Legal System*, în *International Law*, (M. Evans ed.), Oxford, 2003, p. 299 și urm.

²³ M. Akehurst, *A model introduction to international law*, 1985 p. 74.

²⁴ D. Carreau, op. cit., p. 24-31.

²⁵ Thierry ș.a., op. cit., p. 274-275.

²⁶ A. Cassese, *International law*, Oxford, 2001, p. 85.

²⁷ Vezi A. Năstase, *Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol*, 1992, p. 41.

Capitolul III

Izvoarele dreptului internațional

Secțiunea 1. Noțiunea de izvoare ale dreptului internațional

1.1. Caracteristici. Definiții. Înainte de a identifica diversele izvoare ale dreptului internațional este necesară o caracterizare generală a lor spre a sesiza diferențele specifice, sensul lor, întrucât în literatura de specialitate se folosesc pe lângă termenul de „izvoare” și alți termeni, precum „cauze”, „bază”, „dovadă” a dreptului internațional.

În filozofia dreptului, termenul de izvoare ale dreptului desemnează modalitățile specifice de exprimare a conținutului unor norme de drept. În doctrina mai veche a dreptului internațional se făcea distincția între izvoare materiale (creatoare) și formale.

Termenul de *izvoarele materiale* desemnează condițiile sociale care duc la apariția unor norme de drept: opinia publică, conștiința colectivă, noțiunea de dreptate, solidaritatea socială, noțiunea de justiție, convingerile juridice, diversele interdependențe dintre actorii din societatea internațională ș.a.

Izvoarele formale ale dreptului internațional sunt mijloacele juridice prin care se exprimă normele juridice ale acestei ramuri de drept.

Ceea ce trebuie subliniat, pentru moment, este faptul că izvoarele materiale, având un caracter extrajuridic, fac obiectul altor discipline (sociologia juridică, filozofia sau istoria dreptului). Prin urmare, termenul de *izvoare* ale dreptului internațional desemnează izvoarele „formale” ale acestui drept, adică acelea care încorporează norme juridice cu caracter obligatoriu.

După cum s-a arătat, dreptul internațional, ca ramură de drept, are o serie de caracteristici care îl disting de dreptul intern, întrucât procesul normativ al celor două sisteme de drept este diferit. Spre deosebire de dreptul intern, care emană de la un sistem de organe cu competențe legislative, subordonate ierarhic, în cadrul fiecărui stat, normele dreptului internațional sunt rezultatul exprimării, exprese sau tacite, a acordului de voință a două sau mai multe state. Acordul de voință al statelor asupra anumitor norme se realizează prin anumite modalități specifice de exprimare a acestui acord (tratat, cutumă, principii generale etc.).

În urma analizei procesului de formare a normelor de drept internațional, izvoarele (formale) ale acestui drept ar putea fi definite ca *acele procedee de elaborare, respectiv diversele tehnici, prin intermediul cărora se poate considera că o anumită normă de conduită, stabilită sau acceptată de state, aparține dreptului pozitiv.*

1.2. Identificarea izvoarelor în dreptul internațional. În dreptul intern, izvoarele normelor sunt determinate prin dispozițiile constituției și a celorlalte legi care se adoptă pe baza acesteia. Dintr-o asemenea determinare rezultă și o anumită ierarhie între diversele izvoare ale normelor juridice.

În dreptul internațional, pentru identificarea izvoarelor sale, în sensul de „izvoare formale”, nu se poate apela la o asemenea determinare, tocmai din cauza lipsei unor structuri de organe și acte de origine constituțională. De aceea, pentru a stabili care este izvorul unei anumite norme ar trebui să verifice, în fiecare caz în parte, cadrul de exprimare a acordului de voință al statelor.

Luând în considerare acest cadru, practica îndelungată și interpretările ei doctrinare au condus la identificarea unei „liste” a mijloacelor prin care se exprimă acordul statelor cu privire la anumite norme de drept internațional, deci a izvoarelor sale. Se consideră însă că o asemenea „listă” nu poate fi dată odată pentru totdeauna, ea fiind supusă, așa cum vom vedea, unor revizuri sau completări, urmând evoluțiile înregistrate de dreptul internațional, ca sistem normativ perfectibil.

Un text, care face parte din dreptul internațional pozitiv și la care se fac dese trimiteri pentru identificarea izvoarelor acestuia, este **art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție**, anexă a Cartei ONU, la care sunt deci părți toate statele membre ale ONU. Acest articol reproduce, cu unele modificări, enumerarea din articolul cu același număr al Statutului Curții Permanente de Justiție Internațională, primul organ de jurisdicție internațională permanentă, constituit la inițiativa Societății Națiunilor, în 1920. De aceea, actualul art. 38 este tributar concepțiilor și nivelului de dezvoltare al dreptului internațional de la sfârșitul primului război mondial. Cu toate limitele sale, datorită universalității ONU și autorității de care se bucură Carta ONU și, alături de ea, Statutul Curții Internaționale de Justiție, la enumerarea izvoarelor din art. 38 se face constant apel, atât în practica statelor, cât și în doctrina actuală.

Articolul 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție are următoarea formulare:

„1. Curtea, a cărei misiune este de a soluționa conform dreptului internațional diferendele care îi sunt supuse, va aplica: (s.n.)

- a) convențiile internaționale, fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu;
- b) cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept;
- c) principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate;
- d) sub rezerva dispozițiilor art. 59, hotărârile judecătorești și doctrina specialiștilor celor mai calificați în dreptul public al diferitelor națiuni, ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept.

2. Prezenta dispoziție nu va aduce atingere dreptului Curții de a soluționa o cauză *ex aequo et bono*, dacă părțile sunt de acord cu aceasta”.

Conform alin. (1) al art. 38, alături de tratate, cutumă și principiile generale de drept [lit. a), b) și c)], sunt identificate unele „mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept” [lit. d)]. Aceasta sugerează implicit considerarea primelor trei drept izvoarele principale ale regulilor de drept internațional.

În doctrina contemporană se aduc art. 38 cel puțin două obiecțiuni: unele din formulările sale sunt depășite de evoluția relațiilor și dreptului internațional, iar enumerarea („lista”) pe care o conține este susceptibilă de completări.

În privința formulărilor, calificarea principiilor generale de drept ca fiind cele „recunoscute de națiunile civilizate”, reflectă o situație demult depășită de evoluția relațiilor din societatea internațională după al doilea război mondial. De altfel, cate-

goria *principiilor* comportă, în dreptul internațional contemporan, o serie de interpretări și evaluări, asupra cărora vom reveni în continuare.

Referitor la enumerarea izvoarelor din art. 38, cea mai mare parte a doctrinei și jurisprudenței contemporane mai adaugă la aceasta, în mod întemeiat: (1) unele acte adoptate în cadrul organizațiilor internaționale, în special rezoluții ale Adunării Generale a ONU și (2) unele acte unilaterale ale statelor, susceptibile să producă anumite efecte juridice în raporturile cu alte state.

Secțiunea a 2-a. Tratatete („convențiile generale sau particulare”)

Tratatul, atât din punctul de vedere al procesului său de formare, cât și al frecvenței cu care intervine în relațiile internaționale, este – prin raport cu cutuma – izvorul cel mai important al dreptului internațional contemporan.

În prima perioadă a evoluției dreptului internațional, formarea pe cale cutumiară a unor norme ale acestui drept reprezenta modalitatea cea mai frecventă de exprimare a acestora. Numărul redus al tratatelor încheiate în această perioadă a făcut pe unii autori să considere cutuma ca reprezentând mijlocul esențial de exprimare a unor norme ale dreptului internațional sau chiar unicul mijloc de „testare” a acceptării generale a acestora în raporturile dintre state.

Începând însă cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea, dar mai ales după al doilea război mondial, tratatele internaționale devin treptat mijlocul cel mai frecvent de formare a unor norme de drept internațional. Sporirea numărului tratatelor internaționale se explică, printre altele, prin creșterea numărului statelor, apariția a numeroase organizații internaționale, ale căror acte constitutive, ca și celelalte acorduri încheiate de acestea în cursul activității lor, contribuie substanțial la înmulțirea tratatelor. Diversificarea domeniilor cooperării internaționale, ca și complexitatea problemelor care formează obiectul acestei cooperări, pentru stabilirea cât mai exactă a drepturilor și obligațiilor statelor, au impus, de asemenea, tratatele ca principale izvoare ale unor norme de drept internațional.

Ca urmare, dacă în 1914 erau în vigoare aproximativ 8.000 de tratate, iar după aceea la Secretariatul Societății Națiunilor au fost înregistrate 4.838 tratate, la ONU au fost înregistrate, până în prezent, peste 35.000 de tratate.

La numărul mereu în creștere al tratatelor bilaterale se adaugă faptul că, după cel de-al doilea război mondial, multe din tratatele internaționale încheiate au caracter multilateral sau chiar universal și urmăresc reglementarea raporturilor dintre state în domenii de mare însemnătate cum sunt: problemele păcii și securității internaționale (Carta ONU), drepturile omului (Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948, Pactele drepturilor omului din 1966), dezvoltarea economică și comerțul (Statutele Fondului Monetar Internațional și ale Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare, acordurile încheiate în cadrul GATT și Organizației Mondiale a Comerțului). Acestora li se adaugă convenții ce au ca obiect regimuri internaționale pentru spații geografice întinse, în stabilirea cărora este interesată întreaga comunitate internațională, cum ar fi Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea și folosirea spațiului extraatmosferic;

inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești, încheiat în 1967 și Convenția ONU asupra dreptului mării din 10 decembrie 1982.

Se cuvine subliniată importanța deosebită a Cartei Națiunilor Unite, socotită „constituția” acestei organizații. Ea reprezintă un instrument juridic fundamental al comunității internaționale contemporane, care are în vedere scoaterea relațiilor dintre state de sub imperiul forței și arbitrarului și așezarea lor pe postulatele dreptului și moralei, ale respectului existenței, egalității și libertății fiecărei națiuni. Valoarea deosebită a Cartei ONU este subliniată și de art. 103 al acesteia, potrivit căruia în cazul unui conflict între dispozițiile Cartei și cele ale unui tratat, va prevala cea dintâi.

Secțiunea a 3-a. Cutuma internațională

3.1. Considerații generale. *Cutuma* este cel mai vechi izvor al dreptului internațional, precum și al dreptului în general. Ca urmare, o definiție general-valabilă a cutumei în orice sistem juridic se referă la o *regulă nescrisă dar cu caracter obligatoriu pentru subiectele de drept*. Deci caracterul nescris constituie acea trăsătură a cutumei care o distinge de izvoarele scrise ale dreptului, inclusiv cele ale dreptului internațional.

În dreptul internațional, diversele cutume sunt rezultatul vieții internaționale colective, produs al majorității reprezentative a membrilor comunității internaționale. Cutuma internațională trebuie să fie clar deosebită de obicei. Acesta din urmă nu reprezintă o obligație juridică, ci este o practică care nu a obținut și o recunoaștere juridică.

În condițiile actuale ale societății internaționale, stabilirea cutumei întâmpină dificultăți ca urmare creșterii numărului statelor membre ale societății internaționale și, îndeosebi, a eterogenității lor. Este cunoscută atitudinea de contestare a unor cutume de către noile state independente, apărute după înlăturarea dominației coloniale. Ele considerau cutuma, în general, ca fiind elaborată fără participarea și uneori împotriva lor, și ca fiind, întotdeauna, prin natura ei, nedemocratică.

Pe de altă parte, prin apariția unor noi „actori” în relațiile internaționale, în special societățile transnaționale, se consideră că s-ar crea noi reguli cutumiare, un „drept transnațional” dedus din regulile generale de funcționare și puterea financiară a acestor societăți. Dar caracterul dreptului transnațional și raporturile sale cu dreptul internațional reprezintă încă o problemă deschisă.

3.2. Definiție. Elementele prin care se identifică normele cutumiare. Din cele arătate mai sus rezultă că, pentru a fi considerată ca izvor al unor norme de drept internațional, cutuma trebuie să constituie o *practică generală, relativ îndelungată și uniformă, considerată de state ca exprimând o regulă de conduită cu forță juridică obligatorie*.

În lumina acestei definiții se impune astfel o distincție între **elementele materiale** și **elementul subiectiv** al cutumei, care trebuiesc întrunite cumulativ, pentru a se putea invoca existența unei norme cutumiare.

Un prim element material se referă la **aria de răspândire** a cutumei („o practică generală”), respectiv determinarea numărului de state care trebuie să urmeze în mod

uniform o anumită conduită, pentru ca aceasta să se impună ca regulă cutumiară. Curtea Internațională de Justiție a considerat că pentru formarea unei cutume este nevoie de o „participare largă și reprezentativă”, dar nu de totalitatea statelor care formează comunitatea internațională la un moment dat. În sensul pe care CIJ a înțeles să-l dea termenului de (participare) „reprezentativă”, acesta se referă la conduita statelor ale căror interese, prin raport cu conținutul specific al respectivei cutume, sunt în mod deosebit implicate¹.

De exemplu, stabilirea pe cale cutumiară a unui regim juridic al platoului continental, ca spațiu marin rezervat exclusiv exploatării resurselor sale de către statele riverane, a avut loc în urma revendicărilor și a exercitării unor asemenea drepturi suverane de către o serie de state cu litoral întins, primul dintre acestea fiind S.U.A. („Proclamația Truman” din 1945), urmată de alte țări ca Brazilia, Chile, Argentina etc.

Deși participarea „largă”, deci a unui număr mare de state este, de regulă, necesară, jurisprudența internațională a recunoscut și posibilitatea apariției unor cutume pe o arie geografică limitată – cutume regionale și locale.

Posibilitatea apariției unor cutume bilaterale a fost recunoscută, de exemplu, de Curtea Internațională de Justiție în litigiul privind dreptul de trecere prin teritoriul indian. La susținerile Indiei, în sensul că o cutumă locală nu se poate crea doar între două state, Curtea a replicat: „nu vedem de ce numărul de state între care o cutumă locală se poate crea, pe baza unei practici îndelungate, trebuie să fie mai mare de două. Curtea nu vede rațiunea pentru care o **practică îndelungată și continuă** (s.n.) între două state, practică considerată de acestea că reglementează raporturile dintre ele, să nu poată sta la baza unor drepturi și obligații reciproce între două state”.

Un alt element, care se referă tot la determinările materiale ale cutumei, are în vedere **timpul necesar pentru formarea unei cutume**. În legătură cu acesta, în dreptul internațional s-a formulat cerința ca o anumită practică să fie îndelungată și uniformă pentru a putea fi invocată ca reprezentând o cutumă.

Într-o interpretare mai recentă a factorului timp s-a susținut că perioada necesară formării unei cutume poate fi mai scurtă (chiar și numai câțiva ani), dacă în cursul acestei perioade asistăm la o frecvență sporită cu care respectivele acte se succed în relațiile internaționale.

„Faptul că s-a scurs o perioadă mai scurtă de timp nu constituie în sine o piedică în formarea unei reguli noi de drept internațional cutumiară (...); rămâne însă indispensabil ca, în acest interval de timp, oricât ar fi de scurt, practica statelor, inclusiv a celor în mod special interesate, să fi fost frecventă și uniformă” (Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în litigiul privind Platoul continental al Mării Nordului).

Socotim că această opinie, exprimată în jurisprudența CIJ, trebuie reținută ca reflectând practica actuală a statelor. În acest sens, judecătorul polonez Manfred Lachs, în opinia sa separată față de hotărârea CIJ din 1969, menționată mai sus, observa, pe drept cuvânt, că libertatea de circulație până la spațiul extraatmosferic și în acest spațiu a fost stabilită și recunoscută într-un timp deosebit de scurt, la fel ca și elaborarea cutumiară a dreptului platoului continental.

Elementul psihologic sau subiectiv. Simpla repetare generală, uniformă și îndelungată a unei anumite conduite nu este însă suficientă pentru a considera că aceasta reprezintă o normă cutumiară. După cum s-a mai arătat, este necesar ca respectarea de către state a respectivei conduite să fie motivată prin convingerea că ea reprezintă

și se impune ca o obligație juridică. Este imperativul exprimat prin formula clasică: *opinio iuris sive necessitatis* (convingerea că reprezintă dreptul sau necesitatea).

În cazul unor reguli de protocol, de exemplu, deși și acestea sunt urmate cu regularitate, ele rămân motivate doar de tradiții, de curtoazie ori de oportunitate, pe când în respectarea unor norme cutumiare, statele au sentimentul că se conformează la ceea ce echivalează cu o obligație juridică.

„Actele luate în considerare trebuie să reprezinte nu numai o practică constantă, dar ele trebuie să dovedească totodată, prin natura sau modul în care sunt înfăptuite, convingerea că această practică a devenit obligatorie prin existența unei reguli de drept. Necesitatea unei astfel de convingeri, adică existența elementului subiectiv, este implicită în chiar noțiunea lui *opinio iuris sive necessitatis* (Hotărârea Curții Internaționale de Justiție privind Platoul continental al Mării Nordului).

Elementul subiectiv (psihologic), ca o condiție pentru stabilirea existenței unei norme cutumiare, oferă și răspunsul la întrebarea legitimă privind momentul de la care se consideră că ne găsim în prezența unei cutume, și anume: atunci când oricare din participanții la viața internațională poate să conteze că ceilalți se vor comporta conform conduitei ce formează obiectul respectivei practici.

3.3. Dovada cutumei. Tocmai datorită evaluărilor care trebuie să se facă, în fiecare caz în parte, pentru evidențierea elementelor cutumei, modalitățile de dovedire a acestora reprezintă o problemă dificilă. Sarcina probei, respectiv a elementelor constitutive ale cutumei, revine totdeauna statului care o invocă, fie pentru a revendica un drept, fie pentru a se apăra împotriva unei pretenții considerată de el ca nefondată.

Pentru a dovedi elementele unei norme cutumiare se pot lua în considerare:

1. orice acte ale unor organe ale statului, autorizate să îndeplinească anumite atribuții în domeniul relațiilor internaționale (acte ale unor ministere, note diplomatice, declarații de politică externă, corespondența diplomatică etc.);
2. opiniile exprimate de reprezentanții statelor în cadrul unor conferințe internaționale sau în deliberările din cadrul unor organe ale unor organizații internaționale;
3. acte normative interne (legi, hotărâri ale executivului, acte administrative locale etc.) ca și hotărâri ale unor organe de jurisdicție, cu incidență asupra raporturilor internaționale;
4. dispozițiile unor tratate internaționale, care pot fi invocate ca norme cutumiare, nu între statele părți, ci în raporturile dintre state terțe sau între acestea și statele părți.

3.4. Opozabilitatea normelor cutumiare. Ținând seama de particularitățile procesului de formare a regulilor cutumiare, se pune problema dacă există cazuri în care un stat poate susține că o anumită cutumă nu-i este opozabilă.

În situațiile în care statul a avut o atitudine negativă, a formulat obiecțiuni în procesul de formare a unei norme cutumiare, aceasta nu-i poate fi opozabilă (regulă cunoscută prin formula *persistent objector*).

În litigiul privind zonele de pescuit anglo-norvegienne, Curtea Internațională de Justiție a considerat, de exemplu, că stabilirea lărimii mării teritoriale la o distanță de 3 mile nu constituie o regulă cutumiară generală, opozabilă Norvegiei, întrucât aceasta s-a opus totdeauna oricărei tentative de a aplica o asemenea regulă în ceea ce privește coastele norvegienne².

Răspunsul nu poate fi tot atât de tranșant în ceea ce privește opozabilitatea față de statele nou create a unor reguli cutumiare stabilite înainte de accesul acestor state la statutul de independență. Rațiuni de asigurare a securității juridice au fost invocate ca argument pentru un răspuns negativ în aceste situații. Statele nou create nu pot contesta – în principiu – validitatea proceselor legislative anterioare, atât convenționale cât și cutumiare. În cazurile în care au obiecțiuni de fond în ceea ce privește asemenea norme, statele noi au însă posibilitatea să declanșeze un proces de elaborare a unor noi norme cutumiare sau convenționale prin care să excludă, în ce le privește, aplicarea regulii vechi sau chiar să o suprime pe aceasta.

3.5. Participarea organizațiilor internaționale la formarea cutumei. Schimbările care au avut loc în raporturile internaționale, odată cu intensificarea participării organizațiilor internaționale la aceste raporturi, s-au reflectat și în planul formării unor norme cutumiare. Astfel, pentru stabilirea conținutului precis al unei asemenea norme ca și, mai ales, pentru determinarea atitudinii subiective a statelor, în procesul de formare a cutumelor, activitățile ce se desfășoară în cadrul organizațiilor internaționale sunt deosebit de semnificative.

În afară de faptul că organizațiile internaționale își oferă cadrul pentru contacte permanente între state, dezbaterile ca și luările de poziție clare pe care le prilejuiesc procesele lor decizionale, precum și promovarea unor proiecte de rezoluții, declarații, rapoarte, studii și analize sau alte activități, sunt tot atâtea modalități de evaluare a atitudinii statelor, care pot contribui substanțial la formarea și cristalizarea conținutului normelor cutumiare în dreptul internațional contemporan.

De altfel, CIJ a recunoscut posibilitatea elaborării unor cutume prin practica generală a organizațiilor internaționale. Se menționează, de exemplu, recunoașterea unei cutume potrivit căreia abținerea voluntară de la vot a unui membru al Consiliului de securitate nu constituie un obstacol în adoptarea unui rezoluții.

3.6. Raportul dintre tratat și cutumă. În această privință, este posibil ca norme conținute în tratate să fie acceptate, pe lângă statele părți, și de alți membrii ai comunității internaționale. Asemenea norme dobândesc caracterul de norme cutumiare și devin deci obligatorii și pentru statele care le-au acceptat și aplicat, deși nu sunt părți la tratat.

O distincție trebuie făcută însă între tratatul care creează reguli noi, ce pot fi acceptate drept cutumă, și tratatul care codifică sau reflectă în dispozițiile sale cutuma. Această problemă a fost analizată pe larg de Curtea Internațională de Justiție în cazul privind „Platoul Continental al Mării Nordului” (1969).

În acest litigiu Curtea a relevat că domeniile acoperite de regulile cutumiare și regulile conținute în tratate nu se suprapun în mod exact și că nu au același conținut. Dar, subliniază Curtea, „chiar dacă norma cutumiară și norma din tratat ar avea exact același conținut, acesta n-ar fi un motiv pentru ca CIJ să considere că încorporarea normei cutumiare într-un tratat ar trebui să înlăture aplicabilitatea normei cutumiare”. Rezultă deci că tratate și cutume, având același conținut, pot să existe în paralel.

Această dublă consacrare a unei norme de drept internațional în două izvoare distincte este favorabilă unei determinări mai lesnicioase a normei, tratatul fiind un izvor al dreptului internațional care, spre deosebire de cutumă, concretizează norma

într-un timp mult mai scurt decât cutuma, îi conferă un conținut precis și mai clar, iar dovada normei este substanțial înlesnită prin consemnarea ei în scris.

În societatea internațională actuală, tratatul are deci anumite avantaje față de cutumă. Cu toate acestea, cutuma continuă să-și păstreze însemnătatea și în unele împrejurări poate să aibă chiar prioritate față de tratat. Astfel, deși un tribunal internațional este ținut să ia în considerare, în primul rând, prevederile unui tratat obligatoriu pentru părți, în caz de dubiu, tratatul va fi interpretat în raport cu dreptul internațional cutumiar, a cărui normă, dacă are un caracter imperativ (*ius cogens*), va prevala, în orice situație, față de tratat.

3.7. Actualitatea cutumei ca izvor al normelor de drept internațional. Sporirea numărului și importanței tratatelor internaționale nu înseamnă că normele cutumii nu mai îndeplinesc nicio funcțiune în reglementarea raporturilor dintre state.

În preambulul Convenției de la Viena privind relațiile diplomatice (1961) se arată că: „Normele cutumii de drept internațional vor continua să guverneze problemele care nu sunt expres reglementate prin prevederile prezentei convenții”. Articolul 38 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor (1969) prevede, de asemenea, că „niciuna din prevederile art. 34-37 nu se opune ca o regulă enunțată într-un tratat să devină obligatorie pentru un stat terț, ca regulă cutumiară de drept internațional recunoscută ca atare”.

Norme noi de drept internațional au apărut pe cale cutumiară și în dreptul contemporan. Astfel, practica internațională bazată pe codurile aeriene ale diferitelor state, pe dispozițiile unor tratate bilaterale și multilaterale în domeniul navigației aeriene, a condus la formarea unei norme necontestate de drept internațional, în sensul că statele exercită, în spațiul aerian de deasupra teritoriului lor, suveranitatea deplină și exclusivă. Natura juridică a acestui spațiu a rezultat deci dintr-o normă universală de drept internațional stabilită pe cale cutumiară.

Un proces similar s-a înregistrat în ceea ce privește drepturile statului riveran asupra platoului continental. Diverse teorii referitoare la natura și întinderea drepturilor statelor riverane asupra platoului continental au fost avansate mai întâi de o serie de juriști, publiciști și geologi. Dar Proclamația președintelui S.U.A., H. Truman, din 28 septembrie 1945, a fost considerată ca punctul de plecare al procesului de formare al unei norme de drept pozitiv, în sensul recunoașterii faptului că statul riveran are asupra platoului continental ce se întinde de-a lungul coastelor sale un drept exclusiv. Proclamația Truman a fost urmată de o serie de declarații similare din partea altor state cu litoral întins, astfel că în 1958, cu prilejul elaborării Convenției de la Geneva privind platoul continental, s-a considerat că există deja o regulă generală, impusă pe cale cutumiară, potrivit căreia statul riveran exercită anumite drepturi exclusive asupra acestui spațiu.

Natura juridică a spațiului cosmic a fost, de asemenea, stabilită pe cale cutumiară. Astfel, primele aparate de zbor lansate de om în spațiul cosmic au traversat spațiul aerian al mai multor state și apoi au circulat în cosmos, fără ca statul care le-a lansat să fi cerut pentru acestea permisiunea nici unui alt stat. În acest fel, libertatea de circulație înspre, dinspre și în spațiul cosmic a ajuns să fie recunoscută, pe cale cutumiară, ca o normă de drept internațional într-un interval de timp remarcabil de scurt, respectiv între 1957-1967.

Unele procese noi de reformare a unor vechi reguli de drept internațional au fost calificate drept „cutume sălbatice”, care se susține că s-au format într-un interval relativ scurt de timp, sub presiunea revendicărilor formulate de fostele popoare coloniale, fără în curs de dezvoltare, cum a fost de exemplu dreptul la decolonizare, dreptul la dezvoltare, suveranitatea permanentă asupra resurselor naturale etc.

„Cutumelor liniștite, statornicite prin încetineala somptuoasă a «eternului ieri»”, li se opun cutumele sălbatice, a căror bruscă dezvoltare își trage forța din voințele trezite, care denunță desuetudinea și impostura primelor. Un trecut îndelungat făcea să se uite că vechile cutume își datorau dezvoltarea nu înțelepciunii națiunilor ci acțiunii celor mai puternice dintre ele. Cutuma contestată are naștere din comportamentul concomitent al unui ansamblu de state care înțeleg să o opună restului comunității internaționale și respectiv să o facă să fie admisă ulterior de aceasta, ca o regulă generală”³.

Secțiunea a 4-a. Principiile generale de drept

Sintagma „principiile generale de drept” se referă la ansamblul regulilor generale care stau la baza funcționării oricărui sistem de drept, național și internațional. Între acestea se înscriu, de exemplu, principiul bunei-credințe în îndeplinirea obligațiilor convenționale, autoritatea de lucru judecat, principiul răspunderii pentru prejudiciile cauzate, respectarea egalității părților și dreptul lor la apărare în cadrul soluționării oricărui diferend.

După cum arată un autor: „În fapt, tribunalele internaționale recurg la elemente ale raționamentului juridic, în general, și la analogii cu dreptul privat, pentru a face din dreptul internațional un sistem viabil în cadrul proceselor jurisdicționale”⁴.

Într-o serie de compromisuri încheiate între state încă din secolul al XIX-lea, în vederea soluționării unor diferende de către tribunalele arbitrale, se făceau referiri la „principiile generale de drept”, pe care instanțele respective urmau să le aibă în vedere la pronunțarea soluției. Trimiteri la aceleași „principii generale de drept” se întâlnesc și în unele din convențiile încheiate la Haga în 1899 și 1907 în vederea soluționării pașnice a unor diferende. Comitetul de juriști care, în 1920, a elaborat Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională, a inclus „principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate (III)”, alături de tratate (I) și cutumă (II), în categoria dreptului pe care Curtea urma să-l aplice în soluționarea diferendelor.

Reamintim că formula din art. 38 al Statului CIJ „principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate” este o rămășiță a perioadei istorice în care aplicarea dreptului internațional se limita la principalele puteri europene și la alte câteva state. În 1898, de exemplu, Von Liszt împărțea omenirea în trei categorii: „civilizată”, „semicivilizată” și „necivilizată”⁵.

În accepțiunea art. 38 alin. (1) din Statutul Curții Internaționale de Justiție prin „principiile generale de drept”, ca izvoare ale dreptului internațional, se are deci în vedere ansamblul principiilor comune marilor sisteme juridice contemporane, susceptibile să fie aplicate și în ordinea juridică internațională.

Cu privire la valoarea și considerarea principiilor generale de drept ca izvor al dreptului internațional au fost adoptate poziții contradictorii.

Potrivit unui punct de vedere, susținut și în literatura juridică română de drept internațional, principiile generale de drept, definite ca principii de drept intern, nu pot fi aplicabile în dreptul internațional.

Doctrina țărilor occidentale, în general, se situează pe poziția susținerii textului din art. 38 al Statutului CIJ. Astfel, în ediția recentă a tratatului de drept internațional al lui Oppenheim se consideră că alin. (1) lit. c) din acest text constituie un pas important în istoria dreptului internațional, întrucât statele părți la Statut au recunoscut existența unui al treilea izvor de drept internațional, independent de cutumă sau de tratat.

Această poziție a fost de altfel confirmată de practica tribunalelor arbitrale chiar înainte de înființarea Curții Internaționale de Justiție. După înființarea acestei Curți, asemenea instanțe internaționale au considerat că alin. (1) lit. c) al art. 38 recunoaște principiile generale de drept în categoria izvoarelor dreptului internațional și s-au bazat pe aceste principii în adoptarea hotărârilor lor.

Este de asemenea invocată o jurisprudență bogată bazată pe principiile generale de drept în domenii care, găsindu-se în afara câmpului obișnuit al dreptului privat, nu intră în domeniul tradițional al dreptului internațional, precum relațiile între organizații internaționale și între ele, pe de o parte, și state sau persoane particulare, pe de altă parte, ca și tranzacții ale statelor într-o materie în mod esențial de drept privat.

Recunoașterea principiilor generale de drept ca izvor de drept internațional acoperă în general anumite lacune ale acestui drept. Ele nu au însă numai un rol complementar față de tratat și cutumă, ci constituie norme juridice independente; în art. 38 sunt puse pe același plan cu tratatul și cutuma, nefiind incluse în mijloacele auxiliare din parag. 1 lit. d) al art. 38.

Bazându-ne și pe bogata doctrină care atestă valoarea principiilor generale de drept din art. 38 alin. (1) lit. c) al Statutului CIJ, dar mai ales pe faptul că acest text nu este abrogat, considerăm că statele părți la Statut sunt obligate să îl respecte.

Articolul 2 din Carta ONU și, în baza acestuia, Declarația referitoare la principiile dreptului internațional, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1970, se referă la o altă categorie de principii, aplicabile „conduitei statelor oriunde s-ar exercita”, asupra căreia vom reveni în secțiunea a 8-a a acestui capitol.

Secțiunea a 5-a. Hotărârile judecătorești și doctrina, mijloace auxiliare de determinare a normelor dreptului internațional

După cum s-a arătat, după tratat, cutumă și principiile generale de drept, art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție, la parag. 1 lit. d) se referă la „hotărârile judecătorești și doctrina specialiștilor celor mai calificați ai diferitelor state, ca mijloace auxiliare pentru determinarea normelor de drept” (s.n.).

5.1. Hotărârile judecătorești. În legătură cu acestea se consideră că judecătorii nu elaborează norme de drept internațional ci numai le aplică. Deși rolul lor este secundar, întrucât trebuie să-și întemeieze hotărârile pe normele existente, aceste hotărâri pot reprezenta un factor foarte important în dezvoltarea dreptului internațional.

Această apreciere este valabilă în special pentru jurisprudența celor două Curți Internaționale de Justiție (Curtea Permanentă de Justiție Internațională și succesoarea ei, Curtea Internațională de Justiție). Autoritatea și caracterul convingător al hotărârilor lor conferă însă acestora o semnificație mai mare decât cea de care se bucură în mod formal.

Trebuie subliniat că hotărârile acestor Curți nu au o valoare obligatorie *erga omnes*, ca în cazul precedentului judiciar din *common law*. Articolul 59 din Statutul CIJ prevede că hotărârile Curții nu au „forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează”. Dar atât prima Curte Internațională cât și succesoarea ei, prin bogata și ampla lor jurisprudență, au contribuit substanțial la dezvoltarea dreptului internațional. Hotărârile acestor Curți, în general apreciate de state datorită nivelului lor științific deosebit, sunt deseori preluate și pot fi invocate ca mijloace auxiliare de precizare a conținutului normelor aplicabile în litigiile ulterioare cu elemente identice sau asemănătoare.

Alte instanțe internaționale ale căror hotărâri sunt luate în considerare în categoria menționată de art. 38 alin. (1) lit. d) din Statutul CIJ sunt tribunalele arbitrale internaționale. Acestea se pot constitui de către două sau mai multe state pentru soluționarea anumitor diferende. Deosebirea esențială dintre aceste instanțe și Curtea Internațională de Justiție constă în caracterul *ad hoc* al arbitrajului, spre deosebire de natura instituțională, permanentă, a Curții Internaționale de Justiție.

Pentru a lămuri conținutul unor norme de drept internațional pot fi invocate, de asemenea, și unele hotărâri ale unor tribunale naționale. Soluțiile pronunțate de organele de jurisdicție interne, într-o serie de litigii care intră în competența lor, se pot întemeia pe instituții și norme de drept internațional public, cum ar fi: exercitarea jurisdicției penale în apele teritoriale ale unui stat, acordarea unor privilegii și imunități diplomatice ori consulare, probleme legate de imunitatea de jurisdicție și de execuție a statului străin etc. O practică constantă și uniformă a unor tribunale naționale în asemenea probleme poate contribui la precizarea sau îmbogățirea conținutului normelor aplicabile într-un anumit raport juridic internațional. În acest sens, se apreciază că tribunalele interne pot da, în general, o definiție imparțială a ceea ce ele consideră drept „internațional”. A început să se recunoască tot mai mult că hotărârile tribunalelor naționale au o mare importanță practică pentru determinarea corectă a unei reguli de drept internațional, aceste hotărâri fiind publicate în culegeri, alături de cele ale tribunalelor internaționale.

5.2. „Doctrina celor mai calificați specialiști (...) ai diferitelor state” este și ea prevăzută ca un mijloc auxiliar de determinare a normelor de drept internațional [art. 38 parag. 1 lit. d)]. Prin specificul modului de elaborare a dreptului în cadrul comunității internaționale, spre deosebire de dreptul intern, acesta lasă loc la mai multe lacune, ceea ce face să sporească rolul doctrinei, al științei dreptului internațional. Știința dreptului internațional, care se ocupă tocmai de identificarea, sistematizarea și evoluția conținutului diverselor norme și instituții, se bucură astfel de autoritate în procesul de aplicare a dreptului internațional.

În cadrul doctrinei sunt incluse însă nu numai contribuțiile unor specialiști luați individual, ci și lucrările unor forumuri științifice internaționale care au dobândit, în decursul timpului, un prestigiu deosebit, cum sunt Asociația de Drept Internațional

(I.L.A.) și Institutul de Drept Internațional (I.D.I.). După anul 1948, o contribuție importantă la codificarea și dezvoltarea progresivă a dreptului internațional a adus-o **Comisia de Drept Internațional a ONU (CDI)**. Lucrările sale în vederea elaborării unor proiecte de convenții internaționale (rapoarte, dezbateri și comentarii) sunt deseori evocate pentru precizarea conținutului unor norme.

O importantă componentă a doctrinei este considerată a fi alcătuită din *opiniile separate și opiniile individuale ale unor judecători ai Curții Internaționale de Justiție*. Aceste opinii minoritare, față de poziția majorității judecătorilor, care determină soluția adoptată de Curte într-un anumit litigiu, pot constitui, prin caracterul lor documentat, o contribuție la îmbogățirea doctrinei.

În jurisprudența instanțelor internaționale, doctrina a fost folosită ca o *dovadă* a existenței unei norme, dar nu ca un factor creator de drept. Concepută însă ca „mijloc auxiliar”, menit să influențeze pe judecător în pronunțarea hotărârii, doctrina poate continua să aibă un rol direct proporțional cu valoarea ei științifică intrinsecă, cu imparțialitatea și determinarea judecătorilor sau arbitrilor de a examina în mod critic practica statelor referitoare la principiile și normele juridice.

S-ar părea, în fond, că rolul doctrinei în dreptul internațional ar fi ambivalent. Pe de o parte, prin analizele ei științifice, aceasta poate contribui într-o măsură însemnată la dezvoltarea dreptului internațional. Pe de altă parte, ea ar avea și un rol limitat în cadrul izvoarelor propriu-zise ale dreptului internațional.

Secțiunea a 6-a. Alte izvoare ale dreptului internațional

6.1. Considerații introductive. Evoluția societății internaționale după cel de-al doilea război mondial, imprimând relațiilor internaționale un caracter complex și diversificat, a pus în mod firesc problema dacă și în ce măsură izvoarele formale ale dreptului internațional, creând drepturi și obligații pentru state, enumerate de art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție, răspund nevoilor actuale ale societății internaționale și transformărilor sale dinamice. Răspunsul este negativ: respectivul articol nu are un caracter exhaustiv și nu poate fi considerat ca stabilind, în mod definitiv, care trebuie să fie considerate astăzi izvoarele formale ale dreptului internațional.

Menționând că problema generală a izvoarelor dreptului internațional contemporan este una dintre cele mai viu dezbătute probleme ale acestui drept, atât în opinia statelor cât și în doctrină, dintre multiplele semne de întrebare pe care le ridică această materie și la care răspunsurile sunt divergente, sunt de reținut următoarele două:

1. care dintre fenomenele noi apărute în raporturile dintre state pot genera drepturi și obligații și, în consecință, pot fi considerate surse noi de drept internațional;
2. în ce măsură acestea pot fi calificate drept categorii de izvoare primare de drept internațional, sau doar mijloace auxiliare, derivate, de determinare a unor norme.

Controversa se poartă în special în legătură cu calificarea actelor organizațiilor internaționale și a actelor unilaterale ale statelor.

De fapt, discuțiile se concentrează, pe de o parte, asupra naturii juridice a actelor organizațiilor internaționale, în special a rezoluțiilor Adunării Generale a ONU și,

într-o anumită măsură, asupra principiilor (fundamentale) ale dreptului internațional, adoptate printr-o Declarație solemnă a ONU (Rezoluția A.G. 2625/1975) și, pe de altă parte, în jurul actelor unilaterale ale statelor, în legătură cu care se constată, în ultima perioadă, o anumită convergență a majorității opiniilor.

6.2. Actele organizațiilor internaționale⁶. Cu privire la acestea se pot desprinde în doctrină trei școli de gândire.

Prima, neputând califica rezoluțiile Adunării Generale a ONU sau ale altor organizații internaționale ca lipsite de orice forță juridică, a încercat să le încadreze (dacă nu totalitatea acestora, cel puțin o parte a lor) în categoria izvoarelor tradiționale ale dreptului internațional, pe baza, în principal, a următoarelor considerente:

1. exprimarea consimțământului statelor față de rezoluțiile ONU constituie o „extindere modernă” a dreptului tratatelor;
2. rezoluțiile Adunării Generale reprezintă o interpretare autentică și autorizată sau o concretizare a prevederilor Cartei ONU, care este un tratat;
3. ele ar putea fi considerate ca etape în procesul de formare a unor norme de drept internațional sau ca probe ale unor norme cutumiare existente.

A doua școală de gândire, în loc să încerce să încadreze rezoluțiile ONU într-unul sau altul din izvoarele formale tradiționale ale dreptului internațional, așa cum au fost definite în art. 38 din Statutul CII, le abordează ca „noi surse” de drept internațional. Cel mai reprezentativ dintre autorii acestei abordări este unul din foștii președinți ai CII, *T. Elias*. Acest autor arată că: Statele care votează în favoarea unei anumite rezoluții, adoptată cu majoritatea necesară de voturi, sunt obligate să o respecte în baza consimțământului dat și a **regulii estoppel-ului** (principiu de drept, împrumutat din dreptul englez, conform căruia părțile nu pot reveni asupra unui angajament asumat anterior – n.a.). Acelea care se abțin sunt, de asemenea, obligate în temeiul consimțământului tacit, de vreme ce abținerea nu este un vot negativ; statele care votează împotriva unei anumite rezoluții sunt totuși obligate să se conformeze acesteia, în temeiul principiului democratic, conform căruia opinia majorității trebuie să prevaleze, în condițiile în care votul a fost liber și corect, iar majoritatea cerută a fost asigurată. A susține altceva ar fi împotriva principiului democratic potrivit căruia dacă fiecărui stat i-a fost asigurat dreptul de a se pronunța, opinia majorității prevăzute trebuie să se impună⁷.

Al treilea curent introduce, din punctul de vedere al izvoarelor dreptului internațional, noțiunea de *soft law*, care ar acoperi documentele adoptate de state în cadrul organizațiilor internaționale sau în alte forumuri, ce nu pot fi încadrate într-una din categoriile ce constituie izvoarele formale tradiționale ale dreptului internațional. Reprezentanții acestui curent extind analiza de la rezoluțiile Adunării Generale a ONU la alte documente politico-juridice cu un caracter mai larg, cum ar fi de pildă Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) de la Helsinki din 1975, pe care-l consideră neobligatoriu juridic, precum și la alte documente internaționale, din domeniul economic, al protecției mediului sau anumitor drepturi ale omului, în cuprinsul cărora obligațiile statelor sunt enunțate adesea în mod vag și, mai degrabă, sub forma unor angajamente de comportament și nu de rezultat. Ceea ce trebuie subliniat sunt încercările de sistematizare a materiei și de reformulare a doctrinei privind izvoarele dreptului internațional, cu luarea în consi-

derare, pentru definirea naturii acestor acte, nu numai a obligațiilor juridice ale statelor, dar și a celor politice sau morale. Noțiunea de *soft law* ar desemna astfel un drept cu un grad mai redus al forței de constrângere.

6.3. Actele unilaterale ale statelor. La prima vedere, asemenea acte nu ar putea fi considerate în categoria izvoarelor dreptului internațional întrucât nu sunt rezultatul acordului de voință a două sau mai multe state. Cu toate acestea, din practica statelor s-a constatat că unele din actele lor unilaterale sunt susceptibile să producă efecte juridice în planul relațiilor lor cu alte state, respectiv să angajeze statul de la care emană și să creeze drepturi sau chiar obligații pentru alte state.

În doctrină, considerarea actelor unilaterale ale statelor în categoria izvoarelor dreptului internațional este acceptată cu anumite rezerve. Majoritatea opiniilor exprimate consideră că analizarea *unora* din actele unilaterale ale statelor în cadrul izvoarelor dreptului internațional este justificată, în măsura în care acestea produc consecințe juridice în cadrul raporturilor internaționale, respectiv angajează statul de la care emană, iar alte state le iau în considerare în determinarea unei conduite proprii. Cu privire la o asemenea considerare a actelor unilaterale ale statelor au fost însă formulate și unele rezerve⁸, având în vedere natura consensuală a dreptului internațional, respectiv faptul că numai acordul de voință a două sau mai multe state este în măsură să dea naștere unor norme de drept internațional. Comisia de Drept Internațional (CDI) a ONU a înscris pe agenda sa această problemă începând cu anul 1995⁹, reușind să propună, la sesiunea Adunării Generale a ONU din 2006, adoptarea unui „*Ghid de principii aplicabile declarațiilor unilaterale ale statelor susceptibile să creeze obligații juridice*” (în continuare, *Ghid CDI*)¹⁰.

6.3.1. Condiții. Pentru a atribui unor acte unilaterale ale statelor capacitatea de a genera consecințe în planul ordinii juridice internaționale, ceea ce le poate deci asocia izvoarelor dreptului internațional, *Ghidul CDI* impune ca aceste acte să îndeplinească o serie de condiții, atât din punct de vedere al conținutului, cât și al formei în care sunt prezentate. Astfel:

- pentru a genera o obligație juridică, conținutul declarației trebuie să fie exprimat în *termeni clari, bine definiți* (principiul 7 din *Ghidul CDI*);
- conținutul declarației să nu contravină unor norme de *jus cogens* (principiul 8)
- declarația să emane de la o autoritate competentă să angajeze statul, din punctul de vedere al conținutului acesteia, făcându-se trimitere expresă la competențele șefului statului, șefului guvernului și ministrului de externe. Alte persoane pot angaja juridic statul numai dacă, prin competența lor specifică, sunt autorizate să facă asemenea declarații (principiul 4);
- declarațiile orale pot exprima un angajament juridic unilateral, la fel cu acelea formulate în scris, cu condiția să îndeplinească condițiile mai sus-menționate (principiul 5).

6.3.2. Interpretarea actelor unilaterale. Unul din aspectele esențiale, cu privire la determinarea naturii juridice a actelor unilaterale ale statelor, se referă la *interpretarea conținutului* acestora. Desigur că nu orice declarație unilaterală a unui stat generează obligații juridice pentru acesta; din termenii utilizați în conținutul unei

declarații trebuie să rezulte clar *intenția* statului de a se angaja să urmeze o anumită conduită (acțiune sau abstențiune) și de a-și asuma consecințele acesteia *cu bună-credință* (*acta sunt servanda*), prin analogie cu principiul bunei-credințe, care guvernează interpretarea tratatelor internaționale (*pacta sunt servanda*)¹¹. De asemenea, în interpretarea *intenției* statului de a se angaja unilateral trebuie să fie avute în vedere împrejurările concrete, *contextul* în care a intervenit acest angajament. În cazul unor termeni neclari, trebuie să se opteze pentru *interpretarea restrictivă* a acestora, ținând seama de faptul că, printr-o asemenea declarație, statul a acceptat în mod unilateral să-și limiteze libertatea de acțiune¹².

6.3.3. Categorii de acte unilaterale. O listă exhaustivă a acestora nu ar putea fi întocmită, din cauza numărului și varietății lor practic nelimitate. S-au propus însă o serie de criterii pentru a se încerca o sistematizare a lor.

Astfel, dintr-un punct de vedere formal, al denumirii pe care o poartă, cât și al situațiilor juridice pe care le generează, se face distincție între: declarații, recunoaștere, protest și renunțare.

„*Declarația*” desemnează, în sens restrâns, un act individual al unui stat *prin care acesta face cunoscută altor state poziția sa asupra unei anumite situații, ori eventualele intenții de a acționa în viitor*. Asemenea declarații pot implica un anumit angajament din partea statelor respective. Validitatea juridică a unor asemenea acte unilaterale se sprijină pe principiul bunei-credințe, mai sus menționat, cât și pe nevoia de securitate juridică în raporturile dintre statul autor și celelalte state. Un exemplu „clasic” pentru acest tip de acte unilaterale l-au constituit declarațiile reprezentanților Franței cu privire la încetarea experiențelor nucleare franceze în Pacific, declarații care au condus la decizia CIJ din 1974, de a considera fără obiect diferendul *Australia, Noua Zeelandă c. Franța*¹³. În aceeași categorie sunt considerate declarațiile de neutralitate ale unor state față de un anumit conflict militar, sau declarațiile de „revendicare” a anumitor drepturi, cum a fost, de exemplu, declarația din 1945 a președintelui Truman, privind drepturile S.U.A. asupra platoului continental din largul coastelor sale, urmată de o serie de declarații cu același obiect, din partea altor state. Anumite declarații unilaterale ale statelor pot avea relevanță deosebită în procesul de formare al unor norme cutumiare.

„*Recunoașterea*” este actul unilateral *prin care un stat constată sau acceptă oficial un fapt, o situație sau o normă juridică nouă*. Pe această cale poate fi, de exemplu, recunoscut un nou stat, un nou guvern, traseul unei frontiere ori legalitatea unei anumite pretenții juridice a unui alt stat. În urma unui asemenea act, statului autor îi este opozabilă situația juridică recunoscută, el ne putând contesta, ulterior, validitatea acesteia¹⁴.

„*Protestul*” semnifică, în special, *refuzul expres al unui stat de a recunoaște o anumită situație juridică sau de fapt ca producând anumite efecte juridice în ceea ce îl privește*. Uneori protestul semnifică refuzul de a recunoaște legitimitatea unei pretenții formulate de un alt stat. El are o relevanță deosebită mai ales în sensul că poate fi în măsură să împiedice formarea unor norme cutumiare sau opozabilitatea acestora față de statul care și-a exprimat protestul¹⁵. Declararea unui protest are astfel un efect contrar actului de recunoaștere, întrucât împiedică crearea unei obligații de comportament în sarcina statului protestatar, prin raport cu o anumită situație juridică nouă¹⁶.

Prin „renunțare” se desemnează, de regulă, *exprimarea formală a hotărârii unui stat de a abandona în mod voluntar exercițiul unui anumit drept sau a unui privilegiu*. Un exemplu ilustrativ îl constituie renunțarea unui stat la invocarea imunității sale de jurisdicție sau de execuție, în legătură, de exemplu, cu garantarea unor contracte de împrumuturi internaționale: în anumite condiții, pentru ca un stat să obțină importante credite pe piețele financiare internaționale, el poate fi determinat să renunțe la invocarea imunității sale de jurisdicție și execuție, pentru a putea fi eventual chemat să răspundă în fața instanțelor din alte state, în cazul nerestituirii creditului. Renunțarea mai poate interveni și în domeniul imunităților diplomatice: un stat poate „ridica” imunitatea de care se bucură de drept agenții săi diplomatici în străinătate, pentru a permite ca unul dintre aceștia să fie urmărit sau judecat de instanțele naționale ale altui stat. *Trăsătura esențială a renunțării este aceea că ea nu se prezumă, ci trebuie totdeauna în mod expres și clar exprimată; în timp ce, dimpotrivă, „pasivitatea în fața anumitor fapte juridice este forma cea mai generală a achiesării sau a consimțământului tacit.”*¹⁷

6.3.4. Legea internă. În doctrină s-a pus problema dacă „legea internă” a unor state n-ar putea fi considerată, alături de actele unilaterale menționate, ca putând influența, sub diferite forme, procesul normativ internațional. În acest sens, s-a susținut că ea poate exprima voința statului într-un anumit stadiu de formare a unei norme cutumiare de drept internațional. Ca o modalitate prin care legea națională ar putea influența formarea cutumei, este menționată aplicarea în dreptul intern a normelor cuprinse în tratatele internaționale, ca urmare a actului legislativ de ratificare sau aderare. Alte acte legislative interne care ar putea contribui la formarea cutumei sunt și acelea prin care se stabilește regimul juridic al platoului continental. De asemenea, dreptul de azil, ca instituție cutumiară, se realizează în condițiile stabilite de state prin legi interne. În toate aceste cazuri, legea națională înlesnește, sub diferite aspecte, procesul normativ internațional.

Această concluzie nu trebuie să conducă însă la considerarea legii naționale ca izvor de drept internațional; legile interne nu pot constitui decât elemente, acumulări, în procesul de formare a unor norme cutumiare și, respectiv, mijloace de dovedire a existenței unei cutume.

Secțiunea a 7-a. Codificarea dreptului internațional

Prin operațiunea de codificare a dreptului internațional se urmărește sistematizarea normelor acestui drept și precizarea conținutului lor, în special prin transpunerea unor norme cutumiare în dispoziții ale unor tratate.

Prima codificare oficială a unor norme de drept internațional cutumiar este considerată că s-a realizat în domeniile navigației pe fluviile internaționale și a dreptului diplomatic și consular, în cadrul Congresului de Viena din 1815. Conferințele de la Haga din 1899 și 1907 au codificat, pentru prima dată, o serie de alte reguli de drept internațional în domeniul soluționării pașnice a diferendelor internaționale și dreptului internațional umanitar (reguli de desfășurare a conflictelor armate). Între cele două războaie mondiale, din inițiativa Societății Națiunilor, a fost convocată în 1930

o nouă Conferință de codificare la Haga, care, deși nu a reușit să realizeze toate obiectivele propuse, a adoptat unele proiecte de codificare în probleme de cetățenie, dublă cetățenie și apatridie.

După al doilea război mondial, Adunarea Generală a ONU a hotărât, în 1948, înființarea **Comisiei de Drept Internațional (CDI)**, ca organ specializat al ONU. Temeiul constituirii acestei comisii decurge din funcția conferită Adunării Generale a ONU, prin articolul 13 al Cartei, de „a încuraja dezvoltarea progresivă și codificarea dreptului internațional”¹⁸. Comisia de Drept Internațional este compusă din 34 de experți independenți, aleși pe termen de 5 ani. Ea își desfășoară lucrările la Geneva, în două sesiuni anuale¹⁹.

Proiectele de tratate elaborate în cadrul CDI, în urma unor negocieri laborioase, sunt comunicate pentru comentarii, tuturor statelor membre ONU, atât pe parcursul negocierii lor cât și după adoptarea de către CDI a formei definitive a unui proiect de articole. Aceste proiecte definitive sunt apoi supuse spre aprobare de către Adunarea Generală a ONU sau de către Conferințe diplomatice, convocate în acest scop sub auspiciile ONU. Textele unor proiecte astfel adoptate sunt apoi supuse procesului de ratificare de către state, pentru a putea intra în vigoare, sub forma unor tratate multilaterale²⁰.

Printre temele care se află în prezent pe agenda Comisiei de Drept Internațional a ONU, dintre care unele ridică probleme deosebite în procesul de codificare, figurează: rezervele la tratate, răspunderea organizațiilor internaționale, obligația statelor de a extrăda sau judeca (*aut dedere aut judicare*), imunitatea persoanelor care dețin o calitate oficială față de jurisdicția penală a altui stat, resursele naturale partajabile (titei și gaze), protecția persoanelor în cazul unor dezastre ș.a.

Secțiunea a 8-a. Principiile dreptului internațional

În dreptul internațional contemporan se operează cu mai multe categorii de principii. Sunt, în primul rând, principiile generale de drept, mai sus-menționate, care se regăsesc în toate sau în majoritatea sistemelor naționale de drept, fiind inerente funcționării unor asemenea sisteme. În această accepțiune, ele constituie izvoare de drept internațional. În al doilea rând, sunt principiile dreptului internațional, ce reprezintă o serie de reguli, general acceptate, specifice raporturilor internaționale.

8.1. Origine. Caracteristici. În decursul timpului, în cadrul procesului de stabilire a acordului de voință al statelor asupra anumitor norme de comportament, s-au putut degaja o serie de comandamente cărora li s-a atribuit, inițial, doar o valoare politică.

Conceptul modern de suveranitate, de pildă, își are obârșia în pacea westfalică, cerința egalității în drepturi a statelor a fost formulată în secolele XVI-XVII, în lucrările fondatorilor dreptului internațional, iar originile dreptului popoarelor la autodeterminare pot fi identificate în revendicările revoluției franceze din 1789 privitoare la suveranitatea poporului.

Odată cu maturizarea societății internaționale, din ansamblul normelor de comportament au fost desprinse unele dintre acestea, limitate ca număr, care, datorită

importanței lor, au fost ulterior calificate drept *principii ale dreptului internațional*. Acestea reprezintă abstractizări ale unui număr mai mare de reguli, unele dintre ele îndelung și general acceptate, care își au originea fie în cutume, fie în practica convențională a statelor, o linie de demarcație în acest sens fiind greu de stabilit și lipsită de relevanță.

Caracteristica comună a acestor principii ține de înaltul lor nivel de abstractizare și de extrema lor generalitate. În ansamblul normelor dreptului internațional ele se detașează ca „*norme de aplicare universală, cu un nivel maxim de generalitate și un caracter imperativ, ce dau expresie și protejează o valoare fundamentală în raporturile dintre subiectele de drept internațional*”²¹.

Deși unele dintre aceste principii s-au afirmat o perioadă îndelungată ca norme de comportament, formularea lor ca principii ale dreptului internațional este de dată mai recentă, fiind enunțate de state în declarații unilaterale (dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta) sau fiind cuprinse în documente ale diplomației normative a statelor, elaborate, în special, în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Principiile dreptului internațional contemporan sunt expres consemnate într-o serie de acte internaționale, în primul rând *art. 2 al Cartei ONU („articulul principiilor”)*, completat cu dispozițiile altor articole ale Cartei, ca și cu alte tratate multilaterale generale sau regionale, sau cu unele rezoluții adoptate de organele unor organizații internaționale, în special ale Adunării Generale a ONU.

Dintre documentele elaborate și adoptate în cadrul ONU în legătură cu principiile dreptului internațional, un loc important îl ocupă, pentru identificarea și precizarea conținutului acestor principii, *Declarația Adunării Generale a ONU din 1970, „referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state, în conformitate cu Carta ONU”*, adoptată prin Rezoluția 2625 din 14 octombrie 1970.

Textul acestei Declarații a făcut obiectul negocierilor, în cadrul unui Comitet special format din 31 de state, printre care și România. Declarația din 1970, a cărei negociere a durat opt ani, reprezintă compromisul realizat din confruntarea intereselor celor trei grupări politice din cadrul ONU (țările occidentale, țările blocului socialist și țările în curs de dezvoltare), care au dominat viața politică internațională în perioada războiului rece. Importanța Declarației rezidă în faptul că s-a putut ajunge la o înțelegere asupra unor comandamente de comportament cărora să li se atribuie calificativul de *principii ale dreptului internațional* și s-a convenit, cu unele rezerve, conținutul acestora. În număr de șapte, într-o formulare simplificată, aceste principii sunt²²:

1. nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță;
2. obligația soluționării pașnice a diferendelor internaționale;
3. neamestecul în treburile interne ale altor state;
4. îndatorirea statelor de a coopera între ele;
5. egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor la autodeterminare;
6. egalitatea suverană a statelor;
7. îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor internaționale (*pacta sunt servanda*).

Un alt document în cuprinsul căruia sunt enunțate aceleași principii și se aduc o serie de precizări ale conținutului acestora este *Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE)*, semnat la Helsinki în 1975, de șefii de stat sau de guvern din 33 de state europene, din S.U.A. și Canada. Acest document

stabilește un „decalog” de principii, la lista celor șapte principii, mai sus enunțate, adăugându-se alte trei principii:

- inviolabilitatea frontierelor,
- integritatea teritorială și
- respectul drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Cele zece principii din Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa sunt reconfirmate în *Carta de la Paris pentru o nouă Europă (1990)*. Cei 34 semnatori ai acestui document, șefi de stat sau de guvern, declarau în 1990 că: „*Pentru menținerea și întărirea democrației, păcii și unității în Europa, reafirmăm solemn angajamentul nostru de a respecta pe deplin cele zece principii ale Actului final de la Helsinki. Reînnoim valabilitatea constantă a celor zece principii și hotărârea noastră de a le înfăptui în practică. Toate principiile se aplică în mod egal și fără rezerve, fiecare dintre ele fiind interpretate ținând seama de celelalte. Ele constituie baza relațiilor noastre*”.

8.2. Natura juridică a principiilor dreptului internațional. Principiile enunțate sunt *interdependente*, în sensul că respectarea unuia nu se poate realiza decât cu respectarea celorlalte. „În interpretarea și aplicarea lor, principiile (...) *sunt legate între ele* (s.n.) și fiecare principiu trebuie interpretat în contextul celorlalte principii” (Rez. 2625/XXV din 1970). Ele se constituie deci într-un *corp omogen de norme juridice*, având ca obiectiv, în ultimă analiză, să garanteze pacea și securitatea internațională, scopul primordial al ONU, consacrat de art. 1 al Cartei.

Doctrina de drept internațional nu este însă unanimă în a recunoaște valoarea normativă a tuturor acestor principii. S-a exprimat astfel opinia că celor șapte principii nu li se poate atribui o forță egală, din punct de vedere al influenței lor asupra comportamentului statelor. Evaluarea valorii lor normative ar decurge din verificarea, pe cale cutumiară, a gradului lor de viabilitate în practica statelor. Or, practica statelor înregistrează cazuri de încălcare a unora dintre aceste principii, mai ales a principiului nerecurgerii la forță.

Desigur că aceste constatări sunt corecte. Dar valoarea normativă a principiilor dreptului internațional nu poate fi înlăturată sau pusă la îndoială de violările acestora, oricât de frecvente sau repetate ar fi fost acestea în decursul celor peste șase decenii de aplicare a Cartei ONU.

În opinia noastră, validitatea și opozabilitatea principiilor, ca norme de drept internațional general, având o „încărcătură” normativă de *ius cogens*²³, este dată, mai degrabă, de legitimitatea lor, ca pârghii de asigurare a cooperării dintre state, de garantare a păcii mondiale, recunoscută prin consimțământul expres sau tacit al statelor membre ONU, decât de practica fluctuantă a unora dintre acestea.

Caracterul normativ al principiilor dreptului internațional, în sensul obligației de a respecta normele de conduită pe care acestea le impun, pare să fie confirmat și de unele soluții pronunțate de Curtea Internațională de Justiție deși, în acest domeniu, practica sa este încă fragmentară. Cu prilejul soluționării diferendului „Activitățile militare și paramilitare în Nicaragua și contra acesteia” (*Nicaragua c. S.U.A.*, 1984-1986), Curtea se pronunță afirmativ asupra valorii normative a „Declarației referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea

între state, conform Cartei Organizațiilor Națiunilor Unite", mai sus menționată (Rezoluția A.G. nr. 2625/XXV).

Secțiunea a 9-a. Echitatea

9.1. Noțiunea de echitate în dreptul internațional²⁴. Ca noțiune generală, echitatea, în cadrul izvoarelor dreptului internațional, are mai multe accepțiuni. Într-o primă accepțiune, aceasta ar putea fi definită ca *fundament moral pentru regulile juridice*. În acest sens, echitatea poate fi considerată ca un izvor material al dreptului internațional, dar nu un izvor formal, neconstituind ca atare regulă de drept.

Într-o altă accepțiune, potrivit redactării alin. (2) al art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție, echitatea pare să înlocuiască normele de drept internațional susceptibile să se aplice unei anumite situații de fapt: „Prezenta dispoziție [alin. (1) lit. a)-d)] nu aduce atingere dreptului Curții de a soluționa o cauză *ex aequo et bono*, dacă părțile sunt de acord cu aceasta”.

Potrivit acestui text, rezultă deci că:

1. a soluționa un diferend *ex aequo et bono* (în conformitate cu echitatea) este altceva decât a aplica dreptul internațional (pozitiv), ale cărui izvoare sunt enunțate în aliniatul anterior [art. 38 alin. (1)];

2. aplicarea echității, în locul normelor dreptului internațional, nu se poate face decât cu acordul expres al părților.

Într-o a treia interpretare, echitatea este socotită ca fiind o regulă specifică de drept internațional, încorporată sau formând un element necesar al principiilor generale de drept, alături de principiul bunei-credințe²⁵.

9.2. Aplicarea echității în jurisprudența internațională. În ipoteza în care unui judecător sau arbitru internațional i se încredințează soluționarea unui diferend *ex aequo et bono*, acesta poate:

1. să completeze lacunele dreptului internațional (să se pronunțe *praeter legem*);
2. să atenueze rigorile unor norme existente, în cazul în care împrejurările concrete ale speței nu pot fi strict încadrate în aceste norme (să se pronunțe *infra legem*).

Cu alte cuvinte, el poate, completând o lacună a dreptului, să enunțe o nouă regulă aplicabilă cazului ori să renunțe la aplicarea unei reguli de drept pozitiv, pe care, în cazul dat, o consideră „inechitabilă”, propunând o soluție care se bazează mai mult pe fapte decât pe dreptul pozitiv, dar care i se pare echitabilă și conformă cu interesul părților în cauză. În asemenea situații, recurgerea la echitate conferă judecătorului sau arbitrului *puteri excepționale*.

S-a pus însă și problema dacă judecătorul internațional poate, în numele echității, să pronunțe o soluție *contra legem*. Numeroși autori, care s-au ocupat de aplicarea echității în soluționarea unor diferende, au ajuns la concluzia că în numele echității nu se pot pronunța soluții abuzive: „Nicio clauză nu poate atribui judecătorului puteri atât de extinse încât să denatureze complet funcția jurisdicțională”²⁶.

Tocmai datorită largilor puteri pe care recurgerea la echitate le conferă judecătorului sau arbitrului internațional, folosirea acestei modalități de soluționare a unui

diferend a intervenit numai în cazuri excepționale, privind conflicte politice sau teritoriale.

Unul din exemplele cele mai des evocate îl constituie conflictul de frontieră între Bolivia și Paraguay, încredințat spre soluționare președinților S.U.A., Braziliei, Argentinei, Peru și Uruguay, care urmau să statueze *ex aequo et bono* (1938). Soluția dată de președintele american, însușită și de ceilalți șefi de stat, a fost acceptată de cele două părți în litigiu. Aceeași putere de a statua, în cazul constatării unor lacune ale dreptului internațional, a fost dată arbitrilor în litigiul dintre S.U.A. și Canada privind poluarea produsă pe teritoriul S.U.A. de furnalele *Topitoriei „Trail”*, situată pe teritoriul Canadei²⁷.

În practica Curții Permanente de Justiție Internațională și a Curții Internaționale de Justiție nu au existat încă diferențe în care părțile să ceară expres aplicarea, în locul dreptului internațional, a alin. (2) al art. 38 al Statutului Curții, respectiv soluționarea *ex aequo et bono*.

9.3. Echitatea în practica CIJ. Deși statele au manifestat reticențe în a solicita expres soluționarea unor diferende *ex aequo et bono*, ele nu au respins invocarea echității de către Curtea Internațională de Justiție, în deliberările sau concluziile acesteia referitoare la diferendele la care erau părți. Pe această cale se consideră că asistăm la formarea unei adevărate „politici jurisprudențiale a echității” în practica CIJ. În acest sens pot fi menționate litigiile privind împărțirea *platoului continental din Marea Nordului* între Germania, Olanda și Danemarca (1969), privind *zonele de pescuit* în dreptul coastelor Islandei, dintre Anglia și Islanda (1974) și privind împărțirea *platoului continental* dintre Libia și Tunisia (1982). În toate aceste litigii, echitatea a servit ca regulă accesorie, ori mijloc de interpretare și „conciliere” între alte reguli de drept internațional aplicabile situațiilor concrete, ceea ce a permis să se ajungă la „soluții drepte” pentru toate părțile în litigiu. S-a considerat că prin practica CIJ, în asemenea cazuri, „echitatea este încorporată dreptului”.

9.4. Echitatea în dreptul convențional. În cadrul procesului de codificare a dreptului internațional, desfășurat sub egida ONU, conceptul de echitate este adesea invocat în domenii cum ar fi: respectarea drepturilor omului, dreptul mării, dreptul internațional economic, în special regimul juridic al investițiilor străine, utilizarea unor resurse naturale partajabile etc. Astfel, în art. 7 din Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale (1966) se trimite la echitate în două probleme: remunerarea muncii printr-un salariu echitabil și repartizarea echitabilă a resurselor alimentare mondiale. Articolele 74 și 83 ale Convenției din 1982 asupra dreptului mării precizează că delimitarea zonei economice exclusive și a platoului continental între statele vecine sau ale căror fărâmuiri sunt față în față se efectuează prin acorduri al căror obiectiv este obținerea unei soluții echitabile. Articolul 140 al aceleiași convenții precizează că Autoritatea (internațională a spațiilor submarine) asigură o împărțire echitabilă, pe o bază nediscriminatorie, a resurselor financiare și a altor resurse rezultate din exploatarea bogățiilor Zonei (internaționale a spațiilor submarine).

Conceptul de echitate ocupă, de asemenea, un loc important în lucrările de codificare ale comisiei de Drept Internațional a ONU. În art. 5 și art. 6 ale Convenției

asupra utilizării fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația este precizat conținutul unui „principiu general” referitor la „utilizarea echitabilă și justă” de către statele riverane a unui curs de apă internațional (*equitable and reasonable utilisation*). În precizarea acestui principiu, CDI a ținut seama și de o serie de alte propuneri de codificare a aceleiași problematici, întreprinse anterior de Institutul de Drept Internațional și de Asociația de Drept Internațional, mai ales de proiectul acesteia din urmă, cunoscut sub denumire de Regulile de la Helsinki (1966).

În cuprinsul acestui document, Regula V enumeră „factorii relevanți”, în funcție de care ar urma să se aprecieze, în fiecare caz concret, „împărțirea justă și echitabilă” a beneficiilor rezultând din utilizarea apelor unui fluviu internațional.

Conceptul de echitate, așa cum a fost aplicat până acum în procesul de codificare a dreptului internațional, nu s-a materializat deci într-o normă generală de conduită, dar a impus luarea sa în considerare pentru stabilirea unor standarde de justiție socială, privită la nivel internațional.

Secțiunea a 10-a. Ierarhia normelor în dreptul internațional contemporan

10.1. Considerații generale. În general, doctrina dreptului internațional s-a pronunțat în favoarea recunoașterii unei *forțe juridice egale* a izvoarelor principale ale dreptului internațional, așa cum sunt enunțate în alin. (1) al art. 38 din Statutul CIJ (tratate, cutumă, principii generale de drept). Unii autori contemporani susțin însă posibilitatea de a stabili anumite ierarhii, nu între izvoarele dreptului internațional, ci între *diferitele categorii de norme* ale dreptului internațional, indiferent de izvoarele în care acestea sunt încorporate. Se au în vedere, în acest sens, relațiile dintre Carta ONU și dispozițiile altor tratate, dintre norme universale și norme particulare, dintre normele imperative ale dreptului internațional contemporan (*ius cogens*) și celelalte norme ale dreptului internațional (*norme dispozitive*).

10.2. Carta ONU și alte tratate. Preeminența dispozițiilor Cartei ONU asupra tratatelor încheiate de statele membre își are originea într-o dispoziție din Pactul Societății Națiunilor și se întemeiază pe preocuparea comunității internaționale pentru menținerea păcii și securității.

Articolul 20 din Pactul Societății Națiunilor prevedea că: „*prezentul Pact abrogă toate obligațiile și acordurile incompatibile cu prevederile sale*”, iar membrii Societății „*se angajează solemn să nu contracteze în viitor asemenea obligații și acorduri*”.

Această dispoziție categorică a Pactului Societății Națiunilor este atenuată, într-o oarecare măsură, prin art. 103 al Cartei ONU care prevede că:

„*În caz de conflict între obligațiile membrilor Națiunilor Unite decurgând din prezenta Cartă și obligațiile care decurg din orice alt acord internațional, vor prevala obligațiile decurgând din Cartă*”.

Caracterul prioritar al dispozițiilor Cartei decurge, în primul rând, din rolul care revine organizației în menținerea păcii și securității internaționale și din faptul că membrii ONU reprezintă astăzi ansamblul comunității internaționale a statelor lumii.

Cel mai ilustrativ exemplu al acordării superiorității dispozițiilor Cartei asupra oricăror alte tratate îl găsim în hotărârea CIJ, din 26 noiembrie 1984, în litigiul privind *Activitățile militare și paramilitare ale Statelor Unite în Nicaragua și împotriva acesteia*, în cuprinsul căreia se arată că „toate acordurile regionale, bilaterale și chiar multilaterale, pe care părțile în prezentul caz le-ar fi putut încheia, privind reglementarea diferendelor sau jurisdicția CIJ., sunt întotdeauna subordonate art. 103”²⁸.

10.3. *Ius cogens*. Conceptul de *ius cogens* nu este propriu dreptului internațional. El a fost transpus în ordinea juridică internațională din dreptul intern. *Ius cogens* în dreptul intern desemnează acele norme care, întrucât interesează ordinea publică dintr-un anumit stat, nu admit nicio derogare prin convenții între particulari (*Privatum conventio iuri publico non derogat*). Asemenea convenții, care ar contraveni unei norme de *ius cogens*, ar fi lipsite de efecte juridice; neexecutarea lor nu ar putea fi reclamată în fața autorităților publice ale statului, mai ales a celor judecătorești.

Conceptul de *ius cogens* în dreptul internațional. Acest concept a fost transpus în dreptul internațional relativ recent și în urma unor îndelungi negocieri, prin Convenția de la Viena asupra dreptului tratatelor (1969)²⁹.

Articolul 53 alin. (2) al convenției îl definește în următorii termeni: „În înțelesul prezentei convenții, o *normă imperativă a dreptului internațional general* este o normă acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul său, ca o normă de la care nu este permisă nicio derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general având același caracter”. Prin această formulare se subînțelege că din ansamblul normelor dreptului internațional se detașează o categorie distinctă de norme care, din punctul de vedere al autorității lor, au un caracter imperativ. De la acestea nu se admite nicio derogare.

În general, normele dreptului internațional au caracter dispozitiv, în sensul că prin acordul părților sunt posibile și admise derogări de la aceste norme. Acordurile care derogă de la o normă cu caracter dispozitiv produc efecte între părțile la un asemenea acord.

Acordurile care ar contraveni însă unor norme de *ius cogens* sunt considerate nule *ab initio*, deci nu pot produce efecte juridice.

În prima parte a art. 53 al Convenției de la Viena asupra dreptului tratatelor (1969), se arată astfel că: „Este nul orice tratat care, la momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general”. Articolul 64 al aceleiași convenții specifică: „Dacă intervine o nouă normă imperativă a dreptului internațional general, orice tratat existent care este în conflict cu această normă devine nul și încetează”.

Din redactarea art. 53 și 64 ale Convenției de la Viena se poate deduce că normele de *ius cogens* în dreptul internațional se recunosc printr-un regim juridic specific, care privește identificarea, aplicarea și modificarea lor.

În legătură cu identificarea, sunt considerate ca norme de *ius cogens* numai acele norme de drept internațional acceptate și recunoscute ca atare de comunitatea internațională a statelor în ansamblul său. Cât privește aplicarea normelor de *ius cogens*, dat fiind caracterul lor imperativ, de la acestea nu se admite nicio derogare, sub sancțiunea nulității. Aceste norme nu au totuși un conținut imuabil; ele pot fi modificate, dar numai „printr-o nouă normă având același caracter” (de *ius cogens*).

Identificarea normelor de *ius cogens*. Articolele Convenției de la Viena consacrate conceptului de *ius cogens* nu enunță însă și normele de drept internațional care trebuie să fie considerate în această categorie. În lucrările pregătitoare ale Comisiei de Drept Internațional nu s-a putut ajunge la consens asupra unei enumerări exhaustive a acestor norme. Comisia a lăsat practicii statelor și jurisprudenței internaționale sarcina de a identifica normele de *ius cogens*.

Cu toate acestea, în dezbaterile Comisiei au fost enunțate, ca exemple de norme imperative, interzicerea utilizării forței și a amenințării cu forța, în termenii definiției de Carta ONU [art. 2 alin. (4)], ca și principiul *pacta sunt servanda*, așa cum este exprimat în art. 26 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor.

Din încercările doctrinei de drept internațional de a identifica acele norme ce întrunesc caracterul de *ius cogens* pot fi desprinse următoarele:

- principiile Cartei ONU;
- drepturile elementare la viață și demnitate umană (interzicerea genocidului, a sclaviei, a discriminării rasiale, respectarea normelor dreptului internațional umanitar);
- normele care se referă la drepturi general recunoscute tuturor membrilor comunității internaționale, cum ar fi libertatea mărilor și a spațiului cosmic.

În orice caz, *ius cogens* nu constituie un izvor distinct al normelor dreptului internațional contemporan. Normele având acest caracter se deprind din tratate și cutumă. În cazul apariției unei norme noi de *ius cogens*, care modifică o normă mai veche având același caracter, calificarea noii norme ca *ius cogens* trebuie să fie acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor, în ansamblul său.

Ordinea publică internațională și normele imperative. În legătură cu aplicarea și efectele normelor de *ius cogens* în dreptul internațional, sunt autori care susțin că acest concept are relevanță numai în domeniul încheierii tratatelor, pe considerentul că „ceea ce aduce în plus conceptul de normă imperativă, față de caracterul ilicit al actelor de încălcare a normei, este caracterul ilicit al tratatelor prin care statele ar încerca să deroge de la aceste norme, sub sancțiunea nulității”. Alți autori susțin că normele de *ius cogens* se regăsesc și în alte situații decât încheierea tratatelor. Astfel, actele unilaterale ale unui stat contrare normelor de *ius cogens* nu pot fi legitime prin consimțământ sau recunoaștere din partea altor state; după cum asemenea acte nu ar putea fi acceptate, nici chiar cu titlu de represalii sau contramăsuri față de conduita ilicită a altui stat; de asemenea, o anumită conduită care contravine unei noi norme de *ius cogens* nu mai poate fi considerată că respectă o mai veche cutumă. Ținând seama de valorile protejate prin norme de *ius cogens*, ca acelea mai sus-menționate, ca și de interesul general al comunității internaționale ca asemenea valori să fie respectate în mod uniform, credem că trebuie reținută teza caracterului general al aplicării acestui concept, subliniat și în lucrările Comisiei de Drept Internațional.

În lumina acestei concluzii și admitând existența unei ierarhii între normele dreptului internațional contemporan, întemeiată pe conceptul de *ius cogens*, se relevă existența unei adevărate „comunități juridice universale a statelor”, bazată pe valori proprii. Aceasta sugerează ideea unei ordini publice a comunității internaționale.

„Ordinea publică a comunității internaționale” ar consta într-o sumă de „principii și reguli a căror aplicare ar fi atât de importantă pentru comunitatea internațională în ansamblul său, încât orice acțiune unilaterală sau acord care ar contraveni acestor principii sau reguli ar fi lipsit de forță juridică”³⁰.

În sensul recunoașterii existenței unei „ordini publice a comunității internaționale” pare să pledeze și enunțul Curții Internaționale de Justiție din hotărârea pronunțată în cazul *Barcelona Traction*: „O deosebire esențială trebuie să se stabilească între obligațiile statelor față de comunitatea internațională în ansamblul său și acelea care se nasc față de un alt stat în cadrul protecției diplomatice. Prin chiar natura lor, primele privesc toate statele. Dată fiind importanța drepturilor implicate, toate statele pot fi considerate ca având un interes juridic în ocrotirea acestora; iar obligațiile corelative sunt obligații *erga omnes*”³¹.

Ideea existenței unei „ordini publice a comunității internaționale” pare să se regăsească și în proiectul de articole adoptat în 2001 de Comisia de Drept Internațional referitor la răspunderea internațională a statelor pentru fapte ilicite, în legătură cu definirea ilicitului în dreptul internațional contemporan.

De asemenea, introducerea în câmpul de reglementare al dreptului internațional a unor concepte precum „patrimoniul comun al umanității” ori „crime împotriva umanității”, demonstrează o anumită tendință de „mondializare” a acestui drept. „Asemenea evoluții par a trasa o «super-legalitate internațională» care se impune statelor – chiar împotriva voinței lor – și care atestă apariția unei conștiințe, încă ezitante, a unei adevărate ordini publice mondiale (s.n.)”³².

Anexa pedagogică la Capitolul III

Întrebări, teme de dezbateri, referate

1. Explicați actualitatea cutumei, ca izvor formal al dreptului internațional.
2. Cum credeți că influențează actele unilaterale ale statelor procesul de formare a normelor cutumiare? Exemplificați.
3. Prezentați relația dintre tratat și cutumă, prin raportare la jurisprudența C.I.J., în special hotărârea în cazul „Delimitarea platoului continental al Mării Nordului” (ICJ Reports, 1969).
4. Realizați o comparație între principiile generale de drept și principiile dreptului internațional.
5. Stabiliți relația dintre:
 - norma cutumiară/drept internațional cutumiar;
 - izvoare formale ale dreptului internațional/mijloace auxiliare de determinare a regulilor juridice.
6. Regimul juridic prin care se definesc normele de *ius cogens*.
7. Echitatea în jurisprudența Curții Internaționale de Justiție.
8. Evidențiați în ce constau următoarele distincții:
 - norme dispozitive/norme imperative;
 - ordine juridică internațională/ordine publică internațională;
 - ierarhia între izvoarele dreptului/ierarhia între normele dreptului internațional.

Jurisprudență internațională

1. Cazul privind Dreptul de trecere în teritoriul indian (*Portugalia c. India*), C.I.J., 1960;

2. Cazul privind Templul Preah Vihear (Cambogia c. Thailanda) CIJ, 1962;
3. Cazul privind Experiențele nucleare în Pacificul de Sud (Noua Zeelandă, Australia c. Franța) CIJ, 1974;
4. Cazul privind Activitățile militare și paramilitare împotriva Nicaragua și pe teritoriul acesteia (Nicaragua c. S.U.A.) CIJ, 1986.

Termeni, expresii, definiții de reținut*

- izvoarele materiale (ale dreptului internațional) 59
- izvoarele formale (ale dreptului internațional) 59
- cutuma 62
- *opinio iuris sive necessitatis* 64
- echitate (*infra legem, praeter legem*) 78
- *ex aequo et bono* 60, 78, 79
- normele imperative ale dreptului internațional contemporan 81
- *ius cogens* 66, 80, 81, 82
- *soft law* 71
- codificare/dezvoltare progresivă a dreptului internațional 75
- ordine publică internațională 82

Bibliografie

1. R. Miga-Besteliu, *Drept internațional. Introducere în Dreptul internațional public*, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 41-72;
2. V. Constantin, *Drept internațional public*, Ed. Universitatea de Vest, Timișoara, 2004, p. 97-126;
3. Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 21-72;
4. M. Niciu, *Drept internațional public*, Ed. Servo Sat, Arad, 2001, p. 15-2.

Note și alte repere bibliografice

- ¹ Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în litigiul privind *Platoul continental al Mării Nordului*, în ICJ, Reports, 1969, p. 77.
- ² ICJ Reports, 1951, p. 131.
- ³ Vezi R.J. Dupuy, *Droit déclaratoire et droit programmatore: de la coutume sauvage à la „soft law”*, în S.F.D.I., L'élaboration du droit international public, Paris, 1975, p. 134-135.
- ⁴ I. Brownlie, op. cit., 1990, p. 16.
- ⁵ Vezi Von Liszt, *Le droit international*, p. 6.
- ⁶ Vezi, pentru o analiză mai detaliată a valorii normative a actelor organizațiilor internaționale, *infra*, vol. II al acestei lucrări (Capitolul III și Capitolul IV). Cu privire la dezbaterile doctrinare referitoare la natura juridică a actelor organizațiilor internaționale, vezi, de exemplu, C.I.H. van Hoof, *Rethinking the Sources of*

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină, iar aceste expresii se regăsesc în text redactate în caractere aldine și italice.

International Law, p. 180-190; O. Asamoah, *The legal Significance of the Declarations of the General Assembly of the United Nations*, Haga, 1966, p. 214-215; R. Skubiszewski, *Resolutions of International Organisations and Municipal Law*, p. 83-84; O. Schachter, *The Relation of Law, Politics and Action in the United Nation*, în R.C.A.D.I. (1963-II) p. 165-168.

⁷ T. Elias, *Modern Sources of International Law*, în: W. Friedman, L. Henkin and O. Lissitzyn, *Transnational Law, in Changing Society*, New York, 1972, p. 51.

⁸ Vezi, de exemplu, H. Thirlway, *The Sources of International Law*, în *International Law (M.D. Evans ed.)*, Oxford, 2003; S. Sur, *Les affaires des essais nucléaires*, în R.G.D.I.P. nr. 4/1975.

⁹ În studierea problematicii „Actelor unilaterale ale statelor” (nouă rapoarte, elaborate între 1995-2006, *Raportor special*, V.R. Cedeno), CDI a avut, ca principal punct de pornire, soluția pronunțată de Curtea Internațională de Justiție în cele două diferende privitoare la *Experiențele nucleare franceze în Oceanul Pacific*, care au opus, în 1974, Australia și Noua Zeelandă Franței, și care s-a întemeiat pe o suită de declarații formale ale autorităților franceze, considerate a reprezenta un asemenea *act unilateral*. Astfel decizia Franței de a pune capăt experiențelor nucleare în atmosferă a fost făcută publică presei și televiziunii printr-o declarație a președintelui țării, reiterată printr-o altă declarație a ministrului de externe francez, în fața Adunării Generale a ONU, care se desfășura în aceeași perioadă. Aceste declarații au devenit, din punctul de vedere al CIJ, sursă directă și autonomă de drept; efectul obligatoriu al manifestării unilaterale de voință a Franței a fost subliniat de Curte în următorii termeni: „(...) nicio contraprestație nu este necesară pentru ca declarația să-și producă efectul și nicio acceptare ulterioară sau o reacție din partea altor state, întrucât acestea ar fi incompatibile cu natura «strict unilaterală» a actului juridic prin care statul s-a pronunțat” (ICJ Reports, 1974, p. 241).

¹⁰ Vezi Doc. A/CN.4/557.

¹¹ În hotărârea CIJ referitoare la *Experiențele nucleare în Pacificul de Sud* (Australia și Noua Zeelandă c. Franța) se arată: „(...) Ca și în cazul regulii dreptului tratatelor *pacta sunt servanda*, caracterul obligatoriu al unui angajament internațional asumat prin declarație unilaterală se sprijină pe *buna credință* (s.n.). Statele interesate pot astfel să țină cont de declarațiile unilaterale și să conteze pe acestea; ele pot deci să ceară ca obligația astfel creată să fie respectată” (ICJ Reports 1974, p. 268).

¹² Vezi ICJ Reports, 1974, p. 267, 463-464.

¹³ Vezi *supra*, p. 113, nr. 2.

¹⁴ Vezi, de exemplu, Hotărârea CIJ din 1962, în diferendul privind *Templul Preah Vihear* (Cambogia c. Thailanda), în cuprinsul căreia Curtea a subliniat că Thailanda nu poate pretinde, în temeiul conduitei sale din trecut, că nu a recunoscut traseul frontierei dintre Cambodgia și Siam (denumire anterioară a Thailandeii), stabilit de Comisia de delimitare constituită prin Convenția din 1904, intervenită între Franța, ca putere colonială pentru Cambodgia, și Regatul Siam (ICJ Reports, 1962, p. 6).

¹⁵ Vezi, de exemplu, situația unui *persistent objector*, în ceea ce privește opozabilitatea unor norme cutumiare (*supra*, Secțiunea 3.4 a acestui Capitol).

¹⁶ Vezi Hotărârea CIJ în diferendul privind *Zonele de pescuit norvegiene*, în cuprinsul căreia Curtea pune în evidență rolul protestului, declarând că regula celor de 10 mii marine, ca limită a zonelor de pescuit în Marea Nordului, nu era opozabilă

Norvegiei, întrucât aceasta s-a pronunțat întotdeauna împotriva oricăror tentative de a o aplica coastelor norvegiene (ICJ Reports, 1951, p. 116).

¹⁷ Vezi, de exemplu, în legătură cu distincția dintre renunțare și protest: „(...) Dacă un stat nu revendică/afirmă un drept, atunci când acesta îi este contestat de către alt stat, pasivitatea sa nu poate semnifica altceva decât abandonarea acestui drept (...). Statul respectiv nu va putea revendica în fața unui tribunal internațional drepturi pe care nu le-a afirmat sau exercitat atunci când acestea i-au fost în mod direct contestate ori încălcate prin conduita altui stat.” (*Opinia judecătorului Alfaro, alăturată hotărârii CIJ în diferendul privind Templul Preah Vihear*, ICJ Reports, 1962, p. 40).

¹⁸ Prin art. 15 din Statutul Comisiei de Drept Internațional se aduc anumite precizări celor doi termeni introduși de art. 13 al Cartei: „dezvoltarea progresivă” ar consta în afirmarea, pornind de la dreptul existent, a unor reguli noi, în timp ce „codificarea” ar fi operațiunea de formulare mai precisă și sistematizare a unor reguli de drept internațional în domenii în care există deja o practică constantă a statelor, precedente și opinii doctrinare.

În practica Comisiei de Drept Internațional s-a dovedit însă că distincția dintre codificare și dezvoltare progresivă este greu de făcut întrucât, spre a alcătui un ansamblu de reguli pentru un anumit domeniu al raporturilor internaționale și pentru ca acest ansamblu să fie coerent, se recurge atât la operațiuni de codificare cât și la dezvoltări progresive ale dreptului internațional.

¹⁹ Referitor la compunerea Comisiei de Drept Internațional a ONU, membrii săi nu participă la lucrările Comisiei în calitate de reprezentanți ai statelor ai căror cetățeni sunt. Pentru a fi propuși de guvernele statelor membre ONU și a fi aleși de Adunarea Generală, acești experți trebuie să aibă o competență recunoscută în dreptul internațional. Prin alegerea membrilor CDI, Adunarea Generală trebuie să asigure reprezentarea principalelor forme de civilizație și sisteme juridice (art. 2 și art. 7 din Statutul CDI).

²⁰ Principalele realizări ale activității de codificare desfășurate până în prezent în cadrul Comisiei de Drept Internațional a ONU sunt materializate în peste 20 de convenții adoptate: patru convenții asupra dreptului mării (Geneva, 1958), convenția asupra relațiilor diplomatice (Viena, 1961), convenția asupra reducerii cazurilor de apatridie (New York, 1961), convenția asupra relațiilor consulare (Viena, 1963), convenția privind dreptul tratatelor (Viena, 1969), convenția privind misiunile speciale (New York, 1969), convenția privind reprezentarea statelor în relațiile cu organizațiile internaționale cu caracter universal (Viena, 1975); convenția privind succesiunea statelor la tratate (Viena, 1978); convenția privind succesiunea la bunurile, arhivele și datoriile statelor (Viena, 1983), noua convenție a dreptului mării (Montego Bay, 1982), convenția privind tratatele încheiate între state și organizații internaționale ori între organizații internaționale (Viena, 1986); Statutul Curții Penale Internaționale (Roma, 1998); Convenția asupra utilizării fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația (1997), Convenția asupra stăvilirii finanțării terorismului (1999) etc.

²¹ D. Popescu, A. Năstase (coord.), Sistemul principiilor dreptului internațional, 1986, p. 20.

²² Cu privire la conținutul fiecăruia din cele șapte principii ale dreptului internațional, a se vedea:

– principiul nerecurgerii la forță, *infra*, Capitolul I, Secțiunea 1.3 din vol. II al acestei lucrări;

– principiul soluționării pe cale pașnică a diferendelor, *idem*, Capitolul I;
– principiul neamestecului în treburile interne ale altor state, *supra*, Capitolul I, Secțiunea 5 și Capitolul II, Secțiunea 2.2-2.3;
– principiul obligației de a coopera, *infra*, Capitolul VII;
– principiul autodeterminării, *supra*, Capitolul III, Secțiunea 8.1;
– principiul egalității suverane, *supra*, Capitolul II, Secțiunea 2.2-2.3;
– principiul îndeplinirii cu bună-credință a angajamentelor asumate, *infra*, Capitolul IV, Secțiunea 5.

²³ Vezi, *infra*, Capitolul III, Secțiunea 10.3.

²⁴ Cu privire la conceptul de echitate, vezi, de exemplu, M. Chemillier-Gendreau, L'équité, în M. Bedjaoui (coord.), op. cit., vol. I, p. 285.

²⁵ În sistemul de drept englez termenul de *equity* are un sens particular, indicând abilitarea judecătorului de a deduce regula aplicabilă unui litigiu pe calea analogiei (vezi, de exemplu, Ch. de Visscher, De l'équité dans le règlement arbitral et judiciaire des litiges en droit international public, Paris, 1972).

²⁶ N.Q. Dinh, op. cit., p. 322.

²⁷ Vezi *Trail Smelter Case*, 1941, în R.S.A. III, p. 907.

²⁸ ICJ Reports, 1984, p. 107.

²⁹ Dintr-o bogată doctrină cu privire la introducerea conceptului de *ius cogens* în dreptul internațional, vezi, de exemplu: G. Schwarzenberger, International Law, 1957; A. Verdross, *Ius dispositivum* and *Ius cogens*, în International Law, în AJIL, vol. 60, 1966; I. Diaconu, Normele imperative în dreptul internațional, București, 1977; R. Ago, Le droit des traités à la lumière de la Convention de Vienne, în R.C.A.D.I., 1971 III, p. 324 și urm.; J.G. Starke, Introduction to International Law, 1989, p. 56-57.

³⁰ H. Mosler, The International Society as a Legal Community, în R.C.A.D.I. 1974, vol. IV, p. 34.

³¹ Vezi ICJ Reports, 1972, p. 32.

³² A. Pellet, Către o mondializare a dreptului internațional?, în Mondializarea dincolo de mituri (coord. S. Cordellier), Ed. Trei, București, 2001, p. 88.

Capitolul IV Tratatul internațional

Secțiunea 1. Definiție. Clasificări

În societatea internațională, formată, în principal, din state suverane și organizații internaționale create de aceste state, tratatele îndeplinesc un rol fundamental, în sensul că entitățile care formează societatea internațională sunt ținute să respecte în raporturile dintre ele dispozițiile tratatelor la care sunt părți.

1.1. Definiții. În sensul cel mai larg al termenului, tratatul este *un acord de voință intervenit între subiecte de drept internațional, având scopul de a crea, modifica sau stinge drepturi și obligații juridice, în conformitate cu normelor dreptului internațional.*

Plecând de la faptul că principalele subiecte de drept sunt statele și că, în general, raporturile dintre state îmbracă forma scrisă, tratatul a mai fost definit ca un acord scris între state, care creează obligații și drepturi în dreptul internațional.

Potrivit art. 2 alin. (1) din Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor, prin tratat se înțelege *„un acord internațional încheiat între state în formă scrisă și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un singur instrument sau în două ori mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea lor particulară”*. Această definiție a fost elaborată pentru a fi avută în vedere în aplicarea acestei convenții; ea apare ca descriptivă și cu caracter formal, procedural, fără a se raporta la conținutul și trăsăturile de fond ale acestui instrument fundamental în reglementarea relațiilor dintre state și formarea dreptului internațional.

1.2. Clasificări și denumiri ale tratatelor. Încercările de clasificare a tratatelor internaționale au în vedere criterii materiale sau formale.

O clasificare materială constă în distincția făcută de doctrină între **tratatele legi** (denumite uneori „tratate multilaterale generale” ori „tratate de codificare”), **tratatele contract**. Cele dintâi au o valoare normativ legislativă, iar celelalte sunt comparate cu contractele din dreptul civil. Cele din prima categorie sunt tratatele care conțin reguli generale de comportament, susceptibile, prin conținutul lor, să fie aplicate de un număr mare de state, dacă nu chiar de ansamblul comunității statelor. Tratatele „contract” sunt considerate cele care intervin între două sau un număr redus de state și al căror obiect îl formează o serie de prestații reciproce la care se obligă părțile și care, după unii autori, își încetează efectele de îndată ce prestațiile respective au fost îndeplinite.

O problemă care se discută în doctrină este aceea dacă orice tratat poate fi considerat ca izvor al dreptului internațional. Din acest punct de vedere se face distincție între **tratate licite** și **tratate ilicite**. Toate tratatele licite sunt izvoare ale normelor

dreptului internațional, în timp ce tratatele ilicite nu pot fi invocate ca izvoare ale unor asemenea norme. Asupra determinării caracterului ilicit al unui tratat vom reveni într-un alt capitol. Reținem de pe acum că sunt considerate ilicite acele tratate care contravin normelor imperative ale dreptului internațional (*ius cogens*) și cele care sunt lovite de nulitate ca urmare a unor vicii de consimțământ.

Sunt considerate ca aparținând unei categorii distincte tratatele constitutive de organizații internaționale. Acestea stabilesc structuri și determină modurile de funcționare ale organizației. Specificitatea lor constă în voința statelor membre de a asigura funcționarea îndelungată a acestor structuri și grija de a realiza continuitatea activităților acestora.

O clasificarea formală a tratatelor se face în funcție de calitatea părților sau de numărul acestora. În primul caz, se face distincție între tratatele internaționale dintre state, dintre state și organizații internaționale și cele încheiate între organizații internaționale. În ceea ce privește numărul părților, tratatele pot fi bilaterale sau multilaterale. În ultima perioadă, multe dintre acestea sunt susceptibile să devină universale.

Denumirea tratatelor nu reflectă deosebiri în ceea ce privește natura lor juridică și în consecință nu are influență asupra forței juridice a respectivelor tratate. Cu toate acestea, în practica convențională, anumite denumiri pot indica o specificitate a obiectului tratatului și a domeniilor în care intervine. Termenul de tratat se atribuie, de regulă, documentelor care reglementează domenii importante ale relațiilor internaționale, politice sau economice: tratate de pace, prietenie, neagresiune, comerț și navigație etc. **Convenția** desemnează, de regulă, înțelegeri prin care sunt reglementate relațiile internaționale în domenii speciale: Convențiile din 1969 și 1986 privind dreptul tratatelor, Convenția din 1961 privind relațiile diplomatice și cea din 1963 privind relațiile consulare, Convenția din 1982 privind dreptul mării etc. **Pactul** este denumirea dată unor înțelegeri care, în general, au un caracter solemn și reglementează probleme politice: Pactul Societății Națiunilor (1919), Pactul Briand-Kellogg (1928), Pactul de la Bogota (1948). **Acordul** este termenul aplicabil unor înțelegeri care intervin în cele mai variate domenii, în general, precis determinate (economic, financiar, comercial, cultural).

Secțiunea a 2-a. Condiții de fond privind tratatele

Elementele definitorii, în funcție de care un act internațional este calificat drept tratat, privesc:

1. *calitatea părților* între care intervine acordul de voință – state sau organizații internaționale – în calitate de subiecte de drept internațional;
2. anumite *determinări* în manifestarea *acordului de voință*;
3. acordul să urmărească *producerea de efecte juridice*;
4. realizarea acordului să fie *supusă normelor de drept internațional*.

2.1. Părțile între care intervine acordul de voință trebuie să fie, în toate cazurile, state, organizații internaționale sau alte entități cărora să le fie recunoscută calitatea de subiect de drept internațional.

Înțelegerile intervenite între persoane fizice sau juridice de drept intern, din diferite state, ori între acestea și state sau organizații internaționale, oricât de important ar fi conținutul acestor înțelegeri, din punctul de vedere al relațiilor internaționale, nu pot fi incluse în categoria tratatelor. Nu vor fi astfel asimilate tratatelor acordurile ce intervin între băncile centrale ale unor state, deși acestea joacă un rol important în stabilirea politicilor monetare ale diferitelor state și, în general, în politica economică a acestora. La fel, nu pot fi calificate drept tratate internaționale acordurile care intervin între unele state, pe de o parte, și întreprinderi străine, de cele mai multe ori societăți transnaționale, pe de altă parte, care au drept obiect, de regulă, condițiile de exploatare și valorificare a unor resurse naturale, ori mai nou, prestarea unor servicii. „*Oricare ar fi importanța lor pentru statele respective sau puterea de care dispun partenerii acestora, asemenea acorduri nu sunt tratate internaționale, deși din punct de vedere formal se pot asemăna cu acestea*”¹.

2.2. Acordul trebuie să fie rezultatul **voinței liber exprimate de părți**, neafectată de vicii de consimțământ, iar obiectul acestui acord să fie realizabil și licit, din punctul de vedere al dreptului internațional.

În legătură cu caracterul licit al obiectului tratatului, Convenția de la Viena din 1969 introduce conceptul de *jus cogens* conform căruia sunt nule tratatele care contravin normelor imperative ale dreptului internațional contemporan (*jus cogens*).

Calitatea acordului de voință, exprimată prin principiul consensualismului, care trebuie să stea la baza încheierii oricărui tratat, a fost evidențiată și de jurisprudența internațională. În această privință, CII a subliniat că un stat nu poate, în raporturile sale convenționale, să fie legat fără consimțământul său².

2.3. Condiția ca tratatul să urmărească **producerea de efecte juridice** are în vedere fie impunerea unor norme de conduită obligatorii, cu caracter general, destinate unui număr nelimitat de situații și subiecte, fie crearea, modificarea sau stingera anumitor drepturi ori obligații, precis stabilite pentru fiecare dintre părțile la tratat. Nerespectarea oricăroră din aceste condiționări este în măsură să atragă răspunderea subiectului de drept internațional parte la tratat.

2.4. Ultima condiție definitorie a tratatului impune ca desfășurarea prestațiilor la care acesta dă naștere să fie supusă **normelor dreptului internațional**. Prin aceasta, tratatul se distinge de orice alte înțelegeri la care sunt părți state sau organizații internaționale, dar care, prin natura stipulațiilor pe care le conțin, sunt supuse normelor de drept intern ale unui anumit stat. Este, în principal, cazul unor înțelegeri care intervin între un subiect de drept intern și un stat străin și pot avea ca obiect, de exemplu, achiziționarea sau închirierea unor imobile ori prestarea unor servicii. Desfășurarea unor asemenea raporturi este supusă normelor dreptului intern al unui sau mai multor state.

Secțiunea a 3-a. Armonizarea dreptului tratatelor

În exercitarea suveranității lor, statele stabilesc prin constituție sau legi interne procedurile în urma cărora devin părți la tratate și modalitățile concrete prin care își

vor îndeplini angajamentele asumate prin acestea. În acest proces dreptul intern a fost determinant, ceea ce a condus la o largă diversitate de practici cu privire la încheierea și aplicarea tratatelor internaționale.

În fața acestei lipse de uniformitate, încă de la fondatorii dreptului ginților din secolele XVI-XVIII (Vitoria, Suarez, Grotius) se remarcă preocupări de uniformizare și de formare a unor rudimente de drept internațional al tratatelor. Sub impactul ONU și, în special, prin activitatea Comisiei de Drept Internațional, începând cu perioada 1960-1970, s-au realizat importante progrese pe linia codificării ansamblului dreptului tratatelor. Trei convenții internaționale au fost astfel adoptate: Convenția de la Viena din 23 mai 1969 privind dreptul tratatelor (sugestiv calificată drept un „Tratat al tratatelor”), care se referă numai la tratatele încheiate între state; Convenția de la Viena din 1986, care se referă la tratatele încheiate între state și organizații internaționale ori numai între organizații internaționale; Convenția de la Viena din 1978, care se referă la o problemă specifică, și anume succesiunea statelor la tratate.

Privitor la ansamblul celor trei convenții, se impune precizarea că acestea au realizat mai degrabă o armonizare decât o uniformizare a regulilor referitoare la tratate, întrucât articolele convențiilor sunt astfel formulate încât lasă statelor o largă libertate de alegere a modalităților concrete de încheiere, aplicare și modificare a tratatelor.

Secțiunea a 4-a. Încheierea tratatelor

Încheierea oricărui tratat presupune o suită de acțiuni la care participă statele între care intervine tratatul. Pe cale cutumiară s-au format astfel, de-a lungul secolelor, o serie de reguli procedurale, care presupun parcurgerea mai multor etape în procesul de încheiere a unui tratat internațional.

Codificate prin convenția de la Viena (1969), aceste reguli au însă, în general, o valoare supletivă, întrucât Convenția oferă, în numeroase cazuri, mai multe alternative. Mai mult chiar, în finalul unor articole, după ce se enunță o anumită regulă, referitoare la o etapă sau alta a procesului de încheiere a tratatelor, se adaugă mențiunea: „în afara cazurilor în care părțile nu convin altfel”.

Aceasta a făcut pe unii autori să scoată în evidență faptul că procedura de încheiere a tratatelor este dominată de regula „deplinei autonomii de voință a părților” sau așa-zisa „libertate a formelor”.

În general, la încheierea unui tratat internațional se parcurg trei etape: negocierea textului tratatului, semnarea lui și exprimarea consimțământului statelor de a fi părți la tratat.

4.1. Negocierea este prima etapă în cursul căreia se elaborează textul (conținutul pe articole) al tratatului. Negocierile se desfășoară între reprezentanți ai statelor, special abilitați în acest sens. Această abilitare trebuie să rezulte din documente care emană de la autoritățile competente ale fiecărui stat, în conformitate cu dispozițiile Constituției sau altor legi interne. Aceste documente poartă denumirea de *depline puteri*. În Convenția de la Viena (1969) deplinele puteri sunt definite astfel: „Documentul emanând de la autoritatea competentă a unui stat și desemnând una sau mai

multe persoane împuternicite să reprezinte statul pentru negocierea, adoptarea sau autentificarea textului unui tratat, pentru a exprima consimțământul statului de a fi legat printr-un tratat sau pentru a îndeplini oricare alt act cu privire la tratat” (art. 1.c).

Pe lângă persoanele special împuternicite prin deplinele puteri, există și o categorie de persoane care, prin funcțiile pe care le îndeplinesc în stat nu au nevoie să prezinte, pentru negocierea și încheierea tratatelor, depline puteri. De regulă, acestea sunt:

- șeful statului, șeful guvernului și ministrul de externe;
- șefii misiunilor diplomatice, dar numai pentru negocierea și încheierea tratatelor bilaterale, între statul acreditant (de trimitere) și statul acreditat (gazdă);
- reprezentanții acreditați ai statelor la o conferință sau la lucrările unei organizații internaționale, convocate în vederea elaborării unui tratat.

În ceea ce privește împuternicirea care rezultă din deplinele puteri, Convenția de la Viena din 1969 (art. 7) manifestă o anumită suplețe, în sensul că permite confirmarea ulterioară a unei asemenea împuterniciri, pentru persoana care a participat la un act legat de încheierea unui tratat fără a fi împuternicită prin depline puteri.

În legătură cu activitățile care se includ în etapa negocierilor se înregistrează anumite particularități decurgând din forma bilaterală sau multilaterală a tratatului.

În timp ce etapa de negociere a tratatului bilateral se încheie cu convenirea textului acestuia între cele două părți, în cazul tratatului multilateral, negocierea se încheie cu adoptarea textului tratatului, pe articole și în ansamblul său. Regula generală după care s-a desfășurat negocierea tratatelor multilaterale în trecut era aceea a adoptării textului prin votul unanim al statelor participante. Convenția de la Viena din 1969 consacră însă o tendință, manifestă deja în practică, în sensul că, pentru tratatele multilaterale care se negociază în conferințe ori organizații internaționale, majoritatea de 2/3 este suficientă pentru adoptarea textului negociat (art. 9).

4.2. Semnarea tratatelor. Următoarea etapă în încheierea unui tratat internațional este semnarea acestuia, în scopul autentificării textului negociat. Autentificarea prin semnare reprezintă astfel atestarea solemnă, de către statele care au participat la negocieri, a faptului că acestea s-au încheiat și că textul asupra căruia își depun semnătura reprezintă forma definitivă a tratatului, acesta neputând fi deci modificat unilateral de nici unul din statele participante.

Etapă negocierii unui tratat nu este însă urmată, în toate cazurile, imediat, de semnarea definitivă a acestuia. Există astfel situații în care, după încheierea negocierilor, se procedează doar la *semnarea ad-referendum* sau la *parafarea* textului. Prin semnarea cu mențiunea „ad-referendum” se autentifică textul tratatului, dar numai cu caracter provizoriu. Parafarea, care constă în înscrierea inițialelor numelui negociatorului împuternicit al fiecărui stat pe textul negociat are același efect provizoriu. *Semnarea ad referendum* sau parafarea trebuie urmată de semnarea definitivă a tratatului, condiție obligatorie pentru declanșarea procedurilor din etapa următoare.

4.3. Exprimarea consimțământului statelor de a fi părți la tratat reprezintă cea de a treia fază a încheierii unui tratat. Din momentul în care textul tratatului a devenit autentic și definitiv, statele semnare urmează să-și exprime consimțământul

de a fi legate de dispozițiile acestuia, prin recurgerea la mijloacele juridice prevăzute de legislația lor internă în acest scop.

Consimțământul exprimat prin ratificare. De regulă, prin simpla participare la negocierea și semnarea unui tratat, statele nu se consideră obligate juridic de dispozițiile acestuia. Pentru ca un stat să fie definitiv angajat juridic prin dispozițiile tratatului este necesar să intervină un act intern, prin intermediul căruia organe special abilitate, de regulă parlamentele naționale, analizează dispozițiile acestuia și decid asupra angajării statului. Acest act constituie ratificarea tratatului.

Uneori, ratificarea tratatului impune elaborarea unei legislații interne pentru aplicarea dispozițiilor acestuia sau tratatul poate ridica anumite probleme politice care presupun un anumit consimțământ din partea parlamentului.

O problemă în legătură cu ratificarea tratatelor este aceea dacă ratificarea trebuie să fie dată (sau refuzată) într-un anumit termen. Răspunsul este negativ, în afară de cazurile în care tratatul prevede un termen pentru aceasta. Oricum, statele trebuie să-și acorde termene rezonabile. De obicei, termenul pentru ratificare depinde în mare măsură de natura tratatului și există tratate ratificate după mulți ani. Ratificarea nu poate fi parțială sau condiționată, ci numai acordată sau refuzată, iar dacă un stat încearcă să modifice un tratat în timp ce îl ratifică, aceasta echivalează cu refuzul ratificării, însoțit de o nouă ofertă de negociere, care poate fi sau nu acceptată. La tratatele multilaterale pot fi formulate, în anumite limite, rezerve.

Consimțământul exprimat prin aprobare sau acceptare. În ultima perioadă, ca urmare a intensificării ritmului și cerințelor colaborării internaționale, asistăm la o creștere fără precedent a numărului tratatelor și a diversificării domeniilor în care acestea intervin, în special cele cu caracter economic și tehnic. A apărut astfel, ca o alternativă la ratificarea tratatelor, o modalitate nouă de exprimare a consimțământului statelor de a fi părți la tratate: aprobarea sau acceptarea, care este dată în competența guvernelor.

Pe această cale se realizează o examinare mai expeditivă a dispozițiilor unor tratate și se evită procedura mai lungă și complicată a ratificării parlamentare.

În conformitate cu legile interne ale fiecărui stat, sunt supuse aprobării sau acceptării de către guvern tratatele care nu implică un angajament politic major sau nu se referă la domenii esențiale ale exercitării suveranității statelor.

Aderarea la tratate se referă numai la tratatele multilaterale și intervine în cazurile în care un stat nu a participat la negocierea și semnarea unui tratat dar decide, ulterior, să devină parte la acesta.

Aderarea este posibilă numai dacă această modalitate de a deveni parte la un tratat este prevăzută expres în textul tratatului, sau dacă din cuprinsul acestuia rezultă intenția părților de a permite aderarea ulterioară a altor state.

În funcție de natura tratatului, aderarea se realizează prin procedura ratificării sau aprobării.

Consimțământul exprimat prin semnare. De regulă, așa cum s-a arătat mai sus (Secțiunea 4.2), semnarea tratatului are ca efect autentificarea textului stabilit prin negocieri. Este însă posibil ca, în anumite cazuri, semnarea să aibă ca efect și exprimarea consimțământului statului de a fi parte la tratat. Semnarea va avea acest efect numai dacă sunt întrunite, cumulativ, următoarele două condiții (art. 12 al Convenției din 1969):

– tratatul să prevadă expres acest lucru sau să se fi stabilit, în alt fel, că statele negociatoare au convenit că semnătura va avea acest efect;

– intenția statului de a da acest efect semnăturii să rezulte din deplinele puteri ale reprezentantului său ori să fi fost exprimată în timpul negocierii.

Numeroase tratate internaționale la care statele devin părți prin semnare sunt identificate prin denumirea de „**acorduri în formă simplificată**”. Ele se materializează, de obicei, în *schimb de note*, *schimb de scrisori*, *proces-verbal parafat*, *memorandum*, *declarații comune etc.*

În practica S.U.A., asemenea tratate sunt cunoscute sub denumirea de *executive agreements*. Prevederea Constituției americane, potrivit căreia S.U.A. devin părți la tratatele internaționale prin semnarea acestora de către președinte, dar numai cu aprobarea Senatului (camera superioară a Congresului), s-a dovedit în timp stânjenitoare, față de ritmul tot mai rapid al desfășurării raporturilor convenționale internaționale și necesitatea angajării S.U.A. în acest ritm. Prin practica unor *executive agreements* (acorduri la care S.U.A. devin parte doar prin semnarea lor de către președinte), se simplifică participarea S.U.A. la unele tratate internaționale, evitându-se procedura mai greoaie a aprobării lor de către Senat.

Între *acordurile în formă simplificată* și tratatul în forma clasică, nu există decât diferențe de procedură.

4.4. Intrarea în vigoare a tratatelor. Întrucât exprimarea consimțământului statelor de a fi părți la un tratat internațional se realizează, de regulă, printr-o serie de proceduri interne, care se desfășoară în ritmuri și la date diferite, s-a impus necesitatea ca statele părți să-și comunice reciproc îndeplinirea acestor proceduri și, în funcție de acestea, să se stabilească odată precisă de la care tratatul produce efecte între statele părți, dată care marchează intrarea în vigoare a tratatelor. În general, data intrării în vigoare a unui tratat este prevăzută expres de aceasta. În cazurile în care tratatul nu o prevede, intrarea în vigoare este convenită, ulterior, între părți.

Documentele prin care statele își comunică îndeplinirea procedurilor interne de exprimare a consimțământului de a se angaja prin tratat sunt denumite *instrumente de ratificare aprobare/acceptare sau aderare*.

În cazul tratatelor bilaterale, data intrării în vigoare coincide cu data schimbului instrumentelor de ratificare sau a notificării privind aprobarea sau acceptarea.

În ceea ce privește tratatele multilaterale, instrumentele de ratificare se depun pe lângă unul din guvernele statelor care au participat la negocierea și semnarea tratatului, căruia i s-a încredințat funcția de *depozitar* sau pe lângă o organizație internațională investită cu aceeași funcție. Pentru tratatele încheiate sub auspiciile ONU, depozitar este Secretariatul General al organizației. Data intrării în vigoare a acestor tratate este stabilită în funcție de acumularea unui număr minim, prestabilit prin dispozițiile tratatului, de asemenea instrumente de ratificare. De exemplu, art. 308 al Convenției de la Montego Bay din 1982 cu privire la dreptul mării, stabilește că această Convenție va intra în vigoare „la 12 luni după depunerea celei de a 60-a ratificări”. Anumite tratate multilaterale leagă intrarea lor în vigoare, pe lângă acumularea unui număr minim de ratificări, și de îndeplinirea altor condiții, cum este Carta ONU care, în art. 110 alin. (3), prevede intrarea în vigoare, după depunerea

instrumentelor de ratificare de către majoritatea statelor semnatare, care să includă obligatoriu S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie, China și Franța.

4.5. Legislația română privind încheierea tratatelor. În afara unor dispoziții din Constituția României, principalele dispoziții prin care sunt reglementate procedurile interne de urmat în fiecare etapă a încheierii tratatelor, ca și acelea referitoare la aplicarea, modificarea și încetarea valabilității tratatelor la care România devine parte, sunt cuprinse în Legea nr. 590/2003. Spre deosebire de reglementarea anterioară, Legea nr. 590/2003 conține dispoziții exprese care descriu procedurile interne de urmat și competențele autorităților implicate în fiecare etapă a încheierii tratatelor: negocierea, semnarea, exprimarea consimțământului României de a deveni parte la un tratat, intrarea în vigoare a tratatelor pentru partea română. În funcție de domeniile reglementate prin tratat și de autoritățile competente să se implice direct în etapele încheierii, legea distinge 3 categorii de tratate: tratate la nivel de stat, la nivel guvernamental și la nivel departamental. În legătură cu exprimarea consimțământului României de a fi parte la tratat, legea precizează care din aceste tratate urmează să fie supuse ratificării prin lege a parlamentului sau prin ordonanța de urgență a guvernului, spre deosebire de cele care se supun aprobării, prin hotărâre a guvernului. Astfel, conform art. 19 alin. (1) al Legii nr. 590/2003 sunt supuse ratificării prin lege tratatele de stat și acele tratate la nivel guvernamental care se referă la: colaborarea politică și militară, cele care fac necesară adoptarea unor legi noi sau revizuirea legilor în vigoare, precum și cele care implică un angajament politic sau financiar, dar numai dacă acesta din urmă implică sarcini suplimentare la buget ori se referă la teritoriul de stat sau la statutul persoanelor, drepturile și libertățile cetățenești sau participarea la organizații internaționale, precum și acelea care prevăd expres ratificarea de către parlament.

Legea dă în competența Curții Constituționale examinarea compatibilității proiectelor de tratate cu Constituția și precizează că atunci când proiectul unui tratat conține prevederi contrare Constituției, ratificarea, aprobarea ori aderarea nu poate interveni decât după încheierea procedurilor de revizuire a Constituției. De asemenea, este reglementată detaliat competența exclusivă a ministerului afacerilor externe de a încheia tratate în formă simplificată, prin schimb de note verbale sau de scrisori, ca și procedura de negociere și de încheiere a unor înțelegeri de cooperare între autoritățile publice locale din România și autorități similare din alte state, înțelegeri care nu intră în categoria tratatelor dar sunt supuse avizării ministerului afacerilor externe și ministerului administrației publice.

Secțiunea a 5-a. Rezervele la tratate

5.1. Noțiune. Rezervele reprezintă un mecanism convențional aplicabil doar în cadrul tratatelor multilaterale. Convenția de la Viena din 1969 [art. 2 lit. d)] definește *rezerva la un tratat* după cum urmează: „O declarație unilaterală, indiferent de cum este redactată sau denumită, făcută de către un stat atunci când semnează, ratifică, acceptă, aprobă sau aderă la un tratat, prin care urmărește să excludă sau să modifice efectul juridic al anumitor prevederi ale tratatului în aplicarea lor aceluia stat”.

Rezerva pe care un stat o formulează la un tratat multilateral la care dorește să participe reprezintă deci o particularitate pe care acel stat își propune să o introducă față de regimul juridic general pe care tratatul respectiv îl creează între statele părți³.

5.2. Condiții de formă. Din prevederile art. 23 al Convenției rezultă următoarele condiții cu privire la formularea rezervelor:

- rezervele să fie exprimate în scris și să fie comunicate statelor contractante și altor state care au dreptul să devină părți la tratat. În cazul în care rezerva a fost formulată la semnarea tratatului, supus ulterior ratificării, acceptării ori aprobării, această rezervă trebuie să fie reconfirmată în mod formal de statul rezervatar, atunci când aceasta își exprimă consimțământul de a fi legat prin tratat. Retragerea unei rezerve trebuie, de asemenea, formulată în scris.

- în ceea ce privește momentul formulării rezervelor, Convenția lasă statelor largi posibilități. Rezervele pot fi formulate cu prilejul semnării tratatului, cu ocazia ratificării, aprobării sau acceptării sale sau în momentul aderării.

- celelalte părți la tratat sunt libere să formuleze obiecțiuni la rezervele comunicate ori să le accepte. Acceptarea rezervelor se poate face expres sau tacit. Neformularea de obiecțiuni față de o rezervă, timp de 12 luni de la comunicarea acesteia, este considerată ca acceptare tacită. Acceptările exprese ale unei rezerve, din partea celorlalte state, ca și obiecțiunile la o rezervă, făcute anterior reconfirmării rezervei, nu se cer să fie reconfirmate. Retragerea unei obiecțiuni la o rezervă trebuie formulată în scris.

5.3. Condiții de fond. Cu privire la conținutul tratatului ori rezervelor care se pot formula la acesta, se cer îndeplinite următoarele condiții:

- formularea oricăror rezerve să nu fie în mod expres interzisă de tratat⁴;
- rezervele să nu se refere la anumite dispoziții ale tratatului, la care este în mod expres exclusă posibilitatea de a se formula rezerve (de exemplu, în Convenția din 1958 asupra platoului continental sunt excluse rezervele la dispozițiile articolelor 1-3 ale Convenției);
- rezervele să nu fie incompatibile cu obiectul și scopul tratatului.

5.4. Efectele rezervelor. Ca urmare a formulării unor rezerve, admisibile în condițiile de mai sus, între statul rezervatar și celelalte state părți se pot stabili mai multe grupuri de raporturi convenționale, în funcție de atitudinea acestor din urmă state.

Un prim grup de raporturi sunt cele care se stabilesc între statul care a formulat una sau mai multe rezerve și statele părți care le-au acceptat. În aceste cazuri, dispozițiile tratatului leagă statul rezervatar și statele care le-au acceptat, cu precizarea că în ceea ce privește articolele asupra cărora s-au formulat rezerve, dispozițiile care leagă aceste state sunt cele modificate conform rezervelor.

Între statul rezervatar și statele care au formulat obiecțiuni la rezerve se creează două posibile grupuri de raporturi, în funcție de atitudinea diferită a statelor care au formulat obiecțiuni:

- statele care au formulat obiecțiuni la rezerve au latitudinea să accepte că restul dispozițiilor tratatului, neafectate de rezerve, să se aplice între ele și statul rezervatar;
- aceleași state au însă și posibilitatea ca, datorită obiecțiunilor la rezerve, să refuze aplicarea ansamblului tratatului între ele și statul rezervatar.

În concluzie, rezultă că, prin acordarea posibilității de a se formula rezerve ca și obiecțiuni la rezerve, se ajunge la o asemenea „fărămițare” a regimurilor juridice pe care le creează un tratat multilateral, încât uneori devine foarte greu de determinat care dintre părți și față de ce dispoziții convenționale mai sunt obligate. S-a considerat chiar că prin admiterea pe o scară largă a unor asemenea derogări singulare, pe calea rezervelor, se poate ajunge la „demolarea integrității textului tratatului”.

Cu toate acestea, fără suplețea mecanismului rezervelor, tratatele multilaterale nu s-ar fi impus cu autoritatea pe care au dobândit-o în ultima perioadă, în care dezvoltarea multilateralismului însoțește dezvoltarea relațiilor internaționale și progresul dreptului internațional⁵.

Secțiunea a 6-a. Aplicarea în spațiu și în timp a tratatelor

6.1. Aplicarea teritorială a tratatelor. Regula generală, întemeiată pe practica statelor, jurisprudență și doctrină, este că tratatele se aplică asupra ansamblului teritoriului statelor părți. Deci, între sfera de aplicare în spațiu a unui tratat și întinderea teritoriului supus suveranității statelor părți există, de regulă, o coincidență perfectă. În acest sens, art. 29 al Convenției de la Viena din 1969 prevede că: „Dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau dacă aceasta nu este stabilită pe altă cale, un tratat leagă fiecare parte cu privire la ansamblul teritoriului său”.

Fără a epuiza varietatea cazurilor concrete de aplicare în spațiu a tratatelor, practica convențională a statelor permite identificarea unor situații specifice, în care examinarea efectelor în spațiu ale tratatelor ridică unele probleme.

În anumite condiții, statele pot decide că un tratat nu se aplică unei părți din teritoriul său. La asemenea derogări de la regula generală s-a ajuns de exemplu prin „clauza federală” și prin „clauza colonială”. Prin „clauza federală” un stat federal, parte la tratat, poate exclude teritoriul anumitor entități componente ale federației de la aplicarea acestuia în cazurile în care, în temeiul unor dispoziții constituționale, acest lucru este posibil. Evoluția practicii convenționale mai recente demonstrează că în cadrul federațiilor s-a ajuns însă la o solidaritate accentuată între entitățile componente, care exclude reprezentarea internațională separată a acestora și, implicit, recurgerea la „clauza federală”. Cu privire la „clauza colonială”, specifică tratatelor încheiate de fostele puteri coloniale, aceasta permitea excluderea teritoriilor coloniale sau părți ale acestora, de la aplicarea unor tratate ale metropolei.

O serie de tratate stabilesc regimuri juridice aplicabile unor anumite zone geografice sau spații precis identificate, situate dincolo de limitele suveranității statelor părți la tratat. Din această categorie fac parte, de exemplu, tratatul privind Antarctica din 1959, acordul privind activitatea statelor pe Lună sau alte corpuri cerești din 1979, tratatul care interzice plasarea de arme nucleare și alte arme de distrugere în masă în zona internațională a spațiilor submarine din 1970.

6.2. Aplicarea în timp a tratatelor. Tratatul succesiv. Regula generală, stabilită și în Convenția de la Viena din 1969, este aceea a neretroactivității tratatelor. Articolul 28 al acestei convenții prevede: „Dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o

intenție diferită, sau aceasta nu este stabilită pe altă cale, dispozițiile unui tratat nu leagă o parte în ceea ce privește un act sau un fapt anterior datei intrării în vigoare a acestui tratat (...)”.

Așa cum rezultă și din formularea de mai sus, nimic nu împiedică statele părți la un tratat să deroge de la regula neretroactivității, cu condiția ca această derogare să rezulte din clauzele tratatului. În general, asemenea derogări se găsesc în tratate bilaterale privind evitarea dublei impuneri, asigurări sociale sau în domeniul vamal.

Tratatul succesiv. Numărul tot mai mare al tratatelor bilaterale și multilaterale a impus examinarea situațiilor de conflict între dispozițiile unor tratate, cu același obiect, intervenite succesiv între aceleași părți.

Potrivit art. 59 al Convenției de la Viena, „un tratat este socotit a fi luat sfârșit dacă toate părțile la acest tratat încheie ulterior un tratat asupra aceleiași materii”⁶. Noul tratat se va aplica cu condiția ca din dispozițiile sale să rezulte intenția părților de a înlocui vechiul tratat sau dacă dispozițiile sale și cele ale vechiului tratat sunt incompatibile în așa măsură încât este imposibil să se aplice ambele tratate în același timp. Deci, noul tratat prevalează.

Uneori conflictul între dispozițiile unor tratate succesive se poate rezolva prin identificarea unui grad diferit de autoritate între cele două tratate. Astfel, Carta ONU stabilește preeminența sa asupra oricăror convenții cu regim derogatoriu, intervenite între statele membre. În acest sens, art. 103 al Cartei precizează că: „În caz de conflict între obligațiile Membrilor Națiunilor Unite decurgând din prezenta Cartă și obligațiile lor decurgând din orice alt acord internațional, vor prevala obligațiile decurgând din prezenta Cartă”.

Secțiunea a 7-a. Efectele tratatelor față de părți

7.1. Caracterul obligatoriu al tratatelor. În virtutea principiului efectului relativ al tratatelor, preluat din regulile aplicabile contractelor în dreptul civil, un tratat leagă juridic numai statele părți la acesta. Atât jurisprudența internațională, cât și practica statelor sunt de acord în a recunoaște că, în principiu, tratatele nu produc efecte cu privire la statele terțe.

Principiul efectului relativ al tratatelor nu se materializează în practică într-o strictă reciprocitate a prestațiilor și, cu atât mai puțin, într-o egalitate a acestora, nici din punct de vedere al naturii și nici al cuantumului lor. În tratatele multilaterale generale părțile pot conveni, de pildă, asupra unor prestații identice sau analoge, fără a individualiza, prin clauzele tratatului, căreia dintre ele îi revine o anumită prestație. În cazul unor tratate bilaterale (comerciale, de cooperare, vamale etc.) se pot conveni prestații echivalente, iar în cazul altora drepturile și obligațiile fiecăreia dintre părți pot fi precis individualizate. Singurul criteriu în aprecierea echilibrului între drepturile și obligațiile părților, decurgând din efectul relativ al tratatului, are în vedere exprimarea liberă a acordului părților asupra termenilor tratatului.

Relativitatea efectelor tratatelor, cu alte cuvinte producerea efectelor acestora numai între părți, este exprimată în adagiul latin *pacta sunt servanda*. Caracterul, la început sacru, al acestui imperativ, consfințit prin jurământ, a fost treptat înlocuit cu

un conținut etic, definit de cerința bunei-credințe, care a ajuns astfel să se asocieze, până la identificarea totală, cu obligația reciprocă a părților la un tratat de a realiza întocmai angajamentele asumate.

Buna-credință constituie astfel criteriul pentru aprecierea condițiilor în care un stat parte la un tratat se achită de obligațiile sale. Ea trebuie verificată în toate fazele pe care le parcurge tratatul.

7.2. Îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor – principiu al dreptului internațional. În decursul timpului, principiul *pacta sunt servanda*, apărând ca una dintre cerințele necesare ale unei ordini juridice internaționale, s-a impus ca un principiu fundamental al dreptului internațional, cu aplicabilitate generală și universală⁷.

Astfel, în preambulul Cartei ONU se exprimă hotărârea statelor membre de „a crea condițiile necesare pentru respectarea obligațiilor născute din tratate și alte izvoare ale dreptului internațional”. Aceasta presupune deci respectarea obligațiilor decurgând și din norme cutumiare, din ansamblul normelor dreptului internațional, indiferent de izvoarele lor. Prin alin. (2) al art. 2 al Cartei ONU se conferă deci principiului enunțat un conținut mai larg, care depășește dreptul tratatelor din care a luat naștere: „Toți Membrii organizației, spre a asigura tuturor drepturile și avantajele ce decurg din calitatea de Membru, își vor îndeplini cu bună credință obligațiile, potrivit prezentei Carte”.

Dispozițiile Cartei ONU referitoare la conținutul principiului îndeplinirii cu bună-credință a obligațiilor au fost dezvoltate în „Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state potrivit cartei ONU”, adoptată prin consens la cea de a 25-a sesiune a Adunării Generale a ONU (Rezoluția 2625/XXV din 1970). Declarația menționată include în categoria obligațiilor ce intră sub incidența principiului îndeplinirii cu bună-credință pe acelea care rezultă din:

1. Carta ONU;
2. principiile și regulile general recunoscute ale dreptului internațional;
3. acordurile încheiate în conformitate cu aceste principii și reguli.

În același timp, Declarația mai subliniază că, în caz de conflict între obligațiile născute din acorduri internaționale și obligațiile membrilor ONU, în virtutea Cartei, ultimele vor prevala.

Convenția de la Viena asupra dreptului tratatelor (1969) asociază efectul relativ al tratatelor cu cerința bunei credințe, în următoarea formulare (art. 26): „Orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie executat de către ele cu bună credință”.

Secțiunea a 8-a. Efectele tratatelor față de state terțe

8.1. Afirmarea principiului relativității efectelor tratatelor este adesea exprimată și prin intermediul unei negații: față de terți, tratatele nu creează nici obligații nici drepturi (*pacta tertiis nec nocet nec prosunt*). În dreptul internațional, excluderea terților de la efectele tratatelor internaționale decurge direct din principiul egalității suverane a statelor, în temeiul căruia acordul liber exprimat al fiecărui stat constituie unicul temei legal al unor drepturi și obligații asumate în raporturile sale cu alte state.

În analizele doctrinare, ca și în practica convențională, regula *pacta tertiis nec nocet nec prosunt* este deseori utilizată nu ca o concluzie ci, mai curând, pentru a prefăta o largă și controversată problemă referitoare tocmai la diferitele categorii de situații în care tratatele pot produce totuși anumite efecte față de statele considerate terțe sau față de organizațiile internaționale care nu sunt părți la tratate.

De altfel, chiar formularea dată principiului relativității efectelor tratatelor internaționale prin art. 34 al Convenției de la Viena deschide, și condiționează în același timp, o asemenea posibilitate: „Un tratat nu creează nici obligații nici drepturi pentru un stat terț fără consimțământul său”.

8.2. Condițiile în care statele pot dobândi drepturi în temeiul unor tratate la care nu sunt părți. Convenția de la Viena stabilește prin art. 36 două condiții cumulative, în urma cărora statele terțe pot dobândi drepturi prin dispozițiile unui tratat la care nu sunt părți:

1. dacă părțile la tratat înțeleg, prin asemenea dispoziții, să confere acest drept, fie statului terț sau unui grup de state căruia acesta îi aparține, fie tuturor statelor;
2. dacă statul terț consimte. Consimțământul poate fi tacit. Se impune însă ca exercitiul dreptului de către statul terț să se conformeze cadrului juridic stabilit prin tratatul din care izvorăște.

Posibilitatea ca terții să dobândească anumite drepturi în temeiul clauzelor unui tratat la care nu sunt părți a fost asociată, din punct de vedere tehnic, cu stipulația pentru altul, existentă în raporturile de drept civil⁸.

8.3. Condițiile în care din tratate pot rezulta obligații pentru state care nu sunt părți⁹. Așa cum s-a arătat, în baza principiului suveranității, pentru un stat nu pot rezulta obligații din dispozițiile unui tratat la care nu este parte. Posibilitatea ca terților să le revină, totuși, în anumite condiții, obligații din dispozițiile unui tratat intervenit între alte două sau mai multe state, este reglementată de art. 35 al Convenției de la Viena. Sunt stabilite pentru aceasta două condiții:

1. părțile la tratat să fi înțeles să creeze o asemenea obligație prin dispozițiile tratatului;
2. statul terț să accepte în mod expres și în scris această obligație.

În doctrină s-a considerat că prin îndeplinirea acestor condiții se realizează, de fapt, un acord colateral între statele părți la tratat și statul terț, unicul fundament juridic posibil al forței obligatorii pe care dispozițiile unui tratat ar putea-o avea față de state care nu sunt părți la respectivul tratat.

8.4. Regimuri juridice obiective create prin tratate. În practica convențională contemporană se înregistrează existența unui număr crescând de tratate care stabilesc regimuri juridice general aplicabile, în interesul comunității internaționale în ansamblul său. Din asemenea tratate pot rezulta drepturi și obligații opozabile *erga omnes*, deci și statelor terțe, fără consimțământul lor, ca o excepție de la principiul consensualismului care domină materia dreptului tratatelor¹⁰. Sunt considerate în această categorie:

– tratatele multilaterale care stabilesc anumite regimuri teritoriale, cum sunt acelea privind neutralitatea unor țări sau instituirea unor regimuri juridice speciale

pentru unele regiuni ori localități sau pentru anumite arii geografice mai largi. Tratatate citate în această categorie sunt, de exemplu, cele referitoare la statutul de neutralitate al unor țări, cum a fost Actul final al Congresului de la Viena din 1815¹¹, prin care s-a stabilit statutul de neutralitate permanentă al Elveției sau Tratatul de Stat cu Austria din 1955, ca și cele referitoare la statutul de orașe libere ca, de exemplu, Republica Cracovia (1815) sau orașul liber Danzig-Gdansk (1919). Tratatul din 1959 referitor la Antarctica este un alt exemplu adesea citat în acest context.

– tratatele care stabilesc un anumit regim pentru căi de comunicație internațională. Sunt citate în această categorie tratatele care stabilesc regimul de navigație pe fluvii internaționale (Dunăre, Rin, Congo, Senegal) sau canale internaționale (Panama, Suez).

– tratate multilaterale prin care se creează o organizație internațională, ca subiect nou de drept internațional. O asemenea entitate este opozabilă tuturor membrilor comunității internaționale, nu numai statelor părți la actul său constitutiv. Acest punct de vedere își are originea în avizul consultativ dat de Curtea Internațională de Justiție în 1949, în legătură cu personalitatea juridică obiectivă a ONU, prin raport cu statele membre (cazul Reparării prejudiciilor suferite în serviciul Națiunilor Unite).

Secțiunea a 9-a. Aplicarea tratatelor în ordinea juridică internă a statelor părți

Una din consecințele regulei *pacta sunt servanda* constă în obligația statelor părți la un tratat de a asigura aplicarea acestuia în ordinea lor juridică internă. Datorită diversității sistemelor constituționale ale statelor, care stabilesc modalitățile concrete de aplicare a tratatelor în ordinea juridică internă, în dreptul internațional nu s-a putut ajunge la norme general aplicabile în această materie.

Soluțiile adoptate de diverse state pentru aplicarea tratatelor în ordinea lor juridică nu pot fi riguros încadrate în cele două principale doctrine – dualismul și monismul – elaborate asupra raportului dintre dreptul internațional și dreptul intern. Reamintim că, în lumina dualismului, care afirmă nu numai egalitatea dar și independența celor două ordini juridice, se impun „proceduri de recepție” (acte legislative interne) pentru ca tratatul să treacă în ordinea juridică internă. Potrivit monismului, care presupune unitatea ierarhică a celor două ordini juridice, cu o anumită superioritate a dreptului internațional (Kelsen), s-ar impune aplicarea directă a tratatelor în ordinea internă. În practică însă, o asemenea aplicare întâmpină numeroase dificultăți.

După al doilea război mondial, așa cum rezultă din analiza prevederilor constituțiilor statelor și a jurisprudenței lor interne, se constată o orientare incontestabilă către un monism nuanțat, în sensul preluării cât mai directe a tratatelor în legislația internă și a preocupării de soluționare în favoarea dreptului internațional a eventualelor conflicte între acesta și legile interne.

Așa cum s-a mai arătat, potrivit Constituției României [art. 11 alin. (2)] „tratele ratificate de Parlament potrivit legii fac parte din dreptul intern”. În conformitate cu art. 20 alin. (2), „dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale”, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

În Constituția actuală a Franței se acordă prioritate, față de dispozițiile dreptului intern, tratatelor la care Franța a devenit parte, cu condiția reciprocității. Constituția S.U.A., în art. VI.2, prevede că toate tratatele încheiate sub autoritatea S.U.A. trebuie să fie „legea supremă a țării”, ulterior dezvoltându-se pe cale jurisprudențială distincția între tratatele cu efect direct în ordinea juridică internă (*self-executing treaties*) și cele care nu au o asemenea natură. Un tratat *self-executing* este, în dreptul american, acela care, prin natura dispozițiilor sale, nu impune adoptarea unei legislații interne suplimentare pentru a deveni operativ.

O situație particulară cu privire la aplicarea tratatelor în ordinea juridică internă a statelor părți rezultă din dispozițiile tratatelor constitutive Uniunii Europene, în conformitate cu care numeroase acte ale instituțiilor comunitare se aplică direct în ordinea juridică internă a statelor membre și au prioritate față de dreptul intern.

Secțiunea a 10-a. Modificarea tratatelor

10.1. Adaptarea tratatelor. Conținutul oricărui tratat internațional este expresia unui anumit echilibru între obligațiile părților, care reflectă, într-o bună măsură, împrejurările concrete din momentul încheierii sale. Transformările numeroase și rapide pe care le înregistrează relațiile internaționale contemporane impun, nu de puține ori, adaptarea conținutului tratatelor la evoluțiile societății internaționale. Termenii utilizați pentru a desemna asemenea adaptări variază și sunt uneori echivalenți: modificare¹², amendare, revizuire. În general însă „modificarea” este termenul generic, prin care se indică orice schimbări aduse textului unui tratat, în timp ce „amendarea” tinde să se refere la anumite modificări parțiale și de mai mică importanță, iar „revizuirea” să desemneze modificări substanțiale și extinse ale textului unui tratat.

Admisibilitatea, de principiu, a transformării textului unui tratat, oricare ar fi întinderea sa, depinde de voința părților. În cazul tratatelor bilaterale, părțile pot decide, atât la încheierea tratatului cât și în cursul aplicării sale, asupra condițiilor în care pot interveni anumite modificări. În ceea ce privește tratatele multilaterale, modificarea lor ridică o serie de probleme referitoare la condițiile concrete de realizare. În oricare dintre cazuri, există însă două reguli generale cât privește modificarea tratatelor:

- orice tratat poate fi modificat numai cu acordul părților;
- pentru ca modificările să fie efective, acest acord trebuie să parcurgă în general etapele prevăzute pentru încheierea tratatului (negociere, adoptare, ratificare, intrare în vigoare), fără a se impune însă un paralelism perfect între procedurile urmate cu prilejul încheierii și acelea necesare pentru a face efectivă modificarea tratatului.

10.2. Modificarea tratatelor multilaterale. De regulă, părțile la un tratat multilateral precizează în cuprinsul acestuia procedura concretă de urmat pentru modificarea sa (clauze de revizuire): inițierea modificărilor și condițiile de negociere și adoptare a textului amendamentelor, numărul de ratificări sau aprobări necesare pentru intrarea în vigoare a amendamentelor, depozitarul acestora etc.

În principiu, respectul suveranității statelor și libertatea lor de voință, ca temei al forței obligatorii a tratatului, au impus ca modificările unor tratate multilaterale să nu poată interveni decât în urma acordului tuturor statelor părți¹³. În general, prin aplicarea regulii unanimității pentru modificarea tratatelor multilaterale, un număr redus de state (sau chiar un singur stat) ar putea bloca adoptarea textului tratatelor, impusă de anumite conjuncturi obiective și dorită de majoritatea statelor părți.

Creșterea continuă a participanților la tratatele multilaterale, dintre care multe sunt astăzi universale, ca și imperativele de adaptare a conținutului acestora la schimbările ce intervin în domeniile concrete ale colaborării multilaterale, au condus la renunțarea la cerința unanimității, în ce privește modificările tratatelor multilaterale, astfel încât asemenea modificări să poată deveni efective cu acordul majorității statelor părți¹⁴.

10.3. Modificarea Cartei ONU. Un regim juridic special a fost avut în vedere în legătură cu posibilitatea modificării Cartei ONU. Astfel, Carta face distincție clară între amendarea și revizuirea sa.

Articolul 108 se referă la „amendamente” ale Cartei, concepute ca modificări de mai mică importanță. Acestea „vor intra în vigoare pentru toți Membrii Națiunilor Unite când vor fi fost adoptate cu o majoritate de două treimi din membrii Adunării Generale și ratificate, în conformitate cu respectiva lor procedură constituțională, de două treimi din Membrii Națiunilor Unite, inclusiv toți membrii permanenți ai Consiliului de securitate”.

Până în prezent au fost amendate art. 23, art. 27 și art. 61 ale Cartei. Prin amendamentul la art. 23 s-a sporit de la unsprezece la cincisprezece numărul membrilor Consiliului de Securitate, iar prin două amendamente succesive ale art. 61 a crescut de la 18 la 54 numărul membrilor Consiliului Economic și Social. Amendamentul la art. 27 dispune ca hotărârile Consiliului de Securitate în problemele de procedură să fie luate cu votul afirmativ a nouă membri, cuprinzând și voturile concordante ale celor cinci membri permanenți ai Consiliului.

Articolul 109 se referă la posibilitatea „revizuirii” Cartei, deducând din condițiile în care aceasta ar putea avea loc că ea ar privi modificări ale ansamblului dispozițiilor Cartei. Potrivit acestui articol, revizuirea ar urma să se realizeze în cadrul unei Conferințe Generale a Membrilor Națiunilor Unite, care ar putea fi convocată în urma votului a două treimi din membrii Adunării Generale și a oricăror nouă membri ai Consiliului de Securitate. Intrarea în vigoare a unor asemenea modificări ale Cartei ONU ar urma să aibă loc după ratificarea acestora de către două treimi din Membrii Națiunilor Unite, inclusiv toți membrii permanenți ai Consiliului de Securitate. Până în prezent, nu s-a luat o decizie în legătură cu convocarea unei conferințe generale de revizuire a Cartei.

Secțiunea a 11-a. Încetarea tratatelor

11.1. Considerații introductive. În mod obiectiv, tratatele nu sunt încheiate odată pentru totdeauna. Caracterul lor temporar ține de evoluția relațiilor internaționale, de modul în care această evoluție este percepută de state, în general și în cadrul

fiecărui raport convențional. Ținând însă seama de necesitățile stabilitate în raporturile internaționale, cărora le corespunde tocmai instituția tratatului, cauzele de încetare a efectelor acestuia sunt rigurose și restrictiv reglementate, atât prin clauze exprese în tratat, cât și în lipsa acestora, prin practica convențională a statelor.

Privitor la cauzele de încetare a efectelor tratatelor se face distincția între: încetarea tratatelor prin voința părților, independent de voința lor, ca urmare a ruperii relațiilor diplomatice, a războiului sau constatării nulității lor.

11.2. Încetarea tratatelor ca urmare a voinței părților poate avea loc atât în conformitate cu clauzele exprese ale tratatelor, cât și ca urmare a unor împrejurări ce pot interveni în cursul aplicării tratatului.

– tratatul poate fi încheiat pe o durată determinată, la împlinirea căreia își încetează efectele¹⁵. În cele mai multe cazuri, tratatele care conțin clauze privitoare la încheierea lor pe o anumită perioadă – 3 ani, 5 ani, 10 ani – prevăd și o clauză privind **tacita reconducțiune**. Conform acesteia, la împlinirea perioadei pentru care tratatul a fost încheiat, acesta se consideră reînnoit, pe perioade identice, dacă nici una dintre părți nu își manifestă intenția de a pune capăt tratatului la expirarea perioadei respective. Un exemplu de redactare a clauzei privind **tacita reconducțiune**: „Acest acord va rămâne în vigoare pentru o perioadă de 5 ani și va continua să fie valabil dacă nici una din părțile contractante nu notifică în scris, cu 6 luni înainte, intenția sa de încetare a valabilității acestui acord” (art. 7.2 din Acordul comercial încheiat între guvernul României și Guvernul Republicii Coreea, aprobat prin H.G. nr. 1015/1990).

Tratatele își pot înceta efectele și ca urmare a unei **condiții rezolutorii**, expres prevăzute în cuprinsul lor. Prin condiție rezolutorie se înțelege un eveniment viitor și incert care, dacă și atunci când se produce, face să înceteze tratatul. Spre deosebire de condiția rezolutorie din dreptul civil, care are efect retroactiv, în dreptul internațional condiția rezolutorie produce efecte *ex nunc*, deci din momentul în care intervine.

În mod excepțional, tratatele își mai pot înceta uneori efectele ca urmare a manifestării unilaterale de voință a uneia din părți, prin **denunțare** sau **retragere**. Denunțarea sau retragerea unilaterală dintr-un tratat ridică problema facultății unei părți la tratat de a se elibera de un regim convențional printr-un act unilateral. Practica convențională a dat un răspuns negativ la această problemă, în sensul că nu se recunoaște un drept de denunțare unilaterală¹⁶ a tratatului, în absența unei clauze exprese în tratat, care să permită acest lucru, ori fără asentimentul celorlalte părți contractante.

În cazurile în care părțile nu au convenit, prin clauze exprese, condițiile în care tratatul își poate înceta efectele, la acest rezultat se poate ajunge, în cursul executării sale, prin exprimarea acordului de voință al tuturor părților. Exprimarea consimțământului părților pentru încetarea tratatului poate îmbrăca și forma unui **acord în formă simplificată**.

O situație intermediară, prin raport cu încetarea (definitivă) a tratatului, o constituie **suspendarea** acestuia. În practică, cele mai frecvente clauze exprese de suspendare se găsesc în tratate economice și se referă la suspendarea anumitor dispoziții din tratat, și nu la ansamblul acestuia. Este vorba despre așa-zise „clauze de salvagardare” care permit unui stat, în anumite situații excepționale, când întâmpină

dificultăți în îndeplinirea unora din angajamentele asumate, să suspende temporar aplicarea acestora.

Încetarea unui tratat sau suspendarea acestuia se poate realiza și tacit, ca urmare a încheierii între aceleași părți a unui tratat cu același obiect (tratate succesive).

O situație specială de încetare a unui tratat o reprezintă **violarea tratatului de către una din părți**. Această violare poate antrena încetarea tratatului sau suspendarea efectelor lui. În practică s-a constatat însă că s-au invocat adesea situații de violări neînsemnate pentru a se obține dreptul de a denunța unilateral tratate care nu mai conveneau uneia din părți. Aceasta a făcut ca în Convenția de la Viena să se limiteze posibilitatea invocării violării tratatului la cazurile în care se poate dovedi că este vorba despre o violare substanțială.

Articolul 60 alin. (3): „În sensul prezentului articol, o violare substanțială a unui tratat este constituită de:

- a) o respingere a tratatului neautorizată de prezenta convenție; sau
- b) violarea unei dispoziții esențiale pentru realizarea obiectului sau scopului tratatului”.

11.3. Încetarea tratatelor independent de voința părților intervine în situații care fac imposibilă executarea lor, ca urmare a dispariției obiectului¹⁷ sau părților la tratat și ca efect al schimbării fundamentale a împrejurărilor.

Referitor la **dispariția uneia din părțile tratatului**, un exemplu recent este acela al dispariției Republicii Democrate Germane, ca urmare a unificării Germaniei. În conformitate cu art. 12 al Tratatului bilateral din 31 august 1990, intervenit între cele două state germane, toate tratatele încheiate de R.D.G. urmau să fie supuse unui examen individual și este de presupus că din ansamblul acestora, tratatele politice, încheiate cu statele membre ale fostului „bloc socialist” și-au încetat efectele¹⁸.

11.4. Schimbarea fundamentală a împrejurărilor. În general, se susține că orice tratat ar conține o clauză tacită conform căreia tratatul este în vigoare atât timp cât împrejurările rămân identice cu cele din momentul încheierii sale (*omnis conventio intelligitur rebus sic stantibus*). Cu alte cuvinte, schimbarea împrejurărilor afectează validitatea tratatului și ar putea conduce la încetarea acestuia. Atunci când toate părțile la tratat exprimă acest punct de vedere, tratatul încetează prin acordul lor.

Invocarea clauzei *rebus sic stantibus* (schimbarea împrejurărilor) intervine atunci când numai una din părți consideră că noile împrejurări sunt de natură să conducă la încetarea tratatului.

Convenția de la Viena (art. 62) admite invocarea schimbării împrejurărilor pentru ieșirea dintr-un tratat numai atunci când este vorba despre o **schimbare fundamentală**, care afectează radical executarea tratatului. Partea care invocă încetarea tratatului prin efectul schimbării fundamentale a împrejurărilor trebuie astfel să dovedească:

- că împrejurările care au suferit schimbări constituiesc baza esențială a consimțământului părților de a se lega prin tratat și
- că schimbarea a transformat radical natura obligațiilor.

Invocarea schimbării fundamentale a împrejurărilor este interzisă [art. 62 alin. (2) al Convenției] în cazul tratatelor care stabilesc frontierele dintre state și atunci când

această schimbare rezultă dintr-o violare a tratatului tocmai de către partea care cere ieșirea din tratat.

11.5. Ruperea relațiilor diplomatice și consulare și războiul pot crea, în ceea ce privește anumite tratate, o imposibilitate de executare și pot conduce la încetarea acestora.

În general, ruperea relațiilor diplomatice sau consulare nu conduce automat la încetarea tratatelor dintre statele în cauză. Fac excepție tratatele a căror executare implică existența relațiilor diplomatice și consulare între părți.

În cazul conflictelor armate se pot crea împrejurări care să afecteze nu numai aplicarea tratatelor dintre statele beligerante, ci și între altele state. Cu toate acestea, datorită complexității situațiilor care pot apare ca urmare a războiului, Comisia de Drept Internațional, în cadrul căreia s-a negociat Convenția de la Viena¹⁹, nu a reținut nicio dispoziție în această privință. Din practica internațională pot fi deduse însă unele consecințe ale războiului asupra situației tratatelor:

- tratatele bilaterale dintre beligeranți, mai ales cele privind relațiile economice și financiare, își încetează aplicarea;
 - tratatele multilaterale sunt suspendate în raporturile dintre beligeranți și rămân în vigoare în raporturile dintre nebeligeranți precum și în raporturile dintre beligeranți și nebeligeranți;
 - tratatele bilaterale sau multilaterale privind regulile de purtare a războiului vor rămâne, evident, în vigoare. La fel, nu se poate admite încetarea tratatelor privind frontierele, întrucât aceasta ar echivala cu admiterea implicită a recurgerii la forță ca mijloc de reglementare a unor probleme internaționale.
- O altă cauză de încetare a tratatelor intervine atunci când se constată nulitatea acestora, problemă care va fi tratată în secțiunea următoare.

Secțiunea a 12-a. Nulitatea tratatelor. Viciile de consimțământ

12.1. Nulitatea, cauză de încetare a efectelor tratatelor. Din practica statelor în materie convențională rezultă că anumite condiții trebuie îndeplinite pentru ca acordul de voință al părților să se considere realizat și tratatele să fie valabile. Atunci când aceste condiții nu sunt întrunite se ajunge la nulitatea tratatelor și, în consecință, părțile au un motiv licit pentru neexecutarea lor. Nulitatea tratatelor intervine:

- în cazurile în care tratatul contravine unei norme de *ius cogens*, în vigoare în momentul încheierii sale, sau unei noi norme de *ius cogens* apărută în cursul aplicării tratatului;
- în cazurile în care se constată un viciu de consimțământ care a efectuat acordul de voință al părților la momentul încheierii tratatului.

12.2. Nulitatea tratatelor care contravin unei norme de *ius cogens*. Din regula stabilită de art. 53 al Convenției de la Viena, potrivit căreia „este nul orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general”, rezultă că două state nu pot, prin clauzele unui tratat între ele, să

încalce sau să modifice o asemenea normă imperativă (*ius cogens*) a dreptului internațional. Dacă totuși ar fi încheiat un astfel de tratat, el ar fi lovit de nulitate din momentul încheierii sale. O altă situație, reglementată de art. 64 al Convenției, se referă la apariția unei noi norme imperative de drept internațional. În acest caz, „orice tratat existent, care este în conflict cu această normă, devine nul și ia sfârșit”. În această situație nulitatea operează deci din momentul apariției noii norme imperative de drept internațional, nu din momentul încheierii tratatului.

12.3. Nulitatea tratatelor ca urmare a unor vicii de consimțământ. Viciile de consimțământ care conduc la nulitatea tratatelor, reținute de Convenția de la Viena, se referă la: violarea dispozițiilor dreptului intern al unui stat privitoare la competența de a încheia tratate, eroarea, dolul, coruperea reprezentantului unui stat și constrângerea.

Violarea dispozițiilor dreptului intern privitoare la competența de a încheia tratate, pentru a conduce la nulitatea tratatului, trebuie să se refere la încălcarea unor norme, de regulă constituționale, privind ratificarea/aprobarea tratatelor (de exemplu, organele competente, procedura de urmat, deplinele puteri). Analizând această problemă, Comisia de Drept Internațional a reținut că cea mai mare parte a cazurilor în care statele au invocat nerespectarea legilor interne, ca motiv al nevalidității unui tratat, au fost determinate de dorința acestor state de a se sustrage îndeplinirii obligațiilor născute dintr-un tratat. De aceea, prin art. 46 al Convenției, se limitează posibilitatea unui stat de a invoca această cauză de nulitate a tratatului la situațiile în care „violarea a fost vădită și privește o regulă de importanță fundamentală a dreptului său intern”.

Eroarea. Invocarea erorii poate conduce la nulitatea tratatului, în condițiile în care:

1. eroarea se referă la un element de fapt și nu de drept;
2. a afectat baza esențială a consimțământului;
3. statul care o invocă nu a contribuit prin comportarea sa la producerea erorii. În practica convențională eroarea a fost invocată, în special, în probleme de delimitare a frontierelor.

Dolul. Un stat poate invoca nulitatea tratatului dacă consimțământul său a fost obținut „în urma conduitei frauduloase a unui alt stat care a participat la negociere”. În doctrină și în lucrările Comisiei de Drept Internațional s-a evidențiat faptul că dolul a fost doar rareori invocat de state, în legătură cu validitatea tratatelor²⁰. S-a mai arătat, de asemenea, că „manevrele dolosive” sunt acele care conduc, în general, la producerea unei erori. Cu toate acestea, dolul a fost reglementat în Convenția de la Viena ca un viciu de consimțământ, distinct de eroare, datorită gravității atitudinii statului care ar recurge la asemenea „manevre dolosive”.

Coruperea reprezentantului unui stat de către alt stat participant la negocieri a fost reținută de Convenția de la Viena ca un viciu distinct de consimțământ (art. 50). În cadrul lucrărilor Comisiei de Drept Internațional cu privire la acest viciu de consimțământ, s-a reținut că un stat poate invoca coruperea reprezentantului său atunci când actele de corupere au fost evidente și în măsură să exercite o influență considerabilă asupra voinței acestui reprezentant. S-a urmărit astfel să nu fie luate în considerare favorurile mărunte sau simplele acte de curtoazie, care nu sunt în măsură să determine o schimbare radicală de atitudine a reprezentantului unui stat, în dauna intereselor statului său.

Constrângerea exercitată asupra reprezentantului statului, în cazul în care este constatată, face ca tratatul să fie lipsit de orice efect juridic²¹.

În art. 51 al Convenției de la Viena se arată: „Exprimarea consimțământului unui stat de a fi legat printr-un tratat, obținută prin constrângerea exercitată asupra reprezentantului său prin acte sau amenințări îndreptate împotriva lui, este lipsit de orice efect juridic”.

Referitor la această formă a constrângerii, se evidențiază faptul că actele prin care ea se materializează sunt îndreptate împotriva reprezentantului unui stat, ca individ, și nu în calitate de organ al statului. Trebuie să fie deci vorba de amenințări vizând libertatea sau integritatea fizică a persoanei, cariera sau familia sa.

Constrângerea exercitată asupra statului. Problema excluderii forței în relațiile dintre state și invocarea utilizării forței, ca viciu de consimțământ, au apărut relativ recent în dreptul internațional.

În dreptul internațional clasic un asemenea viciu de consimțământ nu putea fi invocat, chiar războiul fiind considerat un mijloc licit de rezolvare a unor diferende dintre state. Pactul Societății Națiunilor a instituit, pentru prima dată, limitări substanțiale ale dreptului statelor de a recurge la forță, iar Pactul Briand-Kellogg din 1928 a scos războiul în afara legii. Prin art. 2 alin. (4), Carta ONU interzice recurgerea la „amenințarea cu forță sau folosirea forței, fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite”.

Principiul interzicerii folosirii forței sau amenințării cu forță, astfel consfințit, impune, ca o consecință firească, nulitatea tratatelor obținute prin încălcarea acestui principiu. Convenția de la Viena codifică, ca un viciu de consimțământ distinct, „constrângerea exercitată asupra unui stat prin amenințarea sau folosirea forței” (art. 52): „Este nul orice tratat a cărui încheiere a fost obținută prin amenințarea sau folosirea forței, cu violarea principiilor de drept internațional încorporate în Carta Națiunilor Unite”.

12.4. Nulitatea relativă și nulitatea absolută a tratatelor. Din dispozițiile Convenției de la Viena rezultă două tipuri de nulitate – relativă și absolută – fiecare având un regim juridic distinct.

Astfel, **nulitatea relativă** poate fi invocată numai de statul al cărui consimțământ a fost viciat și ea poate fi ulterior acoperită, prin confirmare, de către același stat (art. 45). Sunt sancționate cu nulitatea relativă viciile de consimțământ rezultând din: violarea dispozițiilor dreptului intern privitoare la competența de a încheia tratate, eroare, dol și coruperea reprezentantului statului.

Nulitatea absolută sancționează viciile de consimțământ rezultând din constrângerea exercitată asupra statului sau reprezentantului său. Ea mai afectează tratatele care contravin unei norme de *ius cogens*. Nulitatea absolută poate fi invocată de orice stat parte la tratat, nu numai de statul victimă, și chiar din oficiu, de către o instanță internațională. Nulitatea absolută afectează validitatea tratatului din momentul încheierii sale.

Secțiunea a 13-a. Interpretarea tratatelor

13.1. Observații preliminare. Orice tratat, fiind un document negociat, reprezintă un compromis între pozițiile diferite și adesea contradictorii ale părților. În anumite cazuri, în cursul negocierilor, statele nu obțin satisfacerea deplină a intereselor urmărite, fiind obligate la concesii. În consecință, tratatul poate conține formulări generale, insuficient precizate sau ambigue.

Interpretarea unui tratat este operațiunea prin care se determină sensul exact al unui cuvânt sau al unei expresii, se lămuresc exprimările ambigue sau obscure ale unei clauze. Prin interpretare se încearcă să se regăsească „voința comună” a părților contractante, în momentul redactării textului. Urmărindu-se lămurirea textului tratatului, deslușirea sensului adevărat al normei, interpretarea are deci drept scop aplicarea corectă a tratatelor și respectarea acestora în spiritul și litera lor. Ea nu poate conduce la revizuirea tratatelor.

În decursul timpului, în pofida diversității situațiilor concrete, în practica convențională a statelor s-au format, pe de o parte, o serie de reguli cutumiarie privind autoritatea competentă pentru interpretarea tratatelor și, pe de altă parte, anumite reguli și mijloace de interpretare. Pe acestea din urmă Convenția de la Viena le codifică în art. 31-33.

13.2. Problema autorității competente pentru interpretarea tratatelor se pune în mod diferit pe plan internațional și pe plan intern.

Pe plan internațional, sarcina interpretării revine, în primul rând, statelor părți la tratat și, în mod excepțional, unei instanțe arbitrale sau judiciare. Organizațiile internaționale sunt, de asemenea, abilitate să interpreteze anumite categorii de tratate²².

Pe plan intern, interpretarea tratatelor revine autorităților guvernamentale competente în domeniul relațiilor externe, de regulă ministerelor de externe ale statelor părți.

Interpretarea tratatelor de către părți, denumită și **interpretare autentică**, se poate realiza prin includerea unor clauze interpretative în textul tratatelor, prin acte adiționale sau scrisori de interpretare, ca și prin acorduri separate de interpretare. Pentru a preveni eventuale neînțelegeri în cursul aplicării, multe tratate, atât bilaterale cât și multilaterale, cuprind, în primele articole, clauze interpretative, prin care se definește sensul unor termeni, frecvent utilizați în textul tratatului.

Cu prilejul adoptării unor tratate multilaterale, statele negociatoare pot conveni și prin instrumente separate asupra interpretării unor clauze ale tratatului, după cum **acorduri interpretative** pot interveni și posterior încheierii tratatelor. În general, ca o consecință a egalității suverane a statelor, fiecare stat parte la un tratat interpretează independent clauzele acestuia, în cursul aplicării lui. În cazurile în care interpretările date de părți nu coincid, între acestea pot interveni acorduri interpretative, prin care se înlătură divergențele și se asigură o aplicare uniformă a tratatului.

Interpretarea jurisdicțională. Dacă părțile nu se pot pune de acord asupra interpretării tratatului, ele pot supune diferendul arbitrajului internațional sau Curții Internaționale de Justiție. Interpretarea dată de un tribunal arbitral sau de Curtea Internațională de Justiție – interpretare neautentică – are forță obligatorie numai pentru părțile în litigiu și privește numai speța supusă jurisdicției.

Organizațiile internaționale au competența de a interpreta dispozițiile actelor lor constitutive, a tratatelor la care organizația este parte ca și, eventual, a unor tratate în legătură cu care se pot pronunța, în temeiul atribuțiilor lor specifice.

13.3. Reguli și mijloace de interpretare. Cu toată diversitatea situațiilor concrete în care s-a recurs la interpretarea clauzelor unor tratate, în decursul timpului s-au putut desprinde o serie de reguli de interpretare, deduse din aplicarea principiilor logicii. Unele din aceste reguli, cu o aplicabilitate generală, au fost reținute de Convenția de la Viena din 1969, art. 31, care în alin. (1) stabilește că „un tratat trebuie să fie interpretat cu bună-credință potrivit sensului obișnuit ce urmează a fi atribuit termenilor tratatului în contextul lor și în lumina obiectului și scopului său”.

Bună-credință, ca regulă de interpretare a tratatelor, decurge din principiul general al bunei credințe în dreptul internațional. Ea presupune, în esență, interpretarea rațională a termenilor tratatului, cu respectarea atât a normelor de drept aplicabile în materie, cât și a voinței părților la momentul încheierii tratatului.

O **interpretare rațională** presupune luarea în considerare a termenilor tratatului potrivit sensului lor obișnuit. În principiu, trebuie deci să se rețină semnificația uzuală a cuvintelor, în afara situațiilor în care acestea sunt utilizate într-un sens tehnic sau specific determinant, așa cum precizează alin. (4) al art. 31 al Convenției de la Viena.

Obiectul oricărei interpretări este textul tratatului, care reflectă cel mai bine intențiile părților contractante. Textul tratatului cuprinde și preambulul acestuia, ca și eventualele anexe. Cu toate acestea, textul unui tratat nu poate fi disociat de contextul în care a fost convenit. În acest sens sunt luate în considerare și alte acorduri, intervenite între toate părțile la tratat ori între unele din acestea, cu prilejul încheierii tratatului, sau având legătură cu tratatul. De asemenea, se va ține seama de eventualele acorduri intervenite ulterior între părți, cu privire la interpretarea tratatului sau la aplicarea dispozițiilor sale, ca și de alte reguli pertinente de drept internațional, aplicabile relațiilor dintre părțile unui anumit tratat.

Interpretarea tratatului în lumina obiectului și scopului său presupune luarea în considerare a finalității sale. Pe cale de interpretare nu se poate ajunge astfel la negarea sau deturnarea scopurilor pentru care a fost încheiat tratatul.

În condițiile în care aplicarea regulilor generale de interpretare menționate nu au produs rezultatele scontate, se poate face apel la mijloace complementare de interpretare, cum ar fi „lucrările pregătitoare și împrejurările în care a fost încheiat tratatul” (art. 32 al convenției).

Tratele internaționale sunt autentificate într-una sau mai multe limbi. În acest din urmă caz, textul are aceeași valoare în fiecare din aceste limbi, în afara cazurilor în care tratatul nu prevede ori părțile nu convin pe altă cale că unul dintre texte are precădere [art. 33 alin. (1) al Convenției de la Viena]. În practică, compararea textelor poate duce la apariția unor sensuri diferite ale termenilor echivalenți din diverse limbi, ceea ce ridică probleme de interpretare. În acest proces se va ține seama, pe de o parte, de sensul termenilor în limba în care s-a negociat și redactat textul tratatului și, pe de altă parte, de înțelesul care răspunde cel mai bine obiectului și scopului tratatului.

Anexa pedagogică la Capitolul IV

Întrebări, teme de dezbateri, referate

1. Pot fi considerate drept tratate internaționale acordurile încheiate între state și societăți transnaționale? Argumentați răspunsul.
2. Analizați raportul dintre codificare și dezvoltarea progresivă a dreptului internațional.
3. Precizați care sunt consecințele juridice ale semnării tratatului.
4. Analizați comparativ ratificarea, aprobarea, acceptarea și aderarea la tratat.
5. Analizați efectele rezervelor la tratate în raport cu diferitele poziții pe care le pot adopta celelalte state părți cu privire la acestea.
6. În ce condiții pot dobândi statele terțe la un tratat drepturi decurgând din acel tratat? Dar obligații?
7. Care sunt consecințele juridice ale stării de război cu privire la diferitele categorii de tratate multilaterale sau bilaterale la care statele beligerante sunt părți?
8. Comparați constrângerea exercitată asupra reprezentantului statului și constrângerea reprezentată asupra statului ca forme de viciere a consimțământului unui stat de a deveni parte la tratat.
9. Încetarea tratatului ca urmare a violării lui de către una dintre părți (art. 60, Convenția de la Viena asupra dreptului tratatelor).
10. Norme supletive/norme restrictive, în dreptul tratatelor.

Jurisprudența internațională

1. Avizul consultativ al Curții Internaționale de Justiție „Rezervele formulate la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid” (1951);
2. Cazul Jurisdicția asupra zonelor de pescuit (*Anglia c. Islanda*) CJI, 1973.

Termeni, expresii, definiții de reținut*

- tratat 89
- depline puteri 92
- autentificare (a textului unui tratat) 93
- semnare *ad referendum* 93
- parafare 93
- ratificare 94
- aprobare/acceptare 94
- instrumente de ratificare/aprobare/acceptare 95
- depozitar al unui tratat 95
- rezerve 96
- declarații 95
- principiul relativității tratatelor 100
- *pacta sunt servanda* 99, 102

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină, iar aceste expresii se regăsesc în text redactate în caractere aldine și italice.

- *pacta tertiis nec nocet nec pro sunt* 100
- *self executing treaty* 103
- amendare/revizuire a unui tratat 103
- tacita reconducțiune 105
- clauza rezolutorie 105
- *rebus sic stantibus* 106
- nulitate relativă 109
- nulitate absolută 109

Bibliografie

1. R. Miga-Besteliu, Introducere în dreptul internațional public, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2003;
2. I.M. Anghel, Dreptul tratatelor, Ed. Lumina Lex, București, 1993;
3. Convenția de la Viena din 23 mai 1969 privind dreptul tratatelor;
4. Legea nr. 590/2003, comentată și adnotată, MAE – ADIRL, B. Aurescu, I. Păunescu (coord. A. Năstase), Ed. Monitorul Oficial, București, 2005;
5. M. Niciu, Drept internațional public, Iași, vol. I, 1992;
6. J. Brownlie, Principles of International Law, ed. a IV-a, Oxford University Press, 1990;
7. M.N. Shaw, International Law, Cambridge, 2003;
8. Gamble, Reservations to Multilateral Treaties; A Macroscopic View of State Practice, în American Journal of International Law, 1980;
9. I. Voicu, De l'interprétation authentique des traités internationaux, Paris, 1968;
10. S. Bastid, Les traités dans la vie internationale, Paris, 1985.

Note și alte repere bibliografice

¹ Vezi S. Bastid, op. cit., p. 20.

² Avizul privind rezervele la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, ICJ Reports, 1951, p. 21.

³ În evoluția concepțiilor referitoare la acceptarea rezervelor la tratatele multilaterale, pot fi reținute următoarele etape: în perioada dreptului internațional clasic, admiterea rezervelor la tratatele multilaterale era extrem de severă și restrictiv condiționată: (1) rezervele nu erau admise dacă afectau integritatea regulilor de fond ale tratatului; (2) și, mai ales, ele trebuiau acceptate de toate celelalte părți la tratatul multilateral; în a doua jumătate a acestui secol, pe măsura creșterii numărului tratatelor multilaterale și a preocupării de a atrage participarea unui număr cât mai mare de state la aceste tratate, s-a modificat și poziția față de rezervele la aceste tratate, în sensul unei mai largi acceptări a acestora. O asemenea schimbare de atitudine a fost semnalată de CJI prin avizul consultativ dat în 1951, referitor la „Rezervele formulate la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid”. Problema care a fost ridicată cu acest prilej privea confruntarea dintre partizanii tezei clasice (formularea de rezerve numai dacă există asentimentul tuturor statelor părți la convenție) și cei care considerau că trebuie să fie eliminată această unanimitate. Curtea a acceptat cea de a doua tendință (eliminarea condiției unanimității pentru acceptarea rezerve-

velor), dar a stabilit un nou criteriu de admisibilitate a rezervelor: compatibilitatea acestora cu obiectul și scopul tratatului (Vezi ICJ Reports, 1951, p. 15 și urm.).

⁴ Între tratatele care interzic expres formularea de rezerve pot fi evocate: Tratatul de la Roma privind constituirea Comunității Economice Europene (1957), convențiile care se încheie în cadrul Organizației Internaționale a Muncii, Convenția asupra dreptului mării din 1982. Cu privire la dificultatea de a face o distincție între rezerve și declarațiile interpretative pe care statele le pot formula cu prilejul semnării, ratificării, adoptării sau aderării la un tratat vezi, de exemplu, *I. Anghel*, *Dreptul tratatelor*, vol. I, București, 1993, p. 550-551.

⁵ Cu privire la practica formulării de rezerve vezi, de exemplu, *M.N. Shaw*, *International Law*, ed. a 3-a, 1991, p. 570-576; *Gamble*, *Reservations to Multilateral Treaties: A Macroscopic View of State Practice*, în *American Journal of International Law*, 1980, p. 372; *Ed. Glaser*, *Rezervele la tratatele internaționale*, Ed. Academiei, București, 1971.

⁶ Față de regula stabilită prin art. 59 al Convenției de la Viena privind tratatele succesive, în practica convențională a statelor s-au adoptat unele soluții diferite cu privire la tratatele bilaterale intervenite între state care sunt, în același timp, părți și la un tratat multilateral asupra aceleiași materii. Este, de exemplu, cazul Convenției de codificare a relațiilor consulare (Convenția de la Viena din 1963), prin raport cu numeroase acorduri consulare bilaterale, încheiate între statele părți la această convenție. Întrucât acordurile consulare bilaterale permit reglementarea unor situații particulare, ce nu se regăsesc în convenția generală de codificare, prin art. 73 al acesteia s-a stabilit că dispozițiile particulare din tratatele bilaterale se aplică în locul prevederilor generale ale convenției de codificare, indiferent dacă acordurile bilaterale au intervenit înainte sau după încheierea acesteia. O soluție similară a fost adoptată și în cadrul Acordului General pentru Tarife și Comerț (GATT), prin dispozițiile cărui sunt exceptate de la regimul general al Acordului, referitor la acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate, uniunile vamale, zonele de liber schimb și convențiile bilaterale privind micul trafic de frontieră.

⁷ Pentru legătura dintre clauza *rebus sic stantibus* și principiul *pacta sunt servanda*, a se vedea *M. Drăghici*, *Principiul respectării cu bună-credință a obligațiilor internaționale*, în *Sistemul principiilor dreptului internațional*, p. 85-86.

⁸ Aplicarea mecanismului stipulației pentru altul în dreptul tratatelor a fost consacrată prin soluția dată de Curtea Permanentă de Justiție Internațională, în 1932, în controversatul și îndelung comentatul litigiu dintre Elveția și Franța referitor la Zonele libere Gex și Savoia Superioară, create pe teritoriul francez, în temeiul unei clauze a Actului final al Congresului de la Viena (1815), tratat la care Elveția nu fusese parte. Elveția a revendicat beneficiul utilizării acestor zone libere și s-a opus revocării unilaterale (fără consimțământul său) a statutului acestora, prin art. 435 al Tratatului de la Versailles (1919). Acceptând revendicările Elveției, Curtea Permanentă de Justiție Internațională a considerat că, pentru a-i fi fost opozabile, prevederile revocatoare ale art. 435 din Tratatul de la Versailles ar fi trebuit să aibă consimțământul acestei țări. Pentru ca modificările din 1919 a statutului zonelor libere Gex și Savoia Superioară să-i fi fost opozabile Elveției, trebuia ca această modificare să fi fost negociată și cu această țară, care înțelesese în intervalul 1815-1919 să exercite drepturile oferite prin constituirea zonelor libere în urma Congresului de la Viena.

⁹ Referitor la efectele tratatelor fata de terți, vezi, de exemplu, *I. Anghel*, *Dreptul tratatelor*, vol. II, București, 1993, p. 667 și urm.; *T. Mircea*, *Les traites internationaux et les Etats tiers*, teză, Geneva, 1970; *Ph. Braud*, *Recherches sur les Etats tiers en droit international*, în *R.G.D.I.P.* nr. 1, 1968, p. 17-86; *Ch. Rousseau*, op. cit., p. 187-193; *Ph. Cahier*, *Le probleme des effets des traites a l'égard des Etats tiers*, în *R.C.A.D.I.*, 1974, III, vol. 143; *McNair*, *The Law of Treaties*, Oxford, Clarendon Press, 1961, p. 333-342.

¹⁰ Opozabilitatea *erga omnes* a unui tratat internațional a fost pentru prima dată recunoscută în legătură cu insulele Aaland, care, în baza tratatului din 1856, intervenit între Franța, Anglia și Rusia, în urma războiului Crimeei, urmau să fie demilitarizate. În 1920, suveranitatea asupra Insulelor Aaland a trecut de la Rusia la Finlanda, care devenise independentă. Suedia ca țară vecină, a cerut Finlandei să respecte în continuare statutul de demilitarizare al Insulelor Aaland, stabilit printr-un tratat la care nici una dintre țări nu fusese parte. Comisia de juriști constituită pentru soluționarea acestui litigiu în 1920 a recunoscut legitimitatea pretențiilor Suediei, în numele unor „interese general europene”, legate de importanța strategică a arhipelagului Aaland.

¹¹ Congresul de la Viena din 1815 este considerat ca prima conferință internațională care inițiază o codificare oficială a unor norme de drept internațional în domeniul navigației pe fluviile internaționale și al dreptului diplomatic și consular. Conferințele de la Haga din 1899 și 1907 au codificat, pentru prima dată, o serie de reguli de drept internațional în domeniul soluționării pașnice a diferendelor internaționale și dreptului internațional umanitar (reguli de desfășurare a conflictelor armate). Între cele două războaie mondiale, din inițiativa Societății Națiunilor, a fost convocată în 1930 o nouă Conferință de codificare la Haga, care, deși nu a reușit să realizeze toate obiectivele propuse, a adoptat unele proiecte de codificare în probleme de cetățenie, dublă cetățenie și apatridie.

¹² În legătură cu modalitățile de modificare a tratatelor, art. 39 al Convenției de la Viena stabilește următoarele: „Un tratat poate fi amendat prin acordul părților. Afară de cazul în care tratatul nu dispune altfel, regulile enunțate în partea a II-a («Încheierea și intrarea în vigoare a tratatelor») sunt aplicabile unui astfel de acord”.

¹³ Cu privire la cerința unanimității, reținem că aceasta este respectată în cazul tratatelor încheiate între un număr redus de state. Este, de exemplu, cazul tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, care impun regula unanimității pentru modificarea lor.

¹⁴ Exemple de tratate care pot fi modificate cu acordul majorității simple a statelor părți: Convenția împotriva torturii, adoptată sub egida ONU în 1984 [art. 29 alin. (1)], poate fi modificată cu votul majorității simple a statelor părți. Tratatul asupra Antarcticii din 1959 [art. 12 alin. (b)] poate fi modificat de majoritatea simplă a statelor părți, cu condiția votului afirmativ al anumitor state care beneficiază de un regim privilegiat. Tratatul de la Tlatelolco, privind denuclearizarea Americii Latine, poate fi modificat de o majoritate de 2/3 a statelor părți.

¹⁵ Între tratatele încheiate pentru perioade de timp determinate, se pot menționa: Tratatul pentru constituirea Comunității Economice a Cărbunelui și Oțelului, încheiat în 1949, a stabilit valabilitatea sa pe o perioadă de 50 de ani. Tratatul dintre S.U.A. și

Republica Panama privind regimul juridic al Canalului Panama, încheiat în 1977, a fost prevăzut să ia sfârșit la 31 decembrie 1999.

¹⁶ Referitor la denunțarea unilaterală a unui tratat, Convenția de la Viena, în art. 56, stabilește regula generală conform căreia „un tratat care nu conține dispoziții cu privire la stingerea și la denunțarea sa sau la retragerea din el nu poate fi obiectul unei denunțări sau retrageri”. De la această regulă convenția prevede totuși două excepții: (1) atunci când se poate determina intenția părților de a admite posibilitatea denunțării sau retragerii; (2) atunci când dreptul la denunțare poate fi dedus din natura tratatului.

¹⁷ Referitor la dispariția totală și permanentă a obiectului tratatului sau a uneia din părți drept cauze obiective care duc la caducitatea tratatului, în lucrările pregătitoare ale Convenției de la Viena, Comisia de Drept Internațional – referindu-se la dispariția obiectului tratatului – a evocat, ca exemple ipotetice, secarea unui fluviu în legătură cu care ar fi existat un tratat pentru construirea unui baraj și dispariția unei insule care făcea obiectul unui tratat.

¹⁸ Vezi, de exemplu, *Ph. Bretton, Les problèmes juridiques internationaux posés par l'unification de l'Allemagne*, în R.G.D.I.P. nr. 3/1991, p. 688.

¹⁹ Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor, al cărei text a fost adoptat în 1969, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1980, atunci când s-a acumulat numărul minim de 35 de ratificări, impus de convenție.

²⁰ Dolul a fost invocat, de exemplu, în sentința Tribunalului internațional de la Nürenberg, cu privire la Acordul de la München, din 1938, dintre Germania, Anglia, Franța și Italia, în sensul că Germania a folosit acest tratat, de la început, cu intenția de a înșela partenerii.

²¹ Un caz notoriu privind constrângerea reprezentantului unui stat este acela al președintelui Cehoslovaciei, Hacha, care în 1939 a fost constrâns, prin măsuri grave de intimidare, să încheie cu Germania hitleristă tratatul care institua protectoratul german asupra Boemiei și Moraviei.

²² Curtea Internațională de Justiție, în unele din avizele sale consultative, s-a sprijinit pe interpretările date Cartei O.N.U. de Adunarea Generală și Consiliul de Securitate (avizele privind Admiterea de noi membri în ONU din 1950, ICJ Reports, 1950, p. 8-9; Anumite cheltuieli ale Națiunilor Unite, ICJ Reports, 1962, p. 159-161; Consecințele juridice pentru state ale prezenței continue a Africii de Sud în Namibia (Africa de Sud-Vest), prin încălcarea rezoluției 276(1970) a Consiliului de Securitate, ICJ Reports, 1971, p. 22). Organizațiile financiare internaționale – FMI și BIRD – încredințează interpretarea tratatelor directorilor executivi și, în apel, Consiliului Guvernatorilor.

Capitolul V

Competențele statului asupra persoanelor în dreptul internațional

Secțiunea 1. Considerații introductive

Termenul de *competență*, sinonim, mai ales în sistemele de drept anglo-saxon, cu acela de *jurisdicție*, desemnează exercițiul autorității unui stat asupra persoanelor și teritoriului aflate sub suveranitatea sa. Dreptul internațional nu reglementează, în principal, conținutul și modalitățile de exercitare a acestor competențe, ci se preocupă de acestea pentru a determina *limitele exercițiului lor* de către un stat, prin raport cu alte state. Termenul de *jurisdicție* mai indică, într-un sens restrâns, doar exercițiul unor funcțiuni contencioase, respectiv exercițiul autorității organelor judecătorești ale unui stat.

În legătură cu conceptul de *competență*, se face o principală distincție între competențele statului asupra persoanelor și asupra teritoriului.

Competențele statului asupra persoanelor desemnează exercițiul autorității fiecărui stat de a legifera (*jurisdiction to prescribe*), de a judeca (*jurisdiction to adjudicate*) și de a aplica constrângerea (*jurisdiction to enforce*) cu privire la persoanele fizice, persoanele juridice, ca și cu privire la anumite vehicule, aflate pe teritoriul național, în limitele pe care le vom evoca în cursul acestui capitol.

Competențele statului asupra teritoriului, la care ne vom referi în capitolul următor, se referă la exercițiul autorității statului, cu privire la ansamblul teritoriului național, ca și asupra bunurilor și actelor comise în limitele acestuia.

În materie civilă, statele pot conveni ca, în anumite condiții, să accepte, reciproc, extinderea exercițiului unora din aceste competențe dincolo de limitele teritoriului național. În raporturile juridice civile, cu unul sau mai multe elemente de extraneitate (cum ar fi locul unde sunt situate bunurile, unde a fost încheiat actul ori calitatea de străin a uneia dintre părțile raportului juridic), se aplică, de regulă, normele dreptului internațional privat ale fiecărui stat. Datorită diversității soluțiilor pe care aceste norme interne le impun, în practica raporturilor internaționale dintre state, în materie civilă, s-au format relativ puține principii sau reguli cutumiare cu privire la exercițiul competenței statelor în materie civilă.

În materie penală însă, exercițiul competențelor statului este, în principiu, strict limitat la teritoriul național. Cu toate acestea, așa cum vom urmări într-o secțiune a acestui capitol, o serie de evoluții, înregistrate în societatea internațională contemporană, par să forțeze chiar și limitele teritoriale, strict apărute, ale exercițiului jurisdicției penale a statelor.

Secțiunea a 2-a. Populația, element constitutiv al statului

Populația constituie, alături de teritoriu și guvern, unul din cele trei elemente materiale ale existenței statului, așa cum s-a arătat mai sus. Statul este, înainte de orice, o colectivitate umană: el nu poate exista fără populație, așa cum nu poate exista fără teritoriu sau guvern.

În virtutea suveranității, statele exercită autoritatea lor deplină asupra populației, prin care se înțelege, într-un sens larg, totalitatea locuitorilor aflați pe teritoriul aceluia stat. În această accepțiune populația unui stat include toate persoanele fizice care se găsesc la un moment dat pe teritoriul său. Din punct de vedere juridic, această definire prezintă însă un dublu inconvenient. Pe de o parte, este prea largă pentru că include și cetățenii străini aflați pe teritoriul unui stat, care nu pot fi considerați ca „element constitutiv” al populației aceluia stat, iar, pe de altă parte, exclude cetățenii proprii, aflați în străinătate, dar care continuă să participe la viața politică a statului de origine. Populația, ca element constitutiv al statului, cuprinde deci „comunitatea națională” a aceluia stat, reprezentată de totalitatea persoanelor fizice legate de stat prin cetățenie, indiferent dacă locuiesc pe teritoriul aceluia stat ori se află în alte state. Alături de cetățenii proprii, pe teritoriul unui stat se pot afla și străini, fie pe o bază, în general, permanentă (cetățeni ai altor state dar cu domiciliu de bază în statul de reședință, indivizi fără cetățenie și refugiați), fie în mod temporar (turiști, oameni de afaceri etc.).

Problematica populației este deosebit de complexă și face obiectul mai multor ramuri de drept, cum ar fi dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul penal sau diverse ramuri ale dreptului civil. Statutul juridic al persoanelor fizice, aflate în limitele teritoriului unui stat, fie ei cetățeni sau străini, este stabilit, potrivit dreptului intern al aceluia stat, în baza *competențelor (jurisdicției)* la care ne-am referit mai sus. Exercițarea acestor competențe, deși, în principiu, exclusive și discreționare, se realizează cu luarea în considerare a următoarelor cerințe: regimul propriilor cetățeni să nu aducă atingeri ireversibile drepturilor fundamentale ale omului, iar regimul străinilor să nu prejudicieze interesele acestora sau ale statului lor de origine. În același timp, orice stat urmărește să asigure un regim cât mai favorabil cetățenilor săi aflați, permanent sau temporar, pe teritoriul altor state.

Din cele expuse, rezultă că orice stat, din punct de vedere al exercitării competențelor sale asupra persoanelor, se află într-o *dublă postură*: ca *stat de origine* și ca *stat de primire*. De aici decurge necesitatea compatibilizării diferitelor regimuri naționale privind condiția juridică a celor două categorii de persoane – cetățeni și străini.

În ceea ce privește *cetățenia*, orice stat este competent să determine, în conformitate cu normele sale constituționale, condițiile de dobândire sau de pierdere a cetățeniei sale. Cu toate acestea, *condițiile opozabilității* acestei cetățenii față de alte state sunt reglementate, în principiu, așa cum vom vedea, de dreptul internațional. Din punctul de vedere al dreptului internațional, exercițiul competențelor statului asupra persoanelor are relevanță cu privire la: (1) condițiile în care statutul juridic al cetățenilor sau străinilor unui stat este recunoscut și poate fi opozabil altor state sau foruri internaționale; (2) compatibilitatea exercițiului acestor competențe cu normele de drept internațional.

Secțiunea a 3-a. Cetățeni și străini

3.1. Definirea și efectele cetățeniei, conform dreptului internațional. După cum se precizează într-o hotărâre a CIJ, „*Cetățenia este o legătură juridică care se întemeiază pe un fapt social, pe o legătură, o solidaritate efectivă de existență, interese, sentimente, alături de o reciprocitate de drepturi și obligații. Se poate spune că ea este expresia juridică a faptului că individul căreia îi este conferită (...) este în fapt, mai strâns legat de populația statului care i-o acordă decât de a oricărui alt stat*”¹.

În lumina acestei definiții, cetățenia este deci o chestiune de drept intern. În virtutea suveranității, fiecare stat determină, de sine stătător, criteriile și modalitățile de obținere sau pierdere a cetățeniei sale, precum și drepturile și obligațiile ce revin cetățenilor săi în baza acestei calități. În ordinea internațională numai statului, ca subiect primar de drept internațional, i se recunoaște o asemenea competență. Acest principiu, confirmat de dreptul cutumiar internațional, este larg materializat în practica internațională atât convențională cât și jurisdicțională.

Principal, dreptul internațional nu limitează libertatea statului de a acorda sau refuza cetățenia sa sau de a-i stabili conținutul juridic. Însă în raporturile dintre două sau mai multe state, această libertate nu mai este absolută. Dacă alte state nu pot contesta unui stat suveran dreptul de a stabili legi și reguli proprii privind cetățenia și nici dreptul de a le aplica pe teritoriul național, ele nu sunt însă obligate să recunoască și să accepte consecințele unor asemenea reguli în afara granițelor aceluia stat, dacă efectele acestor reguli nu respectă *principiul efectivității*. Așadar, nu se contestă competența normativă a unui stat în materie de cetățenie, dar pot fi respinse efectele exercitării acesteia, *în plan extern*, în cazul în care sunt nesocotite anumite principii generale sau norme de drept internațional. În acest sens s-a pronunțat Curtea Internațională de Justiție care, în cazul *Nottebohm*, a definit cetățenia în termenii mai sus citați și a formulat criteriul *efectivității cetățeniei* după cum urmează: „*Un stat nu poate pretinde ca regulile astfel stabilite de el să fie recunoscute de un alt stat, decât dacă acestea sunt conforme cu scopul general de a face să concorde legătura juridică a cetățeniei cu legătura efectivă (s.n.) a individului cu statul respectiv*”².

Dreptul internațional refuză astfel să recunoască efecte unor *cetățenii de complexitate*, fictive, acordate abuziv de unele state unor indivizi, care nu le sunt efectiv și afectiv atașați. În același timp, o legislație de obținere sau pierdere a cetățeniei care s-ar putea întemeia pe criterii rasiale, religioase sau politice va fi considerată ilicită, din punct de vedere al regulilor de drept internațional privind drepturile omului și, în consecință, nu ar putea fi opozabilă altor state.

3.2. Conflicte pozitive și negative de cetățenie. Datorită lipsei de uniformitate între legislațiile diverselor state în ceea ce privește criteriile de acordare a cetățeniei, prin jocul combinat al regulilor naționale în materie, un individ se poate găsi în situația de a avea mai multe cetățenii sau de a-i fi negat dreptul la orice cetățenie, deși n-a fost încălcată nicio lege. Suntem în fața unui conflict de cetățenie, care poate fi astfel pozitiv sau negativ.

Conflictul pozitiv de cetățenie dă naștere pluricetățeniei. Cea mai frecventă expresie a pluricetățeniei este dubla cetățenie sau bipatridia. În general, bipatridia rezultă prin dobândirea unei noi cetățenii, fără a pierde pe aceea a statului de origine.

Astfel, de exemplu, dubla cetățenie poate apare la un copil ai cărui părinți sunt cetățeni ai unui stat care acordă cetățenia după criteriul *ius sanguinis*, născut pe teritoriul unui stat care acordă cetățenia după criteriul *ius soli*. Anumite cazuri de adopție pot, de asemenea, da naștere la situații de bipatridie la cel înfiat. Căsătoria între persoane de cetățenii diferite poate conduce la bipatridie, dacă unul dintre soți își păstrează cetățenia, conform legislației țării sale de origine, dar dobândește și cetățenia celuilalt soț, atunci când legislația țării acestuia i-o acordă prin căsătorie.

În general, bipatridia nu este un handicap. În anumite situații, ea poate conduce însă la o serie de complicații pentru persoana în cauză și la unele conflicte de interese, în planul relațiilor dintre cele două state, a căror cetățenie o are bipatridul.

Atât timp cât persoana bipatridă se găsește pe teritoriul unuia dintre cele două state, influența cetățeniei celuilalt stat este, în general, redusă. Complicațiile pot apare atunci când bipatridul trece pe teritoriul celuilalt stat, a cărui cetățenie o are. Dacă este vorba de un bărbat, acesta poate fi obligat, de exemplu, să execute serviciul militar, deși el își îndeplinise această obligație față de celălalt stat.

Situații conflictuale rezultând din bipatridie pot apare în legătură cu exercițiul protecției diplomatice de către unul din cele două state, a căror cetățenie o are bipatridul, împotriva celuilalt stat. În asemenea situații, în practica internațională a putut fi identificată o tendință generală de a stabili și favoriza, dintre cele două cetățenii în conflict, pe cea reală și efectivă sau așa-zisa „cetățenie dominantă”.

Pentru a evita asemenea conflicte de cetățenie statele încheie convenții, de regulă bilaterale, prin care stabilesc anumite reguli de opțiune urmărind eliminarea cauzelor care conduc la bipatridie.

Conflictul negativ de cetățenie rezultă, de asemenea, din nepotrivirile legislațiilor diverselor state în legătură cu dobândirea cetățeniei. Este cazul indivizilor a căror situație nu poate fi încadrată în câmpul de acțiune al acestor legislații și care devin astfel apatrizi. *Apatridia* este deci situația inversă în raport cu *bipatridia*. Ea caracterizează persoanele care nu au nicio cetățenie, ori pe acelea care își pierd cetățenia originară, fără să dobândească cetățenia altui stat. Copiii unor părinți apatrizi pot fi apatrizi și ei, dacă se nasc pe teritoriul unor state care aplică, în acordarea cetățeniei, criteriul *ius sanguinis*.

Apatridul, fiind lipsit de legătura juridică personală cu un stat, nu are față de acesta obligațiile care rezultă din această legătură; el este, în același timp, lipsit de orice protecție, din partea vreunui stat. Statele pe teritoriul cărora se găsesc apatrizi nu pot însă ignora prezența acestora. Apatrizii, la rândul lor, sunt obligați să respecte legislația statului pe teritoriul căruia se găsesc. În general, li se acordă un tratament similar cu acela aplicat străinilor. Spre deosebire de aceștia, ei nu se bucură însă de protecția diplomatică a unui alt stat și pot fi astfel victime ale anumitor discriminări, expulzări abuzive etc.

Pentru a reduce ori chiar a elimina cazurile de apatridie și a limita consecințele negative ale acestei situații, au fost elaborate unele convenții internaționale. Cele mai importante dintre acestea sunt cele două Convenții încheiate la New York în 1954 și 1961, sub auspiciile ONU. Prin aceste convenții se recunoaște dreptul oricărei persoane la o cetățenie. Statele se angajează să nu retragă nici unei persoane cetățenia dacă prin aceasta i s-ar crea situația de apatrid și să acorde cetățenia copiilor născuți pe teritoriul lor, din părinți apatrizi.

Potrivit art. 1 din Convenția din 1961, un stat va acorda cetățenia sa unei persoane născute pe teritoriul său, care altfel ar fi apatrid, ținând seama de vârsta și condițiile prevăzute de dreptul național. Convenția enumeră, de asemenea, condițiile cărora acordarea cetățeniei unui apatrid le este subordonată.

Convenția privind statutul apatrizilor din 1954 urmărește precizarea regimului acestora în țara de domiciliu, în raport cu regimul cetățenilor și cu cel aplicat străinilor și circumscrie principalele obligații ale apatrizilor. Dintre prevederile acestor convenții reținem:

1. fiecare apatrid are obligații față de țara în care se găsește, conformându-se legilor și regulamentelor sale, precum și măsurilor pentru menținerea ordinii publice;

2. aplicarea convenției tuturor apatrizilor, fără discriminare privind rasa, religia sau țara de origine;

3. tratamentul aplicat apatrizilor să fie cel puțin la fel de favorabil ca acela acordat propriilor cetățeni, cu privire la libertatea practicării religiei lor și educația religioasă a copiilor lor;

4. acordarea apatrizilor a tratamentului aplicat, în general, străinilor.

Alte prevederi referitoare la statutul juridic al apatrizilor privesc bunurile mobile și imobile, dreptul la asociere, accesul la instanțele judecătorești, exercitarea unor activități profesionale în diverse domenii.

3.3. Regimul juridic al străinilor. Prin străin se înțelege o persoană care se află pe teritoriul unui stat fără a avea cetățenia acestuia ci a unui alt stat. Sunt, de asemenea, asimilați străinilor persoanele fără cetățenie (apatrizi), ca și refugiați. Regimul străinilor este, în principiu, stabilit de fiecare stat, care determină prin legislația sa, ca și prin actele administrației și ale justiției, drepturile și obligațiile străinilor, condițiile de intrare și ieșire din țară etc³.

Statutul juridic al străinilor nu se confundă, evident, cu cel acordat cetățenilor statului respectiv. Statul nu are asupra lor aceeași autoritate și nici aceleași obligații. Persoanele din cele două categorii nu au nici ele aceleași drepturi și aceleași obligații față de statul ai căror resortisanți sunt, ori față de statul străin, pe teritoriul căruia se găsesc la un moment dat. Determinarea conținutului acestor drepturi și obligații se face în toate cazurile prin legile interne ale fiecărui stat, cu respectarea unor norme și standarde internaționale.

În doctrină se subliniază că nu există o regulă generală de drept internațional care să oblige un stat să admită orice străin pe teritoriul său. În conformitate cu dreptul internațional, în afara cazurilor când este obligat printr-un tratat internațional, statul nu este dator să admită orice străin pe teritoriul său sau să nu-l expulzeze. La fel, dreptul internațional nu impune o perioadă determinată de ședere a străinilor odată admiși în teritoriul unui stat. Cu toate acestea, fiecare stat tratează aceste probleme cu mare grijă: prohibirea intrării străinilor, ca și expulzările nejustificate, pot fi privite de alte state ca provocări sau acte inamicale la adresa lor și pot genera măsuri de retorsiune. S-a ajuns astfel să se rețină în această materie următoarele orientări:

1. un stat are datoria să admită intrarea oricărui străin în teritoriul său, dar poate condiționa această intrare. Astfel, un stat poate să refuze admiterea pe teritoriul său a unor categorii de străini, considerați ca indezirabili, ca de exemplu persoane ce consumă sistematic stupefiante, suferă de boli contagioase sau altele.

2. un stat este îndreptățit să expulzeze orice străin, dar pentru motive temeinice.

3.4. Expulzarea și extrădarea. Corespunzător dreptului statului de a stabili condițiile de intrare a străinilor este dreptul statului de a refuza unui străin *continuarea șederii* pe teritoriul național și, ca urmare, de a recurge la expulzarea sau extrădarea sa.

3.4.1. Prin *expulzare* se înțelege obligarea străinului să părăsească teritoriul statului unde își are reședința. Datorită caracterului său sancționator, măsura expulzării este dispusă printr-un act administrativ individual, motivat prin rațiuni de ocrotire a ordinii publice, a regimului politic, sistemului economic, securitatea națională ș.a.

În ceea ce privește însă condițiile de exercitare a dreptului statului de a expulza străinii, dreptul internațional impune anumite limite. Se consideră astfel că aceste condiții nu trebuie să fie inutile de drastice, să se permită, eventual, expulzării să-și aleagă statul spre care să fie expulzat, să se respecte, în legătură cu expulzarea, drepturile elementare ale persoanei, cum ar fi excluderea violenței, a detenției ilegale etc.

Expulzarea unui străin se realizează printr-un *act administrativ individual*. Așa cum precizează art. 13 al Pactului internațional privind drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a ONU în 1966, un străin care se află în mod legal pe teritoriul unui stat parte la acest pact nu poate fi expulzat decât ca urmare a unei *decizii luate în conformitate cu legea*. Dacă rațiuni imperioase de securitate națională nu se opun, el trebuie să aibă posibilitatea de a obține *reexaminarea cazului său de către o autoritate competentă* și de a prezenta acesteia motivele care pledează împotriva expulzării sale.

Există însă și alte limite ale expulzării. Astfel, potrivit art. 33 alin. (1) din Convenția privind statutul refugiaților din 28 iulie 1951 „un străin nu trebuie expulzat într-o țară sau un teritoriu în care persoana sau libertatea sa ar fi amenințate pe motiv de rasă, religie, cetățenie sau opinii politice”.

3.4.2. Extrădarea este o modalitate de terminare a șederii unui străin de pe teritoriul unui stat, în cazurile în care acesta este autorul unor infracțiuni de drept comun sau a unor crime internaționale⁴.

Extrădarea este considerată un act de asistență juridică între state, întrucât prin aceasta se realizează transferul unui străin către autoritățile statului în care este urmărit sau condamnat pentru o faptă incriminată de legea acelui stat.

Din punctul de vedere al dreptului internațional, extrădarea reprezintă un atribut al suveranității statului care o acordă. Ea se realizează fie:

- pe baza unor convenții internaționale, de regulă prin convenții bilaterale de asistență juridică, dar și prin convenții multilaterale, cum este cea încheiată, în 13 decembrie 1957, între statele membre ale Consiliului Europei, ori Convenția interamericană de extrădare din 15 februarie 1982;

- pe bază de reciprocitate, în raporturile dintre două state, chiar în lipsa unor convenții speciale în care să se menționeze expres obligația de extrădare;

- în temeiul unor dispoziții din legea internă a statului care acordă extrădarea (art. 9 din Codul penal român).

Secțiunea a 4-a. Refugiații și persoanele strămutate. Azilului teritorial

4.1. Scurt istoric. Refugiații reprezintă o categorie distinctă de străini aflați, la un moment dat, pe teritoriul unui stat.

În mod obișnuit, țara de origine acordă cetățenilor săi protecție, în raport cu alte state, în cazurile în care se consideră că drepturile acestora sunt încălcate de statele străine. Principala caracteristică a refugiaților constă tocmai în faptul că aceștia nu pot să beneficieze de protecția țării de origine sau nu doresc această protecție.

În urma primului război mondial au avut loc mari deplasări de persoane dincolo de granițele statelor lor de origine, situație care a generat, pentru prima dată, preocupări în plan internațional privitoare la statutul juridic al acestei categorii de persoane. În anul 1921, în cadrul Societății Națiunilor ia ființă Comitetul pentru refugiați, prezidat de cunoscutul explorator norvegian F. Nansen. Protecția acestui Comitet a fost acordată inițial refugiaților ruși și armeni, pentru ca în 1928 acesta să preia în sarcina sa și refugiații din Orientul Mijlociu, iar în 1933 refugiații germani. În cadrul Societății Națiunilor, protecția internațională a refugiaților a fost abordată cu luarea în considerare a unor grupuri distincte de persoane persecutate. Protecția acestora era asigurată numai în măsura în care refugiații puteau fi încadrați într-un asemenea grup distinct, în raport cu o anumită țară de proveniență. Instrumentele internaționale adoptate în această perioadă, reflectă o asemenea orientare conceptuală.

Cel de-al doilea război mondial a dus la deportarea a milioane de oameni din țările ocupate de Germania. Aceștia au fost numiți persoane strămutate (*displaced persons*). Pentru repatrierea acestora s-au încheiat convenții între U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A., pe de o parte și între U.R.S.S. și Franța pe de altă parte (1945). Cum mai mult de un milion dintre persoanele strămutate au refuzat să se întoarcă în țările de origine, pentru a-i ajuta să se stabilească în alte țări, a luat ființă, în 1946, Organizația Internațională a Refugiaților (O.I.R.), ca organ special al ONU, înlocuită în 1950 prin Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, care funcționează și în prezent.

De la sfârșitul ultimului război mondial până în prezent, fluxul de refugiați, din cauza conflictelor locale și altor fenomene ținând de natura regimurilor politice din diverse țări, a devenit un fenomen permanent, îmbrăcând uneori caracterul unui exod în masă al populației. În această privință au creat probleme, de exemplu, evenimentele din Ungaria (1956), Cehoslovacia (1968), Chile, Cambodgia, Uganda, Ciad, Vietnam, Iran, Liban, Etiopia, Angola și, mai recent, din Somalia, Ruanda și Iugoslavia.

4.2. Definirea noțiunii de refugiat⁵. În termeni generali, prin refugiat se înțelege o persoană care caută să se sustragă unor condiții sau împrejurări din țara sa de origine, pe care le consideră insuportabile, și să găsească adăpost și protecție în altă țară. Motivele părăsirii țării de origine pot fi: opresiune; persecuție; amenințarea vieții sau libertății; sărăcie chinuitoare; război sau lupte civile; dezastre naturale (cutremure, inundații, secetă, foamete).

Continuându-se preocupările Societății Națiunilor privind protecția refugiaților, sub egida ONU s-a adoptat, în 1951, Convenția referitoare la statutul refugiaților,

intrată în vigoare în 1954. Acestea definesc refugiatul ca orice „persoană care în urma unor temeri justificate de a fi persecutată, pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, se găsește în afara țării sale de origine și nu poate, sau din cauza acestor temeri, nu dorește să revină în această țară”⁶.

Deși definiția Convenției din 1951 a fost larg adoptată în raporturile internaționale, observăm totuși că ea nu acoperă categorii importante de persoane care își părăsesc țara și care constituie, în ultima vreme, cele mai numeroase grupuri de persoane ce revendică statutul de refugiat. În câmpul de aplicare a Convenției și Protocolului, care asigură refugiaților protecție și asistență, nu intră persoanele ce sunt considerate că reprezintă „refugiați economici” și nici acelea ajunse în această situație în urma unor conflicte armate, internaționale sau interne. S-a considerat că soluția pentru „refugiați economici” urmează să fie găsită mai degrabă prin dezvoltare economică și ajutor internațional în țara de origine, decât prin acordarea de azil și că protecția categoriei de persoane care își părăsesc țara în urma conflictelor armate este asigurată prin alte instrumente internaționale, în special Convenția de la Geneva din 1949 privind protecția victimelor războiului și Protocolul adițional din 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale.

4.3. Înalțul Comisariat al ONU pentru Refugiați (I.C.N.U.R. – U.N.H.C.R.) a fost creat prin rezoluția Adunării Generale a ONU 428(V) din 14 decembrie 1950 și a început să funcționeze de la 1 ianuarie 1951. Potrivit statutului său, acest organ îndeplinește, în principal, două funcțiuni: asigură protecție internațională refugiaților și caută soluții imediate sau permanente problemelor acestora. În privința asigurării protecției internaționale a refugiaților, I.C.N.U.R. promovează încheierea și ratificarea unor convenții internaționale pentru protecția refugiaților, urmărind aplicarea acestora, ca și adoptarea, prin acorduri speciale între guvernele statelor, a unor măsuri pentru îmbunătățirea situației refugiaților și pentru reducerea numărului persoanelor care au nevoie de protecție.

În categoria măsurilor cu caracter imediat, destinate îmbunătățirii soartei refugiaților, I.C.N.U.R. acordă statelor asistență, constând în ajutoare alimentare, medicale, condiții de adăpost etc. I.C.N.U.R. sprijină, de asemenea, eforturile pentru transferarea bunurilor refugiaților, în special a celor necesare reșezării lor. Sprijinul pe termen lung se concretizează în trei categorii de măsuri privind:

1. eventuala repatriere voluntară, dacă condițiile în țara de origine o permit;
2. naturalizarea în prima țară de refugiu;
3. reșezarea într-o altă țară, dacă prima țară de refugiu nu are posibilități de asimilare.

Din punctul de vedere al statelor pe teritoriul cărora se găsesc refugiați, acestea pot solicita I.C.N.U.R. sprijin financiar și logistic pentru desfășurarea unor **programe de asistență** destinate refugiaților.

Programele de asistență ale I.C.N.U.R. sunt finanțate, în principal, prin contribuții voluntare ale unor guverne, organizații interguvernamentale sau neguvernamentale ori ale unor persoane particulare.

Cooperarea autorităților naționale cu I.C.N.U.R. este reglementată și prin art. II al Protocolului privind statutul refugiaților din 1967, în baza căruia statele se angajează

să furnizeze date și informații care să faciliteze sarcina I.C.N.U.R. privind supravegherea și aplicarea dispozițiilor Protocolului. Pe baza datelor furnizate de state, I.C.N.U.R. elaborează și înaintează organelor ONU și statelor părți rapoarte privitoare la condiția refugiaților, aplicarea Protocolului, legile, regulamentele și decretele adoptate de statele-părți referitor la refugiați și căile de soluționare a diferendelor privind interpretarea sau aplicarea Protocolului, care dacă nu pot fi soluționate pe altă cale, vor fi supuse Curții Internaționale de Justiție, la cererea oricăreia dintre părțile la diferend.

4.4. Statutul juridic al refugiaților. Convenția din 1951 stabilește și obligația corelativă a refugiaților de a se conforma legilor, regulamentelor și măsurilor pentru menținerea ordinii publice din statul pe teritoriul căruia s-au refugiat (art. 2).

Din analiza dispozițiilor Convenției din 1951 cu privire la statutul refugiaților, rezultă că statele-părți la această convenție au obligația:

1. să asigure străinilor care revendică acordarea statutului de refugiat examinarea pe o bază individuală a temeiniciei cererilor, conform unor proceduri speciale instituite de legislația internă a fiecărui stat;
2. să acorde celor cărora li se recunoaște calitatea de refugiați anumite drepturi, respectiv un statut egal cu celelalte categorii de străini în ceea ce privește dobândirea de bunuri mobile și imobile;
3. protecția dreptului de autor, a dreptului de proprietate industrială acordate în mod egal în raport cu cetățenii statului de reședință;
4. accesul la instanțele judecătorești pe teritoriul tuturor statelor-părți la Convenție, beneficiind de același tratament ca orice cetățean, inclusiv asistență juridică și scutirea de *cautio judicatum solvi*.
5. un statut egal cu cetățenii statului pe teritoriul căruia se află refugiați și în ce privește exercitarea unor profesii remunerate, dreptul la o locuință, la învățământul primar, aplicarea legislației muncii și asigurărilor sociale ca și diverse măsuri administrative.

Principiul nereturnării. Unul dintre cele mai importante drepturi de care se pot bucura refugiații, în înțelesul dat acestei noțiuni de Convenția din 1951, se referă la nereturnarea acestora (*non refoulement*). Așa cum este definit în art. 33 al Convenției, principiul nereturnării oprește statele să returneze un refugiat „într-o țară în care viața sau libertatea sa ar fi amenințate pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un grup social sau opinii politice” ori într-o țară unde refugiatul nu ar fi protejat împotriva unei asemenea returnări. În doctrină, principiul nereturnării este astăzi considerat de unii autori ca având valoarea unei norme cutumiare, constituind astfel o obligație generală, opozabilă tuturor statelor.

Admiterea de refugiați pe o bază temporară. În ultima vreme, în urma unor evenimente ca lovituri de stat, războaie civile ori conflicte interstatale, tensiuni sau conflicte interetnice etc., un număr tot mai mare de persoane sunt „împinse” dincolo de frontierele naționale. Dintre acestea, din punctul de vedere al protecției internaționale, numai un număr limitat poate beneficia de statutul instituit prin Convenția și Protocolul privind refugiați: cei persecutați pe motive de rasă, religie, naționalitate sau convingeri politice. În cazurile unui influx larg de refugiați, statele nu se arată însă dispuse să aplice principiul nereturnării, pe o bază permanentă. În această

situație, pentru refugiații care nu cad sub incidența regimului de protecție al Convenției din 1951, practica de până acum a statelor relevă două orientări, care încearcă să îmbine, în mod flexibil, criteriul protecției pe considerente umanitare și comandamentele politice ori economice sau îngrădirile legislative proprii fiecărui stat. Este vorba despre „admiterea refugiaților pe o bază temporară” și cooperarea dintre state în suportarea poverii influxului masiv de refugiați. De altfel, din moment ce un segment important al masei refugiaților îl reprezintă persoanele care și-au părăsit țara ca urmare a unor conflicte armate, care, logic, nu pot dura la infinit, este de presupus că, odată cu încheierea conflictelor respective, aceste persoane se vor întoarce în țara de origine.

Admiterea refugiaților „pe o bază temporară” înseamnă acordarea unui statut de „refugiat temporar”, care poate fi apreciat ca o formulă intermediară între celelalte două soluții extreme: nereturnarea și acordarea de azil, ori neadmiterea la graniță și repatrierea sau reșezarea într-o altă țară. Conceput astfel, refugiul cu caracter temporar a fost avut în vedere și de Comitetul Executiv al Înalțului Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați, care, în Concluziile sale privind protecția internațională a refugiaților din 1977, precizează că „în cazul aflului de persoane la scară largă, cele care solicită azil trebuie să primească, în orice caz, cel puțin refugiul cu caracter temporar”.

4.5. Azilul teritorial este, în general, abordat din două puncte de vedere distincte:

– din punctul de vedere al statului, acordarea sau refuzul de a acorda azil unor străini pe teritoriul național reprezintă un drept suveran al statului solicitat. Statele sunt îndrituite să permită intrarea și șederea pe teritoriul lor unor străini supuși persecuțiilor politice în statul ai căror cetățeni sunt. În același timp, statul solicitat nu are o obligație de a răspunde favorabil la o cerere de azil, care poate fi refuzată.

Acordarea azilului teritorial este deci o expresie a suveranității statului solicitat, o manifestare unilaterală de voință a acestuia, un drept absolut și discreționar al său. În practică se recunoaște că aparține exclusiv statului solicitat dreptul de a aprecia, în fiecare caz în parte, temeinicia cazurilor care motivează o cerere de azil.

Rațiunile de ordin umanitar care stau la baza instituției azilului teritorial, exclud considerarea acestuia ca un act inamical în relațiile dintre statul de origine al solicitantului și statul care acordă azilul.

După acordarea azilului, statul trebuie să se comporte față de străinul căruia i-a acordat acest statut în conformitate cu principiile generale de drept internațional, cât și cu convențiile internaționale referitoare la drepturile străinilor, la care este eventual parte.

În dreptul internațional contemporan s-a susținut că, din punctul de vedere al statului care acordă azilul, acest concept include două elemente:

1. ocrotirea unor străini din rațiuni umanitare, care însă în cazul azilului reprezintă mai mult decât un refugiu temporar;

2. un anumit grad de protecție activă, printr-o serie de măsuri care revin în principal autorităților cu atribuții speciale în acest domeniu, vizând asimilarea azilantului în societatea în care a fost primit.

Din punctul de vedere al individului, dreptul de a solicita azil este considerat un drept fundamental al omului. Acest drept a fost prevăzut în Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 14) după cum urmează:

„1. Oricine are dreptul de a căuta și de a se bucura de azil contra **persecuției** în alte țări (s.n.);

2. Acest drept nu poate fi invocat în cazul unei urmăriri pentru infracțiuni fără caracter politic sau pentru acte contrare scopurilor și principiilor Națiunilor Unite.”

Prin Rezoluția 2312 (XXII) din 14 decembrie 1967 a Adunării Generale a ONU a fost adoptată Declarația referitoare la azilul teritorial. În această Declarație se prevede că statele trebuie să respecte acordarea azilului de către alte state, în virtutea suveranității lor, inclusiv persoanelor care luptă împotriva colonialismului. Dreptul la azil nu trebuie însă acordat persoanelor cu privire la care există dovezi serioase în sensul că au comis o crimă împotriva păcii, o crimă de război sau o crimă împotriva umanității [art. 1 alin. (2) din Declarație]. Situația persoanelor care dobândesc azilul nu afectează suveranitatea statelor, scopurile și principiile ONU. Dacă un stat întâmpină dificultăți în acordarea sau menținerea azilului, se vor lua în considerare măsuri spre a ușura sarcina statului respectiv. Persoanele care solicită azil nu vor fi supuse unor măsuri de respingere la frontieră și nu vor fi expulzate sau silit să se întoarcă în statul unde pot fi supuse persecuției. Excepții de la principiile de mai sus se pot face numai pentru motive serioase de securitate națională și spre a proteja proprii cetățeni împotriva unui influx în masă a străinilor.

4.6. O instituție deosebită de azilul teritorial este cea a **azilului diplomatic**. Acesta constă în primirea și protecția acordată în localurile ambasadelor ori oficiilor consulare străine dintr-un anumit stat a unor cetățeni ai acestui stat, urmăriti de propriile lor autorități, ori a căror viață este în pericol din cauza unor evenimente interne excepționale (revolte, lovituri de stat etc.).

Spre deosebire de azilul teritorial, care constituie o afirmare a suveranității statului, acordarea azilului diplomatic poate fi considerată ca o încălcare a suveranității statului de reședință de către misiunile diplomatice ori consulare străine, în incinta cărora s-ar acorda azil, întrucât pe această cale se oferă beneficiarului azilului posibilitatea de a se sustrage aplicării legilor statului său național ori administrării justiției în acest stat.

Azilul diplomatic a fost totuși practicat, cu caracter excepțional, în temeiul unor cutume ori al unor **înțelegeri bilaterale informale** și pe bază de reciprocitate, sau chiar al unor convenții internaționale, între unele state din America Latină (Convenția de la Havana 1928 ori Convenția de la Caracas din 1954, ambele având ca obiect condițiile de acordare a azilului diplomatic între statele părți).

În litigiul *Haya de la Torre* dintre Columbia și Peru, soluționat de Curtea Internațională de Justiție (1950, 1951), s-a evidențiat faptul că dreptul internațional nu recunoaște un drept al șefului misiunii diplomatice ori consulare de a acorda azil în localurile misiunii și că acceptarea acordării, cu titlu excepțional, a unui asemenea azil de către statul de reședință nu este dictată, de regulă, de sentimentul unei obligații juridice, ci este mai curând determinată de considerații de curtoazie ori de oportunitate politică, de iminența și persistența unui pericol, constituind o acțiune umanitară.

Secțiunea a 5-a. Regimul juridic al refugiaților în România

5.1. Prevederi constituționale și legale. Fără a menționa expres termenul de *refugiat*, Constituția României se referă la această categorie de străini în **articolul 18**, în virtutea căruia:

„(1) Cetățenii străini și apatrizii care locuiesc în România se bucură de protecția generală a persoanelor și averilor garantate de Constituție și de alte legi.

(2) Dreptul de azil se acordă și se retrage în condițiile legii, cu respectarea tratatelor și a convențiilor internaționale la care România este parte”.

Regimul juridic particular, aplicat străinilor care revendică *statutul de refugiat*, rezultă din prevederile Convenției ONU din 1951 privind statutul refugiaților, coroborată cu dispozițiile Protocolului din 1967, la care România a aderat prin Legea nr. 46/1991, precum și din dispozițiile Legii nr. 122 din 4 mai 2006 privind azilul în România, rectificată (publicată în M.Of. nr. 428 din 18 mai 2006), coroborată cu dispozițiile Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 122/2006, aprobate prin H.G. nr. 1251 din 13 septembrie 2006. În linii generale, aceste instrumente juridice corespund și *aquis-ului comunitar*, având prevederi similare legislației altor state membre ale Uniunii Europene.

5.2. Formele de protecție. Potrivit legislației actuale, formele de protecție de care se pot bucura străinii în țara noastră sunt: statutul de refugiat, protecția subsidiară și protecția umanitară temporară.

- **Statutul de refugiat** reprezintă cea mai înaltă formă de protecție și se acordă, la cerere, străinului care, în urma unei temeri bine întemeiate de a fi persecutat pe considerente de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, se află în afara țării de origine și nu poate primi sau, ca urmare a acestei temeri, nu dorește protecția acestei țări.

Potrivit legii române statutul de refugiat este refuzat străinului aflat într-una din următoarele situații:

1. a comis o infracțiune contra păcii și omenirii ori o infracțiune la care se referă convențiile internaționale la care România este parte;

2. a comis o infracțiune gravă de drept comun în afara României, înainte de a fi admis pe teritoriul acesteia;

3. a comis fapte care sunt contrare scopurilor și principiilor enunțate în Cartea Organizației Națiunilor Unite

- **Protecția subsidiară** are în vedere străinii cărora nu li se poate acorda statutul de refugiat dar a căror viață ar fi pusă în pericol în cazul returnării în țările de origine, întrucât fie au săvârșit fapte pentru care riscă o condamnare la pedeapsa cu moartea, cu condiția ca legea țării lor să prevadă o asemenea pedeapsă pentru acele fapte și aceasta să fie aplicabilă, fie riscă să fie supuși la tortură sau tratamente inumane sau degradante, ori din cauza apartenenței lor la o categorie defavorizată de persoane, pot fi expuși unor pericole de natură să le aducă atingere vieții, integrității corporale și libertății.

- **Protecția umanitară temporară** are în vedere protejarea de consecințele conflictelor militare a persoanelor deplasate, din rândul populației civile, provenind

din zonele de conflict. Protecția este acordată numai pe durata conflictului și privește numai persoanele deplasate, din rândul populației civile, în urma unor conflicte în care România nu este angajată.

5.3. Procedura pentru acordarea uneia din formele de protecție mai sus-menționate, respectiv acordarea de azil, cunoaște două forme:

- **Procedura ordinară**, care cuprinde, la rândul ei, o cale administrativă și una judecătorească. Calea judecătorească intervine atunci când solicitantului i s-a refuzat, de către Oficiul Național pentru Refugiați (ONR) din cadrul Ministerului Administrației și Internelor, acordarea statutului de refugiat pe cale administrativă. Pentru analiza cererilor primite, ONR are la dispoziție 30 de zile, dar în cazul în care pentru soluționarea unor situații mai grele are nevoie de date suplimentare mai poate dispune de încă 30 de zile. Admiterea sau respingerea cererilor de acordare a protecției se face printr-o hotărâre a O.N.R., care se comunică solicitantului, în scris. Împotriva acestei hotărâri se poate face plângere în instanță. Dacă hotărârea instanței prin care s-a respins plângerea rămâne definitivă ea este și executorie; ceea ce înseamnă că străinul trebuie să părăsească teritoriul României în termen de 15 zile de la comunicare.

- **Procedura accelerată** se referă la cererile evident nefondate. Acestea sunt formulate de persoane care prin activitățile lor prezintă un pericol pentru siguranța ori ordinea publică în România sau provin dintr-o țară unde nu există risc serios de persecuție. Se mai aplică această procedură și solicitanților care au comis infracțiuni pentru care legea română refuză, după cum s-a arătat mai sus, acordarea statutului de refugiat.

În procedura accelerată, analizarea cererii și pronunțarea hotărârii trebuie să se realizeze în termen de 3 zile. În cazul depunerii unei plângeri în instanță împotriva refuzului acordării statutului de refugiat, instanța trebuie să ia o decizie motivată în 10 zile. Hotărârea instanței este definitivă și irevocabilă.

Drepturile și obligațiile persoanelor care au dobândit una din formele de protecție prevăzute de legea română se referă la: asigurarea, pentru refugiați, a mijloacelor necesare unui trai decent prin sprijin în găsirea, în primul rând, a unui loc de muncă, asigurarea accesului la programele de asistență socială, medicală, diferite forme ale învățământului de stat, locuințe sociale, sprijin pentru reunificarea familiei, învățarea limbii române și a unei meserii, ori începerea unei afaceri. Legea română garantează refugiatului dreptul la libera circulație, la practicarea propriei religii, dreptul de acces la justiție, în condiții de egalitate cu cetățenii români.

Străinul care obține azil în România este obligat să se supună legislației române și convențiilor internaționale referitoare la statutul refugiaților, la care România este parte.

Dacă în urma încetării, retragerii sau anulării uneia din formele de protecție acordată, fostul beneficiar rămâne în continuare pe teritoriul României, acesta se supune prevederilor legale privind regimul juridic al străinilor în țara noastră.

Secțiunea a 6-a. Protecția diplomatică a propriilor cetățeni

Așa cum s-a mai menționat, străinii care se află pe teritoriul unui anumit stat sunt supuși jurisdicției aceluia stat, în ceea ce privește reglementarea condițiilor de intrare și ieșire din statul respectiv, ca și referitor la condițiile legate de reședința și activi-

tatea lor pe teritoriul aceluia stat. Oricare dintre acești străini (cu excepția apatrizilor) sunt cetățeni ai unui alt stat și păstrează, în temeiul acestui statut personal, o *legătură juridică permanentă* cu statul de origine.

6.1. Această legătură se poate manifesta, pe de o parte, prin faptul că statul de origine poate să impună cetățenilor săi aflați pe teritoriul altui stat anumite obligații decurgând din constituție ori celelalte legi interne. În ceea ce privește deci exercitarea autorității statului asupra cetățenilor săi aflați în străinătate, aceștia pot fi, de exemplu, chemați în țară pentru a-și îndeplini serviciul militar. Ei pot fi, de asemenea, inculpați și condamnați de instanțele statului de origine.

Datorită respectului suveranității teritoriale pe care statele și-l acordă reciproc, proprii cetățeni nu vor putea fi însă urmăriți și arestați de autoritățile statului de origine, pe teritoriul unui alt stat, decât dacă între cele două state există un tratat în acest sens. În lipsa unui asemenea tratat, autoritățile statului național al străinului nu pot decât să solicite statului pe teritoriul căruia se găsește propriul cetățean urmărit sau condamnat să procedeze la arestarea și extrădarea acestuia, dacă condițiile extrădării sunt întrunite.

6.2. Pe de altă parte, statul național este obligat să acorde propriilor cetățeni, aflați pe teritoriul altui stat, *protecția sa diplomatică*. Aceasta constă în luarea anumitor măsuri, dacă este cazul, în scopul de a proteja în străinătate interesele propriilor cetățeni în raporturile cu autoritățile locale. Această protecție se realizează prin intermediul reprezentanțelor diplomatice ale statului de origine acreditate pe lângă statele pe teritoriul cărora se află asemenea cetățeni. Protecția diplomatică a propriilor cetățeni a devenit o funcție a suveranității statelor și o regulă cutumiară a dreptului internațional.

Prin Convenția de la Viena pentru codificarea dreptului diplomatic (1961), protecția diplomatică a propriilor cetățeni, în fața autorităților altui stat, dobândește un caracter convențional, în sensul că prin art. 3.1 lit. b) din convenție a fost prevăzută, ca una din funcțiile unei misiuni diplomatice, „*protejarea în statul acreditat a intereselor statului acreditant și ale cetățenilor săi, în limitele admise de dreptul internațional*” (s.n.).

6.3. Termenul de *protecție diplomatică* mai este utilizat și în situațiile în care statul național se implică direct, în nume propriu, în apărarea intereselor propriilor cetățeni față de un alt stat. Într-o asemenea situație, statul național își însușește, cu îndeplinirea anumitor condiții, pretențiile propriului său cetățean care, în calitate de persoană fizică, nu reușește întotdeauna să obțină eventuale reparații pentru încălcarea unor drepturi individuale de către autoritățile unui alt stat. În asemenea situații, conceptul de protecție diplomatică se plasează în câmpul de acțiune al complexei și amplei instituții a *răspunderii internaționale a statelor*, asupra căreia vom reveni într-un capitol distinct al cursului⁷.

Problematika protecției diplomatice, în această ultimă accepțiune, a fost înscrisă pe agenda de lucru a Comisiei de Drept Internațional (CDI) a ONU, în vederea codificării, începând cu anul 1995. După mai multe runde de negocieri, CDI a supus

aprobării Adunării Generale a ONU, în anul 2006, un *Proiect de articole referitor la protecția diplomatică* (a propriilor cetățeni ori societăți – s.n.)⁸.

În lumina Proiectului de articole, acest tip de protecție diplomatică pleacă de la premisa că orice stat este răspunzător pentru vătămări ale intereselor unui străin, produse prin acțiuni sau omisiuni ale agenților săi. Ca urmare, protecția diplomatică reprezintă procedura prin care statul național al străinului urmărește să obțină de la celălalt stat repararea prejudiciilor suferite de cetățeanul său. Cele 19 articole ale Proiectului urmăresc să reglementeze împrejurările în care poate fi exercitată protecția diplomatică și condițiile ce trebuie îndeplinite pentru invocarea acesteia. În limitele acestui capitol, reținem următoarele:

- exercitarea protecției diplomatice este un *drept* al statului național al străinului, nu o *obligație* a acestuia (art. 2);

- în afară de proprii cetățeni, protecția diplomatică mai poate fi exercitată în favoarea *apatrizilor*, care au domiciliul pe teritoriul statului care decide să o exercite, cât și în favoarea persoanelor cărora statul de reședință le-a acordat statutul de *refugiat* (art. 3, art. 8);

- protecția diplomatică poate fi acordată și unor *persoane juridice* care au naționalitatea statului care decide să o acorde (art. 1, art. 9).

Secțiunea a 7-a. Naționalitatea persoanelor juridice și a diferitelor categorii de vehicule. Protecția diplomatică a persoanelor juridice

7.1. **Naționalitatea persoanelor juridice.** Ca și persoanele fizice, persoanele juridice sunt legate de un anumit stat printr-o legătură permanentă care, în primul caz, îmbracă forma cetățeniei iar, în cel de al doilea, a *naționalității*. Acordarea naționalității de către un stat unei societăți, persoană juridică, are un caracter automat, atunci când conducătorii acesteia, cât și acționarii, sunt cetățeni sau persoane juridice având naționalitatea statului respectiv, iar sediul societății se află pe teritoriul său. Se ridică probleme privind atribuirea naționalității persoanelor juridice atunci când intervin anumite elemente de extraneitate (cum ar fi cetățenia acționarilor majoritari, sediul sau înregistrarea societății în străinătate, statul de pe teritoriul căruia se exercită controlul societății)⁹.

Din practica diferitelor state rezultă două principale orientări cu privire la criteriile conform cărora se atribuie naționalitatea unei persoane juridice, în prezența unor elemente de extraneitate: Potrivit legislației țărilor anglo-saxone, naționalitatea unei societăți se determină după criteriul *înregistrării* sau „*incorporării*”. În virtutea acestui criteriu, orice societate, persoană juridică, are naționalitatea statului în care a fost înregistrată, indiferent de cetățenia fondatorilor sau acționarilor, compoziția capitalului sau entitățile care exercită controlul financiar al societății. Potrivit altor legislații naționale, o societate va avea naționalitatea statului pe teritoriul căruia își stabilește *sediul*, atunci când acesta nu coincide cu statul unde societatea a fost înregistrată. Practica mai recentă a unor convenții bilaterale privind protejarea investițiilor ia în considerare ambele criterii, iar în unele cazuri și „*interesul prepon-*

derent" al anumitor cetățeni ai unuia din cele două state părți la o asemenea convenție, respectiv deținătorii majorității capitalului.

Cu o evidentă intenție de uniformizare și de realizare a unui compromis între aceste principale orientări, Proiectul de articole CDI, mai sus menționat, stabilește, ca regulă generală, că *naționalitatea unei persoane juridice este aceea a statului unde este încorporată*. În respectul principiului efectivității, se stabilește însă că, „(...) atunci când corporația (1) este controlată de cetățenii altui stat și (2) nu desfășoară principalele sale activități pe teritoriul statului unde este încorporată, iar (3) conducerea și (4) controlul financiar se exercită de pe teritoriul altui stat, acesta din urmă este cel care trebuie considerat ca statul național al corporației” (s.n. – art. 9 al Proiectului).

7.2. Naționalitatea diferitelor vehicule. În principiu, se consideră că orice vehicul, ca și orice alt bun, are naționalitatea proprietarului. Există însă anumite vehicule a căror destinație sau mod de folosire ridică anumite probleme în legătură cu atribuirea naționalității, cu importante consecințe în raporturile dintre state, în ceea ce privește stabilirea răspunderii pentru exploatarea lor.

Este vorba de nave, aeronave și vehicule spațiale. Între aceste categorii de vehicule și un stat determinat trebuie să existe o *legătură efectivă*, cu caracter *permanent*. Numai o asemenea legătură justifică atribuirea naționalității statului respectiv. Importanța stabilirii unei legături permanente între aceste categorii de vehicule și un stat decurge din mai multe considerente:

1. Aceste tipuri de vehicule traversează, uneori cu viteze greu de determinat, spații supuse unor jurisdicții diferite, naționale sau internaționale;

2. Activitățile lor, în cazul în care au un caracter ilicit, trebuie să poată fi imputabile, respectiv să angajeze răspunderea unui anumit stat;

3. Pentru ca legătura dintre un stat și un anumit vehicul să poată fi valorificată, aceasta trebuie să satisfacă și importanta condiție a *efectivității*, în sensul că „(...) statul trebuie, în special, să exercite în mod efectiv jurisdicția și controlul său în domeniile tehnic, administrativ și social (...)” așa cum se precizează, cu privire la nave, în Convenția privind dreptul mării (1982).¹⁰

7.2.1. Cu privire la condițiile de acordare a naționalității navelor, principala regulă este aceea a *statului pavilionului*. Potrivit normelor cutumiare, o navă nu poate avea decât o singură naționalitate, statele având exclusivitate în atribuirea acesteia: numai ele au puterea de a stabili condițiile de atribuire a pavilionului. Această regulă cutumiară a fost consacrată și pe cale convențională, printre altele, în articolul mai sus-citat din Convenția de la Montego Bay (1982) privind dreptul mării (art. 91).

Cât privește *aeronavele*, naționalitatea acestora se stabilește conform criteriului *statului de înregistrare*. În ceea ce privește *aeronavele civile*, regulile adoptate convențional sunt împrumutate din dreptul naval cutumiar. Convenția de la Chicago din 1944 subliniază necesitatea atribuirii unei singure naționalități și anume aceea a statului în registrele căruia aeronava a fost înmatriculată. Ca și în cazul navelor maritime, fiecare stat fixează condițiile înmatriculării. În situația când anumite aeronave civile sunt exploatate de întreprinderi multinaționale, va avea loc o înmatriculare comună la grupul de state reprezentate în aceste întreprinderi.

Pentru *vehiculele spațiale*, Convenția de la New York din 1974 (art. II) precizează că legătura unui stat determinat cu acestea se realizează prin intermediul înmatriculării, a cărei responsabilitate revine *statului de lansare*. Simpla înmatriculare angajează statul la lansare în caz de pagube cauzate de obiectele spațiale.

7.3. Protecția diplomatică a persoanelor juridice. În funcție de criteriile, mai sus evocate, potrivit cărora se atribuie naționalitatea unei societăți, statul național al acesteia poate exercita protecția diplomatică și în favoarea unor persoane juridice¹¹. Recunoașterea unui drept la protecția diplomatică în favoarea persoanelor juridice s-a impus treptat, prin intermediul jurisprudenței internaționale, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Inițial, societățile de diverse tipuri, având personalitate juridică, nu se bucurau de protecția diplomatică a statului lor național. Astăzi însă se consideră că există o regulă general admisă în dreptul internațional, conform căreia persoanele juridice pot beneficia de protecția diplomatică a statului lor național. Împrejurările și condițiile concrete în care aceasta poate interveni sunt codificate prin Proiectul de articole al CDI din 2006 privind *Protecția diplomatică*, mai sus menționat.

Secțiunea a 8-a. Exercițiului competenței statelor asupra persoanelor, în materie penală. Principiul competenței universale

8.1. Așa cum s-a arătat mai sus, în principiu, dreptul internațional nu reglementează conținutul și modalitățile de exercitare a competențelor statului asupra persoanelor, dar se preocupă de *determinarea limitelor exercițiului* acestor competențe de către un stat, prin raport cu alte state.

În materie civilă, statele pot conveni ca, în anumite condiții, să accepte, reciproc, extinderea exercițiului unora din aceste competențe dincolo de limitele teritoriului național. În raporturile juridice civile cu unul sau mai multe *elemente de extraneitate* (cum ar fi locul unde sunt situate bunurile, unde a fost încheiat actul ori calitatea de străin a uneia dintre părțile raportului juridic) se aplică, de regulă, normele dreptului internațional privat ale fiecărui stat. Datorită diversității soluțiilor pe care aceste norme interne le impun, în practica raporturilor internaționale dintre state în materie civilă, s-au format relativ puține principii sau reguli cutumiare, cu privire la exercițiul competenței statelor în materie civilă.

În materie penală însă, exercițiul competențelor statului este, în principiu, riguros limitat la teritoriul național. Cu toate acestea, o serie de evoluții, înregistrate în societatea internațională contemporană, par să forțeze chiar și limitele teritoriale, strict apărute, ale exercițiului jurisdicției penale a statelor.

Din acest punct de vedere, în materie penală se face distincția între următoarele principii care justifică și delimitează acest exercițiu:

- *principiul teritorialității* decurge direct din exercițiul suveranității statului și are în vedere exercițiul jurisdicției sale asupra tuturor actelor penale comise pe teritoriul național, fie de cetățeni fie de străini. El se întemeiază pe dreptul și obligația statului de a asigura ordinea publică în limitele frontierelor naționale. O altă rațiune care impune aplicarea acestui principiu are în vedere administrarea probelor,

care este facilitată de faptul că autoritățile în fața cărora urmează să fie prezentate se găsesc în limitele aceluiași teritoriu, față de locul comiterii actelor incriminate (*forum conveniens*).

Deși exercitarea jurisdicției penale este primordial teritorială, statele pot să admită excepții, respectiv să consimtă la anumite *restrângeri* ale aplicării principiului teritorialității, în materia jurisdicției penale. În acest sens, pot fi evocate două asemenea excepții, care au intervenit în ultimele decade în practica convențională a mai multor state, inclusiv a României. Este mai întâi vorba despre două tipuri de tratate pe care le încheie statele membre NATO: **Acordul multilateral între Părțile la Tratatul Atlanticului de Nord privind statutul forțelor lor**, semnat la Londra la 19 iunie 1951, cunoscut sub denumirea de **Acordul NATO SOFA**¹², și **Acordurile bilaterale care intervin între state membre NATO și Statele Unite ale Americii, privind statutul forțelor S.U.A. pe teritoriul acestor state**, cunoscute sub denumirea de **Acorduri SOFA Suplimentar**¹³. În temeiul acestui cuplu de tratate statele membre NATO acceptă să renunțe, în anumite condiții, la exercițiul jurisdicției lor penale asupra unor fapte comise pe teritoriul lor de membrii forțelor armate ale Statelor Unite. O altă excepție este urmarea ratificării Statutului Curții Penale Internaționale (CPI)¹⁴, în conformitate cu care statele părți pot fi obligate să cedeze Curții, în anumite condiții bine determinate de Statut, exercițiul jurisdicției penale asupra unor crime deosebit de grave, care deși au fost comise pe teritoriul lor, intra și în competența materială a acestei instanțe penale internaționale.

- *principiul competenței personale active sau al cetățeniei (naționalității)* se referă la competența statului de a supune ordinii sale juridice, respectiv competenței sale de a judeca faptele penale ale *cetățenilor* săi, chiar dacă aceștia se găsesc pe teritoriului altui stat și chiar dacă actele au fost comise în străinătate. Datorită diversității legislațiilor penale naționale și a sistemelor constituționale de acordare a cetățeniei, în aplicarea acestui principiu pot apărea conflicte pozitive de competență între instanțele mai multor state.

- *principiul competenței personale pasive* se referă la competența statului de a incrimina și judeca actele comise de *străini*, în *străinătate*, dacă prin acestea s-au adus prejudicii semnificative drepturilor sau intereselor cetățenilor săi.

8.2. Principiul competenței universale desemnează dreptul oricărui stat de a judeca și pedepsi crime de o gravitate deosebită, cum sunt *genocidul*, *crimele împotriva umanității*, *unele crime de război*, *tortura*, *actele de terorism*, *de piraterie* ș.a., chiar dacă acestea:

- au fost comise în străinătate,
- indiferent de cetățenia autorilor (proprii cetățeni ori străini) și
- indiferent de cetățenia victimelor.

Principiul competenței universale nu este rezultatul unor inițiative recente. Ca și celelalte principii menționate, a fost impus, în primul rând, pe cale cutumiară, prin soluțiile legislative și jurisprudența unor state. Importanța de care se bucură însă în ultimele decade este legată de rolul ce este chemat să îl joace acest principiu în plan universal, pentru a pune capăt *impunității*, pentru autorii unor violări masive și deosebit de grave ale drepturilor fundamentale ale omului.

În condițiile în care deseori statele pe teritoriul cărora se comit asemenea crime nu reușesc sau nu doresc să le investigheze și să pedepsească autorii lor, afirmarea principiului jurisdicției universale, precizarea conținutului acestuia și aplicarea sa efectivă devin un important *factor de descurajare*, care să contribuie la impunerea respectului pentru drepturile fundamentale ale omului, oriunde și oricând.

Între evoluțiile cele mai semnificative cu privire la impunerea principiului competenței universale se înscrie și preocuparea de a conjuga aplicarea sa cu celelalte mijloace de luptă împotriva criminalității transnaționale organizate și terorismului. Sunt astfel de reținut preocupările unor foruri internaționale de a extinde categoriile de acte care să fie supuse *jurisdicției universale*, ca de exemplu actele de terorism, pirateria, criminalitatea pe internet, traficul de droguri, de arme sau traficul cu ființe umane ori disparițiile de persoane.

Anexa pedagogică la Capitolul V

Întrebări, teme de dezbateri, referate

1. Care sunt limitele impuse de dreptul internațional pentru ca legătura de cetățenie să fie opozabilă altor state?
2. Prezența expulzarea ca modalitate de încetare a șederii unor străini pe teritoriul statului.
3. Drepturile și obligațiile refugiaților în statul de refugiu, în conformitate cu standardele internaționale actuale.
4. Comentarii prin raportare la dispozițiile Legii nr. 122/2006, cu modificările și completările ulterioare, statutul diferitelor categorii de persoane protejate în România.
5. Dreptul la nereturnare al refugiaților.
6. Realizați o comparație între instituția azilului teritorial și cea a azilului diplomatic.
7. Distingeți între cele 2 tipuri/modalități de exercitare a *protecției diplomatice* a propriilor cetățeni.

Jurisprudență

1. Cazul privind Dreptul de azil (*Haya de la Torre*), ICJ, Reports 1950, p. 34-39;
2. Cazul Nottebohm (*Lichtenstein c. Guatemala*), ICJ, Reports, 1951, p. 77;
3. Cazul Barcelona Traction (*Belgia c. Spania*), ICJ, Reports 1974.

Termeni. Expresii. Definiții de reținut*

- cetățenie 118
- naționalitate 132
- apatrid 120
- bipatrid 120

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină, iar aceste expresii se regăsesc în text redactat cu caractere aldine și italice.

- conflicte pozitive/negative de cetățenie 119
- extrădare 122
- expulzare 122
- refugiat 123
- azil teritorial 126
- azil diplomatic 127
- protecția diplomatică 130
- principiul competenței universale 134

Bibliografie

1. R. Miga-Besteliu, *Drept internațional. Introducere în Dreptul internațional public*, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 41-72;
2. Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 74-77;
3. I. Retca, *Extrădarea propriilor cetățeni*, în *Dreptul* nr. 8/2004, p. 207-210.

Note și alte repere bibliografice

¹ Termenul de *competență*, sinonim într-un anumit context cu acela de *jurisdicție*, desemnează exercițiul autorității unui stat asupra persoanelor și teritoriului aflate sub suveranitatea sa. Dreptul internațional nu reglementează, în principal, conținutul și modalitățile de exercitare a acestor competențe, ci se preocupă de acestea pentru a determina *limitele exercițiului lor* de către un stat, prin raport cu alte state. Termenul de *jurisdicție* mai indică, într-un sens restrâns, doar exercițiul unor funcțiuni contencioase, respectiv exercițiul autorității organelor judecătorești ale unui stat.

² Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în cazul *Nottebohm*, ICJ Reports, 1955, p. 23.

³ Cauțiunea *iudicatum solvi* reprezintă suma de bani pe care străinii, în calitate de reclamanți într-un proces, erau obligați, în conformitate cu legile unor state, să o depună ca o garanție pentru cazul în care acțiunea le-ar fi fost respinsă și ei ar fi fost obligați la cheltuieli de judecată și alte daune. Cauțiunea *iudicatum solvi* se întemeia pe ideea că dreptul de a introduce o acțiune în justiție era garantat numai propriilor cetățeni nu și străinilor. În ultimul timp, mai ales prin tratatele de asistență juridică, statele renunță la această cauțiune, aplicând străinilor, în ceea ce privește accesul la instanțele judecătorești, un tratament egal cu cel aplicat propriilor cetățeni.

⁴ În cele mai multe cazuri, extrădarea se acordă pentru infracțiuni internaționale. Acestea sunt fapte penale foarte grave, încriminate în condiții similare în mai multe state, în temeiul unor convenții internaționale, între care pot fi menționate terorismul, pirateria maritimă, pirateria aeriană, traficul de stupefiante, falsificarea de monedă, traficul de femei și copii etc.

⁵ În legătură cu definirea noțiunii de refugiat, se impune evidențierea relației dintre Convenția din 1951 și Protocolul său adițional din 1967. Conform art. 1 alin. A(2) al Convenției din 1951, prevederile acestei convenții se aplicau numai persoanelor care dobândiseră calitatea de refugiat înainte de 1 ianuarie 1951. Protocolul privind statutul refugiaților din 1967, înlătură această limitare în timp, în ceea ce privește dobândirea calității de refugiat, și extinde prevederile Convenției din 1951 la

toate categoriile de persoane care îndeplinesc condițiile prevăzute de art. 1 alin. A(2) al acestei convenții (potrivit definiției mai sus enunțate), indiferent de perioada în care a intervenit refugiatul (G. Gill, *The Refugee in International Law*, Clarendon Press, Oxford, 1989).

⁶ În lumina definiției refugiatului din Convenția din 1951, în cadrul ONU poate fi sesizată abordarea conceptual diferită a categoriei de refugiat, prin raport cu sistemul de protecție al refugiaților inițiat sub auspiciile Societății Națiunilor. Prin Convenția din 1951 statutul de refugiat este astfel acordat pe baza individuală și nu pentru grupuri de persoane în funcție de țările de proveniență. (Vezi I. Cloșcă, *Refugiații. Noi probleme, noi abordări*, în *Revista Română de Drept Umanitar* nr. 1/1996, p. 20).

⁷ Vezi *infra*, vol. II al Cursului, Capitolul II.

⁸ Vezi Doc. A/61/10.

⁹ Cu privire la protecția diplomatică a persoanelor juridice, în cauza *Barcelona Traction*, CIJ a apreciat că Belgia nu avea calitatea de a acorda protecția sa diplomatică societății cu acest nume, deși cea mai mare parte a capitalului acesteia era deținut de cetățeni belgieni. Prin aceasta a fost, în fapt, respins un posibil criteriu de stabilire a naționalității unei societăți, și anume acela al controlului acesteia. În litigiul menționat, CIJ a considerat că protecția diplomatică în beneficiul societății *Barcelona Traction* nu putea fi exercitată decât de Canada, întrucât societatea era înregistrată ca persoană juridică în această țară. În același litigiu, Curtea a subliniat că statul trebuie considerat ca unică autoritate care decide acordarea protecției sale, având o putere discreționară și o libertate totală de acțiune (ICJ Reports, 1970, p. 44).

¹⁰ Vezi *infra*, Capitolul VII, Secțiunea 8.1.

¹¹ Vezi *supra*, Secțiunea 5.1. a acestui capitol.

¹² Ratificat de România prin Legea nr. 362/2004 (M.Of., Partea I, nr. 845 din 15 septembrie 2004).

¹³ Acordul SOFA Suplimentar, semnat de România la Washington la 30 octombrie 2001, a fost ratificat prin Legea nr. 260/2002 (M.Of., Partea I, nr. 324 din 16 mai 2002), completată cu O.U.G. nr. 62/2007 (M.Of., Partea I, nr. 439 din 28 iunie 2007), aprobată prin Legea nr. 315/2007 (M.Of., Partea I, nr. 791 din 21 noiembrie 2007).

¹⁴ Ratificat prin Legea nr. 111/2002.

Capitolul VI

Competențele statelor asupra teritoriului

Secțiunea 1. Teritoriul de stat. Noțiune și competențe

Teritoriul de stat reprezintă spațiul geografic în limitele căruia statul își exercită suveranitatea deplină și exclusivă. Împreună cu populația și cu structura de organe ale puterii, teritoriul reprezintă una din premisele existenței statului ca subiect original al dreptului internațional.

1.1. Suveranitatea teritorială a statului se caracterizează, pe de o parte, prin exclusivitate, în sensul că *asupra unui teritoriu nu se poate exercita decât autoritatea unui singur stat*; numai acesta exercită, prin propriile sale organe, asupra ansamblului teritoriului, puterea legislativă, administrativă și judecătorească. Exercițarea suveranității mai multor state asupra aceluiași teritoriu ar contrazice însuși conceptul de suveranitate. Exclusivitatea competenței teritoriale decurge, de asemenea, din egalitatea suverană a statelor. „Între statele independente, respectul suveranității teritoriale este una dintre bazele esențiale ale raporturilor internaționale” (Hotărârea CIJ în litigiul privind Strâmtoarea Corfu – 1949).

Suveranitatea teritorială este, pe de altă parte, caracterizată prin plenitudinea exercițiului acesteia, în sensul că *statul este singurul în măsură să determine întinderea și natura competențelor pe care le exercită în limitele teritoriului de stat*.

În ceea ce privește plenitudinea suveranității teritoriale, din punctul de vedere al sferelor de manifestare, competența teritorială a statului este practic nelimitată: statul este în măsură să decidă reglementarea celor mai diverse domenii, în cele mai mici detalii, de la organizarea constituțională până la reglementări referitoare la păstrarea ordinii publice, de la domeniul economiei ori al apărării, până la acela al acordării cetățeniei, organizarea administrativ-teritorială, culegerea de date statistice etc. Din punctul de vedere al persoanelor, competența statului se exercită, așa cum am văzut în capitolul anterior, asupra tuturor persoanelor care se găsesc pe teritoriul său, atât persoane fizice, cetățeni sau străini, cât și persoane juridice.

Plenitudinea exercițiului suveranității teritoriale a unui stat nu este afectată de obligațiile ce revin acestuia din dreptul internațional general ori din tratatele la care este parte. Cooperarea cu alte state sau organizații internaționale, în cadrul căreia statele se pot angaja să se abțină, pe teritoriul lor, de la anumite activități, cum ar fi neproliferarea armelor nucleare sau chimice, ori să adopte și să aplice anumite reglementări interne privind, de exemplu, combaterea poluării sau incriminarea uniformă a anumitor infracțiuni, nu pot fi considerate încălcări ale suveranității sale, ci consecințe ale manifestărilor de voință ale statului care optează pentru un anumit regim juridic într-un domeniu dat.

1.2. În ce privește **componentele teritoriului de stat**, distingem: spațiul terestru, spațiul acvatic și spațiul aerian.

Spațiul terestru include solul și subsolul cuprins în limitele frontierelor de stat, indiferent dacă acesta este format dintr-o singură întindere sau este despărțit de ape maritime (insule formând un arhipelag).

Spațiul acvatic cuprinde apele interioare (râuri, fluvii, canale, lacuri și mări interioare) și, pentru statele cu litoral, apele maritime interioare (ale porturilor și golfulor) și marea teritorială.

Spre deosebire de aceste elemente componente ale teritoriului de stat, în limitele căruia se exercită suveranitatea deplină și exclusivă, statele cu deschidere la mare exercită asupra unor **spații marine**, situate dincolo de limita exterioară a mării lor teritoriale, anumite drepturi suverane, precis determinate. Aceste spații sunt: zona contiguă, zona economică exclusivă și platoul continental.

Spațiul aerian reprezintă coloana de aer situată deasupra teritoriului terestru și a spațiilor marine ale statului.

Secțiunea a 2-a. Evoluția concepțiilor referitoare la modalitățile de dobândire sau de modificare a teritoriului de stat

2.1. **Dobândirea originară de teritorii.** Dintr-o perspectivă istorică, termenul de „dobândire de teritorii” se referă la modurile prin care, în trecut, anumite state și-au mărit teritoriul, fără ca prin aceasta să se micșoreze corespunzător teritoriul altor state. S-a vorbit, în aceste cazuri, despre o **dobândire originară** de teritorii, care se referea la așa-zisele „teritorii fără stăpân” (*terrae nullius*)¹.

În timpurile moderne nu mai există practic teritorii nesupuse suveranității unui stat (cu excepția Antarcticii, care are un regim internațional, stabilit pe cale convențională), astfel încât nu mai pot avea loc decât **modificări** ale teritoriilor statelor, prin dobândire, respectiv prin pierdere de teritorii.

Concepțiile juridice referitoare la modalitățile de dobândire ori modificare a teritoriului au evoluat în decursul timpului, înregistrând o radicală transformare în cursul secolului XX, prin excluderea forței și a amenințării cu forța din relațiile internaționale.

Cele mai multe dintre modalitățile de dobândire ori modificare a teritoriului, practicate în trecut, sunt astăzi căzute în desuetudine, fiind considerate chiar încălcări flagrante ale dreptului internațional contemporan. Studiarea lor prezintă totuși un anumit interes întrucât, în cazul a numeroase diferențe teritoriale, pentru aprecierea „justului titlu” cu care este revendicat de către un stat un anumit teritoriu, se au în vedere modalitățile de dobândire sau modificare admise în perioada în care se plasează originea diferendului.

2.2. **Modalități de dobândire ori modificare a teritoriului unui stat, aplicate în trecut.** Cele mai multe dintre modalitățile de dobândire ori modificare a teritoriului, practicate în trecut, ar fi astăzi considerate, așa cum am arătat, drept încălcări flagrante ale dreptului internațional². Acestea pot fi totuși invocate uneori ca „just

titlu”, în diferențele teritoriale ale căror origini se găsesc în secolele trecute. Dintre acestea menționăm: ocupația sau descoperirea originară, cucerirea de teritorii în urma unor războaie (*debellatio*), dobândirea de teritorii în urma unor partaje succesoriale sau căsătorii între familiile regale, contiguitatea ori continuitatea, vânzarea/cumpărarea de teritorii, cum a fost cazul cumpărării de către S.U.A. de la Franța a unui vast teritoriu denumit Louisiana și de la Rusia a peninsulei Alaska.

2.3. **Modalități de modificare a teritoriului admise de dreptul internațional contemporan.** Potrivit dreptului internațional sunt admise ca legale numai modificările pentru care a fost exprimată voința suverană a locuitorilor teritoriului în cauză.

Este vorba, în primul rând, de modificările teritoriale intervenite ca urmare a procesului de **decolonizare**, prin constituirea de state independente pe teritoriile fostelor imperii coloniale, în urma exercitării dreptului la autodeterminare al popoarelor, mai ales după al doilea război mondial.

În al doilea rând, avem în vedere exprimarea liberă a consimțământului populației ce locuiește pe un anumit teritoriu, în legătură cu modificarea statutului acestuia. Asemenea modificări teritoriale pot consta, fie în desprinderea unor teritorii de la un stat și formarea unui sau unor noi state independente (cum a fost cazul desprinderii Norvegiei de Suedia în 1905, sau al apariției unor state independente prin dezmembrarea U.R.S.S. și a R.S.F. Iugoslavia), fie alăturarea unei porțiuni din teritoriul unui stat la teritoriul unui alt stat ori alăturarea unor state în întregul lor, la alte state (cum s-a întâmplat în urma unirii, în 1990, a celor 2 state germane – R.F. Germania și R.D. Germană – într-un stat federal unic).

În lumina celor de mai sus, singura modalitate de modificare a teritoriului unui stat, admisă, în prezent, de dreptul internațional, are la bază **consimțământul liber exprimat al populației care locuiește pe teritoriul respectiv**.

Formele de manifestare a voinței populației nu pot fi decât:

1. hotărâre a organului legislativ suprem, ca expresia mediată a voinței populației;
2. consultarea directă a populației, în special prin intermediul **plebiscitului** sau referendumului³.

Cu privire la **condițiile** în care se poate recurge la o asemenea consultare a populației, în Rezoluția A.G. a ONU 2625/1970 (Declarația privind principiile dreptului internațional)⁴ se precizează, cu privire la exercițiul dreptului la autodeterminare al popoarelor, următoarele: „(...) nicio dispoziție din paragrafele precedente nu va fi interpretată ca autorizând sau încurajând o acțiune, oricare ar fi ea, care ar dezmembra sau amenința, în total sau în parte, integritatea teritorială sau unitatea politică a oricărui stat suveran și independent, care se conduce conform principiului egalității în drepturi și dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, enunțat mai sus, și având un guvern care reprezintă ansamblul poporului aparținând teritoriului, fără distincție de rasă, credință sau culoare”.

Secțiunea a 3-a. Delimitarea teritoriului de stat. Frontierele în dreptul internațional contemporan

3.1. Conceptul de frontieră. Frontierele marchează limitele teritoriale în interiorul cărora un stat își exercită suveranitatea sa deplină și exclusivă. Din punctul de vedere al dreptului internațional, frontierele delimitează deci exercițiul competențelor teritoriale între statele vecine ori față de anumite spații cu regim internațional.

În relațiile internaționale contemporane frontierele reprezintă, în același timp, zone de contact, de cooperare și de bună vecinătate între popoare. În condițiile unor tot mai strânse interdependente, noțiunea de „vecinătate” cunoaște o serie de noi dezvoltări, cum sunt de exemplu politicile și instituțiile regionalismului european.

Privit în perspectivă istorică, conceptul de frontieră, ca limită a exercițiului suveranității, a apărut în legătură cu conceptul modern de stat la sfârșitul Evului Mediu. Termenul expres de „frontieră” cunoaște însă o largă utilizare în dreptul intern și internațional doar de la începutul secolului.

Astăzi, întreaga suprafață a teritoriilor planetei, cu excepția Antarcticii, aparține unor state ori entități teritoriale asimilate acestora. Procesele de distribuire și redistribuire a teritoriilor între state au urmat evoluții diferite în diverse zone geografice. În Europa, actuala configurație a frontierelor este rezultatul unui lung proces de atribuire și redistribuire, în cadrul căruia momentele cele mai importante le-au reprezentat tratatele de pace care au consfințit raporturile geopolitice în urma unor importante războaie: Pacea din Westfalia – 1648; Tratatul de la Utrecht – 1713; Congresul de la Viena – 1815; Tratatul de pace de la Paris – 1856 și de la Berlin – 1878; tratatele de pace după primul și al doilea război mondial. În America și Africa, actualele frontiere au fost, în general, determinate, în virtutea principiului *uti possidetis iuris*, de diviziunile administrative create prin expansiunea colonială europeană. În Asia, situația frontierelor actuale este, de asemenea, rezultatul expansiunii coloniale, dar și a unor puternice rădăcini istorice ale organizării politice, etnice și religioase din perioade anterioare colonizării.

3.2. Clasificarea frontierelor se face în funcție de două criterii: al aliniamentelor pe care le urmează și al naturii spațiilor pe care le delimitează.

Din punct de vedere al *aliniamentelor*, frontierele pot fi naturale, geometrice sau astronomice.

Frontierele naturale se stabilesc ținându-se seama de anumite particularități geografice, cum ar fi albia unor râuri sau fluvii, înălțimi, văi, litoral.

Frontierele geometrice reprezintă, în general, linii drepte trasate între anumite puncte, care despart teritoriile a două state. Frontiera dintre S.U.A. și Mexic, în lungime de 800 km, constă într-o linie dreaptă trasată între El Paso și Oceanul Pacific.

Frontierele astronomice urmează paralele sau meridiane ale globului pământesc. Asemenea frontiere separă, de exemplu, S.U.A. și Canada (pe o lungime de 2.000 km), Coreea de Nord de Coreea de Sud.

Din punctul de vedere al naturii spațiilor componente ale teritoriului, frontierele sunt: terestre, fluviale, maritime și aeriene.

3.3. Modalitățile juridice de stabilire a frontierelor constau în acorduri încheiate între statele vecine. De cele mai multe ori, acestea au fost urmarea înțelegerilor care au marcat sfârșitul unor conflicte militare, de mai mică sau mai mare anvergură. În epoca modernă, unele frontiere ori numai anumite porțiuni de frontieră au fost stabilite și prin hotărârile unor instanțe arbitrale internaționale ori ale celor două Curți Internaționale de Justiție.

Operațiunile practice de determinare a traseului unei frontiere în epoca contemporană se desfășoară în două etape:

– **delimitarea**, operațiune politică și juridică care constă în identificarea direcției principale și descrierea amănunțită a traseului frontierei, în cuprinsul acordului care se încheie în scopul stabilirii frontierei. În urma acestei descrieri se întocmește și o hartă, anexă la tratat.

– **marcarea** în teren a liniei de frontieră, care presupune o serie de operațiuni de instalare a unor borne sau identificarea altor semne de demarcație (copaci, forme de relief natural, geamanduri etc.). Această etapă de marcarea a frontierei este efectuată de o comisie specială care consemnează operațiunile sale într-un proces-verbal sau un raport.

3.4. Dreptul internațional nu impune criterii uniforme sau tehnici speciale pentru trasarea frontierelor, în acest domeniu statele beneficiind de libertatea de alegere. Totuși, trasarea liniilor de frontieră, în afara factorilor de mediu natural, trebuie să corespundă și exigențelor unui anumit echilibru politic într-o anumită regiune, ca și în plan bilateral, între țările care negociază stabilirea frontierei.

În procesul decolonizării, în America Latină în secolul al XIX-lea și în Asia și Africa în secolul XX, statele noi care și-au dobândit independența au reținut un principiu politic de delimitare a frontierelor, inspirat din dreptul civil, denumit *uti possidetis iuris*. Potrivit acestui principiu, statele au acceptat ca frontierele dintre ele să corespundă vechilor împărțiri administrative, trasate anterior dobândirii independenței, de către administrațiile coloniale. Aparent, acest principiu nu și-ar mai găsi aplicabilitatea în afara procesului de decolonizare. Cu toate acestea, aplicarea sa este reluată, la sfârșitul secolului XX, în cazul statelor desprinse din fosta R.S.F. Iugoslavia, de către Comisia de Arbitraj a Conferinței de pace pentru Iugoslavia, și apoi reținută și în cazul statelor desprinse din fosta U.R.S.S., prin art. 5 al Acordului de la Minsk, din 8 decembrie 1991.

Aplicarea principiului *uti possidetis iuris* nu echivalează cu negarea libertății statelor de a conveni liniile de frontieră, în special în situațiile în care aceasta se poate stabili pe cale convențională, prin acorduri scrise, cum sunt, de exemplu, acordurile de delimitare a mării teritoriale între statele vecine.

3.5. Traseul frontierelor de stat ale României este stabilit prin acorduri bilaterale încheiate de România cu statele vecine – Republica Moldova, Ucraina, Bulgaria, Serbia, Ungaria. *Regimul juridic* al frontierei de stat a României rezultă din prevederile Ordonanței de urgență nr. 105/2001, aprobată prin Legea nr. 243/2002, din alte legi interne și din peste 80 de înțelegeri internaționale bilaterale încheiate cu statele vecine.

Secțiunea a 4-a. Fluviile internaționale

4.1. Definiție. Clasificări. Fluviile internaționale sunt *cursurile de apă care separă sau traversează teritoriile mai multor state și care sunt navigabile până la vărsarea lor în mare.*

Din punctul de vedere al legăturii lor cu teritoriile a două sau mai multe state se face distincția între *fluvii succesive*, care traversează teritoriile mai multor state (de exemplu, Dunărea, pentru Germania, Austria, Ungaria, Iugoslavia și România, sau Nigerul, pentru Guineea, Mali, Niger și Nigeria) și *fluvii contigue*, care separă teritoriile a două state (de exemplu, Dunărea, între Slovacia și Ungaria, între România și Serbia și între România și Bulgaria, sau Rinul, între Germania, Elveția și Franța).

Deși fac parte din teritoriul statelor pe care le traversează sau le separă, fluviile internaționale reprezintă, prin caracterul lor navigabil, un instrument al cooperării internaționale și, prin aceasta, sunt astăzi supuse unor regimuri juridice speciale, deosebite de regimul juridic al celorlalte ape interioare ale statelor.

4.2. Navigația pe fluviile internaționale este guvernată de **principiul libertății de navigație** pentru vasele comerciale ale altor state.

Acest principiu a fost consacrat în secolul 19 prin Actul final al Congresului de la Viena din 1815, care stabilește regimul juridic al Rinului și proclamă principiul general al libertății navigației comerciale pe principalele fluviu internaționale. Documentele adoptate de **Conferința de la Barcelona (1921)**, convocată sub auspiciile Societății Națiunilor, introduc conceptul de „curs de apă navigabil de interes internațional”, care s-a considerat că ar avea în vedere și eventualii afluenți navigabili ai unui fluviu internațional. Prin acest concept mai larg s-a încercat să se justifice, în plan juridic, participarea unor state neriverane la stabilirea regimului juridic și exploatarea unor fluviu internaționale, de multe ori cu nesocotirea intereselor unor state riverane, cum a fost cazul Dunării.

Diversitatea de situații și interese pe care o prezintă, din punct de vedere geografic, economic și istoric, fluviile internaționale, a făcut până acum imposibilă adoptarea unui ansamblu de reguli, unanim acceptate, referitoare la navigația pe aceste cursuri de apă. Cu toate acestea, așa cum rezultă din practica internațională, ca și dintr-o bogată literatură juridică referitoare la problemele navigației pe fluviile internaționale, în acest domeniu pot fi totuși identificate astăzi unele **reguli cutumiare**:

– Libertatea de navigație pe fluviile internaționale presupune asigurarea accesului neîngrădit al navelor comerciale ale tuturor statelor, riverane sau neriverane. **Navele comerciale** vor fi tratate în mod egal, indiferent de pavilionul pe care îl arborează. **Navele militare**, precum și cele vamale și de poliție ale statelor neriverane nu au acces pe fluviile internaționale. Aceleași categorii de nave ale statelor riverane se bucură de dreptul de a naviga pe aceste fluviu, dar numai în sectoarele supuse suveranității statelor cărora le aparțin. Accesul în sectoarele altor state este permis doar cu autorizarea acestora.

– Aparține fiecărui stat riveran dreptul de a stabili condițiile de desfășurare a navigației, prin acord cu celelalte state riverane și obligația de a menține fluviul în stare de navigație, executând lucrări de întreținere și amenajare. Statele riverane

exercită, de asemenea, dreptul de control vamal și sanitar și de supraveghere prin poliția fluvială, ca și pe acela de a percepe anumite taxe.

4.3. Utilizarea fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația. Fluviile internaționale, ca și cursurile de apă interioare, de altfel, sunt utilizate și în alte scopuri decât navigația, în special în interesul agriculturii, dar și în unele domenii industriale, cum ar fi producerea de energie electrică. În legătură cu asemenea utilizări, cu toată diversitatea intereselor particulare și chiar a numeroaselor diferende dintre state, preocupările în direcția elaborării unor norme general aplicabile au înregistrat unele rezultate. Astfel, Asociația de Drept Internațional a elaborat un grup de articole, cunoscute sub denumirea de „**Regulile de la Helsinki – 1966**”⁵. În cadrul Comisiei de Drept Internațional a ONU a fost elaborată *Convenția cu privire la utilizarea fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația* (1997), care introduce noțiunea de „resurse naturale partajabile” (*natural shared resources*). În dezvoltarea acestei noțiuni convenția reține printre altele următoarele principii: utilizarea și împărțirea echitabilă a cursului de apă, obligația de a nu cauza pagube importante altor state, obligația generală de a coopera și de a face schimb regulat de date și informații, necesitatea protecției ecosistemelor, prevenirea, reducerea și controlul poluării.

4.4. Evoluția regimului juridic al Dunării. Etapele pe care le-a parcurs reglementarea navigației pe Dunăre sunt edificatoare pentru evoluția dreptului fluvial, în general.

I. Tratatul de pace de la Paris din 1856, care a încheiat războiul ruso-turc (războiul Crimeei) prevedea libertatea de navigație pentru toate statele – riverane și neriverane – și împărțea fluviului, din punctul de vedere al desfășurării și administrării navigației, în două sectoare: **Dunărea fluvială și Dunărea maritimă**. Pentru aceasta din urmă a fost creată **Comisia Europeană a Dunării**, din care făceau parte: marile puteri europene neriverane – Anglia, Franța, Prusia și Sardinia, precum și cele 3 imperii atunci riverane – Austria, Turcia și Rusia. Din Comisia Europeană a Dunării nu făceau parte Principatele Române, deși competențele Comisiei se exercitau în principal pe teritoriul acestora, unde comisia își avea și sediul.

II. Conferința de la Paris (2 august 1920 – 23 iulie 1921), în cadrul căreia s-a elaborat **Convenția Dunării**⁶, care reflecta noul raport de forțe între statele europene de la sfârșitul primului război mondial.

III. Regimul actual al navigației pe Dunăre, stabilit la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, este reglementat prin **Convenția de la Belgrad**, încheiată în 1948, exclusiv între statele riverane. În temeiul acestei Convenții, sunt excluse de la gestiunea navigației pe Dunăre statele neriverane și este garantată libertatea de navigație pe tot cursul navigabil al Dunării, pentru vasele comerciale ale tuturor statelor, pe bază de egalitate în ceea ce privește taxele și condițiile de desfășurare a traficului. Conform Convenției fiecare stat riveran are dreptul să stabilească:

1. condițiile de navigație în porțiunea de fluviu supusă suveranității sale, în baza unor norme generale de navigație, convenite între toate statele riverane;
2. să exercite controlul vamal și sanitar și jurisdicția în ceea ce privește faptele petrecute în porțiunea de fluviu supusă suveranității lor;

3. sunt obligate să mențină în stare de navigație această zonă, efectuând lucrările necesare în acest scop.

Navele militare străine nu au acces la navigația pe Dunăre. Navele militare ale riveranilor pot naviga în porțiunile de fluviu ale altor state riverane numai pe baza unor înțelegeri prealabile cu acele state.

Comisia Dunării, organismul creat de Convenția de Belgrad, are doar atribuții de coordonare și consultare între statele riverane privind regulile de navigație ca și cele de supraveghere vamală și sanitară. Sediul Comisiei este în prezent la Budapesta.

IV. În urma transformărilor care au avut loc în Europa Centrală și de Răsărit după 1990, cu privire la regimul navigației și utilizării fluviului Dunărea, au intervenit următoarele noi reglementări:

– Protocolul adițional la Convenția de la Belgrad, intrat în vigoare în 1999, prin care Germania, Croația și Republica Moldova devin părți la Convenția din 1948 și membre cu drepturi depline în Comisia Dunării;

– Protocolul de semnătură la Protocolul adițional de mai sus, prin care Germania își rezervă anumite drepturi rezultând din calitatea sa de membră a UE și NATO;

V. Pentru utilizarea apelor Dunării în scopul producerii de energie electrică, între România și Iugoslavia s-au încheiat două tratate bilaterale – Acordurile privind Sistemul hidroenergetic și de Navigație „Porțile de Fier I” (1963) și „Porțile de Fier II” (1976).

VI. Pentru prevenirea poluării fluviului, a fost încheiată Convenția privind cooperarea pentru protecția și folosirea durabilă a fluviului Dunărea, la care, pe lângă statele riverane, au devenit părți și statele „bazinului Dunării”. Prin această convenție se constituie, între statele părți, o *Comisie internațională pentru protecția Dunării*, cu sediul la Viena.

4.5. Canalul Dunăre – Marea Neagră este un curs de apă navigabil situat în întregime pe teritoriul României, legând cele două căi internaționale de navigație între Constanța Sud (Agigea) și portul Cernavodă, printr-o rută mai scurtă, alternativă cursului Dunării. Făcând parte din apele interioare, canalul este supus jurisdicției exclusive a statului român, care a stabilit un regim al navigației pe canal similar regimului navigației pe Dunăre, în sectorul românesc⁷.

Secțiunea a 5-a. Canale maritime internaționale

5.1. Definiție. Regim juridic. Canalele internaționale sunt *căi maritime de comunicație, construite în întregime pe teritoriul unui stat, pentru a lega două mări libere, în scopul facilitării navigației*. Ele sunt, din punctul de vedere al delimitării teritoriale, ape interioare ale statului pe teritoriul căruia s-au construit. Având însă în vedere scopul pentru care au fost construite, canalele maritime trebuie să fie deschise navigației pentru vasele tuturor statelor. Modalitățile concrete de desfășurare a navigației prin principalele trei canale internaționale – Suez, Panama și Kiel – nu sunt însă identice; ele rezultă din convenții internaționale și dintr-o serie de alte acte interne sau internaționale. În general, luând în considerare dispozițiile tuturor acestor

convenții și acte, ca și o îndelungată practică internațională, se consideră că ne găsim astăzi în prezența unei reguli cutumiare privind libertatea de trecere prin canalele maritime internaționale.

5.2. Canalul Suez se află pe teritoriul Egiptului și face legătura între Marea Mediterană și Oceanul Indian, prin Marea Roșie. A fost construit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea de Ferdinand de Lesseps și deschis navigației în 1869. Exploatarea canalului s-a făcut în temeiul unei concesiuni de drept privat, pe termen de 99 de ani, intervenită între guvernul egiptean și o companie anglo-franceză. În 1888 s-a încheiat, cu privire la administrarea și exploatarea canalului, Convenția de la Constantinopol⁸, semnată de nouă state, printre care Egiptul, Anglia și Franța.

În 1956, Egiptul naționalizează, printr-o lege internă, Compania Canalului Suez, prevăzând unele compensații, dar nemodificând statutul internațional al canalului. Actul de naționalizare este contestat de Marea Britanie și Franța, care organizează o intervenție militară în zona canalului la care Egiptul răspunde prin blocarea temporară a navigației.

„Criza” internațională creată în jurul acestei naționalizări este aplanată în urma rezoluției Consiliului de securitate ONU din 13 octombrie 1956 care recunoaște suveranitatea teritorială a Egiptului în privința administrării canalului dar cere acestuia să mențină libertatea de navigație în condițiile stabilite în Convenția de la Constantinopol din 1888.

5.3. Canalul Panama a fost construit pe istmul cu același nume, pentru a deschide navigația între Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific. Regimul său juridic a fost stabilit, înainte chiar de terminarea construcției sale, printr-o serie de tratate bilaterale între S.U.A. și Anglia (1901), S.U.A. și statul Panama (1903). Prin acest ultim tratat S.U.A. obține monopolul construcției, întreținerii și gestiunii ulterioare a Canalului, largi drepturi în ceea ce privește asigurarea apărării militare a acestuia, cât și exercițiul unor drepturi de suveranitate asupra zonei de 10 mile de-a lungul Canalului. Statul Panama primea în schimb anumite sume de bani.

În 1977, după îndelungi negocieri, între S.U.A. și Republica Panama se încheie un nou tratat, prin care se recunoaște suveranitatea acesteia din urmă asupra Canalului și zonei sale adiacente. În conformitate cu dispozițiile acestui tratat, gestiunea și apărarea militară a Canalului sunt treptat transferate Republicii Panama, până în 1999, după care Canalul dobândește un regim de neutralitate, garantat de S.U.A.

5.4. Canalul Kiel a fost construit de Germania pe teritoriul său, între 1885-1895, pentru a lega Marea Baltică de Marea Nordului. După încheierea primului război mondial, canalul este „internaționalizat”, în temeiul art. 380-386 ale Tratatului de la Versailles, urmând să rămână deschis liberei navigații a vaselor tuturor statelor, atât comerciale cât și militare, în condiții de deplină egalitate, cu singura condiție ca Germania să nu fie în stare de război cu respectivele state.

Secțiunea a 6-a. Spațiul aerian

6.1. Spațiul aerian național. Coloana de aer aflată deasupra teritoriului terestru și a mării teritoriale a unui stat reprezintă spațiul aerian național al acelui stat și este supus suveranității sale teritoriale. Delimitarea laterală între spațiile aeriene ale statelor vecine este dată de perpendicularele imaginare care se ridică pe frontierele terestre și maritime ale statelor. Ținând seama de vitezele deosebit de mari pe care le ating astăzi majoritatea aparatelor de zbor, este evidentă posibilitatea de violare a spațiului aerian al unor state, urmată uneori de grave consecințe; ceea ce atrage atenția asupra importanței funcționării cu precizie a instrumentelor de reper al zborurilor cât și a punctelor de dirijare a acestora.

Suveranitatea statelor asupra spațiului aerian deasupra mării lor teritoriale este recunoscută prin art. 2 alin. (2) al Convenției din 1982 privitoare la dreptul mării: „Suveranitatea asupra mării teritoriale se extinde la spațiul aerian de deasupra mării teritoriale (...)”.

6.2. Regimul juridic al navigației aeriene. În virtutea suveranității, statele sunt libere să reglementeze prin legi interne accesul și condițiile de survol al teritoriului lor aerian, atât pentru aeronavele naționale cât și pentru cele străine. Orice violare a reglementărilor astfel stabilite reprezintă o încălcare a suveranității statului respectiv și dă dreptul la o ripostă.

În ceea ce privește asigurarea securității zborurilor internaționale, în general, statele au convenit să urmeze o serie de **norme de navigație aeriană** prin numeroase instrumente internaționale:

- toate regulile convenite în cadrul Organizației Aviației Civile Internaționale (OACI), în primul rând acelea adoptate în cadrul Conferinței de la Chicago din 1944;
- alte reguli convenite între state, printr-un mare număr de acorduri aeriene bilaterale sau multilaterale;

Regimul juridic al spațiului aerian național este rezultatul compromisului dintre exercițiul suveranității statului asupra spațiului său aerian, care implică caracterul discreționar al competenței sale în stabilirea regimului juridic de survol al teritoriului național, pe de o parte și respectarea de către statele survolate a anumitor reguli conținute în convenții internaționale multilaterale și acorduri bilaterale pe de altă parte⁹.

6.3. Înmatricularea aeronavelor. Categori de aeronave și libertăți de trafic. Orice aeronavă are naționalitatea statului în ale cărui registre speciale este înscrisă. Cu prilejul înmatriculării, se face distincția între *aeronave de stat* și *aeronave civile*, în considerarea funcției pe care o îndeplinește o aeronavă, fiind considerate aeronave de stat cele care îndeplinesc funcții de apărare, vamale, poștale și de poliție.

În temeiul Convențiilor de la Chicago din 1944 au fost stabilite cinci categorii de aeronave, cărora li se acordă în mod diferențiat cinci libertăți ale aerului:

1. **Aeronave civile care nu efectuează un serviciu de transport pe baze comerciale**, cărora li se recunoaște libertatea de survol fără escală (1) și libertatea de escală tehnică (2).

2. **Aeronave civile care efectuează servicii comerciale regulate.** Acestea li se recunosc un grup de trei „libertăți comerciale”:

- libertatea de a debarca mărfuri, pasageri și corespondență pe teritoriul statului a cărui naționalitate o are aeronava (3);
- libertatea de a îmbarca mărfuri, pasageri și corespondență, cu destinația pe teritoriul statului a cărui naționalitate o are aeronava (4) și
- libertatea de a îmbarca sau debarca mărfuri, pasageri și corespondență provenind sau având destinația pe teritoriul unui alt stat contractant (5).

3. **Aeronave civile care efectuează servicii comerciale întâmplătoare**, cărora li se recunosc libertățile (1) și (2), dar care nu beneficiază de celelalte trei libertăți decât în condițiile impuse de statul pe teritoriul căruia are loc escala.

4. **Aeronave care efectuează servicii de cabotaj**, constând în servicii comerciale prin zboruri interne între aeroporturile aceluiași stat. Asemenea aeronave trebuie să aibă naționalitatea statului respectiv.

5. **Aeronavele de stat** nu beneficiază de regimul juridic sus-menționat, și nu pot survola teritoriul altui stat decât cu autorizarea expresă a acestuia, solicitată conform legislației sale interne.

6.4. Organizația Aviației Civile Internaționale (OACI) a fost constituită prin Partea a II-a a Convenției de la Chicago din 1944 privind aviația civilă internațională. Ea și-a început activitatea în 1947, an în care a dobândit și statutul de instituție specializată a ONU. OACI are o serie de importante atribuții urmărind dezvoltarea continuă a transporturilor aeriene internaționale, în special prin uniformizarea normelor și procedurilor care să asigure securitatea navigației aeriene. Din punct de vedere instituțional, ea este organizată după structura clasică a organizațiilor internaționale, având trei organe principale: o Adunare, care reunește reprezentanții tuturor statelor membre, cu atribuții administrative și instituționale; un Consiliu, format din 30 de membri, aleși pe perioade de câte trei ani, care asigură reprezentarea în acest organ a statelor cu cel mai întins trafic aerian, a celor mai active în acordarea de facilități pentru navigația aeriană, precum și a principalelor regiuni geografice. OACI dispune și de un Secretariat, cu sediul actual la Ottawa.

În ansamblul activităților OACI, rolul cel mai activ revine Consiliului, întrucât acesta:

1. are competența de a încheia acorduri, cu state sau alte organizații internaționale, pentru gestiunea unor servicii sau a unor instalații necesare asigurării securității zborurilor internaționale;
2. are largi atribuții de tip jurisdicțional, pentru soluționarea diferendelor ce pot apărea între statele membre ale OACI;
3. elaborează și controlează aplicarea a numeroase „standarde” și „metode” care, prin continua actualizare a Anexelor Convenției de la Chicago, vizează să asigure uniformizarea și optimizarea regulilor după care se desfășoară transporturile aeriene internaționale.

Asociația Internațională a Transportatorilor Aerieni (IATA) este o organizație profesională neguvernamentală, din care fac parte companiile aeriene din cea mai mare parte a statelor lumii. Printre principalele atribuții ale IATA figurează negocierile pentru limitarea concurenței neloiale între companiile aeriene, prin stabilirea tarifelor în cadrul „conferințelor de trafic”.

6.5. Reprimarea infracțiunilor contra aeronavelor civile. Imperativul securității navigației aeriene, în fața formelor cele mai frecvente de terorism aerian, ca deturnarea de avioane, capturarea acestora și utilizarea lor ca arme de distrugere, luarea de ostatici, plasarea de substanțe explozive la bordul aeronavelor, a impus noi forme de cooperare a statelor printr-un mare număr de convenții internaționale. Acestea stipulează obligația statelor părți de a preveni și reprima infracțiunile contra aeronavelor civile și de a urmări, judeca și pedepsi sau extrăda autorii unor asemenea infracțiuni.

Anexa pedagogică la Capitolul VI

Întrebări, teme de dezbateri, referate

1. Modalitățile de dobândire de teritorii, admise în dreptul internațional contemporan.
2. Drepturile și obligațiile statelor riverane asupra fluviilor internaționale.
3. Suveranitatea statelor asupra spațiului lor aerian și „libertățile aerului” convenite în temeiul Convenției de la Chicago, 1944.
4. Modalități de atribuire a teritoriului, admise în practica statelor anterior adopției Cartei ONU.
5. Relevanța jurisprudenței internaționale în delimitarea frontierelor.
6. Instrumente de colaborarea a statelor riverane la Dunăre.
7. Utilizarea fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația.

Jurisprudență

1. Avizul consultativ cu privire la Sahara Occidentală, CII Reports, 1975;
2. Cazul cu privire la Timorul Oriental (*Portugalia c. Australia*), ICI Reports, 1995;
3. Cazul Stramtorii Corfu (*Anglia c. Albania*), CII, 1949;
4. Cazul Wimbledon (*Franța, Anglia și alții c. Germania*), CPJ, 1923;
5. Cazul Insulei las Palmas (*Franța c. Turcia*), sentința arbitrală, 1928;
6. Cazul privind Statutul juridic al Groenlandei orientale (*Norvegia c. Danemarca*), Curtea Permanentă de Justiție Internațională, 1933.

Termeni. Expresii. Definiții de reținut*

- dobândire originară (de teritorii) 140
- *debellatio* 141
- plebiscit 141
- frontieră 142
- delimitare a frontierelor 143
- marcarea a frontierelor 143
- fluvii internaționale succesive 144

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină, iar aceste expresii se regăsesc în text redactate cu caractere aldine și italice.

- fluvii internaționale contigue 144
- canale internaționale 146
- aeronavă civilă 148
- aeronavă de stat 148

Bibliografie

1. R. Miga-Beșteliu, *Drept internațional. Introducere în Dreptul internațional public*, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2003;
2. A. Năstase, B. Aurescu, C. Jura, *Drept internațional public. Sinteze pentru examen*, Ed. All Beck, București, 2005;
3. G. Stamate, *Frontiera de stat a României*, Ed. Militară, 1997;
4. I. Pop, *Voisinage et bon voisinage dans le droit international*, Ed. Pedone, Paris, 1980;
5. C. Bluman, *Frontieres et limites*, în *La frontiere*, Colloque de la Société Française pour le Droit International, 1980, p. 4 și urm.;
6. I. Bădulescu, Gh. Canja, E. Glaser, *Contribuții la studiul istoriei regimului internațional de navigație pe Dunăre*, București, 1957.

Note și alte repere bibliografice

¹ În legătură cu modalitățile de dobândire de teritorii admise în trecut, Curtea Internațională de Justiție, a precizat: „Oricare au fost divergențele de opinii între juriști, din practica statelor din perioada considerată (s.n.) reiese că teritoriile locuite de triburi sau de popoare având o anumită organizare socială și politică nu erau considerate *terra nullius*” (vezi ICJ Reports, 1975, p. 39). În lumina acestor precizări, doar teritoriile nelocuite au putut fi calificate ca *terrae nullius*, nu și acelea locuite, de exemplu, de nomazi.

² În legătură cu aplicarea „retroactivă” a unor modalități de dobândire de teritorii, recunoscute în perioadele anterioare, vezi, de exemplu, N.Q. Dinh, op. cit., p. 469 și urm.

³ În privința unor modificări teritoriale, plebiscitul a fost folosit pentru prima dată în 1291, atunci când populația din Avignon a hotărât alipirea la Franța. Unirea unora din statele italiene, alăturarea Insulelor Ioniene la Grecia (1863), desprinderea Norvegiei de Suedia (1905) s-au înfăptuit prin asemenea consultări populare sub formă de plebiscit. Germania nazistă, încălcând flagrant condiția de bază a referendumului, referitor la exprimarea liberă de orice constrângeri a consimțământului întregii populații, a invocat un simulacru al acestei instituții pentru a justifica anexarea Austriei și a zonei Suedetilor din Cehoslovacia.

⁴ Vezi *supra*, Capitolul II, Secțiunea 7.1.

⁵ Pentru un extras din textul Regulilor de la Helsinki cu privire la utilizarea fluviilor internaționale, vezi I. Brownlie, op. cit., p. 275-276.

⁶ Prin Convenția Dunării adoptată la sfârșitul primului război mondial a fost instituit un regim internațional pe toată porțiunea navigabilă a fluviului – de la Ulm până la vărsarea în mare. Acest regim era extins și asupra principalilor afluenți ai Dunării, care treceau prin teritoriul mai multor state (Mureșul, Tisa, Morava, Drava). În baza Convenției de la Paris au funcționat efectiv două organe: Comisia Internațională

nală a Dunării, pentru cursul superior al fluviului, de la Ulm până la Brăila, din care făceau parte Anglia, Franța, Italia și statele riverane și Comisia Europeană a Dunării, pentru Dunărea maritimă, de la Brăila până la vărsarea în mare (cu navigația pe brațul Sulina), din care făceau parte Anglia, Franța, Italia și România.

⁷ Navigația prin canalul Dunăre – Marea Neagră se desfășoară în condițiile Regulamentului navigației pe Dunăre în sectorul românesc adoptat prin decizia Comisiei Dunării din 19 martie 1973.

⁸ Conform Convenției de la Constantinopol 1888, Canalul Suez rămânea deschis și liber pentru navigație, atât pentru vasele comerciale, cât și pentru cele militare, indiferent de pavilion, atât în timp de pace, cât și de război. În cazurile în care statul pe teritoriul căruia se găsește canalul ar fi în război cu un alt stat, pe canal, în porturile sale și într-o zonă de trei mile în jurul acestora, nu se puteau desfășura ostilități militare.

⁹ Principalele convenții internaționale cu caracter multilateral, care reglementează navigația aeriană sunt: Convenția de la Paris, din octombrie 1919, care proclama principiul suveranității statelor asupra spațiului aerian; asupra navigației aeriene; Convențiile referitoare la navigația civilă internațională, încheiate la Chicago în decembrie 1944; Convenția de la Geneva din aprilie 1959 asupra mării teritoriale; Convenția din 1982 asupra dreptului mării; Protocolul de la Montreal din 1984. România a aderat la Convențiile de la Chicago prin Decretul 194 din 24 aprilie 1965.

Capitolul VII

Dreptul mării. Regimul juridic al spațiului cosmic

Secțiunea 1. Codificarea dreptului mării¹

Din punctul de vedere al dreptului internațional, marea este considerată ca ansamblul spațiilor cu apă sărată, cu condiția ca acestea să comunice liber între ele². Mările și oceanele lumii ocupă 70,8% din suprafața globului, reprezentând 361,3 milioane km². Ținând seama fie și numai de aceste dimensiuni, nu surprinde faptul că unul din primele studii monografice de drept internațional, redactat de Grotius la începutul secolului XVII (*Mare liberum*), are ca obiect revendicările statelor în legătură cu regimul juridic al mării.

Primele preocupări de codificare a dreptului mării au fost inițiate de cea de-a doua Conferință generală de codificare de la Haga din 1907 și s-au referit, în principal, la regulile de purtare a războiului pe mare. În perioada dintre cele două războaie mondiale, datorită multiplicării regulilor privind utilizarea diverselor spații marine, Societatea Națiunilor a inclus și această problemă pe agenda Conferinței de codificare din 1930, dar nu a reușit să adopte o convenție în acest domeniu.

După Al Doilea Război Mondial, Comisia de Drept Internațional a ONU a înscris problematica codificării dreptului mării pe agenda sa încă din anul 1949.

Prima Conferință asupra dreptului mării, convocată sub egida ONU în 1958, plecând de la proiectele de articole pregătite în cadrul Comisiei de Drept Internațional, a avut ca rezultat adoptarea a patru convenții: asupra mării libere, mării teritoriale, a platoului continental și a pescuitului și conservării resurselor biologice.

A doua Conferință ONU asupra dreptului mării, convocată în 1960, nu a reușit să concilieze pozițiile statelor participante cu privire la unele aspecte, nereglementate sau deja controversate, ale convențiilor din 1958, cum au fost lățimea mării teritoriale ori protecția unor zone de pescuit.

A treia Conferință ONU asupra dreptului mării, cu mandatul de elabora o convenție unică³, și-a început lucrările în 1973 și s-a încheiat în decembrie 1982 odată cu semnarea la Montego Bay, în Jamaica, a **Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării**⁴ (în continuare, în acest capitol, *Convenția din 1982*).

Convenția, care cuprinde 320 de articole, grupate în 17 Părți, alături de 9 importante Anexa, stabilește, într-un cadru normativ unitar, regimul juridic al tuturor spațiilor marine, de la țărm spre largul mării, deci atât cele supuse suveranității statelor riverane, cât și cele care fac parte din așa-zisa mare liberă.

Între particularitățile procesului normativ internațional de elaborare a acestei importante convenții, pot fi reținute următoarele:

– Convenția codifică, pe lângă o serie de practici și cutume binecunoscute și larg acceptate, un important număr de norme noi în domeniul dreptului mării, cum ar fi,

de exemplu, cele referitoare la delimitarea spațiilor marine între statele vecine, drepturile statelor riverane asupra zonei economice exclusive, exploatarea resurselor zonei internaționale a teritoriilor submarine, combaterea poluării, cercetarea științifică etc.;

– Pentru a asigura unitatea și coerența regimurilor juridice stabilite, în confruntarea cu o multitudinea de interese particulare ale statelor părți, convenția interzice, printr-o prevedere expresă, formularea de rezerve (art. 309);

– Regulile de procedură conform cărora s-au desfășurat negocierile, au înlesnit realizarea unor importante compromisuri în condițiile diversității de interese particulare ale statelor. Recurgerea la **consens**, ca modalitate privilegiată de adoptare a hotărârilor, a permis, în bună măsură, succesul conferinței; s-a recurs la vot numai atunci când toate eforturile pentru obținerea consensului erau epuizate.

– În același spirit a acționat și un alt principiu de negociere și adoptare a textelor, potrivit căruia nicio secțiune a viitoarei convenții nu era definitiv adoptată decât atunci când toate celelalte întruneau același nivel al acordului participanților (*package deal*).

Linii de bază. Pentru măsurarea și stabilirea limitelor înspre larg a fiecăruia din spațiile marine identificate în convenție printr-un regim juridic particular, se iau în considerare *liniile de bază* ale țărmului. Trasarea liniilor de bază se poate face prin două metode, în funcție de configurația țărmului: pentru țărmurile line, fără creștături adânci, liniile de bază coincid cu *linia țărmului* sau cu linia celui mai mare reflux, pentru mările care cunosc acest fenomen; pentru țărmurile foarte adânc crestate, liniile de bază se obțin prin unirea punctelor celor mai avansate spre larg ale unui asemenea relief (*linii de bază drepte*).

Secțiunea a 2-a. Apele maritime interioare

2.1. Delimitare. Sunt considerate *ape maritime interioare* ale unui stat cu litoral apele porturilor și *radelor*⁵, ale golfurilor și ale fiordurilor, situate între litoral și linia de bază a mării teritoriale.

Apele porturilor sunt *apele cuprinse între țărm și linia care unește instalațiile portuare cele mai avansate spre larg, cu condiția ca structurile acestor instalații să fie parte integrantă din sistemul portuar unic*.

Apele golfurilor sunt *delimitate spre larg de linia care unește punctele cele mai avansate ale unei creștături a țărmului*. Pentru a constitui un golf, aceste puncte trebuie să nu fie între ele la o distanță mai mare de 24 mile marine. Sunt exceptate de la această limită așa-zisele „golfuli istorice”, care constau deci în adâncituri ale țărmului care pot fi mai largi decât cele mai sus-menționate.

2.2. Regimul juridic al apelor maritime interioare este dominat de principiul exercițiului suveranității statului riveran:

– Asupra **navelor comerciale străine** statul riveran exercită dreptul exclusiv de a stabili condițiile de acces și de navigație în porturi, de desfășurare a operațiunilor de încărcare-descărcare, de a stabili și încasa taxe etc. Pentru rațiuni de protecție

sanitară ori de menținere a ordinii, statul riveran poate interzice intrarea în porturi a anumitor nave ori poate decide închiderea temporară a porturilor sale pentru navele comerciale străine.

– Cu privire la **navele de stat străine**, utilizate în scopuri necomerciale (în special navele militare), accesul în apele maritime interioare este supus unor condiții mult mai restrictive, cum ar fi termenul notificării prealabile, limitarea timpului și manevrelor permise sau chiar refuzul de a acorda intrarea⁶.

– Accesul în porturi este admis oricăror categorii de nave, fără autorizație prealabilă, în caz de forță majoră (furtuni, avarii).

Secțiunea a 3-a. Marea teritorială

3.1. Noțiune. Marea teritorială este *partea de mare adiacentă țărmului, până la o anumită distanță în larg, considerată ca făcând parte din teritoriul de stat și supusă deci suveranității statului riveran*. Această suveranitate se extinde și asupra spațiului aerian de deasupra mării teritoriale, ca și asupra solului și subsolului acesteia.

Din punct de vedere istoric, conceptul de mare teritorială, spre deosebire de acela de mare liberă, s-a configurat relativ târziu. În secolele XIII-XIV se susținea că statele riverane ar avea unele drepturi până la „mijlocul mării”. Abia din secolele XVII-XVIII, unele state europene au început să exercite, *din rațiuni de securitate*, un control militar asupra unor zone din mare, pe toată lungimea țărmului lor, pentru ca, treptat, un asemenea control să includă și alte măsuri de apărare sau de ordin vamal, fiscal sau în ceea ce privește pescuitul etc. În decursul secolelor XVIII-XIX s-a ajuns, de la exercitarea unor asemenea drepturi speciale, la revendicarea *suveranității teritoriale a statului riveran*, alăturând această porțiune din mare restului teritoriului de stat

3.2. Delimitare. Articolul 3 al Convenției din 1982 prevede: „Fiecare stat are dreptul să stabilească lățimea mării sale teritoriale până la o limită care să nu depășească 12 mile marine, măsurate de la *liniile de bază*, determinate în conformitate cu prezenta Convenție” (s.n.). Rezultă deci că:

1. fiecare stat își stabilește, prin act unilateral, lățimea mării sale teritoriale;
2. această limită reprezintă un maximum pe care statele sunt libere să nu îl atingă, dar pe care sunt ținute să nu-l depășească.

În situația în care statele au țărmuri față în față ori adiacente și limita de 12 mile pentru fiecare stat nu poate fi atinsă, delimitarea se realizează prin acordul statelor implicate; în lipsa acordului, delimitarea va urma *linia mediană* obținută prin unirea punctelor echidistante față de punctele cele mai apropiate de liniile de bază de la care se măsoară lățimea mării teritoriale (art. 15 al Convenției din 1982).

3.3. Regimul juridic al mării teritoriale se stabilește, ca și lățimea acesteia, prin legislația internă a fiecărui stat, cu respectarea unor norme de drept internațional.

Unul din cele mai importante aspecte ale regimului juridic al mării teritoriale se referă la asigurarea dreptului de *trecere inofensivă* prin această zonă, pentru navele

străine, ca expresie a unei reguli de drept internațional de origine cutumiară, consacrată apoi prin Convențiile din 1958 și 1982.

Prin *trecere* a unei nave prin marea teritorială se înțelege *fie navigarea prin acest spațiu înspre sau dinspre porturile statului riveran ori apele interioare ale acestuia, fie traversarea mării teritoriale, fără a intra în porturi sau ape interioare* („traversare laterală”). În oricare situație, navigarea trebuie să fie neîntreruptă și rapidă, urmând rutele maritime indicate de statul riveran prin hărți și alte documente de navigație; oprirea și ancorarea în marea teritorială se poate face numai în cazuri de forță majoră, incidente de navigație ori pentru a acorda sprijin altor nave în pericol.

Pentru a fi permisă trecerea trebuie să fie *inofensivă*, în sensul de „a nu aduce atingere păcii, ordinii și securității statului riveran”. Articolul 19 al Convenției din 1982 enumeră douăsprezece categorii de activități, în urma cărora o navă străină pierde dreptul de trecere inofensivă. Dintre acestea, menționăm: amenințarea cu forța sau folosirea forței împotriva suveranității ori integrității teritoriale, efectuarea de manevre militare, culegerea de informații, încălcarea legilor statului riveran cu privire la îmbarcarea sau debarcarea de mărfuri, valută sau persoane, poluarea „deliberată și gravă”, pescuitul, cercetarea științifică, arheologică, ca și „orice alte activități care nu au legătură directă cu trecerea prin marea teritorială”.

Statul riveran poate lua, în marea sa teritorială, măsurile pe care le consideră necesare pentru a împiedica orice trecere care nu este inofensivă (art. 25 al Convenției din 1982)⁷. Împotriva vaselor care desfășoară activități interzise, în lumina conceptului de *trecere inofensivă*, sau care au încălcat legile statului riveran în apele sale naționale, acesta poate exercita dreptul de a le urmări și reține, în marea sa teritorială, cât și în marea liberă, în anumite condiții, așa cum vom vedea în continuare.

Statul riveran poate, de asemenea, interzice oricăror nave străine accesul în anumite **zone de securitate** din marea sa teritorială, cu condiția asigurării dreptului de trecere, prin „rutele maritime”, în condițiile menționate. Unele state, printre care și România, interzic accesul în marea lor teritorială navelor care au la bord arme nucleare, arme chimice ori alte arme de distrugere în masă sau care transportă asemenea arme (art. 19 din Legea nr. 17/1990)⁸.

3.4. Categorii de nave în marea teritorială. Reguli aplicabile acestora. În legătură cu exercitarea jurisdicției asupra navelor străine în marea teritorială, Convenția din 1982 face distincția între:

i. Nave comerciale și nave de stat utilizate în scopuri comerciale asupra cărora jurisdicția statului riveran, se impune, în anumite condiții, asupra jurisdicției statului pavilionului navei. Din acest punct de vedere, se aplică reguli distincte privitoare la jurisdicția penală și jurisdicția în materie civilă.

Jurisdicția penală asupra navelor comerciale străine în marea teritorială dă dreptul autorităților statului riveran să exercite acte de urmărire penală la bordul navei străine, în următoarele condiții⁹:

a) dacă la bordul navei s-a săvârșit o infracțiune ale cărei urmări aduc atingere ordinii publice a statului riveran ori tulbură ordinea publică din marea teritorială;

b) dacă actele de urmărire penală sunt necesare pentru reprimarea traficului cu stupefiante;

c) dacă sprijinul autorităților locale este solicitat de căpitanul navei ori de consulul statului pavilionului.

În **materie civilă**, statul riveran poate dispune luarea de măsuri asigurătorii sau de executare silită asupra navelor comerciale străine, dar numai în ceea ce privește executarea unor obligații contractuale sau în privința răspunderii izvorâte din activități desfășurate în apele maritime internaționale în timpul și în legătură cu trecerea prin marea sa teritorială. Pentru asemenea obligații, statul riveran poate urmări aceste nave până în marea liberă.

ii. Navele militare și navele de stat străine, utilizate în scopuri necomerciale, beneficiază în marea teritorială de imunitățile statului străin și asupra lor nu pot fi efectuate acte de urmărire penală, de executare silită ori aplicate măsuri asigurătorii. Cu privire la dreptul de trecere al acestor nave prin marea teritorială, în dreptul internațional contemporan nu există o regulă cutumiară ori convențională general acceptată. Convenția din 1982 nu a contribuit la clarificarea acestei probleme.

Secțiunea a 4-a. Zona contiguă

4.1. Noțiune și delimitare. *Zona contiguă reprezintă fâșia de mare adiacentă mării teritoriale, care se întinde dincolo de limita exterioară a acesteia, până la o distanță maximă de 24 mile marine în larg, măsurată de la liniile de bază ale mării teritoriale* [art. 33 alin. (2) al Convenției din 1982].

În această zonă, care face parte din marea liberă, statul riveran poate exercita anumite **drepturi exclusive**, cu scopul de a asigura respectarea unor reglementări interne.

4.2. Regim juridic. În acest spațiu, statul riveran este autorizat să exercite controlul asupra navelor străine, pentru a preveni încălcarea legilor și regulamentelor sale vamale, fiscale, sanitare și a celor privind regimul de trecere a frontierei. Statul riveran poate, de asemenea, să sancționeze încălcările comise pe teritoriul său ori în marea sa teritorială, a celor patru categorii de legi și regulamente [art. 33 alin. (1) al Convenției din 1982].

Rezultă deci că, în această zonă statul riveran nu exercită decât anumite **prerogative funcționale**, de prevenire ori de sancționare a unor încălcări ale legilor sale interne, în același condiții în care le-ar exercita și în marea teritorială.

Secțiunea a 5-a. Zona economică exclusivă

5.1. Noțiune și delimitare. În temeiul dreptului statelor riverane de a dispune de resursele naturale ale mării libere, într-o zonă adiacentă litoralului lor, și pentru a încuraja, mai ales, dezvoltarea economică a unora din aceste state, prin Convenția din 1982 s-a introdus conceptul de „*zonă economică exclusivă*”. Lățimea sa este 188 mile, măsurate de la limita exterioară a mării teritoriale (sau 200 mile măsurate de la liniile de bază ale mării teritoriale).

Delimitarea zonei economice exclusive între statele vecine sau ale căror țărmuri se găsesc față în față se face prin acordul dintre aceste state, care să reprezinte o soluție echitabilă, în conformitate cu normele dreptului internațional (art. 74 al Convenției din 1982).

5.2. Regimul juridic al zonei economice exclusive evidențiază conținutul economic al drepturilor recunoscute statelor riverane și se referă la *exploatarea* ansamblului resurselor din acest spațiu, excluzând însă orice revendicări de suveranitate teritorială ale acestor state¹⁰.

Statul riveran are astfel:

1. dreptul exclusiv de a explora și exploata, de a conserva și gestiona resursele naturale, biologice și nebiologice ale zonei;

2. dreptul de a desfășura în zonă și alte activități de explorare și exploatare în scopuri economice, cum ar fi producerea de energie prin utilizarea apei, curenților marini și vântului. Resursele solului și subsolului marin în limita zonei economice exclusive sunt supuse regimului aplicabil platoului continental [art. 56 alin. (4) din Convenția din 1982];

3. dreptul de a instala și utiliza în acest spațiu insule artificiale, instalații și utilaje, de a desfășura cercetarea științifică marină și de a proteja și conserva mediul marin.

Toate celelalte state au în zona economică exclusivă libertatea deplină de navigație și survol, ca și libertatea de a instala cabluri și conducte submarine.

Secțiunea a 6-a. Platoul continental

6.1. Noțiune. Platoul continental sau „platforma continentală” reprezintă, din punct de vedere geologic, *prelungirea naturală a structurii geologice a țărmului, care coboară în pantă ușoară sub apele mării, până la marginea continentală, unde marea nu atinge, de regulă, adâncimi mai mari de 150-200 m, după care începe taluzul continental abrupt, spre marile adâncimi ale mărilor și oceanelor.*

Din punctul de vedere al resurselor naturale, *subsolul* platoului continental conține, în unele zone, importante zăcămintele de petrol și gaze, dar și de cărbune, fier, zinc, iar *solul* platoului continental este bogat în resurse vegetale și animale (corali, scoici, din care unele purtătoare de perle).

Consacrarea unui regim juridic distinct cu privire la exploatarea resurselor platoului continental a apărut și s-a impus, la început pe cale cutumiară, după cel de-al Doilea Război Mondial, în urma perfecționării mijloacelor tehnice de explorare și exploatare a resurselor sale naturale. Acest proces a fost deschis de celebra Declarație a președintelui S.U.A. H. Truman, din 28 septembrie 1945, prin care se revendica dreptul de jurisdicție și control asupra solului și subsolului platoului continental al coastelor S.U.A. și se recunoștea, expres, caracterul de mare liberă al apelor de suprafață. Declarația americană a fost urmată de declarații similare, din partea unor state cu litoraluri întinse (ca, de exemplu, Argentina, Brazilia, Chile, India, Australia, Arabia Saudită), astfel că, într-un interval relativ scurt de timp, recunoașterea unor drepturi suverane asupra exploatării resurselor platoului continental a

dobândit valoarea unei norme cutumiare. Convenția asupra platoului continental, încheiată la Geneva în 1958, consacră, pe cale convențională, acest nou spațiu marin, cu un regim juridic similar celui propus inițial prin Declarația americană din 1945.

6.2 Delimitare. Pentru determinarea întinderii platoului continental, sub apele mării, Convenția din 1982 stabilește 2 posibile limite, uneori independente de structura geologică a acestui spațiu:

1. o *limită minimă* – limita exterioară a taluzului continental, sau distanță de 200 mile, măsurate de la liniile de bază ale mării teritoriale, acolo unde limita naturală a taluzului continental nu ajunge până la o asemenea distanță;

2. o *limită maximă* 350 mile, măsurate de la liniile de bază ale mării teritoriale, pentru cazurile în care prelungirea naturală a taluzului continental se întinde pe distanțe mai mari.

Delimitarea platoului continental între state vecine, sau ale căror țărmuri sunt situate față în față, se face „(...) prin acordul părților, în conformitate cu dreptul internațional, așa cum acesta este indicat în art. 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, astfel încât să se ajungă la o soluție echitabilă – s.n.” (art. 83 al Convenției din 1982).

6.3. Regimul juridic. Statul riveran exercită asupra platoului continental „drepturi suverane de explorare și exploatare a resurselor sale naturale” (art. 77 al Convenției din 1982).

Statul riveran are, de asemenea, dreptul de a construi și implanta în platoul continental insule artificiale și alte instalații destinate explorării sau exploatării resurselor acestei zone.

Aceste drepturi trebuie însă exercitate în așa fel încât să nu stingherească regimul de mare liberă al apelor de deasupra, ca și libertatea spațiului aerian.

Secțiunea a 7-a. Regimul insulelor

În lumina Convenției din 1982, insulele sunt definite ca „*întinderi naturale de pământ, înconjurate de apă, care rămân descoperite în timpul fluxului*” [art. 121 alin. (1) din Convenția din 1982]. În ceea ce privește delimitarea spațiilor marine¹¹, Convenția face o importantă distincție între insule locuite și insule nelocuite.

Primele, ca orice teritoriu, au mare teritorială, zonă contiguă, zonă economică exclusivă și platou continental propriu.

Potrivit alin. (3) al art. 121 al Convenției din 1982, „stâncile care nu pot susține așezări omenești sau viață economică proprie nu pot avea zonă economică exclusivă sau platou continental”.

Cu prilejul ratificării Convenției din 1982, prin Legea nr. 110/1996¹², România a formulat următoarea declarație, cu privire la regimul insulelor: „România declară că, în temeiul cerințelor de echitate – după cum rezultă din art. 74 și art. 83 ale Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării – insulele nelocuite și fără viață economică nu pot afecta în nici un fel delimitarea spațiilor maritime ce aparțin țărmurilor principale ale statelor riverane.”

Delimitarea spațiilor marine ale insulelor locuite, cu o viață economică proprie, ridică numeroase probleme în cazul în care asemenea insule sunt situate în proximitatea litoralului altor state (limitrofe sau față în față).

Secțiunea a 8-a. Marea liberă

8.1. Delimitarea și regimul juridic al mării libere. Într-o accepțiune generală, marea liberă este *acea parte a spațiului marin care nu este supusă suveranității nici unui stat*. Regimul juridic al mării libere se aplică „tuturor spațiilor marine care nu fac parte din zona economică exclusivă, marea teritorială ori apele interioare ale unui stat și nici din apele arhipelagului unui stat arhipelag” (art. 86 al Convenției din 1982).

Regula de bază aplicată acestui spațiu este aceea a libertății, în sensul că este deschis tuturor statelor, indiferent că sunt state riverane sau state fără litoral. În marea liberă fiecare stat exercită, în principiu, propria jurisdicție numai asupra navelor care arborează pavilionul său și în consecință „nici un stat nu poate pretinde să supună suveranității sale o parte a mării libere” (art. 89 al Convenției din 1982).

Ca o consecință a libertății mărilor, **spațiul aerian de deasupra mării libere**, ca și cel aflat deasupra zonei economice exclusive și a platoului continental al unor state reprezintă *spațiul aerian internațional*, deschis navigației aeriene a tuturor statelor. Pentru a asigura securitatea zborurilor, statele au convenit să urmeze și în acest spațiu o serie de reguli de navigație aeriană, convenite în special în cadrul Organizației Aviației Civile Internaționale.

Toate navele au naționalitatea statelor al căror pavilion îl arborează. Condițiile de acordare a pavilionului unei nave sunt stabilite de fiecare stat și verificate cu ocazia înregistrării navei, în scopul de a garanta siguranța navigației.

Principiul libertății mărilor se materializează într-o serie de **șase libertăți**, specifice activităților din mediul marin:

- libertatea de navigație;
- libertatea de survol;
- libertatea de pescuit;
- libertatea de a instala cabluri și conducte submarine;
- libertatea de a construi insule artificiale și alte instalații autorizate de dreptul internațional;
- libertatea cercetării științifice.

În ceea ce privește *libertatea de navigație*, fiecare stat exercită în marea liberă jurisdicția deplină și exclusivă numai asupra navelor care îi arborează pavilionul. Pentru navele militare caracterul exclusiv și plenar al acestei competențe este absolut. Pentru navele comerciale, în cauzele civile, competența statului pavilionului intră uneori în conflict cu competența altor state. În aceste cazuri, conflictul între legile mai multor state se rezolvă în conformitate cu normele de drept internațional privat; în cauzele penale, competența statului pavilionului, deși în principiu exclusivă, se exercită, uneori, în concurență cu aceea a statului național al persoanei vinovate sau, în caz de abordaj, și a statului pavilionului navei avariate.

8.2. Limitele exercițiului libertății mărilor. Oricât de largi ar apărea, libertățile mării nu sunt absolute. Exercițiul lor cunoaște, conform Convenției, o serie de limitări.

8.2.1. Marea liberă nu poate fi utilizată decât în scopuri pașnice. Afirmarea **principiului utilizării în scopuri exclusiv pașnice** a mării libere, consacrat expres prin art. 88 al Convenției din 1982, a fost favorizată de existența a două importante tratate internaționale adoptate anterior, și anume: Tratatul din 1963 pentru interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă și Tratatul din 1971 privind interzicerea plasării de arme nucleare pe fundul mărilor și oceanelor.

8.2.2. Limitări ale libertății de navigație rezultă din exercițiul **dreptului de urmărire** a unei nave în marea liberă de către navele unui alt stat, în următoarele condiții:

i. Urmărirea *începută în marea teritorială* a unui stat, de către navele acestui stat, *poate continua în marea liberă*, dacă există motive temeinice pentru a se crede că, atunci când nava străină se află în apele maritime supuse suveranității statului riveran, aceasta a încălcat legi sau reglementări interne ale acestui stat. Urmărirea poate continua în marea liberă doar dacă ea a fost *neîntreruptă*. Dreptul de urmărire încetează atunci când nava urmărită intră în marea teritorială a statului pavilionului ori a unui alt stat.

ii. Dreptul de urmărire poate fi inițiat în marea liberă, în numele **principiului cooperării**. Întrucât toate activitățile decurgând din principiul libertății mărilor trebuie exercitate cu luarea în considerare a intereselor tuturor statelor, fiecare din acestea are obligația de a acorda sprijin, în marea liberă, pentru *prevenirea și reprimarea unor activități ilicite* care constituie amenințări la adresa ansamblului comunității internaționale, și anume: *piraterie maritimă, transportul de sclavi, traficul ilicit cu stupefiante, emisiunile de radio și televiziune neautorizate și, mai recent, poluarea mediului marin*. Dacă există motive temeinice să se creadă că o navă comercială desfășoară asemenea activități în marea liberă, ea poate fi urmărită, oprită, controlată și chiar deturnată din traiectoria sa inițială, de *navele militare* ale altui stat sau de alte nave afectate unui *serviciu public*.

8.3. Pirateria maritimă. Combaterea unor acte de piraterie maritimă reprezintă una dintre cele mai evidente limitări aduse libertății de navigație în marea liberă. Convenția din 1982 definește ca **piraterie** „*orice act ilegal de violență sau priveră de libertate ori de tâlhărie, comis în scopuri particulare de echipajul sau pasagerii unei nave străine, îndreptat împotriva altei nave (...) ori împotriva persoanelor sau bunurilor aflate la bordul acelei nave (...)*” [art. 101, alin. a.1)].

Pentru cât mai multă rigoare, convenția identifică o **navă pirat** prin scopul urmărit de persoanele care dețin „controlul dominant” asupra acesteia: „*Sunt considerate ca nave (...) pirat navele (...) de care persoanele sub controlul cărora se găsesc efectiv intenționează să se servească pentru a comite unul dintre actele (de piraterie – n.n.) vizate (...). În aceeași situație se află și navele (...) care au servit la comiterea unor astfel de acte, atât timp cât ele rămân sub controlul persoanelor vinovate de aceste acte*” (art. 103).

Din punctul de vedere al limitării libertății de navigație în marea liberă, combaterea actelor de piraterie nu se poate desfășura decât prin intervenția *navelor militare*

ale unor state sau a altor nave afectate unui *serviciu public*, purtând semnele distinctive exterioare, în acest scop. O navă pirat poate fi astfel urmărită și reținută de echipajul unei nave militare străine, iar dacă activitățile de piraterie sunt confirmate, nava și bunurile care se găsesc la bord pot fi sechestrate și echipajul arestat. Judecarea și condamnarea persoanelor reținute va putea fi încredințată tribunalelor statului care a efectuat reținerea navei pirat, care se vor putea pronunța și asupra măsurilor de luat în ceea ce privește nava și bunurile sechestrate („sub rezerva drepturilor persoanelor terțe de bună-credință” – art. 106).

Conform art. 100 al Convenției din 1982, statele părți au *obligatia de a coopera pentru reprimarea pirateriei*, în marea liberă sau „sau în orice alt loc care nu se află sub jurisdicția vreunui stat”.

Secțiunea a 9-a. Zona internațională a spațiilor submarine

9.1. Noțiune și delimitare. Un regim juridic distinct cu privire la explorarea și exploatarea solului și subsolului fundului mărilor și oceanelor, dincolo de limitele jurisdicției naționale a statelor riverane – regim juridic diferit de regimul juridic al mării libere – a devenit o preocupare a întregii comunități internaționale, odată cu identificarea în aceste spații a unor importante resurse minerale, mai ales sub forma unor **noduli polimetaliici** (care conțin, în principal magneziu, dar și nichel, cupru, cobalt etc.), precum și a altor resurse solide, lichide și gazoase.

Convenția din 1982 (Partea a XI-a) stabilește condițiile generale de desfășurare a activităților de explorare și exploatare care se pot desfășura în zona internațională a spațiilor submarine (*Zona*), prin care se ofereau statelor în curs de dezvoltare o serie de avantaje „compensatorii” în urma valorificării resurselor Zonei. Aceste reglementări au determinat unele țări industrializate să nu semneze Convenția din 1982, ori să amâne ratificarea ei.

9.2. Principiile generale ale activităților în zonă:

1. zona și resursele sale sunt patrimoniul comun al umanității, fiind inalienabile, iar activitățile în zonă vor fi desfășurate în folosul întregii umanități.
2. niciun stat nu poate să revendice suveranitate sau drepturi suverane asupra unei părți oarecare a zonei sau asupra resurselor sale (*principiul neaproprierii*).
3. utilizarea Zonei trebuie să se facă în scopuri exclusiv pașnice, și să rămână deschisă utilizării pașnice de către toate statele, fără discriminări.
4. statele părți la Convenția din 1982 trebuie să vegheze ca întreprinzătorii care posedă cetățenia sau naționalitatea lor sau sunt controlați de ele să respecte întocmai regulile convenției privind exploatarea resurselor zonei.

9.3. Structura instituțională pentru exploatarea resurselor Zonei se compune din: o organizație internațională specializată – **Autoritatea Internațională a Teritoriilor Submarine**; un organism operațional al Zonei – **Întreprinderea** și un mecanism specific de reglementare a diferendelor – **Camera pentru reglementarea diferendelor referitoare la teritoriile submarine**, care este inclusă în structura Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării.

Autoritatea este o organizație interguvernamentală, instituită în scopul administrării resurselor Zonei. Ea are drept atribuții:

- să vegheze ca activitățile din Zonă să favorizeze dezvoltarea armonioasă a economiei mondiale
- să adopte reglementări necesare conducerii activității în Zonă, exploatării acesteia, protecției și conservării mediului marin.

Autoritatea dispune de o structură de organe alcătuită din: Adunarea plenară – organul suprem al acesteia, cu rol în stabilirea politicii generale a Autorității, Consiliul – organ executiv și un Secretariat, condus de un Secretar General.

Întreprinderea este entitatea operațională a Zonei, care desfășoară direct activități de exploatare și gestiune a Zonei. Ea are personalitate juridică proprie și este dotată cu mijloacele financiare și tehnice pentru a realiza și activități de transport, prelucrare și comercializare a mineralelor din Zonă.

Camera pentru reglementarea diferendelor referitoare la teritoriile submarine este o cameră cu competență specială a Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării, compusă din 11 membri, cu competența de a soluționa exclusiv diferendele referitoare la activitățile de explorare și exploatare a Zonei, apărute între statele părți, între acestea și Autoritate, între Autoritate, Întreprindere și întreprinzători particulari.

9.4. Regimul de exploatare a resurselor Zonei. Activitățile în Zonă se pot desfășura fie de către Întreprindere, fie de către statele părți ori persoane fizice sau juridice care au naționalitatea unui stat parte, dar în asociere cu Autoritatea. În Zonă orice activitate se poate desfășura numai pe bază de autorizație eliberată de Autoritate, care veghează la valorificarea resurselor Zonei conform principiilor unei „gestiuni comerciale sănătoase”.

Secțiunea a 10-a. Strămtorile internaționale

10.1. Noțiune și regim juridic. Sunt considerate strămtori internaționale *întinderile de apă situate între porțiuni de uscat, formând treceri înguste pentru navigație*. Regimul internațional al acestora decurge din faptul că ele permit legătura dintre o parte a mării libere sau a unei zone economice exclusive și o altă parte a mării libere sau zone economice exclusive.

Dreptul de **trecere în tranzit** este acordat tuturor navelor, în virtutea aplicării principiului libertății navigației. Exercițarea acestui drept trebuie să se facă însă cu îndeplinirea anumitor condiții. Tranzitul trebuie să fie rapid și continuu, în sensul că trecerea prin strămtori să reprezinte o parte din itinerarul normal al navei. În exercitarea dreptului de trecere în tranzit navele trebuie să se abțină de la amenințarea cu forța sau folosirea acesteia împotriva suveranității, integrității teritoriale și independenței statelor riverane strămtorilor, de la activitățile care ar putea stânjeni navigația și să respecte reglementările general acceptate privind poluarea în spațiile marine. De asemenea, ele nu pot efectua cercetări științifice în apele strămtorilor fără acordul statelor riverane. La rândul lor, statele riverane, pentru asigurarea unui flux normal al navigației, au dreptul să adopte legi și reglementări privind desfășurarea navigației,

inclusiv separarea liniilor de trafic, prevenirea și controlul poluării. În aplicarea acestor măsuri trebuie respectată regula nediscriminării în ceea ce privește tratamentul aplicat navelor străine.

Convenția din 1982 precizează că toate aceste reglementări nu afectează regimurile juridice particulare ale unor strâmțori, stabilite anterior, în întregime sau în parte, prin convenții internaționale încă în vigoare.

10.2. Regimul juridic al strâmțorilor Mării Negre. Prin *Convenția de la Montreux din 1936*, în vigoare și astăzi, regimul strâmțorilor Bosfor și Dardanele prezintă următoarele caracteristici:

1. dreptul de trecere este recunoscut tuturor **navelor comerciale**; în timp de război, acest drept este recunoscut numai în cazul în care Turcia nu este beligerantă; dacă este parte într-un conflict militar, Turcia are dreptul de a interzice trecerea vaselor comerciale ale statelor inamice, iar navele comerciale ale neutrilor au drept de liberă trecere, cu condiția de a nu ajuta inamicul;

2. în timp de pace, **navele de război** au drept de trecere prin strâmțori, cu respectarea anumitor restricții, în ceea ce privește tonajul pentru navele de război ale statelor neriverane. În timp de război, aceste nave neavând drept de trecere prin strâmțori, cu condiția ca Turcia să nu fie putere beligerantă și între aceste state și Turcia să existe un acord de asistență mutuală.

Secțiunea a 11-a. Arctica și Antarctica

11.1. Arctica. Sub această denumire este desemnată *acea parte din Oceanul Înghețat de Nord care formează calota de gheață din jurul Polului Nord*.

Regim juridic. Arctica este un spațiu nesupus suveranității niciunui stat deși, în temeiul principiului contiguității, 5 state cu litoral deschis spre Polul Nord au revendicat suveranitatea asupra „sectoarelor arctice” (triunghiurile care se formează între meridianele care pleacă din Polul Nord și trec prin extremitățile estice și vestice ale litoralului lor), fără ca o asemenea revendicare să fie recunoscută de restul statelor.

Statelor riverane la zonele acoperite cu ghețuri li se recunoaște doar dreptul de a lua – pe distanțe de până la 200 mile – măsuri de protecție și control a poluării maritime și pentru conservarea echilibrului ecologic, considerat deosebit de fragil în aceste zone (art. 234 din Convenția din 1982).

11.2. Antarctica este *continentul acoperit de ghețuri din jurul Polului Sud, nesupus suveranității nici unui stat, și al cărui regim este reglementat prin Tratatul de la Washington asupra Antarcticii (1959)*.

Asupra Antarcticii au fost formulate revendicări teritoriale – fie în virtutea primelor explorări ale continentului, fie în temeiul contiguității geografice – de o serie de state. Tratatul din 1959 asupra Antarcticii consacră însă „înghețarea” oricăror revendicări teritoriale și menținerea *statu quo*-ului.

În privința regimului juridic al activităților în Antarctica, Tratatul din 1959 stabilește ca principii de bază:

1. întărirea cooperării internaționale pentru garantarea libertății cercetării științifice;
2. folosirea regiunii în scopuri exclusiv pașnice;
3. denuclearizarea și demilitarizarea Antarcticii;
4. interzicerea deversării de deșeuri radioactive.

Cu privire la exploatarea resurselor Antarcticii au fost încheiate 2 convenții internaționale: Convenția de la Canberra privind conservarea resurselor marine vii din Antarctica (în vigoare din 1982) și Convenția asupra reglementării activităților privind resursele minerale ale Antarcticii (încheiată în 1988).

Secțiunea a 12-a. Spațiul cosmic

12.1. Delimitare și regim juridic. Spațiul cosmic se situează, fără limite, dincolo de spațiul aerian național al statelor și spațiul aerian al mării libere.

Principiile și regulile privitoare la aceste activități se constituie, prin specificitatea lor bine marcată, într-o ramură distinctă a dreptului internațional – dreptul cosmic.

Activitățile în spațiul cosmic se desfășoară, în principal, prin agenții ale statelor.

Principalele acte internaționale care reglementează activitățile în spațiul cosmic sunt:

– Rezoluția 1721 (XVI) din 20 noiembrie 1961 a Adunării Generale a ONU, care consacră principiul libertății spațiului cosmic;

– Declarația asupra principiilor juridice care guvernează activitatea statelor în explorarea și utilizarea spațiului cosmic (adoptată prin Rezoluția 1962 (XVII) din 13 decembrie 1963 a Adunării Generale a ONU);

– Tratatul privind principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea și utilizarea spațiului cosmic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești (1967);

– Acordului care guvernează activitatea statelor pe Lună și celelalte corpuri cerești (1979) (adoptat prin rezoluția Adunării Generale a ONU 34/68);

– Acordul cu privire la salvarea astronautilor, reîntoarcerea astronautilor și restituirea obiectelor lansate în spațiul cosmic (1968);

– Convenția cu privire la răspunderea internațională pentru daunele provocate de obiectele lansate în spațiul cosmic (1972);

– Convenția privind înmatricularea obiectelor lansate în spațiul cosmic (1975).

Statutul juridic al spațiului cosmic și al corpurilor cerești este dominat de **regula libertății de utilizare**, preluată din dreptul mării, adaptată în funcție de particularitățile acestui spațiu și care poate fi substanțiată prin:

1. **Principiul neaproprierii.** Spațiul extraatmosferic nu poate face obiectul unei apropierii de către state sau persoane fizice ori juridice de drept intern.

2. **Libertatea de utilizare.** Toate statele, fără discriminare și în condiții de egalitate, sunt libere să utilizeze acest spațiu. Toate statele au acces la acest spațiu și pot să se deplaseze în cadrul lui, fără a cere o autorizație din partea statelor deasupra cărora se găsesc la un moment dat.

3. **Utilizarea în scopuri exclusiv pașnice**, cu menținerea păcii și securității internaționale. În acest sens, este interzisă plasarea pe o orbită circumterestră a oricărui obiect purtător de arme nucleare sau de distrugere în masă.

4. **Înmatricularea obiectelor spațiale.** Specificul operațiunii de înmatriculare constă în faptul că ea nu are semnificația acordării naționalității obiectului lansat. Înmatricularea obiectelor spațiale se realizează printr-o dublă înregistrare: în registrul ținut de statul de lansare și într-un registru ținut de Secretarul General al ONU. Statele de lansare au dreptul de a reglementa și obligația de a supraveghea activitățile care se desfășoară la bordul navelor spațiale, de la lansare până la recuperare.

5. **Principiul cooperării.** Statele au obligația de a-și acorda sprijin reciproc și de a desfășura activitățile spațiale cu luarea în considerare a intereselor altor state.

6. **Răspunderea internațională a statelor.** Statele de lansare au o răspundere absolută (totalitatea daunelor) pentru prejudiciile cauzate la sol sau asupra unor aeronave în zbor. De asemenea, statul de lansare răspunde pentru prejudiciile produse unui obiect spațial de către alt obiect spațial, în orice alt spațiu decât la sol, dacă se dovedește conduita culpabilă a statului de lansare.

12.2. **Particularitățile regimului juridic al Lunii și celorlalte corpuri cerești.** Luna și celelalte corpuri cerești sunt declarate *patrimoniu comun al umanității*. În lumina acestui titlu juridic, statele sunt obligate să facă schimb de informații și să coopereze în domeniul cercetării științifice și conservării mediului acestor corpuri.

Sunt interzise plasarea pe Lună și celelalte corpuri cerești de armament clasic, nuclear sau orice alt tip, precum și instalarea de baze militare, instalații, experiențe ori manevre militare.

12.3. **Telecomunicațiile directe prin satelit.** Telecomunicațiile directe prin satelit ridică o serie de probleme politice și juridice, decurgând din afirmarea suveranității teritoriale a statelor receptoare, pe de o parte, și a principiului libertății de utilizare a spațiului cosmic, pe de altă parte.

Rezoluția 37/92 a Adunării Generale a ONU din 10 decembrie 1982 privind „principiile care guvernează utilizarea de către state a sateliților artificiali ai Pământului în scopurile televiziunii directe internaționale” afirmă necesitatea acordului prealabil al statelor receptoare.

Organizații internaționale de profil: INTELSAT (Organizația Internațională pentru Sateliți de Comunicații), creată în 1964; INMARSAT (Organizația Internațională pentru Sateliți Maritimi), constituită prin Convenția de la Londra din 1976; ARABSAT, creată în 1976 prin Acordul privind societățile arabe pentru comunicațiile prin satelit; EUTELSAT (Organizația Europeană pentru Telecomunicații prin Satelit), creată în 1985; EUMESAT (Organizația Europeană pentru Exploatarea Sateliților Meteorologici), creată prin Convenția din 1983; Agenția Spațială Europeană.

12.4. **Teledetecția prin sateliți** permite culegerea și stocarea de informații privind fenomenele geofizice, activitățile umane, bunurile și resursele naturale de la sol sau din subsol, aflate atât pe teritoriul și sub suveranitatea statelor, cât și în spațiile nesupuse suveranității acestora. Această activitate nu poate fi în principiu considerată ilicită, dar generează conflicte de interese între statele care posedă tehnologii de teledetecție și restul statelor teleobservate.

Încercări de codificare desfășurate în cadrul Subcomitetului juridic al Comitetului ONU pentru utilizarea în scopuri pașnice a spațiului cosmic, au dus la elaborarea

textului unor principii, adoptate de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 41/65 din 11 decembrie 1986.

Anexa pedagogică la Capitolul VII

Întrebări, teme de dezbateri, referate

1. Rolul echității în delimitarea spațiilor marine între statele vecine și statele având coastele față în față.
2. Comparați regimul juridic al mării teritoriale cu regimul juridic al platoului continental.
3. Activitățile statelor neriverane în zona economică exclusivă a altor state.
4. Regimul juridic al insulelor.
5. Analizați conceptul de „patrimoniu comun al umanității” în lumina regimului juridic al zonei internaționale a teritoriilor submarine.
6. Dreptul de urmărire în marea liberă.
7. Principiile aplicabile activității statelor în spațiul cosmic

Jurisprudență

1. Cazul Platoul continental al Mării Nordului (*Germania c. Olanda și Danemarca*), CII, 1969;
2. Cazul privind Platoul continental (*Tunisia c. Libia*), CII, 1982;
3. Cazul privind Platoul continental (*Libia c. Malta*), CII, 1985;
4. Cazul Lotus (*Franța c. Turcia*), CPJL, 1927.

Termeni. Expresii. Definiții de reținut*

- ape maritime interioare 154
- rade 154
- linii de bază 155
- mare teritorială 155
- zona contiguă 157
- zona economică exclusivă 157
- platou continental 158
- zona internațională a teritoriilor submarine (Zona) 162
- patrimoniu comun al umanității 166
- drept de urmărire în marea liberă 161
- neapropriere 162

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină, iar aceste expresii se regăsesc în text redactat cu caractere aldine și italice.

Bibliografie

1. R. Miga-Besteliu, *Drept internațional. Introducere în Dreptul internațional public*, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 41-72;
2. D. Popescu, *Drept internațional public*, Ed. Universității „Titu Maiorescu”, București, 2004;
3. M. Niciu, *Drept cosmic*, Iași, 1994;
4. Andronovici, *Dreptul internațional și cosmosul*, Iași, 1981;
5. N. Mateesco-Matte, *Aerospace Law*, Toronto-Paris, 1997.

Note și alte repere bibliografice

¹ Ca ramură a dreptului internațional public, *dreptul mării* a fost definit ca „ansamblul regulilor de drept care determină competențele statelor în mediul marin și obligațiile ce li se impun în exercițiul acestor competențe” (J. Basdevant, *Dictionnaire de la terminologie du droit international*, Paris, Sirey, 1960)

² Marea Moartă, Marea Caspică sau Marele Lac Sărat, deși conțin apă sărată, nu sunt guvernate de dreptul mării, întrucât sunt spații închise, care nu comunică cu restul spațiilor marine ale globului.

³ Asupra procedurilor de decizie în cadrul Conferinței a treia a dreptului mării vezi, de exemplu, D. Vignes, *Will the Third Conference on the Law of the Sea Work according to the Consensus Rule?*, în A.J.I.L. nr. 1/1975.

⁴ Textul final al Convenției, care cuprinde 320 de articole și 9 anexe, deschis spre semnare, în cadrul unei sesiuni speciale a conferinței (Montego Bay, Jamaica, 1982), a fost semnat până la 9 decembrie 1984 de 159 de state. Pentru a intra în vigoare, Convenția avea nevoie de un număr minim de 60 de ratificări. Acestea s-au realizat de-abia în cursul anului 1993, astfel încât la 21 noiembrie 1996 Convenția a intrat în vigoare. România a ratificat Convenția din 1982 prin Legea nr. 100/1996.

⁵ Radele sunt porțiuni de apă adiacente porturilor, închise în parte prin diguri, servind la adăpostirea navelor sau ca loc de ancorare a acestora înainte de intrarea în porturi sau ieșirea în larg.

⁶ În art. 30 alin. (1) al Legii nr. 17/1990 se arată că: „Navele militare străine, submarinele și celelalte vehicule submersibile, precum și navele sub pavilion străin, folosite pentru servicii guvernamentale, pot intra în marea teritorială, porturi și rade, numai cu aprobarea prealabilă a guvernului român” (s.n.).

⁷ În Declarația făcută de România, cu prilejul semnării Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării, invocându-se art. 19 și 25 ale acestei convenții, se arată: „România reafirmă dreptul statelor riverane de a adopta măsuri pentru protecția intereselor de securitate, inclusiv dreptul de a adopta reglementări naționale cu privire la trecerea navelor de război străine prin marea teritorială”.

⁸ Legea nr. 17 din 7 august 1990, republicată în M.Of. nr. 765 din 21 octombrie 2002, stabilește regimul juridic al apelor maritime interioare, al mării teritoriale și al zonei contigue ale României. Regimul urmează, în general, prevederile Convenției din 1982 privind aceste spații.

⁹ Conform art. 26 alin. (2) din Legea nr. 17/1990, jurisdicția penală a autorităților române, se aplică și în cazul în care la bordul navei comerciale străine s-a săvârșit o

infracțiune de către un cetățean român sau de o persoană fără cetățenie cu domiciliul pe teritoriul României.

¹⁰ În legătură cu regimul juridic al zonelor economice exclusive, România a declarat, cu prilejul ratificării Convenției din 1982 (Legea nr. 110/1996), importanța cooperării internaționale în domeniul valorificării resurselor piscicole: „Ca țară geografic dezavantajată, riverană la o mare săracă în resurse piscicole, România reafirmă necesitatea dezvoltării cooperării internaționale în domeniul valorificării resurselor piscicole din zonele economice, pe baza unor acorduri juste și echitabile, care să asigure accesul țărilor din această categorie la resursele de pescuit din zonele economice ale altor regiuni sau subregiuni” (Declarație formulată de România cu prilejul semnării Convenției din 1982).

¹¹ Cu privire la delimitarea spațiilor marine în funcție de suveranitatea asupra anumitor insule, vezi, de exemplu, J. Charney, *Central East Asian Maritime Boundaries and the Law of the Sea*, în A.J.I.L. nr. 4/1995.

¹² Prin Legea nr. 110 din 10 octombrie 1996, România a ratificat Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării și a aderat la Acordul referitor la aplicarea părții a XI-a a Convenției, încheiat la New York, la 28 iulie 1994 (denumit, în continuare, Acordul din 1994).

Anexe

1. Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite

Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. nr. 2625 (XXV)
24 octombrie 1970, la sesiunea a XXV-a (1970) jubiliară
a Adunării Generale a ONU

Adunarea Generală,

Reamintind Rezoluțiile 1815 (XVII) din 18 decembrie 1962, 1966 (XVIII) din 16 decembrie 1963, 2103 (XX) din 20 decembrie 1965, 2181 (XXI) din 12 decembrie 1966, 2327 (XXII) din 18 decembrie 1967, 2463 (XXIII) din 20 decembrie 1968 și 2533 (XXIV) din 8 decembrie 1969, în care se afirmă importanța dezvoltării progresive și a codificării principiilor de drept internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state;

După ce a examinat raportul Comitetului special pentru principiile de drept internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state, care s-a reunit la Geneva între 31 martie și 1 mai 1970;

Subliniind importanța capitală a Cartei Organizației Națiunilor Unite pentru menținerea păcii și a securității internaționale și pentru dezvoltarea relațiilor prietenești și cooperarea dintre state;

Convinsă că adoptarea Declarației asupra principiilor de drept internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state conform Cartei Organizației Națiunilor Unite, în momentul celebrării celei de-a XXV-a aniversări a Organizației Națiunilor Unite, va contribui la întărirea păcii mondiale și va constitui un eveniment marcant în dezvoltarea dreptului internațional și a relațiilor dintre state, favorizând suveranitatea legii între națiuni și în special aplicarea universală a principiilor consacrate în Carta Organizației Națiunilor Unite;

Considerând că este necesară o largă difuzare a textului Declarației,

1. Aprobă Declarația asupra principiilor de drept internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state conform Cartei Organizației Națiunilor Unite, al cărei text este anexă a prezentei rezoluții;

2. Exprimă mulțumirile sale Comitetului special pentru principiile de drept internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state pentru eforturile sale care s-au încălzit prin elaborarea prezentei Declarații;

3. Recomandă neprecupețirea niciunui efort pentru a se asigura difuzarea generalizată a prezentei Declarații.

Anexă

Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și de cooperare dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite

Adunarea Generală,

Reafirmând că, în conformitate cu prevederile Cartei, menținerea păcii și securității internaționale și dezvoltarea relațiilor prietenești și cooperării între națiuni sunt printre scopurile fundamentale ale Națiunilor Unite,

Reamintind că popoarele Națiunilor Unite sunt hotărâte să practice toleranța și să trăiască în pace unul cu altul într-un spirit de bună vecinătate,

Dându-și seama că este important de a se menține și întări pacea internațională bazată pe libertate, egalitate, justiție și pe respectul drepturilor fundamentale ale omului și de a se dezvolta relațiile prietenești între națiuni, oricare ar fi deosebirile sistemelor lor politice, economice și sociale sau nivelurile lor de dezvoltare,

Dându-și seama, de asemenea, de importanța esențială a Cartei Națiunilor Unite pentru promovarea primatului dreptului între națiuni,

Considerând că respectarea riguroasă a principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state și îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate de state, în conformitate cu Carta, este de cea mai mare importanță pentru menținerea păcii și securității internaționale și pentru realizarea celorlalte obiective ale Națiunilor Unite,

Constatând că marile schimbări de ordin politic, economic și social și progresele științifice care au avut loc în lume de la adoptarea Cartei Națiunilor Unite conferă o importanță sporită acestor principii și necesității de a se asigura aplicarea lor mai eficace în conduita statelor, oriunde s-ar exercita ea,

Reamintind principiul statornicit, potrivit căruia spațiul extraatmosferic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești, nu poate face obiect de apropiere națională prin proclamarea suveranității, nici pe cale de folosire sau de ocupare sau prin oricare alt mijloc și, conștientă de faptul că Națiunile Unite examinează în prezent problema elaborării, în același spirit, a altor dispoziții corespunzătoare,

Convinsă că respectarea riguroasă de către state a obligației de a se abține să intervină în afacerile interne ale altui stat este o condiție esențială ce trebuie să fie îndeplinită pentru ca națiunile să trăiască în pace unele cu altele deoarece practica intervenției sub orice formă, nu numai că constituie o violare a spiritului, și literei Cartei Națiunilor Unite, dar duce și la crearea de situații care pun în pericol pacea și securitatea internațională,

Reamintind îndatorirea statelor de a se abține, în relațiile lor internaționale, de la constrângeri de ordin militar, politic, economic sau de alt fel, îndreptate împotriva independenței politice sau integrității teritoriale ale unui stat,

Considerând că este esențial ca toate statele să se abțină, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței fie împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite,

Considerând că este, de asemenea, esențial ca toate statele să rezolve diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice, în conformitate cu Carta,

Reafirmând, potrivit Cartei, importanța fundamentală a egalității suverane și subliniind că scopurile Națiunilor Unite nu pot fi realizate decât dacă statele se bucură de egalitate suverană și se conformează pe deplin cerințelor acestui principiu în relațiile lor internaționale,

Convinsă că supunerea popoarelor la subjugare, dominare și exploatare străină constituie un obstacol primordial în calea realizării păcii și securității internaționale,

Convinsă că principiul egalității în drepturi a popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele constituie o contribuție semnificativă la dreptul internațional contemporan și că aplicarea lui efectivă este de cea mai mare importanță pentru a promova relații prietenești între state bazate pe respectarea principiului egalității suverane,

Convinsă, prin urmare, că orice încercare urmărind să rupă parțial sau total unitatea națională și integritatea teritorială a unui stat sau a unei țări sau să aducă atingere independenței sale politice este incompatibilă cu scopurile și principiile Cartei,

Considerând dispozițiile Cartei în ansamblu și ținând seama de rolul rezoluțiilor pertinente adoptate de organele competente ale Națiunilor Unite care se referă la conținutul acestor principii,

Considerând că dezvoltarea progresivă și codificarea principiilor arătate mai jos:

a) Principiul potrivit căruia statele trebuie să se abțină, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței fie împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite;

b) Principiul potrivit căruia statele trebuie să rezolve diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice astfel încât pacea și securitatea internațională ca și justiția să nu fie puse în pericol;

c) Îndatorirea de a nu interveni în treburile ținând de competența națională a unui stat, conform Cartei;

d) Îndatorirea statelor de a coopera unele cu altele conform Cartei;

e) Principiul egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele;

f) Principiul egalității suverane a statelor;

g) Principiul potrivit căruia statele trebuie să îndeplinească cu bună-credință obligațiile pe care și le-au asumat conform Cartei;

În scopul de a se asigura aplicarea lor mai eficace în comunitatea internațională, și de a contribui la îndeplinirea scopurilor Națiunilor Unite,

După ce a examinat principiile dreptului internațional referitoare la relațiile prietenești și la cooperarea dintre state,

Proclamă în mod solemn următoarele principii:

Principiul potrivit căruia statele trebuie să se abțină, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței fie împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite.

Orice stat are obligația să se abțină în relațiile sale internaționale de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței fie împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite. O astfel de recurgere la amenințarea cu forța sau la folosirea forței

constituie o violare a dreptului internațional și a Cartei Națiunilor Unite și nu trebuie să fie folosită niciodată ca mijloc de rezolvare a problemelor internaționale.

Un război de agresiune constituie o crimă împotriva păcii care angajează răspunderea în virtutea dreptului internațional.

Conform scopurilor și principiilor Națiunilor Unite, statele au obligația de a se abține de la orice propagandă în favoarea războaielor de agresiune.

Orice stat are obligația să se abțină de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței pentru a viola frontierele internaționale existente ale unui stat sau ca mijloc de rezolvare a diferendelor internaționale, inclusiv diferendele teritoriale și problemele referitoare la frontierele statelor.

De asemenea, orice stat are obligația să se abțină de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței pentru a viola liniile internaționale de demarcație, cum sunt liniile de armistițiu, stabilite printr-un acord internațional la care acel stat este parte sau pe care el este ținut să îl respecte pentru alte rațiuni sau conform unui astfel de acord. Dispoziția precedentă nu va fi interpretată ca aducând atingerea pozițiilor părților interesate față de statutul și efectele acestor linii așa cum au fost definite în regimurile speciale care le sunt aplicabile, nici ca afectând caracterul lor provizoriu.

Statele au obligația de a se abține de la actele de represalii care implică folosirea forței.

Orice stat are obligația să se abțină de a recurge la orice măsură de constrângere care ar lipsi popoarele menționate în cuprinsul principiului egalității în drepturi și al dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, de dreptul lor la autodeterminare, la libertate și la independență.

Fiecare stat are obligația să se abțină de a organiza sau încuraja organizarea de forțe neregulate sau de bande înarmate, în special de bande de mercenari, în scopul săvârșirii de incursiuni pe teritoriul unui alt stat.

Fiecare stat are obligația să se abțină de a organiza și încuraja acte de război civil sau acte de terorism pe teritoriul unui alt stat, de a le sprijini sau de a participa la ele sau de a tolera pe teritoriul său activități organizate în scopul comiterii unor astfel de acte, când actele menționate în prezentul paragraf implică o amenințare cu forța sau folosirea forței.

Teritoriul unui stat nu poate face obiectul unei ocupații militare rezultând din folosirea forței contrar dispozițiilor Cartei. Teritoriul unui stat nu poate face obiectul unei achiziții de către un alt stat, ca urmare a recurgerii la amenințarea cu forța sau la folosirea forței. Nicio achiziție teritorială obținută prin amenințarea cu forța sau prin folosirea forței nu va fi recunoscută ca legală. Niciuna dintre dispozițiile care preced nu va fi interpretată ca aducând atingere:

a) dispozițiilor Cartei sau oricărui acord internațional anterior regimului Cartei și valabil în virtutea dreptului internațional; sau

b) drepturilor Consiliului de Securitate, în virtutea Cartei.

Toate statele trebuie să ducă cu bună-credință negocieri pentru ca să fie încheiat grabnic un tratat universal de dezarmare generală și completă sub un control internațional eficace și să facă eforturi spre a se adopta măsuri corespunzătoare pentru reducerea tensiunii internaționale și întărirea încrederii între state.

Toate statele trebuie să îndeplinească cu bună-credință obligațiile ce le incumbă în virtutea principiilor și regulilor general recunoscute ale dreptului internațional în

ceea ce privește menținerea păcii și securității internaționale și să depună eforturi pentru a face mai eficace sistemul de securitate al Națiunilor Unite, bazat pe Cartă.

Nicio dispoziție din paragrafele care preced nu va fi interpretată ca lărgind sau diminuând în vreun fel aria de aplicare a dispozițiilor Cartei referitoare la cazurile în care folosirea forței este licită.

Principiul potrivit căruia statele trebuie să rezolve diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice astfel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția, să nu fie puse în pericol.

Toate statele trebuie să rezolve diferendele lor internaționale cu alte state prin mijloace pașnice, astfel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția, să nu fie puse în pericol.

Statele trebuie deci să caute rapid o soluție echitabilă a diferendelor lor internaționale pe cale de negociere, de anchetă, de mediere, de conciliere, de arbitraj, de rezolvare judiciară, de recurs la organisme sau acorduri regionale sau prin alte mijloace pașnice la alegerea lor. Căutând această soluție, părțile vor conveni asupra mijloacelor pașnice care vor fi potrivite cu circumstanțele și natura diferendului.

Părțile la un diferend internațional au obligația, în cazul în care nu ar ajunge la o soluție printr-unul dintre mijloacele pașnice sus-menționate, de a continua să caute o reglementare a diferendului lor prin alte mijloace pașnice asupra cărora ele vor fi convenit.

Statele părți la un diferend internațional, precum și celelalte state, trebuie să se abțină de la orice act susceptibil să agraveze situația, astfel încât să nu pună în pericol pacea și securitatea internațională și trebuie să acționeze în conformitate cu scopurile și principiile Națiunilor Unite.

Diferendele internaționale trebuie să fie rezolvate pe baza egalității suverane a statelor și în conformitate cu principiile liberei alegeri a mijloacelor. Recursul la o procedură de rezolvare sau acceptarea unei astfel de proceduri liber consimțită de către state în ce privește un diferend la care ele sunt părți, sau un diferend la care ele ar putea fi părți în viitor, nu pot fi considerate ca incompatibile cu egalitatea suverană.

Nicio dispoziție a paragrafelor care preced nu aduce atingere, nici nu derogă de la dispozițiile aplicabile ale Cartei, în special cele care se referă la rezolvarea pașnică a diferendelor internaționale.

Principiul referitor la obligația de a nu interveni în afacerile care țin de competența națională a unui stat în conformitate cu Cartă.

Niciun stat sau grup de state nu are dreptul de a interveni, direct sau indirect, pentru orice motiv, în afacerile interne sau externe ale unui alt stat. Prin urmare, nu numai intervenția armată, dar și orice formă de ingerință sau orice amenințare, îndreptate împotriva personalității unui stat sau împotriva elementelor lui politice, economice și culturale, sunt contrare dreptului internațional.

Niciun stat nu poate aplica sau încuraja folosirea măsurilor economice, politice sau de orice altă natură pentru a constrânge un alt stat să-și subordoneze exercitarea drepturilor lui suverane și pentru a obține de la el avantaje de orice fel. Toate statele trebuie, de asemenea, să se abțină de a organiza, ajuta, incita, finanța, încuraja sau tolera activități armate subversive sau teroriste destinate să schimbe prin violență regimul unui alt stat, precum și de a interveni în luptele interne ale unui alt stat.

Folosirea forței pentru a lipsi popoarele de identitatea lor națională constituie o violare a drepturilor lor inalienabile și a principiului neintervenției.

Orice stat are dreptul inalienabil de a-și alege sistemul său politic, economic, social și cultural fără nicio formă de amestec din partea oricărui alt stat.

Nimic din alineatele care preced nu va trebui să fie interpretat ca afectând dispozițiile Cartei Națiunilor Unite referitoare la menținerea păcii și securității internaționale îndatorirea statelor de a coopera unele cu altele conform Cartei.

Statele, oricare ar fi deosebirile existente între sistemele lor politice, economice și sociale, au obligația de a coopera unele cu altele în diversele domenii ale relațiilor internaționale, pentru a menține pacea și securitatea internațională și a favoriza progresul și stabilitatea economică internațională, precum și bunăstarea generală a națiunilor și o cooperare internațională care să fie lipsită de discriminare bazată pe aceste deosebiri.

În acest scop:

a) Statele trebuie să coopereze unele cu altele pentru menținerea păcii și securității internaționale.

b) Statele trebuie să coopereze pentru a asigura respectarea universală și înfăptuirea drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți, precum și eliminarea discriminării rasiale și intoleranței religioase sub toate formele lor.

c) Statele trebuie să se conducă, în relațiile lor internaționale în domeniile economic, social, cultural, tehnic și comercial, în conformitate cu principiile egalității suverane și neintervenției.

d) Statele membre ale Națiunilor Unite au obligația de a acționa atât împreună, cât și individual în cooperare cu Organizația Națiunilor Unite, conform dispozițiilor pertinente ale Cartei.

Statele trebuie să coopereze în domeniile economic social și cultural, ca și în cel al științei și tehnicii și să favorizeze progresele culturii și învățământului în lume. Statele trebuie să-și unească eforturile pentru a promova dezvoltarea economică în lumea întreagă, în special în țările în curs de dezvoltare.

Principiul egalității în drepturi al popoarelor și al dreptului lor de a decide de ele însele.

În virtutea principiului egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele, principiu consacrat în Cartă, toate popoarele au dreptul de a-și hotărî statutul lor politic, în deplină libertate și fără amestec din afară și de a urma dezvoltarea lor economică, socială și culturală, și orice stat are obligația de a respecta acest drept conform dispozițiilor Cartei.

Orice stat are obligația de a favoriza, împreună cu alte state sau separat, realizarea principiului egalității în drepturi al popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele, conform dispozițiilor Cartei, și de a ajuta Organizația Națiunilor Unite să se achite de răspunderile pe care i le conferă Carta în ceea ce privește aplicarea acestui principiu, pentru:

a) a favoriza relațiile prietenești și cooperarea între state;

b) a pune de îndată capăt colonialismului, ținând seama în modul convenit de voința liber exprimată a popoarelor interesate; ținând seama că faptul de a supune popoarele subjugării, dominației sau exploatarei străine constituie o violare a acestui principiu, ca și o negare a drepturilor fundamentale ale omului și este contrar Cartei Națiunilor Unite.

Orice stat are obligația de a favoriza, împreună cu alte state sau separat, respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform Cartei.

Crearea unui stat suveran și independent, asocierea liberă sau unirea cu un stat independent, sau dobândirea oricărui alt statut politic, hotărât în mod liber de către un popor constituie pentru acel popor mijloace pentru a-și exercita dreptul său de a decide de el însuși.

Orice stat are obligația de a se abține să recurgă la orice măsură de constrângere care ar lipsi popoarele menționate mai sus în cuprinsul acestui principiu, de dreptul lor de a dispune de ele însele, de libertatea și independența lor. În cazul în care ele reacționează și rezistă la o astfel de măsură de constrângere, în exercitarea dreptului lor de a decide de ele însele, aceste popoare au dreptul să caute și să primească sprijin, conform scopurilor și principiilor Cartei Națiunilor Unite.

Teritoriul unei colonii sau alt teritoriu neautonom posedă, în virtutea Cartei, un statut separat și distinct de cel al teritoriului statului care îl administrează; acest stat separat și distinct, în virtutea Cartei, există atât timp cât poporul coloniei sau al teritoriului neautonom nu-și exercită dreptul de a dispune de sine însuși în conformitate cu Carta Națiunilor Unite și, în special, cu scopurile și principiile sale.

Nicio dispoziție din paragrafele precedente nu va fi interpretată ca autorizând sau încurajând o acțiune, oricare ar fi ea, care ar dezmembra sau ar amenința, în total sau în parte, integritatea teritorială sau unitatea politică a oricărui stat suveran și independent, care se conduce conform principiului egalității în drepturi și dreptului popoarelor de a dispune de ele însele enunțat mai sus și având un guvern care reprezintă ansamblul poporului aparținând teritoriului, fără distincție de rasă, credință sau culoare.

Orice stat trebuie să se abțină de la orice acțiune care vizează să rupă parțial sau total unitatea națională și integritatea teritorială a unui alt stat sau țară.

Principiul egalității suverane a statelor.

Toate statele se bucură de egalitate suverană. Ele au drepturi și obligații egale și sunt membri egali ai comunității internaționale, indiferent de deosebirile de ordin economic, social, politic sau de altă natură.

În special, egalitatea suverană cuprinde următoarele elemente:

a) Statele sunt egale din punct de vedere juridic;

b) Fiecare stat se bucură de drepturi inerente deplinei suveranități;

c) Fiecare stat are obligația de a respecta personalitatea altor state;

d) Integritatea teritorială și independența politică a statului sunt inviolabile;

e) Fiecare stat are dreptul de a-și alege și a dezvolta în mod liber sistemul său politic, social, economic și cultural;

f) Fiecare stat are obligația de a se achita pe deplin și cu bună-credință de obligațiile sale internaționale și de a trăi în pace cu celelalte state.

g) Principiul potrivit căruia statele trebuie să îndeplinească cu bună-credință obligațiile pe care și le-au asumat conform Cartei.

Fiecare stat are obligația de a îndeplini obligațiile pe care și le-a asumat în conformitate cu Carta Națiunilor Unite.

Fiecare stat are obligația de a îndeplini cu bună-credință obligațiile care îi incumbă în virtutea principiilor și regulilor general recunoscute ale dreptului internațional.

Fiecare stat are îndatorirea de a îndeplini cu bună-credință obligațiile care îi incumbă în virtutea acordurilor internaționale conforme principiilor și regulilor general recunoscute ale dreptului internațional.

Dispoziții generale

Declară că:

În interpretarea și aplicarea lor, principiile care preced sunt legate între ele și fiecare principiu trebuie interpretat în contextul celorlalte principii.

Nicio prevedere din prezenta Declarație nu trebuie să fie interpretată ca afectând în vreun fel dispozițiile Cartei sau drepturile și obligațiile impuse statelor membre de către Cartă, sau drepturile conferite popoarelor de către Cartă, ținând seama de formularea acestor drepturi în prezenta Declarație,

Declară, de asemenea, că:

Principiile Cartei care sunt înscrise în prezenta Declarație constituie principii fundamentale ale dreptului Internațional și cheamă prin urmare toate statele să se inspire din aceste principii în conduita lor internațională și să-și dezvolte relațiile lor reciproce pe baza respectării riguroase a sus-menționatei principii.

2. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor

Încheiată la Viena la 23 mai 1969

(Publicată în ediția oficială a Monitorului Oficial „Tratate Internaționale”, vol. 4, p. 53)

Statele Părți la prezenta Convenție,

Considerând rolul fundamental al tratatelor în istoria relațiilor internaționale,

Recunoscând importanța din ce în ce mai mare a tratatelor ca izvor al dreptului internațional și ca mijloc de dezvoltare a cooperării pașnice între națiuni, oricare ar fi orânduirile lor constituționale și sociale,

Constatând că principiul liberului consimțământ și al bunei-credințe, precum și regula *pacta sunt servanda* sunt universal recunoscute,

Afirmând că diferendele privind tratatele trebuie, ca și celelalte diferende internaționale, să fie soluționate prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și ale dreptului internațional,

Reamintind hotărârea popoarelor Națiunilor Unite de a crea condițiile necesare pentru menținerea justiției și respectarea obligațiilor născute din tratate,

Conștiente de principiile dreptului internațional incorporate în Carta Națiunilor Unite cum sunt principiile privind egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a-și hotărî singure soarta, egalitatea suverană și independența tuturor statelor, neamestecul în treburile interne ale statelor, interzicerea amenințării sau a folosirii forței și respectul universal și efectiv al drepturilor omului și al libertăților fundamentale pentru toți,

Convînse că codificarea și dezvoltarea progresivă a dreptului tratatelor realizate prin prezenta Convenție vor servi scopurile Națiunilor Unite enunțate în Cartă, care sunt menținerea păcii și a securității internaționale, dezvoltarea relațiilor amicale între națiuni și realizarea cooperării internaționale,

Afirmând că regulile dreptului internațional cutumiar vor continua să cârmuiască chestiunile nereglementate de dispozițiile prezentei Convenții,

Au convenit asupra celor ce urmează:

Partea I Introducere

Articolul 1. Domeniul de aplicare a prezentei Convenții
Prezenta Convenție se aplică tratatelor încheiate între state.

Articolul 2. Expresii întrebuințate

1. În înțelesul prezentei Convenții:

a) prin expresia „tratat” se înțelege un acord internațional încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument unic, fie în două sau mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară;

b) prin expresiile „ratificare”, „acceptare”, „aprobare” și „aderare” se înțelege, după caz, actul internațional astfel denumit prin care un stat stabilește, pe plan internațional, consimțământul său de a fi legat printr-un tratat;

c) prin expresia „depline puteri” se înțelege un document emanând de la autoritatea competentă a unui stat și desemnând una sau mai multe persoane împuternicite să reprezinte statul pentru negocierea, adoptarea sau autentificarea textului unui tratat, pentru a exprima consimțământul statului de a fi legat printr-un tratat sau pentru a îndeplini oricare alt act cu privire la tratat;

d) prin expresia „rezervă” se înțelege o declarație unilaterală, oricare ar fi conținutul sau denumirea sa, făcută de un stat atunci când semnează, acceptă sau aprobă un tratat, ori aderă la acesta, prin care își manifestă intenția de a exclude sau modifica efectul juridic al unor dispoziții din tratat cu privire la aplicarea lor față de statul respectiv;

e) prin expresia „stat care a participat la negociere” se înțelege un stat care a participat la elaborarea și la adoptarea textului tratatului;

f) prin expresia „stat contractant” se înțelege statul care a consimțit a se lega prin tratat, fie că acesta a intrat sau nu a intrat în vigoare;

g) prin expresia „parte” se înțelege statul care a consimțit să se lege prin tratat și față de care tratatul a intrat în vigoare;

h) prin expresia „stat terț” se înțelege un stat care nu este parte la tratat;

i) prin expresia „organizație internațională” se înțelege o organizație interguvernamentală.

2. Dispozițiile paragrafului 1 privind expresiile folosite în prezenta Convenție nu prejudiciază folosirii acestor expresii nici sensurilor ce li se poate da în dreptul intern al unui stat.

Articolul 3. Acorduri internaționale care nu intră în cadrul prezentei Convenții

Faptul că prezenta Convenție nu se aplică nici acordurilor internaționale încheiate între state sau alte subiecte de drept internațional ori între aceste alte subiecte de drept internațional și nici acordurilor internaționale care nu au fost încheiate în formă scrisă, nu aduce vreo atingere:

- a) valorii juridice a unor asemenea acorduri;
- b) aplicării la aceste acorduri a tuturor regulilor enunțate în prezenta Convenție, cărora ar fi supuse în temeiul dreptului internațional independent de Convenție;
- c) aplicării Convenției la relațiile dintre state, reglementate prin acorduri internaționale, la care sunt părți și alte subiecte de drept internațional.

Articolul 4. Neretroactivitatea prezentei Convenții

Fără prejudiciul aplicării vreuneia din regulile enunțate în prezenta Convenție cărora tratatele le-ar fi supuse în temeiul dreptului internațional independent de prezenta Convenție, aceasta se aplică exclusiv tratatelor încheiate de state după intrarea ei în vigoare față de aceste state.

Articolul 5. Tratatate constitutive de organizații internaționale și tratate adoptate în sânul unei organizații internaționale

Prezenta Convenție se aplică oricărui tratat care este actul constitutiv al unei organizații internaționale, precum și oricărui tratat adoptat în sânul unei organizații internaționale, sub rezerva oricărei reguli pertinente a organizației.

Partea II Încheierea și intrarea în vigoare a tratatelor

Secțiunea 1 Încheierea tratatelor

Articolul 6. Capacitatea statelor de a încheia tratate
Oricare stat are capacitatea de a încheia tratate.

Articolul 7. Depline puteri

1. O persoană este considerată ca reprezentând un stat pentru adoptarea sau autentificarea textului unui tratat sau pentru a exprima consimțământul unui stat de a se lega printr-un tratat dacă:

- a) prezintă deplinele puteri cuvenite; sau
- b) rezultă din practica statelor interesate sau din alte împrejurări că aveau intenția de a considera această persoană ca reprezentând statul în acest scop și a nu pretinde prezentarea de depline puteri.

2. În virtutea funcțiilor lor și fără a fi obligați să prezinte depline puteri, sunt considerați ca reprezentând statul lor:

- a) șefii de stat, șefii guvernelor și miniștrii afacerilor externe, pentru toate actele referitoare la încheierea unui tratat;
- b) șefii de misiune diplomatică, pentru adoptarea textului unui tratat ce se încheie între statul acreditant și statul acreditat;
- c) reprezentanții acreditați ai statelor la o conferință internațională sau pe lângă o organizație internațională ori pe lângă un organ al acesteia, pentru adoptarea textului unui tratat în această conferință, organizație sau organ.

Articolul 8. Confirmarea ulterioară a unui act îndeplinit fără autorizare

Un act referitor la încheierea unui tratat, îndeplinit de o persoană care, în temeiul articolului 7, nu poate fi considerată ca autorizată a reprezenta un stat pentru acest scop, este fără efect juridic, afară numai dacă nu a fost confirmat ulterior de către acel stat.

Articolul 9. Adoptarea textului

1. Adoptarea textului unui tratat se face prin consimțământul tuturor statelor participante la elaborarea sa, cu excepția cazurilor prevăzute la paragraful 2.

2. Adoptarea textului unui tratat la o conferință internațională se face cu majoritatea de două treimi a statelor prezente și votante afară numai dacă aceste state nu decid, cu aceeași majoritate, să aplice o regulă diferită.

Articolul 10. Autentificarea tratatului

Textul unui tratat este stabilit ca fiind autentic și definitiv:

- a) respectându-se procedura prevăzută în acest text sau convenită de statele participante la elaborarea tratatului; sau,
- b) în lipsa unei astfel de proceduri, prin semnarea, semnarea *ad referendum* sau parafarea, de către reprezentanții acestor state, a textului sau a actului final al unei conferințe în care textul a fost încorporat.

Articolul 11. Moduri de exprimare a consimțământului de a fi legat de tratat

Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat poate fi exprimat prin semnătura, prin schimbul instrumentelor care constituie un tratat, prin ratificare, acceptare, aprobare sau aderare, ori prin oricare alt mijloc convenit.

Articolul 12. Exprimarea, prin semnătură, a consimțământului de a fi legat printr-un tratat

1. Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat se exprimă prin semnătura reprezentantului acestui stat:

- a) când tratatul prevede că semnătura va avea acest efect;
- b) când este stabilit pe altă cale că statele care au participat la negociere conveniseră că semnătura va avea acest efect; sau
- c) când intenția statului de a conferi semnăturii acest efect rezultă din deplinele puteri ale reprezentantului său sau a fost exprimată în cursul negocierii.

2. În aplicarea paragrafului 1:

- a) parafarea unui text are valoarea semnăturii tratatului dacă este stabilit că statele care au participat la negociere conveniseră în acest fel;
- b) semnătura *ad referendum* pusă pe un tratat de către reprezentantul unui stat, dacă acesta o confirmă, are valoarea semnăturii definitive a tratatului.

Articolul 13. Exprimarea consimțământului de a fi legat printr-un tratat prin schimbul instrumentelor constituind tratatul

Consimțământul statelor de a se lega printr-un tratat constituit de instrumentele ce se schimbă între ele se exprimă prin acest schimb:

- a) când instrumentele prevăd ca schimbul lor va avea acest efect; sau
- b) când este stabilit pe altă cale că aceste state conveniseră că schimbul instrumentelor să aibă acest efect.

Articolul 14. Exprimarea prin ratificare, acceptare sau aprobare a consimțământului de a fi legat printr-un tratat

1. Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat se exprimă prin ratificare:

- a) când tratatul prevede că acest consimțământ se exprimă prin ratificare;
- b) când este stabilit, pe altă cale, că statele participante la negociere conveniseră asupra cerinței ratificării;

- c) când reprezentantul acestui stat a semnat tratatul sub rezerva ratificării; sau
- d) când intenția statului de a semna tratatul sub rezerva ratificării rezultă din deplinele puteri ale reprezentantului său ori a fost exprimată în cursul negocierii.

2. Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat se exprimă prin acceptare sau aprobare în condiții asemănătoare acelor care se aplică ratificării.

Articolul 15. Exprimarea prin aderare a consimțământului de a fi legat printr-un tratat

Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat se exprimă prin aderare:

- a) când tratatul prevede că acest consimțământ poate fi exprimat de către acest stat pe calea aderării;
- b) când este stabilit, pe altă cale, că statele participante la negociere conveniseră că acest consimțământ va putea fi exprimat de către acest stat pe calea aderării; sau

c) când toate părțile au convenit ulterior că acest consimțământ va putea fi exprimat de către acest stat pe calea aderării.

Articolul 16. Schimbul sau depunerea instrumentelor de ratificare, de acceptare, de aprobare sau de aderare

Dacă tratatul nu dispune altfel, instrumentele de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare stabilesc consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat din momentul:

- a) schimbului lor între statele contractante;
- b) depunerii lor pe lângă depozitar; sau
- c) notificării lor către statele contractante sau către depozitar, dacă s-a convenit astfel.

Articolul 17. Consimțământul de a fi legat printr-o parte a unui tratat și alegerea între diferitele dispoziții

1. Fără prejudiciul aplicării articolelor 19-23, consimțământul unui stat de a fi legat printr-o parte a unui tratat nu produce efecte decât dacă tratatul permite sau dacă statele contractante consimt aceasta.

2. Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat care permite alegerea între diferitele sale dispoziții nu produce efecte decât dacă dispozițiile la care se referă sunt indicate în mod clar.

Articolul 18. Obligația de a nu lipsi un tratat de obiectul și scopul său înainte de intrarea sa în vigoare

Un stat trebuie să se abțină de la săvârșirea unor acte care ar lipsi un tratat de obiectul și scopul său:

a) când a semnat tratatul sau a schimbat instrumentul care constituie tratatul sub rezerva ratificării, acceptării sau aprobării, atât timp cât nu și-a manifestat intenția de a nu deveni parte la tratat; sau

b) când și-a exprimat consimțământul de a fi legat prin tratat, în perioada care precede intrarea în vigoare a tratatului și cu condiția că aceasta să nu fie întârziată fără motiv valabil.

Secțiunea 2**Rezerve****Articolul 19. Formularea rezervelor**

Un stat în momentul în care semnează, ratifică, acceptă, aprobă un tratat sau aderă la el, poate formula o rezervă, cu condiția că:

- a) rezerva să nu fie interzisă de tratat;
- b) tratatul să nu dispună că pot fi făcute numai anumite rezerve printre care nu figurează rezerva respectivă; sau
- c) în alte cazuri decât cele prevăzute de alineatul a) și b), rezerva să nu fie incompatibilă cu obiectul și scopul tratatului.

Articolul 20. Acceptarea rezervelor și obiecțiunilor la rezervare

1. O rezervă autorizată în mod expres de un tratat nu are nevoie să fie acceptată ulterior de celelalte state contractante, afară numai dacă tratatul prevede aceasta.

2. Când, din numărul restrâns al statelor care au participat la negociere, precum și din obiectul și scopul tratatului rezultă că aplicarea tratatului în întregul său între toate părțile este o condiție esențială a consimțământului fiecăreia dintre ele de a fi legate prin tratat, rezerva trebuie să fie acceptată de toate părțile.

3. Când tratatul este actul constitutiv al unei organizații internaționale și dacă nu dispune altfel, o rezervă cere să fie aprobată de organul competent al acestei organizații.

4. În alte cazuri decât cele prevăzute de paragrafele precedente și dacă tratatul nu prevede altfel:

a) acceptarea unei rezerve de către alt stat contractant face că statul autor al rezervei să devină parte la tratat față de acest stat dacă tratatul este în vigoare sau atunci când el intră în vigoare față de aceste state;

b) obiecțiunea făcută la o rezervă de către un alt stat contractant nu împiedică intrarea în vigoare a tratatului între statul care a formulat obiecțiunea și statul autor al rezervei, afară numai dacă statul care a formulat obiecțiunea și-a exprimat în mod clar intenția în mod contrar;

c) un act exprimând consimțământul unui stat de a fi legat prin tratat și care conține o rezervă produce efecte din momentul în care cel puțin un alt stat contractant a acceptat rezerva.

5. În vederea aplicării paragrafelor 2 și 4 și dacă tratatul nu dispune altfel, o rezervă este considerată a fi fost acceptată de un stat dacă acesta nu a formulat vreo obiecțiune la rezervă până la expirarea a douăsprezece luni de la data la care și-a exprimat consimțământul de a fi legat prin tratat, dacă această dată este posterioară.

Articolul 21. Efectele juridice ale rezervelor și ale obiecțiunilor la rezerve

1. O rezervă stabilită față de o altă parte, în conformitate cu articolele 19, 20 și 23:

a) modifică pentru statul autor al rezervei în relațiile sale cu cealaltă parte dispozițiile din tratat la care se referă rezerva, în măsura prevăzută în această rezervă; și

b) modifică aceste dispoziții în aceeași măsură față de cealaltă parte în relațiile sale cu statul autor al rezervei.

2. Rezerva nu modifică dispozițiile tratatului față de celelalte părți în raporturile lor *inter se*.

3. Când un stat care a formulat o obiecțiune împotriva unei rezerve nu s-a opus intrării în vigoare a tratatului între el și statul autor al rezervei, dispozițiile la care se referă rezerva nu se aplică între cele două state în măsura prevăzută de rezervă.

Articolul 22. Retragera rezervelor și obiecțiunilor la rezerve

1. Dacă tratatul nu dispune altfel, o rezervă poate oricând să fie retrasă fără a fi nevoie de consimțământul statului care a acceptat rezerva pentru retragerea ei.

2. Dacă tratatul nu dispune altfel, o obiecțiune la o rezervă poate fi retrasă oricând.

3. Dacă tratatul nu dispune altfel sau dacă nu s-a convenit în alt fel:

a) retragerea unei rezerve nu produce efecte față de alt stat contractant decât de la data primirii notificării ei de către acest stat;

b) retragerea unei obiecțiuni la o rezervă nu produce efecte decât de la data la care statul autor al rezervei a primit notificarea acestei retrageri.

Articolul 23. Procedura referitoare la rezerve

1. Rezerva, acceptarea expresă a unei rezerve și obiecțiunea la o rezervă trebuie să fie formulate în scris și comunicate părților contractante și celorlalte state având calitate de a deveni părți la tratat.

2. Când ea este formulată la semnarea tratatului sub rezerva ratificării, acceptării sau aprobării, o rezervă trebuie să fie confirmată în mod formal de către statul care a formulat-o în momentul când își exprimă consimțământul de a fi legat prin tratat. Într-un asemenea caz, se consideră că rezerva a fost făcută la data când a fost confirmată.

3. O acceptare expresă a unei rezerve sau o obiecțiune la o rezervă, dacă sunt anterioare confirmării acesteia, nu au nevoie să fie și ele confirmate.

4. Retragera unei rezerve sau a unei obiecțiuni la o rezervă trebuie să fie formulată în scris.

Secțiunea 3

Intrarea în vigoare a tratatelor și aplicarea lor provizorie

Articolul 24. Intrarea în vigoare

1. Un tratat intră în vigoare la data și după modalitățile ce s-au fixat prin dispozițiile sale sau prin acord între statele care au participat la negociere.

2. În lipsa unor atari dispoziții sau a unui asemenea acord, un tratat intră în vigoare de îndată ce consimțământul de a fi legat prin tratat a fost stabilit pentru toate statele care au participat la negociere.

3. Când consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat este stabilit la o dată posterioară intrării în vigoare a zisului tratat, acesta, dacă nu dispune altfel, intră în vigoare față de acest stat la acea dată.

4. Dispozițiile unui tratat, care reglementează autentificarea textelor, stabilirea consimțământului statelor de a fi legate prin tratat, modalitățile sau data intrării în vigoare, rezervele, funcțiunile depozitarului precum și alte chestiuni care se pun în mod necesar înainte de intrarea în vigoare a tratatului, sunt aplicabile de îndată ce textul a fost adoptat.

Articolul 25. Aplicarea provizorie

1. Un tratat sau o parte a unui tratat se aplică în mod provizoriu până la intrarea sa în vigoare:

a) dacă tratatul însuși dispune astfel; sau

b) dacă statele care au participat la negociere conveniseră astfel, într-un alt mod.

2. Dacă tratatul nu dispune altfel sau dacă statele care au participat la negociere nu au convenit altfel, aplicarea provizorie a unui tratat sau a unei părți dintr-un tratat față de un stat încetează, dacă acest stat notifică celorlalte state între care tratatul este aplicat provizoriu intenția sa de a nu deveni parte la tratat.

Partea III

Respectarea, aplicarea și interpretarea tratatelor

Secțiunea 1

Respectarea tratatelor

Articolul 26. „Pacta sunt servanda”

Orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie să fie executat de ele cu bună-credință.

Articolul 27. Dreptul intern și respectarea tratatelor

O parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat. Această regulă este fără prejudiciu în ce privește aplicarea articolului 46.

Secțiunea 2

Aplicarea tratatelor

Articolul 28. Neretroactivitatea tratatelor

Dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau dacă aceasta nu este stabilită pe altă cale, dispozițiile unui tratat nu leagă o parte în ce privește un act sau fapt anterior datei intrării în vigoare a acestui tratat față de această parte sau în ce privește o situație care încetase să existe la acea dată.

Articolul 29. Aplicarea teritorială a tratatelor

Dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau dacă aceasta nu este stabilită pe altă cale, un tratat leagă pe fiecare din părți cu privire la întregul său teritoriu.

Articolul 30. Aplicarea tratatelor succesive purtând asupra aceleiași materii

1. Sub rezerva dispozițiilor articolului 103 al Cartei Națiunilor Unite, drepturile și obligațiile statelor, părți la tratate succesive purtând asupra aceleiași materii sunt determinate potrivit paragrafelor ce urmează.

2. Când un tratat precizează că este subordonat unui tratat anterior sau posterior sau că nu trebuie considerat ca fiind incompatibil cu celalalt tratat, dispozițiile acestuia se vor aplica cu precădere.

3. Când toate părțile la tratatul anterior sunt de asemenea părți la tratatul posterior, fără ca cel anterior să fie expirat sau ca aplicarea să fi fost suspendată în conformitate cu articolul 59, tratatul anterior nu se aplică decât în măsura în care dispozițiile sale sunt compatibile cu cele ale tratatului posterior.

4. Când părțile la tratatul anterior nu sunt toate părți la tratatul posterior:

a) în relațiile dintre statele care sunt părți la ambele tratate, regula aplicabilă este cea enunțată la paragraful 3;

b) în relațiile dintre un stat parte la cele două tratate și un stat parte la numai unul din aceste tratate, tratatul la care ambele state sunt părți reglementează drepturile și obligațiile lor reciproce.

5. Paragraful 4 se aplică fără vreun prejudiciu în ce privește aplicarea articolului 41, orice chestiune relativ la stingerea sau la suspendarea aplicării unui tratat conform articolului 60 sau orice chestiune privind responsabilitatea ce poate lua naștere pentru un stat ca urmare a încheierii sau aplicării unui tratat ale cărui dispoziții sunt incompatibile cu obligațiile ce incumbă acestui stat față de altul, în virtutea unui alt stat.

Secțiunea 3

Interpretarea tratatelor

Articolul 31. Regula generală de interpretare

1. Un tratat trebuie să fie interpretat cu bună-credință potrivit sensului obișnuit ce urmează a fi atribuit termenilor tratatului în contextul lor și în lumina obiectului și scopului său.

2. În vederea interpretării unui tratat, contextul cuprinde, în afară de text, prealabil și anexe:

a) orice acord în legătură cu tratatul și care a intervenit între toate părțile cu prilejul încheierii tratatului;

b) orice instrument stabilit de către una sau mai multe părți cu prilejul încheierii tratatului și acceptat de celelalte părți ca instrument având legătură cu tratatul.

3. Se va ține seama, odată cu contextul:

a) de orice acord ulterior intervenit între părți cu privire la interpretarea tratatului sau la aplicarea dispozițiilor sale;

b) de orice practică urmată ulterior în aplicarea tratatului prin care este stabilit acordul părților în privința interpretării tratatului;

c) de orice regulă pertinentă de drept internațional aplicabilă relațiilor dintre părți.

4. Un termen va fi înțeles într-un sens special dacă este stabilit că aceasta a fost intenția părților.

Articolul 32. Mijloace complementare de interpretare

Se poate recurge la mijloace complementare de interpretare, îndeosebi la lucrările pregătitoare și la împrejurările în care a fost încheiat tratatul, fie pentru a se confirma sensul rezultând din aplicarea articolului 31, fie pentru a se determina sensul atunci când interpretarea dată conform articolului 31:

a) lasă sensul ambiguu sau obscur; sau

b) duce la un rezultat vădit absurd sau nerațional.

Articolul 33. Interpretarea tratatelor autentificate în două sau mai multe limbi

1. Când un tratat a fost autentificat în două sau mai multe limbi, textul său are aceeași valoare în fiecare din aceste limbi, afară numai dacă tratatul nu dispune sau dacă părțile nu convin ca, în caz de divergență, unul din texte să aibă precădere.

2. O versiune a tratatului în altă limbă decât cele în care textul a fost autentificat nu va fi considerată drept text autentic decât dacă tratatul prevede sau dacă părțile au convenit aceasta.

3. Termenii unui tratat sunt presupuși a avea același înțeles în diversele texte autentice.

4. În afară de cazul în care un text de terminat are precădere în conformitate cu paragraful 1, atunci când comparația textelor autentice învederează o deosebire de sens, pe care aplicarea articolelor 31 și 32 nu îngăduie a o elimina, se va adopta sensul care, ținându-se seama de obiectul și de scopul tratatului, împacă cel mai bine aceste texte.

Secțiunea 4 Tratatele și statele terțe

Articolul 34. Regula privind statele terțe

Un tratat nu creează nici obligații, nici drepturi pentru un stat terț fără consimțământul său.

Articolul 35. Tratatate prevăzând obligații pentru statele terțe

O obligație ia naștere pentru un stat terț din dispoziția unui tratat dacă părțile la acest tratat înțeleg să creeze obligația prin mijlocirea acestei dispoziții și dacă statul terț acceptă în mod expres și în scris această obligație.

Articolul 36. Tratatate prevăzând drepturi pentru statele terțe

1. Un drept ia naștere pentru un stat terț din dispoziția unui tratat dacă părțile la acest tratat înțeleg, prin această dispoziție, să confere acest drept fie statului terț sau unui grup de state căruia acesta îi aparține, fie tuturor statelor, și dacă statul terț consimte. Consimțământul este prezumat în lipsa vreunei indicații contrare, afară numai dacă tratatul nu dispune altfel.

2. Un stat care exercită un drept în temeiul paragrafului 1 este ținut să respecte, în exercitarea acestui drept, condițiile prevăzute de tratat sau stabilite conform dispozițiilor sale.

Articolul 37. Revocarea sau modificarea obligațiilor sau drepturilor statelor terțe

1. În cazul când o obligație s-a născut în sarcina unui stat terț potrivit articolului 35, această obligație nu poate fi revocată sau modificată decât prin consimțământul statelor părți la tratat și al statului terț, afară dacă se stabilește că ele au convenit altfel.

2. În cazul când un drept s-a născut în folosul unui stat terț potrivit articolului 36, acest drept nu poate fi revocat sau modificat de părți dacă se stabilește că dreptul era destinat să nu poată fi revocat sau modificat fără consimțământul statului terț.

Articolul 38. Regulile unui tratat ce devin obligatorii pentru statele terțe prin formarea unei cutume internaționale

Nici una din dispozițiile articolelor 34-37 nu se opune ca o regulă enunțată într-un tratat să devină obligatorie pentru un stat terț ca regulă cutumiară de drept internațional recunoscută ca atare.

Partea IV Amendarea și modificarea tratatelor

Articolul 39. Regula generală referitoare la amendarea tratatelor

Un tratat poate fi amendat prin acordul părților. Afară de cazul când tratatul ar dispune altfel, regulile enunțate în Partea II sunt aplicabile unui astfel de acord.

Articolul 40. Amendarea tratatelor multilaterale

1. Dacă tratatul nu dispune altfel, amendarea tratatelor multilaterale este guvernată de paragrafele următoare.

2. Orice propunere tinzând la amendarea unui tratat multilateral în relațiile dintre toate părțile trebuie să fie notificată tuturor statelor contractante și fiecare dintre ele are dreptul să participe:

a) la hotărârea cu privire la urmarea ce se va da acestei propuneri;

b) la negocierea și la încheierea oricărui acord având drept obiect amendarea tratatului.

3. Orice stat având calitatea de a deveni parte la tratat are de asemenea calitatea de a deveni parte la tratat astfel cum este amendat.

4. Acordul asupra amendamentului nu leagă statele care sunt părți la tratat și care nu devin părți la acest acord; alineatul b) al paragrafului 4 din articolul 30 se aplică acestor state.

5. Orice stat care devine parte la tratat după intrarea în vigoare a acordului asupra amendamentului este, dacă nu a exprimat o intenție diferită, considerat ca fiind:

a) parte la tratat astfel cum este amendat;

b) parte la tratatul neamendat față de oricare parte la tratat care nu este legată prin acordul asupra amendamentului.

Articolul 41. Acorduri având ca obiect modificarea tratatelor multilaterale numai în relațiile dintre unele părți

1. Două sau mai multe părți ale unui tratat multilateral pot încheia un acord având ca obiect modificarea tratatului, numai în relațiile lor mutuale;

a) dacă posibilitatea unei astfel de modificări este prevăzută de tratat; sau

b) dacă modificarea în chestiune nu este interzisă de tratat, cu condiția:

i) să nu aducă atingere nici folosinței de către celelalte părți a drepturilor ce le conferă tratatul, nici executării obligațiilor lor; și

ii) să nu poarte asupra unei dispoziții de la care nu se poate deroga fără să existe incompatibilitate cu realizarea efectivă a obiectului și scopului tratatului luat în ansamblul său.

2. Afară dacă, în cazul prevăzut la alineatul a) al paragrafului 1, tratatul nu dispune altfel, părțile în chestiune trebuie să notifice celorlalte părți intenția lor de a încheia acordul, precum și modificările pe care acesta le aduce tratatului.

Partea V

Nulitatea, stingerea și suspendarea aplicării tratatelor

Secțiunea 1

Dispoziții generale

Articolul 42. Validitatea și menținerea în vigoare a tratatelor

1. Validitatea unui tratat sau a consimțământului unui stat de a fi legat printr-un tratat nu poate fi contestată decât în aplicarea prezentei Convenții.

2. Stingerea unui tratat, denunțarea sa sau retragerea unei părți nu pot avea loc decât în aplicarea dispozițiilor tratatului sau a prezentei Convenții. Aceeași regulă este valabilă pentru suspendarea aplicării tratatului.

Articolul 43. Obligații impuse de dreptul internațional independent de un tratat

Nulitatea, stingerea sau denunțarea unui tratat, retragerea uneia din părți sau suspendarea aplicării tratatului, atunci când rezultă din aplicarea prezentei Convenții sau din dispozițiile tratatului, nu afectează în nici un chip îndatorirea unui stat de a executa oricare obligație enunțată în tratat la care este supus în temeiul dreptului internațional, independent de zisul tratat.

Articolul 44. Divizibilitatea dispozițiilor unui tratat

1. Dreptul unei părți, prevăzut de un tratat sau rezultând din articolul 56, de a denunța tratatul, de a se retrage din el sau de a-i suspenda aplicarea nu poate fi exercitat decât în privința ansamblului tratatului, afară numai dacă acesta dispune altfel sau dacă părțile au convenit în alt fel.

2. O cauză de nulitate sau de stingere a unui tratat, de retragere a unei părți sau de suspendare a aplicării tratatului, recunoscută conform dispozițiilor prezentei Convenții, nu poate fi invocată decât în privința ansamblului tratatului, afară de condițiile prevăzute de paragrafele următoare sau de articolul 60.

3. În cazul în care cauza în chestiune nu vizează decât anumite clauze determinate, ea nu poate fi invocată decât în privința acestor singure clauze atunci când:

- a) aceste clauze pot fi separate de restul tratatului în ce privește executarea lor;
- b) rezultă din tratat sau este stabilit în alt mod că acceptarea clauzelor în chestiune nu a constituit pentru cealaltă parte sau pentru celelalte părți la tratat o bază esențială a consimțământului lor de a fi legate prin tratat în ansamblul său; și
- c) nu este în just de a continua executarea a ceea ce subzistă din tratat.

4. În cazurile ținând de articolele 49 și 50, statul care are dreptul de a invoca dolul sau corupția poate face aceasta fie în privința întregului tratat, fie, în cazul prevăzut la paragraful 3, în privința numai a anumitor clauze determinate.

5. În cazurile prevăzute de articolele 51, 52 și 53, diviziunea dispozițiilor tratatului nu este admisă.

Articolul 45. Pierderea dreptului de a invoca o cauză de nulitate a unui tratat sau un motiv de a-i pune capăt, de a se retrage din el sau de a-i suspenda aplicarea

Un stat nu mai poate invoca o cauză de nulitate a unui tratat sau un motiv de a-i pune capăt, de a se retrage din el sau de a-i suspenda executarea în conformitate cu

articolele 46-50 sau cu articolele 60 și 62 dacă, după ce a avut cunoștință de fapte, acest stat:

a) a acceptat în mod explicit să considere că, după caz, tratatul este valid, rămâne în vigoare sau continuă să fie aplicabil; sau

b) trebuie, față de conduita sa, să fie socotit că a achiesat, după caz, la validitatea tratatului sau la menținerea sa în vigoare ori în aplicare.

Secțiunea 2

Nulitatea tratatelor

Articolul 46. Dispoziții ale dreptului intern privind competența de a încheia tratate

1. Faptul că consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat a fost exprimat cu violarea unei dispoziții a dreptului său intern privitoare la competența de a încheia tratate, poate fi invocată de acest stat ca viciu de consimțământ, afară nu mai dacă această violare a fost vădită și nu privește o regulă de importanță fundamentală a dreptului său intern.

2. O violare este vădită dacă ea este obiectiv evidentă pentru orice stat care s-ar comporta în asemenea împrejurări în conformitate cu practica obișnuită și cu buna-credință.

Articolul 47. Restricție specială a putinței de a exprima consimțământul unui stat

Dacă împuternicirea unui reprezentant să exprime consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat determinat a făcut obiectul unei restricții speciale, faptul că acest reprezentant nu a ținut seama de restricție nu poate fi invocat ca viciu al consimțământului pe care l-a exprimat, afară numai dacă restricția nu a fost notificată, înainte de exprimarea acestui consimțământ, celorlalte state care au participat la negociere.

Articolul 48. Eroarea

1. Un stat poate invoca o eroare într-un tratat drept viciu al consimțământului său de a fi legat prin tratat dacă eroarea poartă asupra unui fapt sau unei situații care statul presupunea că există în momentul încheierii tratatului și care constituia o bază esențială a consimțământului acestui stat de a fi legat prin tratat.

2. Paragraful 1 nu se aplică dacă zisul stat a contribuit la această eroare prin comportarea sa sau dacă împrejurările au fost de așa natură încât trebuia să fi fost avertizat despre posibilitatea unei erori.

3. O eroare purtând numai asupra redactării textului unui tratat nu aduce atingere validității sale; în acest caz, se va aplica articolul 79.

Articolul 49. Dolul

Dacă un stat a fost determinat să încheie un tratat în urma conduitei frauduloase a unui alt stat care a participat la negociere, el poate invoca dolul ca viciu al consimțământului său de a se lega prin tratat.

Articolul 50. Coruperea reprezentantului unui stat

Dacă exprimarea consimțământului unui stat de a fi legat printr-un tratat a fost obținută pe calea coruperii reprezentantului său prin acțiunea directă sau indirectă a

unui stat care a participat la negociere, statul poate invoca coruperea ca viciu al consimțământului său de a se lega prin tratat.

Articolul 51. Constrângerea exercitată asupra reprezentantului unui stat

Exprimarea consimțământului unui stat de a fi legat printr-un tratat, obținută prin constrângerea exercitată asupra reprezentantului său prin acte sau amenințări în dreptate împotriva lui, este lipsită de orice efect juridic.

Articolul 52. Constrângerea exercitată asupra unui stat prin amenințare sau folosirea forței

Este nul orice tratat a cărui încheiere a fost obținută prin amenințarea sau prin folosirea forței, cu violarea principiilor de drept internațional incorporate în Carta Națiunilor Unite.

Articolul 53. Tratat în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general (jus cogens)

Este nul orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general. În sensul prezentei Convenții, o normă a dreptului internațional general este o normă acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei, drept normă de la care nu este permisă nici o derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general având același caracter.

Secțiunea 3

Stingerea tratatelor și suspendarea aplicării lor

Articolul 54. Stingerea unui tratat sau retragerea în temeiul dispozițiilor tratatului sau prin consimțământul părților

Stingerea unui tratat sau retragerea unei părți pot avea loc:

- a) în conformitate cu dispozițiile tratatului; sau
- b) în orice moment, prin consimțământul tuturor părților, după consultarea celorlalte state contractante.

Articolul 55. Numărul părților la un tratat multilateral scăzut sub numărul necesar intrării sale în vigoare

Afară de cazul când tratatul dispune altfel, un tratat multilateral nu ia sfârșit pentru singurul motiv că numărul părților a scăzut sub numărul necesar pentru intrarea sa în vigoare.

Articolul 56. Denunțarea sau retragerea în cazul unui tratat care nu conține dispoziții privind stingerea și denunțarea tratatului sau retragerea din el

1. Un tratat care nu conține dispoziții cu privire la stingerea și denunțarea sa sau la retragerea din el nu poate fi obiectul unei denunțări sau unei retrageri, afară numai dacă:

- a) se va fi stabilit că era în intenția părților de a admite posibilitatea unei denunțări sau retrageri; sau
- b) dreptul de denunțare sau de retragere poate fi dedus din natura tratatului.

2. O parte trebuie să notifice cu cel puțin douăsprezece luni înainte intenția sa de a denunța tratatul sau de a se retrage din el conform dispozițiilor paragrafului 1.

Articolul 57. Suspendarea aplicării unui tratat în temeiul dispozițiilor sale sau prin consimțământul părților

Aplicarea unui tratat față de toate părțile sau de o parte determinată poate fi suspendată:

- a) conform dispozițiilor tratatului; sau
- b) în orice moment, prin consimțământul tuturor părților, după consultarea celorlalte state contractante.

Articolul 58. Suspendarea aplicării unui tratat multilateral prin acordul unora dintre părți

1. Două sau mai multe părți la un tratat multilateral pot încheia un acord având drept obiect să suspende, temporar și nu mai între ele, aplicarea dispozițiilor tratatului:

- a) dacă posibilitatea unei astfel de suspendări este prevăzută de tratat; sau
- b) dacă suspendarea în chestiune nu este interzisă de tratat, cu condiția ca:
 - i) să nu aducă atingere nici folosinței celorlalte părți a drepturilor pe care le dețin prin tratat, nici executării obligațiilor lor; și
 - ii) să nu fie incompatibilă cu obiectul și scopul tratatului.

2. Afară numai dacă, în cazul prevăzut la alineatul a) al paragrafului 1, tratatul dispune altfel, părțile în chestiune trebuie să notifice celorlalte părți intenția lor de a încheia acordul și dispozițiile tratatului a căror aplicare intenționează să o suspende.

Articolul 59. Stingerea unui tratat sau suspendarea aplicării sale rezultând implicit din încheierea unui tratat posterior

1. Un tratat este socotit a fi luat sfârșit dacă toate părțile la acest tratat încheie ulterior un tratat asupra aceleiași materii și:

- a) dacă rezultă din tratatul posterior sau dacă este stabilit în alt fel, că potrivit intenției părților, materia trebuie să fie guvernată de acest tratat; sau
- b) dacă dispozițiile tratatului posterior sunt incompatibile cu cele din tratatul anterior într-asa măsură încât este imposibil să se aplice ambele tratate în același timp.

2. Tratatul anterior este socotit ca fiind numai suspendat dacă rezultă din tratatul posterior, sau este stabilit pe altă cale, că aceasta a fost intenția părților.

Articolul 60. Stingerea unui tratat sau suspendarea aplicării lui ca urmare a violării sale

1. O violare substanțială a unui tratat bilateral de către una din părți autoriză cealaltă parte să invoce violarea ca motiv pentru a pune capăt tratatului sau a suspenda aplicarea lui în total sau în parte.

2. O violare substanțială a unui tratat multilateral de către una din părți autoriză:

- a) celelalte părți ca, prin acordul lor unanim, să suspende aplicarea tratatului în total sau în parte, ori să-i pună capăt;

- i) fie în relațiile dintre ele și statul autor al violării,
- ii) fie între toate părțile;
- b) o parte atinsă în mod deosebit, prin violare, să o invoce ca motiv de suspendare a aplicării tratatului în total sau în parte în privința ei, dacă acest tratat este de așa

natură încât o violare substanțială a dispozițiilor sale de către o parte modifică radical situația fiecărei părți în ce privește executarea ulterioară a obligațiilor sale în virtutea tratatului.

3. În sensul prezentului articol, o violare substanțială a unui tratat este constituită de:

- a) o respingere a tratatului, neautorizată de prezenta Convenție; sau
- b) violarea unei dispoziții esențiale pentru realizarea obiectului sau scopului tratatului.

4. Paragrafele precedente nu aduc atingere nici unei dispoziții a tratatului aplicabilă în caz de violare.

5. Paragrafele 1 la 3 nu se aplică dispozițiilor referitoare la protecția persoanei umane, conținute în tratate cu caracter umanitar, în special acelor dispoziții care exclud orice formă de represalii împotriva persoanelor protegute prin zisele tratate.

Articolul 61. Ivirea unei situații zădărniciind executarea

1. O parte poate invoca imposibilitatea de a executa un tratat ca motiv pentru a-i pune capăt sau pentru a se retrage din el, dacă această imposibilitate rezultă din dispariția sau distrugerea definitivă a obiectului indispensabil pentru executarea acestui tratat. Dacă imposibilitatea este temporară, ea poate fi invocată numai ca motiv pentru suspendarea aplicării tratatului.

2. O parte nu poate invoca imposibilitatea de executare ca motiv pentru a pune capăt tratatului, pentru a se retrage din el sau cere suspendarea aplicării tratatului, dacă această imposibilitate rezultă dintr-o violare, din partea părții care o invocă, fie a unei obligații a tratatului, fie a unei obligații internaționale față de oricare altă parte a tratatului.

Articolul 62. Schimbarea fundamentală a împrejurărilor

1. O schimbare fundamentală a împrejurărilor, care a intervenit în raport cu cele existente în momentul încheierii unui tratat și care nu fusese prevăzută de părți, nu poate fi invocată ca motiv de a pune capăt tratatului sau a se retrage din el, afară numai dacă:

- a) existența acestor împrejurări a constituit o bază esențială a consimțământului de a se lega prin tratat; și
- b) această schimbare a avut ca efect transformarea radicală a naturii obligațiilor lor care rămân de executat în virtutea tratatului.

2. O schimbare fundamentală a împrejurărilor nu poate fi invocată ca motiv pentru a pune capăt tratatului sau a se retrage din el:

- a) dacă este vorba despre un tratat care stabilește o frontieră; sau
- b) dacă schimbarea fundamentală rezultă dintr-o violare de către partea care o invocă, fie a unei obligații din tratat, fie a oricărei alte obligații internaționale față de oricare altă parte a tratatului.

3. Dacă o parte poate, potrivit paragrafelor precedente, să invoce o schimbare fundamentală a împrejurărilor ca motiv pentru a pune capăt unui tratat sau pentru a se retrage din el, ea poate de asemenea, s-o invoce numai pentru suspendarea aplicării tratatului.

Articolul 63. Ruperea relațiilor diplomatice sau consulare

Ruperea relațiilor diplomatice sau consulare dintre părțile la un tratat este fără efect asupra relațiilor juridice stabilite între ele prin tratat, afară dacă și în măsura în

care existența relațiilor diplomatice sau consulare este indispensabilă pentru aplicarea tratatului.

Articolul 64. Apariția unei noi norme imperative a dreptului internațional general (jus cogens)

Dacă survine o nouă normă imperativă a dreptului internațional general, orice tratat existent, care este în conflict cu această normă devine nul și ia sfârșit.

Secțiunea 4 Procedura

Articolul 65. Procedura de urmat cu privire la nulitatea unui tratat, la stingerea sa, la retragerea unei părți din el sau la suspendarea aplicării tratatului

1. Partea care, în temeiul dispozițiilor prezentei Convenții, invocă fie un viciu al consimțământului său de a se lega printr-un tratat, fie un motiv de a contesta validitatea unui tratat, de a-i pune capăt, de a se retrage din el sau de a-i suspenda aplicarea, trebuie să notifice pretenția sa celorlalte părți. Notificarea trebuie să menționeze măsura avută în vedere față de tratat și motivele acesteia.

2. Dacă, după trecerea unui termen care, în afara cazurilor de urgență deosebită, nu poate fi mai mic de trei luni cu începere de la primirea notificării, nici una din părți nu a formulat vreo obiecțiune, partea care a trimis notificarea poate proceda, în formele prevăzute la articolul 67, la luarea măsurii proiectate.

3. Dacă totuși o altă parte a ridicat o obiecțiune, părțile vor trebui să caute o soluție prin mijloacele arătate la articolul 33 al Cartei Națiunilor Unite.

4. Nici o dispoziție a paragrafelor precedente nu aduce vreo atingere drepturilor sau obligațiilor părților decurgând din oricare dispoziție în vigoare dintre ele privind rezolvarea diferendelor.

5. Fără a se aduce vreun prejudiciu articolului 45, faptul ca un stat nu a adresat notificarea prescrisă la paragraful 1 nu-l împiedică de a face această notificare ca răspuns unei alte părți care cere executarea tratatului sau invocă violarea sa.

Articolul 66. Proceduri de soluționare juridică, de arbitraj și conciliere

Dacă, în termen de douăsprezece luni următoare datei la care obiecțiunea a fost formulată, nu a fost posibil de a se ajunge la o soluție conformă cu paragraful 3 al articolului 65, se vor aplica procedurile mai jos arătate:

a) oricare parte la un diferend privind interpretarea articolelor 54 sau 64 poate, pe calea unei cereri, să supună diferendul hotărârii Curții Internaționale de Justiție, afară numai dacă părțile nu ar decide de comun acord să supună diferendul arbitrajului;

b) oricare parte la un diferend privind aplicarea sau interpretarea unuia dintre celelalte articole ale Părții V din prezenta Convenție poate recurge la procedura prevăzută la Anexa Convenției, adresând, în acest scop, o cerere Secretarului general al Națiunilor Unite.

Articolul 67. Instrumente având de obiect declararea nulității unui tratat, de a-i pune capăt, de a realiza retragerea din el sau de a suspenda aplicarea tratatului

1. Notificarea prevăzută la paragraful 1 al articolului 65 trebuie făcută în scris.

2. Orice act prin care se declară nulitatea unui tratat, i se pune capăt sau se realizează retragerea din el ori suspendarea aplicării tratatului pe baza dispozițiilor sale sau ale paragrafelor 2 sau 3 din articolul 65 trebuie consemnat într-un instrument comunicat celorlalte părți. Dacă instrumentul nu este semnat de șeful statului, de șeful guvernului sau de ministrul afacerilor externe, reprezentantul statului de la care emană comunicarea poate fi invitat să îndeplinească deplinele sale puteri.

Articolul 68. Revocarea notificării și instrumentelor prevăzute la articolele 65 și 67

O notificare sau un instrument prevăzut la articolele 65 și 67 pot fi revocate oricând înainte de a-și fi produs efectele.

Secțiunea 5

Consecințele nulității, stingerii sau suspendării aplicării unui tratat

Articolul 69. Consecințele nulității unui tratat

1. Este nul tratatul a cărui nulitate este stabilită în virtutea prezentei Convenții. Dispozițiile unui tratat nul nu au forță juridică.

2. Dacă unele acte au fost totuși îndeplinite în baza unui asemenea tratat:

a) oricare parte poate cere oricărei alte părți să stabilească pe cât se va putea în relațiile lor reciproce situația care ar fi existat dacă aceste acte nu ar fi fost îndeplinite;

b) actele îndeplinite cu bună-credință înainte de invocarea nulității nu devin ilicite prin singurul fapt al nulității tratatului.

3. În cazurile de la articolele 49, 50, 51 sau 52, paragraful 2 nu se aplică părții căreia îi este imputabil dolul, actul de corupere sau constrângere.

4. În cazurile în care consimțământul unui stat anumit de a fi legat printr-un tratat multilateral este viciat, regulile pre cedente se aplică în relațiile dintre zisul stat și părțile la tratat.

Articolul 70. Consecințele stingerii unui tratat

1. Dacă tratatul nu dispune altfel sau dacă părțile nu convin în alt mod, faptul că un tratat a luat sfârșit în temeiul dispozițiilor lui sau conform prezentei Convenții:

a) liberează părțile de obligația de a continua executarea tratatului;

b) nu aduce atingere nici unui drept, nici unei obligații și nici unei situații juridice a părților, create prin executarea tratatului înainte ca acesta să fi luat sfârșit.

2. Când un stat denunță un tratat multilateral sau se retrage din el, paragraful 1 se aplică relațiilor dintre acest stat și fiecare din celelalte părți la tratat, cu începerea de la data la care denunțarea sau retragerea își produce efectul.

Articolul 71. Consecințele nulității unui tratat aflat în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general

1. În cazul unui tratat nul în temeiul articolului 53, părțile sunt ținute:

a) să elimine, în măsura posibilului, consecințele oricărui act îndeplinit pe baza unei dispoziții care este în conflict cu norma imperativă a dreptului internațional general; și

b) să facă astfel încât relațiile lor mutuale să fie conforme cu norma imperativă a dreptului internațional general.

2. În cazul unui tratat care devine nul și ia sfârșit în temeiul articolului 64, expirarea tratatului:

a) liberează părțile de obligația de a continua să execute tratatul;

b) nu aduce atingere nici unui drept, nici unei obligații, nici unei situații juridice a părților, create prin executarea tratatului înainte de a fi luat sfârșit; totuși, aceste drepturi, obligații sau situații nu pot fi menținute mai departe decât în măsura în care menținerea lor nu este în sine în conflict cu noua normă imperativă a dreptului internațional general.

Articolul 72. Consecințele suspendării aplicării unui tratat

1. Dacă tratatul nu dispune sau părțile nu convin în alt mod, suspendarea aplicării unui tratat pe temeiul dispozițiilor sale sau în conformitate cu prezenta Convenție:

a) liberează părțile între care aplicarea tratatului este suspendată de obligația executării tratatului în relațiile lor reciproce pe timpul perioadei de suspendare;

b) nu afectează relațiile juridice stabilite de tratat între părți.

2. În timpul perioadei de suspendare, părțile trebuie să se abțină de la săvârșirea oricăror acte care ar tinde să împiedice reluarea aplicării tratatului.

Partea VI

Dispoziții diverse

Articolul 73. Cazurile de succesiune a statelor, de responsabilitate a unui stat sau de deschidere de ostilități

Dispozițiile prezentei Convenții nu prejudică asupra nici unei chestiuni care s-ar putea pune în legătură cu un tratat din cauza unei succesiuni de state sau în raport cu responsabilitatea internațională a unui stat ori cu deschiderea de ostilități între state.

Articolul 74. Relații diplomatice sau consulare și încheierea de tratate

Ruperea relațiilor diplomatice sau a relațiilor consulare ori lipsa unor asemenea relații între două sau mai multe state nu împiedică încheierea tratatelor între aceste state. Încheierea unui tratat nu are prin sine vreun efect în privința relațiilor diplomatice sau relațiilor consulare.

Articolul 75. Cazul unui stat agresor

Dispozițiile prezentei Convenții sunt fără efect asupra obligațiilor care pot rezulta cu privire la un tratat, pentru un stat agresor, din măsuri luate conform Cartei Națiunilor Unite în legătură cu agresiunea săvârșită de acest stat.

Partea VII

Depozitări, notificări, corectări și înregistrare

Articolul 76. Depozitarii tratatelor

1. De asemenea, depozitarea unui tratat poate fi făcută de statele care au participat la negociere fie prin însuși tratatul, fie prin orice alt mod. Depozitarul poate fi unul sau mai multe state, o organizație internațională sau principalul funcționar administrativ al unei asemenea organizații.

2. Funcțiunile depozitarului unui tratat au un caracter internațional, depozitarul fiind ținut să acționeze fără părtinire în îndeplinirea funcțiilor sale. În special, faptul că un tratat nu a intrat în vigoare între unele părți sau că o divergență s-a ivit între un stat și un depozitar cu privire la exercitarea funcțiilor acestuia nu poate avea vreo înfrăurire asupra acestei obligații.

Articolul 77. Funcțiunile depozitarilor

1. Dacă tratatul nu dispune sau dacă părțile nu convin în alt chip, funcțiunile depozitarului sunt următoarele:

a) asigură păstrarea textului original al tratatului și a deplinelor puteri care i s-ar fi încredințat;

b) întocmește copii certificate pentru conformitate cu textul original și orice alte texte în alte limbi care pot fi cerute prin tratat, și le comunică părților la tratat, precum și statelor având calitatea de a deveni părți;

c) primește toate semnăturile tratatului, primește și păstrează toate instrumentele, notificările și comunicările relative la tratat;

d) examinează dacă o semnătură, un instrument, o notificare sau o comunicare referitoare la tratat este în bună și cuvenită formă și, după caz, atrage asupra chestiunii atenția statului în cauză;

e) informează părțile la tratat și statele având calitate de a deveni părți asupra actelor, notificărilor și comunicărilor referitoare la tratat;

f) informează statele având calitate de a deveni părți la tratat despre data la care a fost primit sau depus numărul de semnături sau de instrumente de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare cerute pentru intrarea în vigoare a tratatului;

g) asigură înregistrarea tratatului la Secretariatul Organizației Națiunilor Unite;

h) îndeplinește funcțiunile menționate în alte dispoziții ale prezentei Convenții.

2. Când apare o divergență între un stat și depozitar cu privire la îndeplinirea funcțiilor acestuia, depozitarul trebuie să atragă atenția statelor semnatare și statelor contractante asupra chestiunii respective sau, după caz, organului competent al organizației internaționale în cauză.

Articolul 78. Notificări și comunicări

Afară de cazurile în care tratatul sau prezenta Convenție ar dispune altfel, o notificare sau comunicare care trebuie să fie făcută de un stat în temeiul prezentei Convenții:

a) este transmisă, în lipsa unui depozitar, direct statelor cărora este destinată, sau, dacă există un depozitar, acestuia;

b) nu este socotită ca făcută de statul respectiv decât din momentul primirii ei de către statul căruia a fost transmisă, sau, după caz, de către depozitar;

c) dacă este transmisă unui depozitar, ea nu este socotită ca fiind primită de statul destinatar decât din momentul în care acest stat va fi primit de la depozitar informația prevăzută la alineatul e) al paragrafului 1 din articolul 77.

Articolul 79. Cercetarea erorilor din texte sau din copiile certificate pentru conformitate cu tratatele

Dacă, după autentificarea textului unui tratat, statele semnatare și statele contractante constată de comun acord că acest text conține o eroare, se va proceda de

corectarea erorii printr-unul din mijloacele enumerate mai jos, afară numai dacă sus-zisele state nu ar fi convenit asupra altui mod de corectare:

a) corectarea textului în sensul potrivit și parafarea corectării de către reprezentanți valabil împuterniciți;

b) stabilirea unui instrument sau schimb de instrumente în care este trecută corectarea ce s-a convenit a se aduce textului;

c) stabilirea unui text corectat al întregului tratat potrivit procedurii folosite pentru textul original.

2. Când este vorba de un tratat pentru care exista un depozitar, acesta notifică statelor semnatare și statelor contractante eroarea și propunerea de corectare și specifică un termen potrivit înăuntrul căruia pot fi formulate obiecțiuni la corectarea propusă. Dacă, la expirarea termenului:

a) nu s-a făcut nici o obiecțiune, depozitarul operează corectarea în text și o parafează, întocmește un proces-verbal de rectificare a textului comunicându-l în copie părților la tratat și statelor având calitate de a deveni părți;

b) s-a făcut o obiecțiune, depozitarul o comunică statelor semnatare și statelor contractante.

3. Regulile enunțate la paragrafele 1 și 2 se aplică și când textul a fost autentificat în două sau mai multe limbi și când apare un defect de concordanță care urmează a fi corectat prin acordul statelor semnatare și al statelor contractante.

4. Textul corectat înlocuiește *ab initio* textul defectuos, afară numai dacă statele semnatare și statele contractante nu ar fi convenit altfel.

5. Corectarea textului unui tratat care a fost înregistrat se notifică Secretariatul Organizației Națiunilor Unite.

6. Când eroarea este descoperită într-o copie a unui tratat certificat pentru conformitate, depozitarul întocmește un proces-verbal de rectificare de pe care comunică copie statelor semnatare și statelor contractante.

Articolul 80. Înregistrarea și publicarea textelor

1. După intrarea lor în vigoare, tratatele sunt trimise Secretariatului Organizației Națiunilor Unite spre înregistrare sau clasare sau înscrierea în repertoriu, după caz, precum și spre publicare.

2. Desemnarea unui depozitar constituie pentru acesta autorizarea de a îndeplini actele menționate în paragraful precedent.

Partea VIII Dispoziții finale

Articolul 81. Semnarea

Prezenta Convenție va fi deschisă semnării tuturor statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite sau membrilor unei instituții specializate ori Agenției internaționale a energiei atomice, precum și a oricărui stat parte la Statutul Curții Internaționale de Justiție sau a oricărui alt stat invitat la Adunarea generală a Națiunilor Unite să devină parte la Convenție, în modul următor: până la 30 noiembrie 1969, la Ministerul federal al Republicii Austria și apoi, până la 30 aprilie 1970, la sediul Organizației Națiunilor Unite la New York.

Articolul 82. Ratificarea

Prezenta Convenție este supusă ratificării. Instrumentele de ratificare vor fi depuse la Secretarul general al Națiunilor Unite.

Articolul 83. Aderarea

Prezenta Convenție va rămâne deschisă pentru aderare oricărui stat aparținând uneia din categoriile menționate de articolul 81. Instrumentele de aderare vor fi depuse la Secretarul general al Națiunilor Unite.

Articolul 84. Intrarea în vigoare

1. Prezenta Convenție va intra în vigoare în a treizecea zi de la data depunerii celui de-al treizeci și cincilea instrument de ratificare sau aderare.
2. Față de fiecare din statele care vor ratifica Convenția sau vor adera la ea după depunerea celui de-al treizeci și cincilea instrument de ratificare sau aderare, Convenția va intra în vigoare în a treizecea zi după depunerea de către acest stat a instrumentului său de ratificare sau de aderare.

Articolul 85. Texte autentice

Originalul prezentei Convenții, ale căror texte englez, chinez, spaniol, francez și rus, sunt deopotrivă autentice, va fi depus la Secretarul general al Națiunilor Unite.

Drept care plenipotențiarilor mai jos semnați, valabil autorizați de guvernele lor respective, au semnat prezenta Convenție.

Întocmită la Viena, la douăzeci și trei mai una mie nouă sute șasezeci și nouă.

Anexă

1. Secretarul general al Națiunilor Unite întocmește și ține o listă de conciliatori compusă din juriști calificați. În acest scop fiecare stat membru al Organizației Națiunilor Unite sau parte la prezenta Convenție este invitat să desemneze doi conciliatori, iar numele persoanelor astfel desemnate va compune lista. Desemnarea conciliatorilor, inclusiv a celor numiți pentru a împlini o vacanță întâmplătoare, se face pe o perioadă de cinci ani, putând fi reînnoită.

La expirarea perioadei pe timpul căreia au fost desemnați, conciliatorii vor continua să-și exercite funcțiunile pentru care au fost aleși conform paragrafului următor.

2. Când o cerere este supusă Secretarului general conform articolului 66, Secretarul general supune diferendul unei comisii compusă după cum urmează.

Statul sau statele constituind una din părți la diferend numesc:

- a) un conciliator având naționalitatea acestui stat sau a unuia din aceste state, ales sau nu din lista arătată de paragraful 1; și
- b) un conciliator neavând naționalitatea acestui stat sau a unuia din aceste state, ales din listă.

Statul sau statele constituind cealaltă parte a diferendului numesc doi conciliatori în același mod.

Cei patru conciliatori aleși de părți trebuie să fie numiți într-un termen de șaiszeci de zile, începând de la data la care Secretarul general primește cererea.

Dacă numirea președintelui sau a unuia dintre ceilalți conciliatori nu intervine în termenul mai sus arătat pentru această numire, ea va fi făcută de Secretarul general în termenul de șaiszeci zile de la expirarea acestui termen. Secretarul general poate desemna ca președinte fie una din persoanele de pe listă, fie pe unul din membrii Comisiei de drept internațional. Oricare dintre termenele în care trebuie făcute numirile poate fi prorogată prin acordul părților la diferend.

Orice loc rămas vacant trebuie ocupat în modul arătat pentru numirea inițială.

3. Comisia de conciliere își stabilește ea însăși procedura. Comisia, cu consimțământul părților la diferend, poate invita pe oricare parte la tratat pentru a-i supune părerile sale oral sau în scris. Hotărârile și recomandările Comisiei sunt adoptate cu majoritatea voturilor celor cinci membri ai săi.

4. Comisia poate supune atenției părților la diferend orice măsură susceptibilă de a înlesni o soluție prin buna înțelegere.

5. Comisia audiază părțile, cercetează pretențiile și obiecțiunile și face propuneri părților pentru a le ajuta să ajungă la o soluție a diferendului prin buna înțelegere.

6. Comisia întocmește un raport în termen de douăsprezece luni de la constituirea sa. Raportul său este depus la Secretarul general și comunicat părților la diferend. Raportul comisiei, inclusiv toate concluziile pe care le cuprinde asupra faptelor și punctelor de drept, nu leagă părțile și nu constituie nimic altceva decât enunțarea recomandărilor supuse examinării de către părți în vederea înlesnirii unei soluții prin bună înțelegere diferendului.

7. Secretarul general asigură Comisiei asistența și înlesnirile de care poate avea nevoie. Cheltuielile comisiei sunt în sarcina Organizației Națiunilor Unite.

3. Legea nr. 590 din 22 decembrie 2003 privind tratatele

Capitolul I. Definiții și tipuri de tratate

Secțiunea 1. Definiții

Art. 1. Pentru scopurile prezentei legi, prin:

a) *tratat* se înțelege actul juridic, indiferent de denumire sau de formă, care consemnează în scris un acord la nivel de stat, la nivel guvernamental sau la nivel departamental, având scopul de a crea, de a modifica ori de a stinge drepturi și obligații juridice sau de altă natură, guvernat de dreptul internațional public și consemnat într-un instrument unic ori în două sau în mai multe instrumente conexe;

b) *încheierea tratatelor* se înțelege succesiunea de etape care trebuie urmate, ansamblul de activități care trebuie desfășurate, precum și ansamblul de proceduri și reguli care trebuie respectate astfel încât tratatul să intre în vigoare pentru România;

c) *parafare* se înțelege aplicarea inițialelor numelor reprezentanților părților la negociere, în vederea autentificării, cu caracter provizoriu, a textului convenit sau adoptat în urma negocierilor;

d) *semnare ad referendum* se înțelege etapa facultativă a încheierii tratatelor, care constă în semnarea cu mențiunea ad referendum a unui tratat de către reprezentanții părților prezente la negociere, în vederea fixării cu caracter provizoriu a textului convenit sau adoptat în urma negocierii;

e) *depline puteri* se înțelege documentul eliberat de Ministerul Afacerilor Externe, semnat de ministrul afacerilor externe și învestit cu sigiliul de stat, potrivit reglementărilor și practicii internaționale, care consemnează aprobarea pentru participarea la negocieri, pentru semnarea tratatelor la nivel de stat sau de Guvern ori pentru participarea delegațiilor române la reuniuni internaționale;

f) *ratificare* se înțelege modalitatea de exprimare a consimțământului de a deveni parte la un tratat care a fost semnat de partea română, prin adoptarea unei legi de ratificare de către Parlament sau, în condițiile legii, prin ordonanță de urgență a Guvernului;

g) *aprobare* se înțelege modalitatea de exprimare a consimțământului de a deveni parte la un tratat care a fost semnat de partea română, prin adoptarea unei hotărâri de aprobare de către Guvern;

h) *aderare* se înțelege modalitatea prin care se exprimă consimțământul de a deveni parte la un tratat multilateral care nu a fost semnat de partea română;

i) *acceptare* se înțelege modalitatea prin care se exprimă consimțământul de a deveni parte la un tratat multilateral care nu a fost semnat de partea română și care prevede expres această modalitate;

j) *rezervă* se înțelege declarația unilaterală, oricare ar fi conținutul sau denumirea sa, formulată cu ocazia semnării, ratificării, aprobării, aderării sau acceptării unui tratat multilateral, prin care se urmărește modificarea sau excluderea efectelor juridice ale anumitor prevederi ale acestuia pentru partea română, dacă tratatul nu

interzice asemenea rezerve și ele sunt conforme dreptului internațional; pentru a produce efecte, rezervele formulate la semnare trebuie confirmate la ratificare sau la aprobare;

k) *declarație* se înțelege mențiunea formulată cu ocazia semnării, ratificării, aprobării, aderării sau acceptării unui tratat multilateral, prin care se interpretează unele prevederi ale tratatului de către partea română sau prin care partea română efectuează notificările cerute de tratat; declarațiile formulate la semnare trebuie confirmate la ratificare sau la aprobare;

l) *instrument de ratificare, aderare, acceptare sau aprobare* se înțelege documentul prin care se consemnează ratificarea, aderarea, acceptarea sau aprobarea tratatelor;

m) *elemente de identificare a tratatului* se înțelege, în cazul tratatelor bilaterale, titlul acestora, data și locul semnării, iar în cazul tratatelor multilaterale, titlul acestora, data și locul adoptării și/sau deschiderii spre semnare;

n) *denunțare, renunțare, retragere* se înțelege actul unilateral prin care partea română își manifestă voința de a nu mai fi legată prin tratat, conform dreptului internațional;

o) *contract de stat* se înțelege o înțelegere încheiată de către statul sau Guvernul român, precum și de ministere sau alte autorități ale administrației publice centrale cu alt stat, guvern, organizație internațională, respectiv cu instituții financiare sau alte entități ce nu au calitatea de subiect de drept internațional în domeniul economic, comercial, financiar și în alte domenii și care nu este guvernată de dreptul internațional public.

Secțiunea a 2-a. Categorii de tratate

Art. 2. (1) România, Guvernul României, precum și ministerele și alte autorități ale administrației publice centrale, pentru care această atribuție este expres prevăzută de legislația în vigoare, pot încheia tratate la nivel de stat, tratate la nivel guvernamental, respectiv tratate la nivel departamental.

(2) Tratatelor prevăzute la alin. (1) se încheie cu respectarea principiilor fundamentale și a celorlalte norme imperative ale dreptului internațional, a dreptului comunitar, a normelor cutumiarie internaționale, a Constituției României, în conformitate cu prevederile prezentei legi.

Capitolul II. Procedura încheierii tratatelor

Secțiunea 1. Aprobarea inițierii negocierilor

Art. 3. (1) Pentru aprobarea inițierii negocierilor unui tratat la nivel de stat, Ministerul Afacerilor Externe, singur sau, după caz, împreună cu ministerul sau autoritatea administrației publice centrale care îndeplinește condițiile prevăzute la art. 2 alin. (1), în competențele căruia sau căreia se află domeniul principal reglementat prin tratat, elaborează un memorandum, care va fi avizat de către toate ministerele în competențele cărora se află din punct de vedere substanțial celelalte domenii reglementate prin tratat și însoțit de către Guvernul României prin semnătura primului-ministru, după care va fi înaintat spre aprobare Președintelui României.

(2) În cazul tratatelor la nivel de stat pentru care este necesară aprobarea Consiliului Suprem de Apărare a țării, aprobarea Președintelui României se va acorda după îndeplinirea procedurilor specifice prevăzute de legea pentru organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a țării și de reglementările acestuia.

(3) În cazul tratatelor multilaterale și bilaterale la nivel de stat, inclusiv cu instituții financiare internaționale, cu caracter predominant tehnic, Ministerul Afacerilor Externe va fi doar avizator.

Art. 4. (1) Pentru aprobarea inițierii negocierilor unui tratat la nivel guvernamental, respectiv la nivel departamental, ministerul sau autoritatea administrației publice centrale care îndeplinește condițiile prevăzute la art. 2 alin. (1), în competențele căruia sau căreia se află domeniul principal reglementat prin tratat, denumit/denumită în continuare instituție inițitoare, elaborează un memorandum, care va fi avizat întotdeauna de către Ministerul Afacerilor Externe, precum și de către toate ministerele în competențele cărora se află, din punct de vedere substanțial, celelalte domenii reglementate prin tratat și care se înaintează spre aprobare Guvernului României, acordată prin semnătura primului-ministru.

(2) În cazul tratatelor la nivel guvernamental, respectiv departamental, pentru care este necesară aprobarea Consiliului Suprem de Apărare a țării, aceasta se solicită după îndeplinirea procedurii prevăzute la alin. (1) și după îndeplinirea procedurii specifice prevăzute de legea pentru organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a țării și de reglementările acestuia, prin semnătura Președintelui României, în calitate de președinte al Consiliului Suprem de Apărare a țării, pe memorandumul pentru aprobarea inițierii negocierilor.

Art. 5. (1) Memorandumul pentru aprobarea inițierii negocierilor va conține referiri la:

- a) obiectul tratatului;
- b) necesitatea încheierii tratatului;
- c) finalitatea încheierii tratatului și implicațiile, în cazul încheierii tratatului respectiv, asupra obligațiilor juridice și altor angajamente internaționale asumate anterior de partea română, respectiv asupra legislației interne, inclusiv asupra Constituției României, dacă este cazul;
- d) elementele concrete de mandat al părții române, ce urmează a fi promovate în cadrul negocierilor, inclusiv variante de acțiune, dacă este cazul.

(2) Memorandumul pentru aprobarea inițierii negocierilor va avea întotdeauna anexată propunerea de text a părții române, atât în limba română, cât și în limba de circulație internațională în care se va încheia tratatul, după caz, și, cu titlu informativ, dacă acestea există, propunerea de text a celeilalte părți – în cazul unui tratat bilateral sau proiectul de la care se pornește negocierea, în limba română și în limba de circulație internațională în care se va încheia tratatul, și eventualele propuneri de modificare ale părții române – în cazul unui tratat multilateral.

(3) Propunerea de text a părții române se redactează în conformitate cu art. 2 alin. (2).

(4) Aprobarea inițierii negocierilor semnifică atât aprobarea conținutului memorandumului, cât și aprobarea propunerii de text a părții române.

Art. 6. (1) Memorandumul pentru aprobarea inițierii negocierilor, semnat de conducătorul instituției inițitoare, se transmite concomitent, în copie, instituțiilor avizatoare, care au obligația ca, în termen de 7 zile lucrătoare de la primire, să comunice

instituției inițitoare avizele lor în una dintre următoarele forme, după caz: aviz favorabil, aviz cu observații și/sau propuneri, aviz negativ.

(2) În urma primirii eventualelor observații sau propuneri, instituția inițitoare definitivează conținutul memorandumului și, respectiv, al propunerii de text de tratat a părții române, pe care le transmite, în original, spre avizare succesivă, instituțiilor avizatoare.

(3) În cazul în care între instituțiile inițitoare și, respectiv, avizatoare, după consultări la nivel corespunzător, persistă diferențe de opinie, instituțiile avizatoare pot aviza „cu obiecții”, care vor fi anexate și prezentate spre soluționare în cadrul ședinței Guvernului.

Art. 7. (1) Memorandumul pentru aprobarea inițierii negocierilor unui tratat la nivel de stat va conține propunerea privind persoana având calitatea de șef al delegației de negociatori a părții române, cu menționarea funcției și instituției la care este încadrat.

(2) În cazul tratatelor la nivel guvernamental, respectiv departamental, desemnarea șefului delegației se face prin decizie a conducătorului instituției inițitoare.

(3) În cazul negocierii tratatelor la nivel guvernamental care, prin obiectul lor, au implicații politice importante asupra relațiilor externe ale României, șeful delegației de negociatori a părții române se desemnează de către Guvernul României.

(4) Delegația de negociatori a părții române pentru tratatele la nivel de stat și, respectiv, la nivel guvernamental va include reprezentantul sau reprezentanții Ministerului Afacerilor Externe; în cazul tratatelor la nivel departamental, delegația de negociatori a părții române va putea include reprezentantul sau reprezentanții Ministerului Afacerilor Externe, la solicitarea instituției inițitoare.

Secțiunea a 2-a. Desfășurarea negocierilor

Art. 8. Negocierile se desfășoară prin întâlnirea directă a delegațiilor de negociatori sau prin corespondență, cu respectarea strictă a elementelor de mandat și a variantelor de acțiune aprobate.

Art. 9. (1) Pe toată durata negocierilor, după fiecare rundă de negociere a tratatelor la nivel de stat, respectiv a tratatelor la nivel guvernamental pentru care este necesară ratificarea de către Parlament conform art. 19 alin. (1), se redactează, în termen de cel mult 7 zile lucrătoare, un raport care va fi inițiat, avizat și aprobat de aceleași instituții implicate în procedura aprobării inițierii negocierilor.

(2) Raportul va cuprinde sintetic relatarea desfășurării negocierilor, cu prezentarea poziției partenerului/partenerilor de negociere, a rezultatelor rundei, evaluarea posibilelor evoluții ale procesului de negocieri, precum și propuneri vizând menținerea sau modificarea mandatului de negociere, care vor trebui motivate corespunzător în acest ultim caz, eventuale alte propuneri de acțiuni conexe procesului de negociere și vizând sprijinirea acestuia, precum și, în anexă, componența delegației române, respectiv a delegației/delegațiilor partenerului/partenerilor de negociere.

(3) Raportul va fi însoțit de forma de text rezultată în urma rundei de negociere, în limba de circulație internațională și în limba română, cu evidențierea clară a propunerilor de text ale părților, în cazul în care negocierea nu s-a finalizat prin convenirea sau adoptarea textului tratatului.

(4) În situația finalizării negocierilor, elementele de raport menționate mai sus vor fi cuprinse sintetic în memorandumul pentru aprobarea semnării tratatului, elaborat conform art. 15.

Art. 10. (1) În cazul celorlalte tratate la nivel guvernamental, respectiv în cazul tratatelor la nivel departamental, raportul este supus aprobării conducătorului instituției inițitoare și este transmis spre informare Ministerului Afacerilor Externe.

(2) În acest caz raportul va avea caracter informativ, fără a propune modificări ale elementelor de mandat și ale variantelor de acțiune ale părții române în negociere. Ministerul Afacerilor Externe poate formula observații și propuneri în conformitate cu competențele sale, obligatorii pentru instituția inițitoare, având în vedere elementele de mandat și variantele de acțiune anterior aprobate, care sunt obligatorii pentru instituția inițitoare.

Art. 11. (1) Pe toată durata negocierilor, ori de câte ori se va considera necesar, elementele de mandat și variantele de acțiune ale părții române pentru negocierea tratatelor la nivel de stat, la nivel guvernamental și, respectiv, la nivel departamental vor putea fi modificate numai prin memorandum inițiat, avizat și aprobat de aceleași instituții implicate în procedura aprobării inițierii negocierilor.

(2) Procedura prevăzută la alin. (1) se aplică și în ceea ce privește schimbarea șefului delegației.

Art. 12. (1) În situația în care forma textului tratatului rezultată din negociere corespunde cu elementele de mandat aprobate, textul va fi convenit, în cazul tratatelor bilaterale, sau adoptat, în cazul tratatelor multilaterale.

(2) După convenire sau adoptare, textul poate fi parafat sau semnat ad referendum.

(3) După convenire sau adoptare, parafare ori semnare ad referendum, procesul de negocieri poate fi reluat, dacă este necesar, cu respectarea procedurii prevăzute pentru inițierea negocierilor.

Secțiunea a 3-a. Aprobarea semnării

Art. 13. (1) După finalizarea negocierilor prin convenire sau adoptare, pentru aprobarea semnării se elaborează un memorandum care este inițiat, avizat și aprobat în conformitate cu procedura prevăzută la art. 3 sau 4 și art. 6, care se adaptează corespunzător, conform prevederilor următoare.

(2) Ulterior avizării conform art. 3 sau 4, memorandumul pentru aprobarea semnării este supus avizării Ministerului Justiției.

(3) Procedura prevăzută la art. 3 alin. (2) și la art. 4 alin. (2) cu privire la aprobarea Consiliului Suprem de Apărare a țării se aplică și pentru etapa aprobării semnării.

Art. 14. Dacă instituțiile avizatoare formulează avize cu propuneri, cu observații, cu observații și propuneri sau cu obiecții, instituția inițitoare:

a) va relua procesul de negocieri, dacă apreciază ca pertinente observațiile, în vederea obținerii unui text care să corespundă acestora; sau

b) va înainta Secretariatului General al Guvernului o notă justificativă, avizată de Ministerul Afacerilor Externe, cuprinzând argumentele neacceptării, totale sau parțiale, a observațiilor sau a avizului negativ, urmând ca Guvernul să aprobe semnarea ori să decidă reluarea negocierilor.

Art. 15. (1) Memorandumul pentru aprobarea semnării va conține referiri la:

a) istoricul negocierilor;

b) prezentarea prevederilor relevante ale tratatului cu raportare la elementele de mandat aprobate la începerea negocierilor, precum și a implicațiilor pe care le are tratatul asupra obligațiilor juridice și altor angajamente internaționale asumate anterior de partea română, respectiv asupra legislației interne, inclusiv asupra Constituției României, dacă este cazul;

c) propuneri privind numele persoanei care va semna tratatul, cu menționarea funcției și instituției la care este încadrată, precum și propunerea de a i se acorda depline puteri în acest sens, după caz.

(2) Memorandumul va avea anexat:

a) textul tratatului rezultat în urma negocierilor, atât în limba română, cât și în limba de circulație internațională în care a fost convenit sau adoptat, după caz;

b) copia memorandumului pentru aprobarea inițierii negocierilor sau, după caz, cele mai recente elemente de mandat aprobate.

Art. 16. (1) În mod excepțional, datorită urgenței semnării tratatului și numai dacă există suficiente elemente să se considere că textul convenit sau adoptat al tratatului nu va conține diferențe substanțiale de fond față de propunerea de text a părții române – în cazul unui tratat bilateral sau față de textul de la care se pornește în negocieri în cazul unui tratat multilateral, respectiv față de elementele de mandat ale părții române, se poate elabora un memorandum comun pentru aprobarea negocierii și semnării, care va fi supus procedurii prevăzute de prezenta secțiune.

(2) Dacă textul convenit sau adoptat diferă față de propunerea de text a părții române sau față de propunerea de text de la care s-a pornit în negociere, respectiv față de elementele de mandat ale părții române, se va elabora un memorandum separat pentru semnare, conform procedurii prevăzute de prezenta secțiune.

Secțiunea a 4-a. Deplinele puteri

Art. 17. (1) După aprobarea negocierii, respectiv a semnării tratatelor la nivel de stat sau de Guvern, Ministerul Afacerilor Externe eliberează deplinele puteri pentru negocieri, dacă partenerul solicită asemenea depline puteri, și, respectiv, pentru semnare.

(2) Deplinele puteri pentru participarea la negocieri și, respectiv, pentru semnarea tratatelor la nivel departamental se eliberează conform alin. (1), numai dacă partenerul/partenerii de negocieri solicită prezentarea deplinelor puteri.

(3) Președintele României, primul-ministru al Guvernului și ministrul afacerilor externe pot negocia și semna tratate fără a prezenta depline puteri.

(4) Ministerul Afacerilor Externe eliberează depline puteri pentru participarea delegațiilor guvernamentale la reuniuni internaționale, dacă este necesar potrivit regulilor de procedură ale reuniunii, în baza mandatului aprobat de către Președintele României sau de către primul-ministru al Guvernului.

(5) Pentru participarea delegațiilor guvernamentale la reuniuni internaționale este necesară obținerea aprobării, acolo unde este cazul, cu cel puțin 3 zile lucrătoare înainte de data efectuării deplasării delegațiilor respective.

(6) În memorandumul pentru obținerea aprobării participării delegațiilor guvernamentale la reuniuni internaționale se vor menționa numele și funcția șefului

delegației și ale supleantului acestuia, urmând ca instituția inițitoare să transmită Ministerului Afacerilor Externe copia memorandumului aprobat și lista celorlalți membri ai delegației, cu respectarea termenului prevăzut de lege, în vederea eliberării deplinei puteri.

Secțiunea a 5-a. Exprimarea consimțământului de a deveni parte la tratat

Art. 18. (1) Exprimarea consimțământului de a deveni parte la tratat se face, după caz, prin ratificare, aprobare, aderare sau acceptare.

(2) În mod excepțional, în cazurile prevăzute la art. 26 alin. (1), exprimarea consimțământului de a deveni parte la tratat se poate face prin semnarea tratatului respectiv.

Art. 19. (1) Se supun Parlamentului spre ratificare prin lege următoarele categorii de tratate:

- a) tratatele la nivel de stat, oricare ar fi domeniul de reglementare al acestora;
- b) tratatele la nivel guvernamental care se referă la cooperarea politică sau care implică angajamente cu caracter politic;
- c) tratatele la nivel guvernamental care se referă la cooperarea cu caracter militar;
- d) tratatele la nivel guvernamental care se referă la teritoriul de stat, inclusiv regimul juridic al frontierei de stat, precum și la zonele asupra cărora România exercită drepturi suverane și jurisdicție;
- e) tratatele la nivel guvernamental care se referă la statutul persoanelor, drepturile și libertățile fundamentale ale omului;
- f) tratatele la nivel guvernamental care se referă la participarea în calitate de membru la organizații internaționale interguvernamentale;
- g) tratatele la nivel guvernamental care se referă la asumarea unui angajament financiar care ar impune sarcini suplimentare la bugetul de stat;
- h) tratatele la nivel guvernamental ale căror dispoziții fac necesară, pentru aplicare, adoptarea unor noi dispoziții normative având forță juridică de lege ori a unor legi noi sau amendarea legilor în vigoare și cele care prevăd în mod expres cerința ratificării lor.

(2) Tratatelor prevăzute la alin. (1) nu se ratifică prin ordonanțe ale Guvernului.

(3) În situații extraordinare, tratatele prevăzute la alin. (1) lit. b)-h), a căror reglementare nu poate fi amânată, vor putea fi ratificate prin ordonanțe de urgență ale Guvernului, sub condiția justificării temeinice a urgenței ratificării.

Art. 20. Tratatelor semnate la nivel guvernamental care nu intră sub incidența prevederilor art. 19, precum și tratatele semnate la nivel departamental sunt supuse Guvernului spre aprobare prin hotărâre.

Art. 21. (1) Tratatelor multilaterale care nu au fost semnate în numele României sau la nivel guvernamental, la care România sau Guvernul României urmează să devină parte și care intră sub incidența prevederilor art. 19 alin. (1), sunt supuse Parlamentului spre aderare sau acceptare prin lege, dacă prevăd expres această modalitate de exprimare a consimțământului de a deveni parte la ele.

(2) În situații extraordinare, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute la art. 19 alin. (3), tratatele multilaterale prevăzute la alin. (1) pot fi supuse aderării sau acceptării prin ordonanță de urgență a Guvernului.

(3) Tratatelor prevăzute la alin. (1) care nu intră sub incidența prevederilor art. 19 alin. (1) sunt supuse Guvernului, spre aderare sau acceptare, prin hotărâre.

Art. 22. (1) Tratatelor se ratifică, se aprobă, se acceptă sau se aderă la ele prin lege ori se aprobă, se acceptă sau se aderă la acestea prin hotărâre a Guvernului, după caz.

(2) În cazul excepțional prevăzut la art. 19 alin. (3) și la art. 21 alin. (2) se elaborează o ordonanță de urgență de ratificare, aderare sau acceptare, care va fi supusă aprobării Parlamentului prin lege.

(3) Titlul actului normativ va conține mențiunea ratificării, aprobării, aderării sau acceptării tratatului, titlul complet al tratatului și celelalte elemente de identificare.

(4) Actul normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare conține, de regulă, un articol unic care prevede mențiunea „se ratifică ...”, „se aprobă ...”, „se aderă la ...”, „se acceptă ...”, urmată de titlul complet al tratatului, însoțit de celelalte elemente de identificare, după cum urmează:

- a) în cazul tratatelor bilaterale – data și locul semnării;
 - b) în cazul tratatelor multilaterale supuse ratificării sau aprobării – data și locul adoptării și/sau deschiderii spre semnare, aceste elemente de identificare fiind însoțite de menționarea datei intrării în vigoare a tratatului, dacă este cazul, precum și a datei și locului semnării de către partea română;
 - c) în cazul tratatelor multilaterale supuse aderării sau acceptării – data și locul adoptării și/sau deschiderii spre semnare, aceste elemente de identificare fiind însoțite de menționarea datei intrării în vigoare a tratatului, dacă este cazul.
- (5) Actul normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare a unui tratat multilateral poate cuprinde și unul sau mai multe articole conținând rezerve și/sau declarații ale părții române, care se fac cu respectarea strictă a prevederilor tratatului.
- (6) În cazul acelor tratate ale căror dispoziții implică modificarea sau completarea unui sau mai multor acte normative în vigoare, actul normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare va include prevederi exprese, cu trimiteri clare, prin care se modifică sau se completează dispozițiile actelor normative respective, pentru asigurarea concordanței cadrului legislativ intern cu prevederile tratatului.
- (7) În cazul tratatelor ale căror prevederi implică adoptarea de dispoziții normative de drept intern pentru aplicarea prevederilor lor, actul normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare va include norme detaliate de natură să permită aplicarea tratatului, fără ca prin aceste norme să se poată aduce atingere regimului juridic stabilit prin tratat sau textului tratatului.

(8) În cazul în care pentru aplicarea prevederilor tratatelor prevăzute la alin. (7) este suficientă adoptarea de acte normative cu forță juridică inferioară actului normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare, actul normativ respectiv va fi adoptat imediat după adoptarea actului normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare.

(9) Normele de natură să permită aplicarea tratatului la care se referă alin. (6)-(8) intră în vigoare la data intrării în vigoare a tratatului sau după această dată, în termenul prevăzut de acestea.

(10) Prevederile alin. (6)-(9) nu aduc atingere posibilității adoptării unor dispoziții normative de drept intern pentru aplicarea prevederilor unui tratat, ulterior intrării în vigoare a acestuia, în cazul în care acest lucru se va dovedi necesar.

(11) Prevederile alin. (6)-(9) nu se aplică în cazul tratatelor ale căror dispoziții implică adoptarea unor legi organice pentru aplicarea lor.

(12) Proiectul de act normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare se inițiază și se avizează în conformitate cu procedura prevăzută la art. 3, respectiv art. 4 și 6, care se adaptează corespunzător, Ministerul Justiției fiind ultimul în ordinea avizatorilor, și se adoptă în conformitate cu normele procedurale în vigoare, în funcție de tipul actului normativ.

(13) În cazul în care, datorită conexiunii dintre ele, două sau mai multe tratate se ratifică, se aprobă, se aderă la acestea sau se acceptă prin același act normativ, măsura ratificării, aprobării, aderării sau acceptării se va exprima, pentru fiecare tratat, printr-un articol distinct.

Art. 23. (1) Expunerea de motive care însoțește proiectul de lege de ratificare, aderare sau acceptare, respectiv nota de fundamentare care însoțește proiectul hotărârii Guvernului de aprobare, aderare sau acceptare ori proiectul ordonanței de urgență a Guvernului de ratificare, aderare sau acceptare va cuprinde următoarele:

- a) necesitatea încheierii tratatului pentru partea română;
- b) finalitatea încheierii tratatului pentru partea română;
- c) istoricul negocierilor;
- d) în cazul tratatelor bilaterale semnate, supuse ratificării sau aprobării – data și locul semnării, menționarea persoanei semnatarului din partea română;
- e) în cazul tratatelor multilaterale semnate de partea română, supuse ratificării sau aprobării – data și locul adoptării și/sau deschiderii spre semnare, data și locul semnării de către partea română, cu menționarea persoanei semnatarului, data intrării în vigoare, dacă este cazul;
- f) în cazul tratatelor multilaterale supuse spre aderare sau acceptare – data și locul adoptării și/sau deschiderii spre semnare, data intrării în vigoare, dacă este cazul;
- g) prezentarea prevederilor relevante ale tratatului din perspectiva intereselor părții române, a implicațiilor pe care le are tratatul asupra obligațiilor juridice și altor angajamente internaționale asumate anterior de partea română, respectiv asupra legislației interne, inclusiv din perspectiva compatibilității cu dreptul comunitar, precum și a măsurilor de adaptare necesare;
- h) prezentarea prevederilor prin care se urmărește asigurarea concordanței cadrului legislativ intern cu prevederile tratatului la care se referă alin. (6) și (7) ale art. 22;

i) prezentarea și motivarea rezervelor sau declarațiilor la tratat, dacă este cazul, cuprinse în proiectul de act normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare;

j) în cazul excepțional prevăzut la art. 19 alin. (3) și la art. 21 alin. (2), justificarea temeinică a urgenței ratificării, aderării sau acceptării, prin ordonanță de urgență a Guvernului, menționarea interesului public afectat în lipsa ratificării, aderării sau acceptării, precum și a obținerii aprobării exprese a Președintelui României.

(2) În cazul tratatelor semnate la nivel de stat, la expunerea de motive a proiectului legii de ratificare se anexează, în copie, memorandumul pentru aprobarea semnării.

Art. 24. (1) După adoptare, actul normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare se publică, fără plată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, însoțit de textul în limba română al tratatului.

(2) În cazuri temeinic justificate, Parlamentul și, respectiv, Guvernul pot hotărî ca textele anumitor tratate să nu fie publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I, acestea urmând să fie comunicate tuturor instituțiilor interesate.

Secțiunea a 6-a. Intrarea în vigoare a tratatelor

Art. 25. (1) Tratatul intră în vigoare în conformitate cu prevederile cuprinse în acestea.

(2) Tratatul bilateral la nivel de stat intră în vigoare la data schimbului instrumentelor de ratificare, la termenul prevăzut de tratat sau printr-o altă modalitate prevăzută de acesta, în conformitate cu prezenta lege.

(3) Tratatul bilateral la nivel guvernamental sau departamental intră în vigoare la data ultimei notificări prin care se comunică celeilalte părți îndeplinirea procedurilor interne necesare pentru intrarea în vigoare, la termenul prevăzut de tratat de la data ultimei notificări sau printr-o altă modalitate prevăzută de tratat, în conformitate cu prezenta lege.

(4) Instrumentele de ratificare, aderare sau acceptare a tratatelor la nivel de stat se redactează de către Ministerul Afacerilor Externe, se semnează de către Președintele României, se contrasemnează de către ministrul afacerilor externe și se investesc cu sigiliul de stat.

(5) Instrumentele de aprobare, aderare sau acceptare a tratatelor la nivel guvernamental, dacă este cazul, se redactează de către Ministerul Afacerilor Externe, se semnează de către primul-ministru al Guvernului, se contrasemnează de către ministrul afacerilor externe și se investesc cu sigiliul de stat.

(6) Instrumentele prevăzute la alin. (5) urmează a fi schimbate între părți sau depuse la depozitar de către Ministerul Afacerilor Externe.

(7) Notificarea, dacă este cazul, a celeilalte părți sau a depozitarului cu privire la îndeplinirea procedurilor interne vizând ratificarea, aprobarea, aderarea sau acceptarea tratatelor se realizează de către Ministerul Afacerilor Externe, pe cale diplomatică.

(8) În cazul în care ratificarea, aprobarea, aderarea sau acceptarea s-a făcut cu rezerve sau/și declarații, conținutul acestora, astfel cum este redat în actul normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare, va fi inclus ca atare în textul instrumentului de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare ori în notificarea privind îndeplinirea procedurilor interne vizând ratificarea, aprobarea, aderarea sau acceptarea.

(9) Intrarea în vigoare a tratatelor se face cunoscută prin ordin al ministrului afacerilor externe, care se publică, fără plată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, în termen de cel mult 10 zile lucrătoare de la data intrării în vigoare.

Art. 26. (1) Pot intra în vigoare de la data semnării următoarele categorii de tratate:

a) tratatele la nivel guvernamental sau departamental care se încheie în aplicarea unor tratate în vigoare care prevăd expres această posibilitate;

b) protocoalele de cooperare la nivel departamental pe care le încheie Ministerul Afacerilor Externe al României cu ministerele afacerilor externe ale altor state;

c) programele de cooperare la nivel guvernamental și departamental în domeniul educației, culturii, sportului, cercetării, pe termen de cel mult 5 ani, fără posibilitatea prelungirii automate a valabilității;

d) tratatele prin care se acordă asistență financiară nerambursabilă din partea Uniunii Europene sau a statelor membre, inclusiv cele care implică a contribuție a părții române, și care sunt negociate și semnate de reprezentanții ministerului care gestionează problematica integrării europene, în calitate de coordonator național al

asistenței financiare nerambursabile, respectiv cele privind participarea la programe comunitare;

e) tratatele, altele decât cele menționate la lit. d), prin care se acordă asistență financiară nerambursabilă, precum și cele la nivel guvernamental sau departamental care reglementează derularea unor proiecte de specialitate sau cu caracter tehnic, cu sprijinul financiar al partenerului străin.

(2) Tratatetele prevăzute la alin. (1) pot fi semnate numai după obținerea aprobărilor prevăzute de prezenta lege pentru semnare, inclusiv pentru intrarea în vigoare de la data semnării, și după eliberarea deplinelor puteri pentru aceasta, dacă este necesar.

Art. 27. (1) Tratatetele semnate la nivel guvernamental care nu trebuie supuse ratificării conform art. 19 alin. (1) și, respectiv, la nivel departamental se pot aplica cu titlu provizoriu de la data semnării, fie în întregime, fie în ceea ce privește unele dispoziții ale acestora, cu condiția includerii în tratat a unei prevederi exprese în acest sens, urmând ca procedura de aprobare să fie îndeplinită în cel mai scurt timp.

(2) Tratatetele la nivel de stat, precum și tratatetele la nivel guvernamental care, conform art. 19 alin. (1), trebuie supuse ratificării nu pot intra în vigoare prin procedura semnării și nu se pot aplica cu titlu provizoriu de la data semnării.

(3) În cazurile prevăzute la alin. (1), memorandumul pentru aprobarea semnării va include expres solicitarea de aprobare a punerii în aplicare provizorii de la data semnării și precizarea prevederilor care vor beneficia de acest regim, semnarea având loc numai după aprobarea semnării și eliberarea deplinelor puteri pentru aceasta, dacă este necesar.

Art. 28. (1) După semnare, ministerul inițiator al procedurii de semnare va elabora o notă de informare a Guvernului, cu avizul Ministerului Afacerilor Externe, cu privire la data semnării și, respectiv, a intrării în vigoare sau aplicării cu titlu provizoriu a tratatului.

(2) Prin ordin al conducătorului ministerului inițiator al procedurii de semnare se va dispune publicarea, fără plată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, a textelor tratatelor la care se referă alin. (1), în termen de cel mult 10 zile lucrătoare de la data semnării tratatului.

Secțiunea a 7-a. Tratatetele în formă simplificată, încheiate prin schimb de note verbale sau de scrisori

Art. 29. (1) Tratatetele în forma simplificată a schimbului de note verbale se încheie numai de către Ministerul Afacerilor Externe și intră în vigoare la data efectuării schimbului sau la alt moment prevăzut de acestea, fără a mai fi supuse ratificării sau aprobării ulterioare.

(2) Tratatetele în forma simplificată a schimbului de scrisori se încheie de către Ministerul Afacerilor Externe și intră în vigoare la data efectuării schimbului de scrisori sau la alt moment prevăzut de acestea, fără a mai fi supuse ratificării sau aprobării ulterioare.

(3) Ministerul care gestionează problematica integrării europene, în calitatea sa de coordonator național al asistenței financiare nerambursabile, poate încheia tratate la nivel guvernamental în forma simplificată a schimbului de scrisori, prin care se

acordă României asistență tehnică sau financiară nerambursabilă din partea Uniunii Europene sau a statelor membre, inclusiv care implică o contribuție a părții române, respectiv tratate privind participarea la programe comunitare. Aceste tratate intră în vigoare la data efectuării schimbului de scrisori sau la alt moment prevăzut de acestea, fără a mai fi supuse ratificării sau aprobării ulterioare.

(4) Dispozițiile alin. (1)-(3) se aplică tratatelor care nu fac necesară ratificarea prin lege de către Parlament, conform art. 19.

(5) Tratatetele la nivel guvernamental în formă simplificată, indiferent de denumire, care fac necesară ratificarea prin lege de către Parlament, intră în vigoare după ratificare, la data ultimei notificări privind îndeplinirea procedurii interne pentru intrarea în vigoare, sau la alt moment precizat de acestea, prin raportare la data ultimei notificări.

(6) Aprobările pentru negocierea și, respectiv, semnarea tratatelor în formă simplificată se obțin conform procedurilor prevăzute de prezenta lege.

(7) Ministrul afacerilor externe, respectiv ministrul care gestionează problematica integrării europene, va dispune prin ordin publicarea, fără plată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, a textelor tratatelor prevăzute la alin. (1)-(3), în termen de cel mult 10 zile lucrătoare de la data intrării lor în vigoare.

Secțiunea a 8-a. Înregistrarea tratatelor

Art. 30. (1) Ministerul Afacerilor Externe întreprinde demersurile necesare pentru înregistrarea la Secretariatul General al Organizației Națiunilor Unite a tratatelor la nivel de stat și guvernamental care prevăd cerința înregistrării, precum și a celor care, dată fiind importanța lor, fac necesară înregistrarea.

(2) Ministerul Afacerilor Externe trimite copiile certificate ale tratatelor multilaterale pentru care România are calitatea de depozitar, pentru a fi înregistrate la Secretariatul General al Organizației Națiunilor Unite.

Capitolul III. Aplicarea, modificarea și încetarea valabilității tratatelor

Secțiunea I. Aplicarea tratatelor

Art. 31. (1) Obligațiile prevăzute de tratatetele în vigoare se execută întocmai și cu bună-credință.

(2) Aplicarea și respectarea dispozițiilor tratatelor în vigoare reprezintă o obligație pentru toate autoritățile statului român, inclusiv autoritatea judecătorească, precum și pentru persoanele fizice și juridice române sau aflate pe teritoriul României.

(3) Guvernul, Ministerul Afacerilor Externe, precum și alte ministere și autorități ale statului au obligația de a lua toate măsurile necesare pentru aplicarea tratatelor în vigoare, precum și de a controla modul în care se realizează acestea.

(4) Dispozițiile tratatelor în vigoare nu pot fi modificate, completate sau scoase din vigoare prin acte normative interne ulterioare intrării lor în vigoare.

(5) Prevederile legislative interne nu pot fi invocate pentru a justifica neexecutarea dispozițiilor unui tratat în vigoare.

(6) Aplicarea unui tratat în vigoare sau a unor prevederi ale acestuia poate fi suspendată conform prevederilor acestuia sau prin acordul părților.

(7) Propunerea de suspendare a aplicării unui tratat se face printr-un memorandum inițiat de ministerul sau autoritatea administrației publice centrale care îndeplinește condițiile prevăzute la art. 2 alin. (1) și are competență în domeniul principal reglementat prin tratat. Memorandumul este supus avizării și aprobării, în conformitate cu procedura prevăzută la art. 3 sau 4 și art. 6.

(8) Memorandumul prevăzut la alin. (7) va cuprinde și, respectiv, va avea anexate:

- a) argumentarea oportunității suspendării aplicării;
- b) temeiul juridic al suspendării aplicării;
- c) consecințele politice, juridice, economice sau de altă natură ale suspendării aplicării;
- d) copia textului tratatului.

(9) După aprobarea suspendării aplicării, Ministerul Afacerilor Externe notifică măsura suspendării celeilalte/celorlalte părți la tratat, pe cale diplomatică.

Secțiunea a 2-a. Modificarea și încetarea valabilității tratatelor

Art. 32. (1) Tratatul în vigoare se modifică în conformitate cu prevederile acestora sau prin acordul părților.

(2) Modificarea tratatelor în vigoare urmează procedura prevăzută pentru încheierea acestora, cu excepția cazurilor în care tratatul respectiv prevede expres o procedură distinctă.

Art. 33. În cazul în care, după intrarea în vigoare a unui tratat, se constată existența unei erori materiale care nu afectează substanța sa, aceasta poate fi corectată prin înțelegere cu cealaltă parte sau celelalte părți la tratatul respectiv, realizată de Ministerul Afacerilor Externe prin schimb de note verbale.

Art. 34. (1) Încetarea valabilității tratatelor prin acordul părților sau prin denunțare, renunțare ori retragere urmează procedura prevăzută pentru intrarea în vigoare a acestora.

(2) Instrumentul de motivare a actului normativ prin care se aprobă încetarea valabilității tratatului prin acordul părților, denunțare, renunțare sau retragere va cuprinde și, respectiv, va avea anexate:

- a) argumentarea oportunității încetării valabilității tratatului;
- b) temeiul juridic al încetării valabilității tratatului;
- c) consecințele politice, juridice, economice sau de altă natură ale încetării valabilității tratatului;
- d) copia textului tratatului.

(3) Dacă este necesar, denunțarea tratatelor la nivel de stat se consemnează în instrumentul de denunțare, renunțare sau retragere, care este redactat de Ministerul Afacerilor Externe și este, ca regulă, semnat de ministrul afacerilor externe și investit cu sigiliul de stat.

(4) Ministerul Afacerilor Externe trimite depozitarului instrumentul de denunțare, renunțare sau retragere ori notifică denunțarea, renunțarea sau retragerea ori încetarea valabilității tratatului prin altă modalitate, pe cale diplomatică.

(5) Încetarea valabilității tratatelor se face cunoscută prin ordin al ministrului afacerilor externe, care se publică, fără plată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, în termen de cel mult 10 zile lucrătoare de la data încetării valabilității sau de la data constatării încetării valabilității tratatului.

Capitolul IV. Dispoziții diverse

Secțiunea 1. Atribuțiile Ministerului Afacerilor Externe

Art. 35. (1) Ministerul Afacerilor Externe este organul specializat prin care se asigură coordonarea și politica unitară în domeniul de reglementare al prezentei legi.

(2) La solicitarea autorităților statului sau din oficiu, în vederea asigurării aplicării întocmai în România a prevederilor tratatelor, Ministerul Afacerilor Externe, împreună cu alte instituții competente, elaborează avize conforme cu privire la problemele juridice legate de interpretarea sau aplicarea acestora.

(3) La solicitarea autorităților statului sau din oficiu, Ministerul Afacerilor Externe se pronunță asupra caracterului de tratat în înțelesul dreptului internațional public, respectiv asupra caracterului juridic al obligațiilor conținute de acesta.

Art. 36. (1) La începutul fiecărui an calendaristic, Ministerul Afacerilor Externe elaborează o sinteză privind tratatele la nivel de stat și guvernamental semnate, ratificate, aprobate, la care s-a aderat sau care au fost acceptate, respectiv care au intrat în vigoare în cursul anului calendaristic precedent.

(2) Sinteza prevăzută la alin. (1) se transmite spre informare Președintelui României, Guvernului și Parlamentului până la sfârșitul lunii ianuarie a fiecărui an.

(3) Anual Ministerul Afacerilor Externe editează din fondurile prevăzute în bugetul său compendii și culegeri cu textele tratatelor reprezentative intrate în vigoare, încheiate la nivel statal și guvernamental.

Art. 37. (1) Ministerul Afacerilor Externe, precum și alte ministere și autorități ale statului au obligația să semnaleze Președintelui României, Guvernului și Parlamentului problemele pe care le ridică aplicarea unor tratate în vigoare, în vederea soluționării operative a acestora, în deplină conformitate cu dreptul internațional și interesele părții române.

(2) Ministerul Afacerilor Externe analizează, în consultare cu alte ministere și autorități ale statului, rezervele la tratatele multilaterale pe care le-au formulat alte state și poate formula obiecții la acestea, dacă este necesar, conform dreptului internațional și practicii internaționale.

(3) Ministerul Afacerilor Externe poate iniția, în consultare cu alte ministere și autorități ale statului, retragerea rezervelor formulate de partea română la un tratat multilateral, care urmează aceeași procedură ca și la exprimarea consimțământului cu privire la tratatul respectiv.

(4) Instrumentul de motivare a actului normativ prin care se aprobă retragerea rezervelor cuprinde cauzele pentru care s-a optat pentru aceasta.

(5) După intrarea în vigoare a actului normativ prin care se aprobă retragerea rezervelor, Ministerul Afacerilor Externe notifică depozitarului retragerea rezervelor părții române sau transmite instrumentul de retragere a rezervelor, care este, de regulă, semnat de ministrul afacerilor externe și investit cu sigiliul de stat.

Art. 38. (1) Originalele tratatelor bilaterale la nivel de stat și la nivel guvernamental, originalele tratatelor multilaterale care prevăd calitatea de depozitar a României sau a Guvernului României, precum și copiile certificate ale tratatelor multilaterale semnate sau la care România ori Guvernul României este parte se păstrează în Arhiva tratatelor a Ministerului Afacerilor Externe.

(2) Originalele tratatelor bilaterale încheiate la nivel de stat și la nivel guvernamental se transmit Ministerului Afacerilor Externe pentru depozitare, în termen de cel mult 7 zile lucrătoare de la data semnării.

(3) În calitate de depozitar, Ministerul Afacerilor Externe ține evidența situației juridice a tratatelor bilaterale și multilaterale semnate sau la care România ori Guvernul României este parte și îndeplinește atribuțiile decurgând din calitatea de depozitar conform dreptului internațional și practicii internaționale.

(4) Prin ordin al ministrului afacerilor externe se fac cunoscute date și informații privind evoluțiile survenite în privința tratatelor încheiate de România, precum și textele tratatelor revizuite, care se publică, fără plată, în Monitorul Oficial al României, Partea I.

(5) Ministerul Afacerilor Externe păstrează sigiliul de stat al României.

Secțiunea a 2-a. Publicitatea textelor tratatelor anterior publicării în Monitorul Oficial al României

Art. 39. (1) Textele tratatelor bilaterale nu pot fi făcute publice până la data publicării acestora în Monitorul Oficial al României, Partea I, cu excepția cazului în care există o obligație internațională asumată de partea română în acest sens.

(2) După semnare, până la publicarea în Monitorul Oficial al României, Partea I, textele tratatelor bilaterale pot fi făcute publice cu acordul expres al celeilalte părți, după cum urmează:

- a) în cazul tratatelor la nivel de stat – cu aprobarea Președintelui României;
- b) în cazul tratatelor la nivel guvernamental – cu aprobarea primului-ministru al Guvernului;
- c) în cazul tratatelor la nivel departamental – cu aprobarea conducătorului instituției inițitoare și cu avizul Ministerului Afacerilor Externe.

Secțiunea a 3-a. Examinarea compatibilității prevederilor tratatelor cu Constituția României

Art. 40. (1) După convenirea sau adoptarea tratatelor prevăzute la art. 19 alin. (1), în orice etapă a încheierii lor, oricare dintre președinții celor două Camere ale Parlamentului României ori un număr de cel puțin 50 de deputați sau cel puțin 25 de senatori pot solicita Curții Constituționale avizul privind compatibilitatea prevederilor tratatelor cu Constituția României.

(2) Curtea Constituțională se va pronunța în termen de 30 de zile de la data sesiunii, interval în care procedurile interne legate de încheierea tratatului se suspendă.

(3) În cazul în care tratatul cuprinde dispoziții contrare Constituției României și nu este posibilă renegocierea tratatului, iar în cazul tratatelor multilaterale, nici

formularea de rezerve, proiectul de act normativ de ratificare, aprobare, aderare sau acceptare va fi promovat numai după revizuirea Constituției.

(4) Prevederile prezentului articol nu aduc atingere procedurilor de control al constituționalității legilor și ordonanțelor Guvernului, prevăzute de legea privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale. În cazul în care, în exercitarea atribuțiilor sale de control al constituționalității, Curtea Constituțională decide că dispozițiile unui tratat aflat în vigoare pentru România sunt neconstituționale, Ministerul Afacerilor Externe, împreună cu ministerul sau instituția în competențele căruia/căreia se află domeniul principal reglementat prin tratat, va face demersuri, în termen de 30 de zile, pentru inițierea procedurilor necesare în vederea renegocierii tratatului sau încetării valabilității acestuia pentru partea română ori, după caz, în vederea revizuirii Constituției.

Secțiunea a 4-a. Procedura încheierii înțelegerilor la nivelul autorităților administrației publice locale cu autorități similare din alte state

Art. 41. (1) Autoritățile administrației publice locale au obligația de a solicita avizul de oportunitate al Ministerului Afacerilor Externe și al ministerului cu atribuții de sprijin și control al autorităților publice locale cu privire la intenția de a iniția negocieri pentru încheierea de înțelegeri de cooperare cu autorități similare din alte state.

(2) Înțelegerile de cooperare prevăzute la alin. (1) se încheie cu respectarea prevederilor prezentei legi.

(3) Anterior semnării, proiectele de înțelegeri de cooperare pe care autoritățile administrației publice locale intenționează să le încheie cu autorități similare din alte state vor fi avizate de către Ministerul Afacerilor Externe și de către ministerul cu atribuții de sprijin și control al autorităților publice locale.

(4) Înțelegerile de cooperare la care se referă prezentul articol pot intra în vigoare de la data semnării.

(5) Copii ale înțelegerilor de cooperare semnate vor fi transmise, în termen de 10 zile lucrătoare de la data semnării, Ministerului Afacerilor Externe și ministerului cu atribuții de sprijin și control al autorităților publice locale.

(6) Procedura prevăzută la alin. (1)-(4) este suplimentară procedurilor în acest domeniu care trebuie îndeplinite la nivelul autorităților publice locale pentru aprobarea inițierii negocierilor, respectiv a semnării, sau pentru îndeplinirea altor acte cu privire la înțelegerile de cooperare respective.

Secțiunea a 5-a. Sancțiunea nerespectării normelor privind încheierea tratatelor

Art. 42. Tratatelor încheiate cu încălcarea normelor dreptului internațional privind validitatea tratatelor și a normelor privind capacitatea și/sau procedura încheierii tratatelor pot fi declarate nule, procedura de aprobare a declarării nulității fiind similară celei urmate pentru intrarea în vigoare a categoriei respective de tratate.

Secțiunea a 6-a. Excepții

Art. 43. Procedura încheierii înțelegerilor tehnice la nivel departamental, indiferent de denumire, pentru îndeplinirea obligațiilor asumate de România prin tratate în domeniul cooperării cu forțele armate străine, nu intră sub incidența prezentei legi, urmând a fi reglementată prin hotărâre a Guvernului.

Art. 44. Contractele de stat nu intră sub incidența prezentei legi.

Secțiunea a 7-a. Dispoziții finale

Art. 45. (1) Prezenta lege intră în vigoare la 30 de zile de la publicarea în Monitorul Oficial al României, Partea I.

(2) Pe data intrării în vigoare a prezentei legi, Legea nr. 4/1991 privind încheierea și ratificarea tratatelor, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 5 din 12 ianuarie 1991, cu completările ulterioare, precum și orice alte dispoziții contrare se abrogă.

Bibliografie selectivă

I. Lucrări de doctrină

1. Akehurst M., A Modern Introduction to International Law, London, 1985;
2. Alland D., Drept Internațional Public, PUF, Paris, 2000;
3. Bedjaoui M. (red. general), Droit international. Bilan et perspectives, Pedone, Paris, 1992;
4. Bolintineanu A.L., Năstase A., Aurescu B., Drept internațional contemporan, Ed. All Beck, București, 2006;
5. Brownlie I., Principles of Public International Law, Oxford University Press, 1998;
6. Carreau D., Droit international, A. Pedone, Paris, 1994;
7. Cassese A., International Law, Oxford, 2001;
8. Dupuy P.-M., Droit international Public, Dalloz, Paris, 2000;
9. Franck Th., Fairness in International Law, Recueil des Cours de l'Academie de Droit International de la Haye, 1993;
10. Geamanu G., Drept Internațional Public (tratat) 2 vol., E.D.P., București, 1981;
11. Grotius Hugo, Despre dreptul războiului și al păcii, Ed. Științifică, București, 1968;
12. Harris D.J., Cases and Materials on International Law, Sweet and Maxwell, 2003;
13. Henkin, Schachter, Pugh, Cases and Materials on International Law, 1995;
14. Higgins R., Problems and Process. International Law and How to use it, Oxford, 1995;
15. Jennings R., Watts A., Oppenheim's International Law, t. I, Peace, Longman, Harlow, 1992;
16. Miga-Besteliiu R., Drept Internațional. Introducere în dreptul internațional public, Ed. All Beck, București, 1998;
17. Miga-Besteliiu R., Organizații internaționale interguvernamentale, Ed. All Beck, București, 2000;
18. Năstase A., Aurescu B., Drept internațional contemporan; texte esențiale, Ed. Monitorul Oficial, București, 2000;
19. Năstase A., Jura C., Aurescu B., Drept internațional public. Sinteze pentru examen, Ed. C.H. Beck, București, 2009;
20. Dinh N.Q., Daillier P., Pellet A., Droit international Public, LGDJ, Paris, 2002;
21. Niciu M.I., Drept internațional public, Servosat, Arad, 2001;
22. Rousseau Charles, Traite de droit international public, 5 vol., Sirey, Paris, 1970-1983;

23. *Ruzie David*, Droit international Public, Dalloz, Paris, 1992;
24. *Shaw M.*, International Law, Cambridge, 2003;
25. *Valentin C.*, Doctrina și jurisprudența internațională, EUV, Timișoara, 2004;
26. *Valentin C.*, Droit international Public, EUV, Timișoara, 2004;
27. *Weil Prosper*, Le droit international en quete de son identité, Recueil des Cours de l'Academie du Droit International de la Haye, 1992.

II. Periodice

1. American Journal of International Law (A.J.I.L.)
2. Annuaire Francais de Droit International (AFDI)
3. European Journal of International Law (EJIL)
4. International and Comparative Law Quarterly
5. Journal du droit international (Clunet)
6. Revue Generale de Droit International Public (R.G.D.I.P.)
7. Revista Română de Drept Internațional (R.R.D.I.)
8. Recueil des Cours de l'Academie de Droit International de la Haye (RCADI)
9. Recueil des Sentences Arbitrales (RSA)

Index*

Acord în formă simplificată 95, 105

Acordarea pavilionului 160

Acte unilaterale ale statului 72

Adaptare tratat 103

Aderare 94

Alte entități 1

Antarctica 164

Antichitatea

- imperii 12

- orașe 12

- cetăți grecești 12

- contribuția Romei 13

- Legile lui Manu 13

- Rig Vedele 13

- Biblia 13

Apele

- golfurilor 154

- porturilor 154

Aplicarea tratatului

- Constituția României 102

- Constituția Franței 103

- Constituția S.U.A. 103

- în timp 98

- teritorială 98

Arctica 164

Asociația Internațională a

Transportatorilor Aerieni 149

Autoritatea 163

Beneficiar mediat 52

Camera 163

Canalul Dunăre – Marea Neagră 146

Canalul Kiel 147

Canalul Panama 147

Canalul Suez 147

Caracter obligatoriu 99

Carta ONU

- modificare 104

Cetățenie 42, 118

- condițiile opozabilității 118

China Antică 13

Codificare 153

Comisia de Drept Internațional 75

Comisia Dunării 146

Conferința de la Barcelona 144

Consensul 154

Consimțământ exprimat

- prin aprobare 94

- prin ratificare 94

- prin semnare 94

Constrângerea 109

Convenția de la Belgrad 145

Convenția Dunării 145

Convenția Națiunilor Unite asupra
dreptului mării 153

Coruperea reprezentanților unui stat 108

Criteriul efectivității 35

Criteriul încorporării 131

Cutura

- arie de răspândire 62

- dovadă 64

- element material 62

- element subiectiv 63

- opozabilitate 64

- timp necesar 63

Declarația Adunării Generale a ONU 76

Decolonizare 39, 40, 141

Delimitarea platoului continental 159

Denumirea tratatului

- acordul 90

- convenția 90

- pactul 90

* Cifrele fac trimitere la numărul de pagină.

- Denunțarea tratatelor 105
 Dezmembrarea unui stat 38
 Dispariția unei părți a tratatului 106
 Doctrina 69
 - Estrada 35
 - Tobar 35
 Dolul 108
 Drept internațional public
 - drept al păcii 14
 - drept al războiului 14
 - drept internațional clasic 14
 - drept internațional contemporan 15
 - particularități
 - - aplicarea normelor 3
 - - caracterul facultativ al normelor 4
 - - caracterul juridic al normelor 4
 - - controlul respectării normelor 3
 - - elaborarea normelor 3
 - - specificul sancțiunilor 4
 Drepturi
 - câștigate 42
 - exclusive 157
 Dualismul 10
 Dunărea
 - fluvială 145
 - maritimă 145
 Egiptul Antic 13
 Eroarea 108
 Evul Mediu
 - preeminența dreptului canonic 14
 Frontiere
 - astronomice 142
 - geometrice 142
 - naturale 142
 Hotărâri ale unor tribunale naționale 69
 Interpretarea
 - acorduri de interpretare 110
 - autentică 110
 - autoritate competentă 110
 - buna-credință 111
 - jurisdicțională 110
 - organizațiile internaționale 110
 - rațională 110
 Înaltul Comisariat al ONU pentru Refugiați 124
 Încetarea tratatelor 104
 Înlocuirea sistemului juridic 41
 Înmatricularea obiectelor spațiale 166
 Întreprinderea 163
 Înțelegeri bilaterale informale 127
 Jurisdicția
 - în materie civilă 157
 - penală 156
 Linie
 - de bază 154
 - mediană 155
 Marea
 - liberă 160
 - teritorială 155
 Membru asociat 47
 Mini stat 28
 Modificare de teritoriu 140
 Monismul
 - primatul dreptului internațional public 10
 - primatul dreptului intern 10
 - raportul de forță 10
 Naționalitatea navelor 132
 Nave
 - comerciale 144, 164
 - comerciale străine 154
 - de război 164
 - de stat străine 155, 157
 - militare 144, 157
 - pirat 161
 - străine 155
 Negociere
 - autentificarea textului 93
 - depline puteri 92
 Neutralitate clasică
 - abținerea 29
 - imparțialitatea 29
 - prevenirea 29
 Neutralitate
 - diferențiată 30
 - permanentă 29

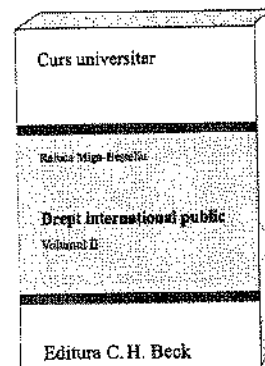
- Noduli polimetaliți 162
 Norme
 - de navigație aeriană 148
 - juridice interne 2
 Obligație generală/corelativă 46
 Observator 47
 Ordine publică mondială 83
 Organizația Aviației Civile 149
 Organizația internațională
 - definiție 43
 Personalitate juridică internațională 44
 Platou continental 158
 Politică de neutralitate activă 30
 Popor 21, 45
 Prerogative funcționale 157
 Principiul
 - cooperării 166
 - efectivității 119
 - libertății navigației 144
 - neaproprierii 162, 165
 - nereturnării 125
 - utilizării exclusiv în scopuri pașnice 161, 165
 Procedură
 - accelerată 129
 - ordinară 129
 Program de asistență 124
 Proporție echitabilă 42
 Protecție
 - subsidiară 128
 - umanitară temporară 129
 Răspunderea internațională a statelor 41, 166
 Răspunderea subiectelor de drept internațional public 91
 Recunoașterea beligeranței și insurecției 36
 Recunoașterea Guvernelor
 - consecințe 37
 - criteriul efectivității 35
 - definiție 34
 - forme 36
 Recunoașterea statelor
 - caracter discreționar 31
 - efecte 33
 Regula
 - estoppelului 71
 - libertății 165
 Reguli cutumiare 144
 Regulile de la Helsinki 145
 Relații internaționale 1
 Reunirea mai multor state 37
 Rezerva la tratat 96
 Ruperea relațiilor diplomatice 107
 Schimbarea fundamentală a împrejurărilor 106
 Semnarea tratatului
 - *ad referendum* 93
 Separare/secesiune 38
 Spațiu
 - acvatic 140
 - aerian 140
 - aerian național 148
 - cosmic 165
 - marin 140
 - terestru 140
 Stat
 - capacitate de a intra în relații cu alte state 27
 - concept 20
 - Guvern 27
 - independentă 23
 - populație 26
 - teritoriu 26
 Statut
 - de refugiat 125
 - juridic special 47
 Structură instituțională proprie 44
 Succesiune
 - la arhivele statului 41
 - la bunurile de stat 41
 - la datorii 42
 - la organizație internațională 40
 Succesiune la tratat 40
 - acorduri de succesiune 40
 - declarații 40
 - principiul netransmisibilității 40
 Suspendarea tratatelor 105
 Suveranitatea statelor 1, 23

- Tacita reconducțiune 105
 Telecomunicații directe prin sateliți 166
 Teledetecția prin sateliți 166
 Transfer de teritorii 38
 Tratat
 - ilicit 89
 - licit 89
 - multilateral constitutiv 44
 - succesiv 98
 Tratat
 - acordul 91
 - părțile 90
 Tratatate
 - care creează situații obiective 40
 - care impun norme imperative 40
 - care stabilesc frontiere 40
 - contract 89
- de alianță ale statului predecesor 40
 - legi 89
 - privind stabilirea de baze militare 40
 Tratatul de pace de la Paris 145
 Trecere
 - inofensivă 156
 - în tranzit 163
 Vatican 28
 Vehicule spațiale 133
 Violarea tratatului 106
 Violări neînsemnate 106
 Zona
 - contiguă 157
 - economică exclusivă 157
 Zone de securitate 156

Drept internațional public

Volumul II

Raluca Miga-Beșteliu

240 pag., 34,90 lei
 ISBN 978-973-115-326-1

Volumul II al Cursului universitar „Drept internațional public” continuă examinarea unora din principalele instituții și structuri instituționale prin intermediul cărora se ordonează relațiile din societatea internațională contemporană, oferind răspunsuri unor întrebări precum: Ce condiții se cer îndeplinite pentru a stabili răspunderea internațională a unui stat față de alt stat ori față de comunitatea internațională în ansamblul său? Care sunt limitele recursului la forță în dreptul internațional contemporan? Ce opțiuni de soluționare pașnică a diferendelor oferă statelor dreptul internațional?

Lucrarea de față se prezintă și ca un „mic ghid” pentru înțelegerea modului de constituire și funcționare a organizațiilor internaționale, ca entități distincte ale ordinii juridice internaționale. Din multitudinea acestora au fost, de asemenea, selectate, pentru a ilustra diversitatea fenomenului: Organizația Națiunilor Unite, Instituțiile Specializate din sistemul Națiunilor Unite, alături de principalele Organizații Europene și Euroatlantice.

Volumul se adresează, în primul rând, studenților facultăților de drept și relații internaționale. *Anexe pedagogice* însoțind, în continuare, fiecare capitol.

Lucrarea poate, de asemenea, să prezinte interes pentru practicienii dreptului, ca și pentru toți cei interesați să urmărească legătura dintre „tradițional” și „contemporan” în funcționarea ordinii juridice internaționale.